

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

תרומה – שקלים

אדר התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

תוספת דברים בעניין בת־קול, היוצאת בכל יום מהר חורב וכו', כי הכוונה אל אזני הנשמה.

ימי השובבי"ם אינם סתירה לשמחת חודש אדר, ואדרבה. גם בשנה שאינה מעוברת, ישנו עניין להמשיך את עניין התיקונים וכו' בפרשיות ת'רומה ת'צוה.

אם באה 'מרה שחורה' על האדם, הדבר בכדי לעוררו לשפר את מעשיו ולחזור בתשובה.

חשיבות השמחה בעת לימוד התורה.

פירוש נפלא בדברי הגמ' בברכות [דף ג.], שלוש משמרות הוי הלילה וכו', כי הכוונה ששנות האדם נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה. סוגים שונים של 'בת קול', שהאדם יכול לשמעם. ומעשה נפלא.

'תיקון' קל שאפשר לעשות בפרט בימי השובבי"ם, שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, טוב לו שיתאפק ולא יגרד.

דברי התעוררות בענייני קדושה וצניעות, שנכתבו בקריאת קודש ע"י מרן שליט"א לתושבי העיר נתיבות ת"ו. ושייכים לכל מקום.

המשך ביאור המשנה [באבות] 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם צריכים לנהוג בכך בצורה הקיצונית ביותר. בירור המאמר [בסוטה דף ה.] ת"ח צריך שיהיה בו אחד משמונה שבשמינית וכו', ותירוצים לסתירה שבדברי הרמב"ם [בהל' דעות] אם גם בעניין זה צריך ללכת במיצוע. ההבדל שבין גאוה, לבין שפלות הרוח.

מגבית לטובת בני משפחת הרב אריה חלא זצ"ל, קול קורא לעזרה.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 778

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

מחילה שאני קצת צרוד, בשביל זה הביאו רמקולים. אולי גם 'רמז יש בו', עוד מעט נשמע, כי צריך 'רמקול', בת קול היוצאת מהר חורב בכל יום, שמכריזה וכו'.

השיעור מוקדש להצלחת מרת רחל בת עובדיה תחי' שתזכה ללידה קלה, שהתנדב אביה בעבורה למוסדות פעולת צדיק.

וכן להצלחת ידידנו ומכובדנו היקר הוא בני בכורי הרה"ג משה רצאבי שליט"א, ולהצלחת כל בני משפחתו שיחיו, ולרפואת בנו יוסף נר"ו. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי ר' יוסף חי בן אברהם הי"ו, מהעיר רחובות ת"ו, שיזכה לבריאות איתנה ולפרנסה טובה, ולזיווג הגון במהרה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י רבי מרדכי בן רחמים נקש הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י החפץ בעילום שמו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

פה אני רואה עכשיו כי ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מפעיל את בני משפחתו, שני התורמים הבאים הם גיסו וגיסתו, כדלקמן.

השיעור מוקדש להצלחת האברך היקר רבי יעקב בן דוד מאיר הי"ו, מארצות הברית, ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו ושירוו מהם רוב נחת, ובעז"ה שיהיה להם הצלחה בהשלמת בנין ביתם בשלום. בעבור שהתנדב בעין יפה לכולל נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש האשה הכשרה רחל יהודית בת דוד מאיר הי"ו, מארצות הברית, להצלחתה בכל העניינים, ובפרט בהתפתחות פרנסתה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ. ברוכים יהיו כולם, לעילא ולעילא.

כמו כן – כעת זהו אחרון חביב – השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי שאול אלעזר אוחנה הי"ו, ולהצלחת בִּתּוֹ מרים "לסגירת" שידוך בקרוב ממש, בעבור שהתנדב בעין יפה ונפש חפצה למוסדות נתיבות מהרי"ץ. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם, יאיר מזלם, בעז"ה ישועת ה' כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

תוספת דברים בעניין בת־קול, כי הכוונה אל אוזני הנשמה.

אמרנו מקודם, שצריכים 'רמקול'. זה כעין בת קול שמזכירים חז"ל לרוב.

דיברנו בס"ד כמה פעמים [שיעורי מוצש"ק כי תצא התשפ"ד, האזינו התשפ"ה, שיעור ליל הושענא רבה התשפ"ה, ומוצש"ק נח ושמות התשפ"ה], בעניין בת־קול היוצאת מהר חורב – כמובא בפרק ששי מפרקי אבות – מכרזת ואומרת, אוי להם לבריות מעולבונה של־תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף.

הבת־קול הזאת, פירושו שזהו כרוז, כמו רמקול בעל עָצמה גבוהה מאד. והבאנו גם את מ"ש בספר הזוה"ק [פרשת נשא, דף קכ"ו ע"א], **בכל יומא ויומא, כָּרוֹזָא קארי ואמר** – בכל יום כרוז קורא ואומר – **עַד מָתַי פְּתָיִם תְּאֲהֲבוּ פֶּתִי, וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ לָהֶם, וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ דָּעַת** [משלי א', כ"ב]. והתורה מכריזה ואומרת, **שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם** [ירמיהו ג', כ"ב]. התורה תרפא את משובותיכם, רק תתקרבו.

ומסיים הזוהר הק', **ולית מאן דְּיַרְכִּין אודניה. ואורייתא קארי ומכרזא קמייהו, ולית מאן דישגח.** אוי ואבוי.

לכאורה, מה הטענה. הסיבה לכך היא, מפני שלא שומעים. אם היה רמקול כזה ברחובות, היו שומעים.

אלא התשובה היא, כי אין המדובר על 'רמקול', על כרוז לאזניים הגשמיות. אלא זהו בבחינת מה שכתוב בגמרא מגילה [דף ג'], 'איהו לא חזי, מזליה חזי'. כך אומרים הרבה מגדולי ישראל. כמדומני שהראשון הוא הרמ"ק – רבי' משה קורדובירו – בספרו אור יקר [כפי שהובא בשיעור מוצש"ק שמות]. אבל רבים מפרשים זאת כמוהו. כגון ספר חרדים, ושבט מוסר. ועוד.

חסידי הבעש"ט מביאים זאת בשם הבעש"ט, אבל הפירוש הזה כבר כתוב בספרים, עוד הרבה לפני שהבעש"ט נולד. יכול להיות שגם הבעש"ט אמר זאת, אולי אמר זאת מעצמו, או לקח מן הספרים. בכל אופן, כולם באותו הנתיב.

ראיתי עכשיו מי שכתב זאת בשם הגר"ח מואלאזי"ן, ברם לא מצאתי זאת. אמנם עדיין לא חיפשתי מספיק. ומי שימצא, יעזור לנו. ובשיעור נוסף נרחיב בפרט זה בלנ"ד.

כמו"כ כתוב כך, בספר דרך חיים למהר"ל מפראג. כמעט כולם אומרים את המהלך הזה, כי המדובר כאן הוא על האזניים של־נשמה.

כל אדם אשר באים אליו הרהורי תשובה, כל אדם שמרגיש יסורי מצפון, לתקן את עצמו, הדבר בא מהבת־קול הזאת. הקדושה הזאת, ההתעוררות הזאת, מתחילה מהב"ק שיוצאת מהר סיני. בלי זה, האדם מעצמו לא היה מתעורר. זהו מה שמפיץ את ההתעוררות הזאת בעולם.

ישנם אנשים שמתעוררים, וישנם אנשים שאינם מתעוררים. שמעו, אך לא התעוררו. וישנם

אנשים, שהם דוחים זאת. הם אומרים לעצמם, כן, כן, נכון, אבל לא עכשיו. מחר. בינתיים הם התקררו. ק"ו אם דחה זאת לשנים הבאות.

וזאת היא הטעות. צריכים לתפוס זאת מיד. כאשר האדם מרגיש חום פנימי, יסורים וכו', עליו לתפוס זאת מיד, ולהמשיך. גם כאשר האדם מרגיש חשק ללמוד, הוא צריך מיד ללמוד. כי אם הוא ידחה זאת, יצר הרע ימצא לו הרבה סיבות ותירוצים באמצע.

את הדברים דלעיל, דיברנו פחות או יותר בעבר. אם בשיעורים, ואם בדרשות וכו'.

ימי השובבי"ם אינם סתירה לשמחת חודש אדר. גם בשנה שאינה מעוברת, ישנו עניין להמשיך את עניין התיקונים וכו' בפרשות ת'רומה ת'צוה.

אנחנו כעת בסוף ימי השובבי"ם, בעצם לכאורה כבר נגמר – שובו בנים שובבי"ם – 'משפטים' זהו האחרון. אבל כפי שאמרנו [בסוף השיעור הקודם], בשנים מעוברות בודאי שהדבר ממשיך גם בפרשיות ת"ת, ת'רומה ת'צוה, וכנראה הטעם כי אז הדבר אינו מתנגש עם שמחת חודש אדר. כעת בשנתנו זו ימי השובבי"ם נגמרים עכשיו, ומתחיל 'משנכנס אדר מרבין בשמחה'.

לכאורה, זאת סתירה. זה נכנס בגבול חבירו.

ברם, הדבר איננו סתירה. אדרבה. השמחה האמיתית היא, 'אשרי כל טהור ונקי מעבירה'. להיכנס בשמחה. ההיפך, זהו ההמשך. כי ב"ה האדם זכה לתקן את עצמו, לקדש ולטהר את עצמו, וכעת הוא יכול לשמוח שמחה אמיתית. זאת התוצאה, של־דבר הזה.

גם בשנים פשוטות, שאינן מעוברות, ישנו עניין גם בשתי הפרשיות הללו, ת'רומה ת'צוה, עד פורים, להמשיך את עניין התיקונים וכו', שזה יכול להיות הרבה דברים. נזכיר מהם בעז"ה בהמשך.

אם באה 'מרה שחורה' על האדם, הדבר בכדי לעוררו לשפר את מעשיו ולחזור בתשובה.

ראיתי דבר חידוש, לגבי אנשים שיש להם עצבות. שהם מדוכאים רח"ל. מי פחות, ומי יותר. וקוראים לזה, 'מרה שחורה'. כאשר זהו כבר משהו חמור.

מה עושים אותם האנשים? מה עושה אדם שמרגיש עצוב? וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ [תהלים ק"ד, ט"ו]. שותה יין, או ערק. בכדי להסיח את דעתו. וכדומה.

אומר הדברי חיים [ריש פרשת שופטים], כי זאת טעות. במקום ללכת ימינה, אתה הולך שמאלה. הרי מהי הסיבה שהינך עצוב? בגלל העבירות. מן השמים שולחים לך את העצבות הזאת, בכדי שתתקן את עצמך. א"כ למה אתה הולך הפוך? אתה שותה יין, מוחק את זאת, העיקר שיעבור. ההיפך. תיקח את זה לתשומת ליבך, תתקן מה שצריך, וממילא תהיה לך שמחה.

וזה לשונו שם, **הרצון העליון, שנתעורר לכל אדם בכל יום מזה הרצון, יוכל לעשות תשובה. וכאשר שמעתי ממורי הקדוש זצלה"ה, דמה שלפעמים בא לו איזה תְּוָהָא בלבו** – זהו כמו חרדה, האדם מרגיש פתאום איזה פחד. כפי שהגמרא אומרת במסכת מגילה [דף ג.]. הוא אינו יודע, ממה הוא מפחד? זהו משהו פנימי כזה – **ואומרים העולם, שאיזה 'מרה שחורה' בא לו. ויש מפכחין זה במשקה, או באיזה דבר.**

מה הבעיא? הוא עצוב? נפעיל את הטייפ, שישמע שירים, או שישיר בעצמו. שירקוד וישמח בכדי לצאת מזה.

ובאמת זה הוא מהתעוררות של מעלה, ע"י כרוז בכל יום 'שובו בנים שובבים' שיוצא בכל יום, וכל אדם מישראל נתפעל מזה באיזה התעוררות בנפשו. ולכן אמר ז"ל, שבבוא לאדם איזה תוהא, וכעין פחד, ידע שהוא התעוררות תשובה, ולכן יעשה תשובה עכ"ד פי חכם חן ז"ל.

מן השמים שלחו לך את זה. במקום שאתה תנצל את הדבר, ותתקן את שורש העניין, כי בעצם רוצים להזכירך שתשפר את מעשיך, וממילא תצא מכל הצרות, מכל הדאגות ומכל העצבונות ומכל הדכאונות. אם הוא היה עושה תשובה, אזי הוא מאושר. ברם, הוא עושה בוחר לעשות משהו זמני, איזו תרופה לכך, אולם בעצם הוא הפסיד בכך את ההתעוררות.

*

רק צריכים להעיר הערה, כי למעשה הרמב"ם מדבר על כך בהקדמתו למסכת אבות, שם יש לו שמונה פרקים שהוא מקדים לפירושו, בפרק החמישי מהם הרמב"ם מדבר על השימוש בכוחות הנפש. אבל כידוע, הרמב"ם מדבר מבחינה פילסופית, אמנם כמובן עפ"י דעת תורה – לפי השיטה שלו, איך שהרמב"ם מבין זאת.

עכ"פ הוא אומר כך, שִׂשִּׂים הכְּוָנה באכילתו ובשתייתו, ומשגלו, ושִׁינתו ויקיצתו, ותנועתו ומנוחתו, בבריאות גופו לבד. והכונה בבריאות גופו, שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לקנות החכמות, וּקְנוֹת מעלות המדות ומעלות השכליות, עד שיגיע לתכלית ההיא. כל כוונות הדברים הגשמיים, יהיו לשם שמים.

ועל זה ההיקש, לא תהיה אז כְּוָנתו אל ההנאה לבד, עד שיבחר מן המזון והמשתה הָעֲרֵב – אם האדם מחפש את המאכלים הטעימים – **וכן בשאר ההנהגות. אבל יכוין אל המועיל.** תיקח מה שמועיל.

וכשיזדמן שיהיה ערב – יהיה. ושכיזדמן שיהיה בלתי ערב – יהיה. אם זה טעים, טעים. ואם זה לא טעים, שיהיה לא טעים. העיקר שישנה בכך תועלת. זהו מה שצריך להיות, אל תחפש את הדברים הטעימים דוקא.

או יכוין אל הָעֲרֵב, על דרך חכמת הרפואה. מה שטוב עפ"י הרפואה. **כמי שחלשה תאותו למאכל, יעירה במזונות המתובלים הערבים, שנפש האדם מתאוה להם.**

וכן אם נתרגשה ובאה עליו מרה שחורה – אני קורא זאת מפיהמ"ש שבהוצאת מכון המאור [בדף תקל"ה], הרמב"ם כותב במפורש 'מרה שחורה' – **יסיר אותה בשמיעת זמירות ומיני נגינות, ובטיול בגנות ובבניינים הנאים, ובמושב־נח, וחברת־צורות יפות וכיוצא בהם ממה שירחיב את הנפש.** למשל, הוא יראה איזה ויסתכל בתמונות יפות, מרהיבות וכיו"ב, משהו אשר 'יחיה' אותו. **ויסיר את רגשת המרה השחורה ממנו. אבל תהיה כוונתו, להבריא את גופו.**

הרמב"ם מדבר, מבחינה שכלית. מבחינה הגיונית. כדרכו. אולם לכאורה לפי עומק הדברים ופנימיותם, לכאורה צריך היה להיות ולנהוג כמו שאמרנו מקודם.

ישנם כמה וכמה דברים, שהרמב"ם מדבר כעין זה, על פי הבריאות. אבל מבחינה רוחנית, הדרך של הדברי חיים, יותר משמעותית. אי נמי, כל אחד, לפי דרגתו והבנתו. כנלע"ד בס"ד.

שורש העניין, מבואר כבר במגן אברהם סימן ר"מ ס"ק כ"ט, **נראה לי דהרמב"ם קאמר מדרך הרפואה, ובגמרא אמרינן מצד הדין, אם יכול לפיים עד שתמחול ש"ד. דהא כתב, ולא ביום שנכנס למרחץ, וידוע דמצוה לרחוץ בכל ע"ש, ועונת ת"ח הוא. ויש לדחוק ולחלק. והאמת יורה דרכו, דמצד רפואה הוא. וגם מ"ש הטור בשמו, דלא יבעול אלא כשיתקשה הרבה שלא לדעתו, ויסיח דעתו לד"א, והקישוי כשיהיה נמצא כובד ממתניו ולמטה וכו' ע"ש, ודאי מדרך רפואה קאמר. דאל"כ בטלת עונה האמורה בתורה** עכ"ל. והרחבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' עד"ר אות ח' ד"ה וברמב"ם.

וזהו שבש"ע המקוצר הל' שמירת הגוף <u>ע"פ הטבע</u> סימן ק"מ סי"ח העלינו בזה"ל, **היין מְחַזֵּק את החום הטבעי, ומיטיב את העיכול, ומוציא את המותרות, <u>ומסיר את הדאגה והיגון</u>, שנאמר וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ, ועוזר לבריאות הגוף** וכו' יעו"ש.

שאלה מהקהל: יכול להיות, שהרמב"ם דיבר על מחלה קשה. והדברי חיים דיבר, כאשר קורה פעם אחת, איזו עצבות מסויימת, ומיד 'בורחים' לשירים.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אלא שהם משתמשים באותה המלה, 'מרה שחורה'. יתכן שהרמב"ם מדבר על מצב, שכעת לחזור בתשובה זה כבר לא יעזור לו. ורק בשלב הראשון, זה כן מועיל. אבל מסתבר, שאם הוא יעשה תשובה כמו שצריך, אזי יפתור את הבעיא משָׁרשה.

שאלה מהקהל: האם אי אפשר להגיד, שבשעה שנופלת עליו המרה שחורה, בדר"כ הוא אינו במצב להתבונן בתשובה וכו'. א"כ אולי כדאי

שבאותו הרגע, הוא ישמח את עצמו. ואח"כ – כשיצליח –הוא יתבונן כיצד הוא יתקן את עצמו.

תשובת מרן שליט"א: יפה. עשית שלום ביניהם. תתחיל ככה, זהו יהיה השלב הראשון, ואח"כ יחזור בתשובה. זאת ג"כ דרך טובה.

חשיבות השמחה בעת לימוד התורה.

צריכים לדעת, שכאשר האדם לומד תורה, הוא צריך ללמוד מתוך שמחה. ישנם אנשים, שאפילו שהם לומדים תורה, הם עצובים. אפילו כאשר הוא מנגן, בעת לימוד הגמרא, הניגון שלו הוא עצוב. למה אתה עצוב? מהיכן באה העיצבון הזה? איפה היא השמחה? **פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב** [תהלים י"ט, ט']. עליך להיות מאושר.

מספרים על הסבא מסלבודקה [בהמשך הרב אמר 'המשגיח מסלבודקה'. העורך. והיינו הך. יב"ן], שראה בחור ושאל אותו, למה אתה נראה רשע? ישבת ב'סדר' ולמדת ארבע שעות, איפה השמחה? פניך היו צריכות להיות קורנות. להיות מאושר.

והוא – הרה"ג זבולון גרז – אמר, כי הוא למד לקח מכך, לכל ימי חייו. הוא היה שמח ומאושר, אחרי ההערה המוסרית הזאת שאמר לו המשגיח מסלבודקה.

צריכים לדעת, כי כתוב בספר הזוה"ק [פרשת פקודי, דף רס"ד ע"ב], שישנם אלפי־אלפים ורבבות מלאכים, אשר באים אל האדם, בכדי שיהיה עצוב. שלא ייהנה מהלימוד. שלא ישמח. שלא תהיה לו, חדותא של־מצוות.

יש לדעת, כי זאת מלחמה. זהו אינו דבר טבעי. כאשר האדם יושב ולומד, בא לו היצה"ר ומחפש להמעיט את חשיבות הלימוד, שלא יהיה הלימוד מתוך שמחה. כי אם האדם לומד מתוך שמחה, אזי הדבר חשוב מאד לזיכרון, ולהבנה. ועוד. אין מה להשוות. אבל, כדי להוריד את ערך הדבר, באים אליו להטריד אותו.

על האדם לדעת, כי כאשר הוא לומד תורה, שישכח מהכל. כאילו אין לו שום עבירה וכו'. הוא צדיק גמור. שלא יתחיל להגיד, מי יודע, מה שוה הלימוד שלי? לומר וידוי, אשמנו בגדנו וכו', יש לכך זמנים מיוחדים. בזמן שהאדם לומד תורה, הוא צריך להיות באושר הכי גדול. וממילא, העצבות הזאת אמורה ללכת.

שאלה מהקהל: סיפרו על אחד מחכמי תימן, שהוא היה חולה במרה שחורה. הדבר היה קורה לו לעתים קרובות, וכאשר הוא היה חולה, לא היה עם מי לדבר. היה הולך לכל מיני מקומות וכו'. אבל כאשר הוא החלים, הוא היה בסדר, וכולם היו באים ומקבלים ממנו תורה.

תשובת מרן שליט"א: כנראה הינך מתכוון, למארי אברהם אלקארה. תלמידיו מספרים כי הוא היה בעל מרה שחורה, היה בהתבודדות, מתרחק מן האנשים. אבל הוא לימד תלמידים. אחד מתלמידיו הוא, מהר"ר אברהם אלנדאף זצ"ל, בעל ענף חיים, שכתב את זה בזכרונותיו, הנקראים זכור לאברהם בדף י'. אבל מי יודע? חבל, אם הוא היה שומע את הדברי חיים הנז"ל, הוא היה מקבל 'רצפט' – תרופה, והיה מבריא. יכול להיות – לפעמים הדבר הוא מתחיל – מרוב צידקות.

פירוש נפלא בדברי הגמ' בברכות [דף ג.], שלוש משמרות הוי הלילה וכו', כי הכוונה ששנות האדם נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה. סוגים שונים של 'בת קול', שהאדם יכול לשמעם.

ישנו פירוש הפלא ופלא, על המאמר המפורסם המובא בגמ' מסכת ברכות [דף ג' ע"א], **תניא ר' אליעזר אומר, שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר, יושב הקב"ה ושואג כארי. שנאמר [ירמיהו כ"ה, ל'] יְיָ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג, וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ, שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ. וסימן לדבר. משמרה ראשונה, חמור נוער. שניה, כלבים צועקים. שלישית, תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה.**

מה חז"ל מלמדים אותנו כאן? מה המאמר רומז לנו?

אומר בעל עיני יצחק – הובא בגליון עין יעקב דפוס וילנא [שם] – בזה"ל, **ראיתי לפרש המאמר הזה, בדרך מוסר ורמז. והוא, שידוע ששנות האדם, נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, שהמה נקראים ימי עליה. ובחרות, שהמה נקראים ימי עמידה. וזקנה, והמה ימי ירידה.**

מפני שבימי ילדותו, כוחותיו של־אדם הולכים ומתחזקים, ומתעלים כל פעם. ובימי הבחרות, אז כוחותיו של־אדם, בעמדם יעמודו. ובימי זקנותו, אז ירגיש בעצמו שוכחותיו הולכים ודלים ומתחסרים, ויורדים מטה מטה.

ודרך גבר בעלמא, דבילדותו מתעסק בהבל גמור, מבלי שום כוונה לאיזה תכלית טוב. וכמו שכתוב [איוב י"א י"ב] וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד. אכן בימי בחרותו – כאשר הוא מתבגר – אז בוחר בדעתו לעסוק במקח וממכר, או במלאכה, ולצבור כעפר כסף, לתכלית הנאת עולם הזה. אולם בבואו לימי זקנותו, אז יעלה על לבבו להכין צדה לדרכו, בית מועד לכל חי, ומאז יתחיל לקבוע עתים לתורה ומצוות, ולתקן מעשיו.

ובא רבי אליעזר בזה, לחזק את לב האדם, גם אם ח"ו נתאחר מלתקן נשמתו עד ימי זקנותו. שלא יאמר, מה יועילני שארית ימי? גם אם אקבע זמני לתורה ועבודה. וח"ו כאשר אבדתי וכו'. כעת, כשהינך זקן, אתה נזכר? היית צריך להתעורר מקודם.

חָס מלומר כן.

אל תתייאש. אפילו כעת – בימי זקנותך – אל תגיד, מה הדבר יעזור עכשיו? כעת אני אקבע זמן לתורה, ולעבודת ה'? חבל. זהו כמו לכתוב בדיו, על נייר מחוק, כדאי' במסכת אבות. כבר אין לכך ערך. כאשר אבדתי, אבדתי. בלאו הכי, תלמיד חכם אני כבר לא אהיה, וצדיק אני לא אהיה, לא שוה להתאמץ. על כך הוא – העיני יצחק – אומר, חס ושלום. אל תאמר ואל תחשוב ככה.

שבאמת, גם אם יתעורר לשוב קרוב לזקנותו, ביתרון הכשר, יוכל לזכות למעלה נפלאה. למרות שהתעוררת מדאי מאוחר.

וזה מה שאמרו חז"ל [באבות פרק ו'], בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת, אוי להם וכו'.

וידוע שחיי עולם הזה, מכונה בשם לילה. כמבואר [חגיגה דף י"ב ע"ב] אמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה בעולם הזה שדומה ללילה וכו' **ע"ש. וזה (שאמר) [שנתכוון] רבי אליעזר כאן, במה שאמר ג' משמרות הוי הלילה. רצונו לומר, שימי חיי האדם בעולם הזה המכונים לילה, נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה.**

'ועל כל משמר ומשמר, יושב הקב"ה ושואג', רצונו לומר, שבכל עת הקב"ה מעורר הלבבות, ע"י הבת קול היוצאת מהר חורב – הקב"ה צועק, שואג, וזוהי הבת קול – כדי לעורר לב האדם. הקב"ה שולח לאנשים רוח טהרה, בכדי לעורר אותם. בכל פעם ופעם. **גם בהיותו עדיין בימי ילדותו ובחרותו, כדי לזרזו לשוב לקונו, ולשקוד על התורה ועל העבודה.**

וכמו שכתבו המקובלים, שבאמת כל נפש מישראל מתרגשת ונחרדת כרגע, בעת ששומעת הבת קול, כי מזליה חזי.

רק שמתבלבלת תכף, ע"י טירודי היצר הרע. לכן הדבר אינו ממשיך הלאה. מצד אחד האדם התעורר, אבל מאידך בא היצה"ר והפך אותו אל הצד השני, והוא התבלבל.

אמנם כן, אין כח ביצרו לבלבלו, רק בהיותו עודנו בימי ילדותו, או גם בבחרותו בלבד. וזה שאמר, 'משמרה ראשונה, חמור נוער'. ר"ל בימי ילדותו, אז טֶבַע החמור ינער בו, שעסקיו כחמור, שהוא גם השכל יותר משור. וכמו שכתוב [ישעיה א', ג'] יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ, וַחֲמוֹר [אֵבוּס בְּעָלָיו] וגו'. שאז רודף אחר ההבל הגמור, כמו לרקוד ולקפוץ, מבלי שום תכלית טוב כלל.

'שניה, כלבים צועקים'. בזמן שני מימי האדם, והיינו בזמן בחרותו, אז טבע הַכֶּלֶבִי צועק ותובע חלקו, לצבור כעפר כסף, ולהעמיד עצמו בסכנות, וללכת ארחות ימים ומדבריות להביא ממרחק לחמו ולחם ביתו, ולהתעשר ולקבוץ הון מהבל. ומרוב טירודו, אינו מופנה אפילו להיות נהנה מיגיעו כל ימיו, עד שמת ומניח ליורשיו ובני ביתו ליהנות מיגיעו.

הוא התייגע, ובסופו של דבר, כל התועלת היא **ליורשיו.** הוא לעצמו, אין לו זמן. הוא לא נהנה מיגיעו בכלל. כל כך התאמצת, ולבסוף לא הרווחת כלום.

ונדמה בזה לכלב, השומר בית אדוניו מבחוץ, ולילה כיום יאיר – הכלב, כולו לב – **והוא לו עבד נאמן, בעד פת לחם מעופש שזורק לו מבחוץ. כן האדם, עבד נאמן לקבוץ הון רב לבני ביתו ולבאים אחריו, ולא לו. וכמו שכתוב [תהלים ק״ב ה׳] הוּפַה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי, כִּי שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי. וכמו שכתוב [תהלים מ״ט י״ז–י״ח] אַל תִּירָא כִּי יַעֲשַׁר אִישׁ וגו׳ כִּי לֹא בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל וגו׳.**

׳שלישית, תינוק יונק משדי אמו׳. ר״ל אולם בימי זקנותו, שהוא שליש האחרון מימיו, אז יתעורר לקול הבת קול, להתחיל לשקוד על התורה. אכן נדמה אז, לתינוק היונק משדי אמו. וכמו שכתוב [משלי ה׳, י״ט] דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת.

תדע לך, אז – בזמן הילדות ובזמן הבחרות – היה לך יצר הרע חזק. כמו חמור, וכמו כלבים. אבל כעת, ב׳משמרה השלישית׳, היצה״ר כבר חלש, והאדם אז הוא כמו תינוק היונק משדי אמו.

ודרשו [עירובין דף נ״ד ע״ב], מה דדים הללו, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם, כך התורה.

אמנם הבטיחנו רבי אליעזר כאן, שגם אם יזכה בימי הזקנה לשקוד בתורה לשמה, יתכן שיתעלה ויצליח, עד שיצא מבחינת תינוק היונק וכו׳, ויקרא בעל לתורה.

אל תתייאש. אל תחשוב, כי כעת כבר אין ערך לתורה שלך. אם אתה יושב ולומד בשקידה, אם הינך חושב שאתה כמו תינוק היונק, תדע לך שלא. אתה יכול להיות בבחינת, ׳אשה מספרת עם בעלה׳.

וזה שאמר, ׳ואשה מספרת עם בעלה׳. שהתורה עצמה, תכונֶה בבחינת אשתו. וכמו שכתוב [משלי ל״א, י׳–י״א] אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וגו׳, בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וגו׳. שכינה התורה לאשה, ותלמיד חכם לבעלה. שכמו שיש כח לבעל להכריע דעת אשתו, וכמו שכתוב [בראשית ג׳, ט״ז] וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ, כך יזכה שיהיה לו כח להכריע דעת התורה כפי דעתו הרחבה, עפ״י המדות שהתורה נדרשת בהן, ולחדש חידושי תורה וכו׳.

אתה יכול להיות, ה׳בעלים׳ של־תורה. לזכות עכשיו לכתר תורה, ללמוד הלכות ולהכריע הכרעות, ולחדש חידושי תורה. ביכלתך להיות, בעלים על התורה. ׳אשה מספרת עם בעלה׳.

הפלא ופלא. זהו פירוש נפלא, מה שהוא כותב כאן.

כך כאשר האדם מתעורר, מתוך רגשותיו הפנימיים.

ברם ישנו עוד מצב, שהאדם מתעורר לא מהרגשת הלב, אלא לפעמים הוא שומע או קורא דברים, ולכאורה בשביל מה הוא שמע או קרא את זאת? למה הקב״ה הביא לו את זה? הרי אין לי קשר ושום שייכות אל הדברים הללו?

*

צריכים לדעת, כי גם דבר זה, זהו מצב שהקב״ה שולח אליו, רק צריך האדם לזכות להבין כי מן השמים רוצים שתשמע את זאת, ואתה ׳תתרגם׳ ותפרש זאת אליך.

ישנו סיפור נפלא, הממחיש את העניין הזה.

ישבו יחד שני אנשים, האחד יהודי צדיק, אך השני היה מקטני אמונה. אותו יהודי צדיק רצה להסביר לשני, תדע לך, בת קול יוצאת מהר סיני וכו׳, ׳בת קול׳ היינו שישנה לאדם התעוררות וכו׳. הוא רצה לתת לו להבין, כי עליו לפקח על העניינים שלו, לתקן את עצמו.

אבל אותו אדם, זלזל. לא מאמין. תוך כדי שההוא מנסה לשכנע אותו, פתאום דופקים בחלון. בימים ההם, היו משתמשים בכלי חרס, והרבה פעמים כאשר הכלי היה נשבר, היו מתקנים אותו אנשים שעסקו בכך. הדבר לא היה מקצוע מיוחד, אלא משהו פשוט, רק מדביקים את השבר. בבחינת ׳אומנות גסה׳.

מישהו דפק על החלון, וקרא בקול גדול, האם צריכים לתקן פה כלים? האם יש לכם כלים שצריכים תיקון? האנשים הללו, היו עוברים מבית לבית.

הם ענו, לא. אין לנו. איננו צריכים.

אמר לו אותו צדיק, אתה רואה? בשביל מה הוא בא לשאול כך? הרי הם ענו, שאין להם כלים כאלה? אלא, מה שאמרו זה היה בשבילך. מן

השמים שלחו אותו, כי אתה צריך לתקן את עצמך, אתה כמו 'כלי חרס הנשבר', ככלי מלא בושה וכלימה. אחרת, בשביל מה שלחו אותו? הרי לא יצא כלום, מן הדיבור הזה? אלא, מן השמים רוצים לעורר אותך.

אבל ההוא, עדיין מזלזל. אינו מאמין.

והנה לאחר כמה דקות, חזר אותו אדם – אשר היה מתקן את הכלים – ושואל מן החלון, אולי בכל זאת תחפשו, שמא בכל זאת ישנם לכם כלים?

אמר לו אותו צדיק, שים לב, מדברים אליך. תפשפש במעשיך, אולי בכל זאת אתה לא בסדר.

כאשר הוא ראה, שאינו מצליח לשכנע אותו, הם נפרדו, ואותו אדם יצא לדרכו. והנה פתאום עלתה בליבו של אותו אדם מחשבה, אולי בכל זאת היהודי הזה צודק? הוא היה מסופק בכך.

והנה הוא שומע פתאום, איזה איכר גוי, שהעגלה שלו נטבעה בבוץ, עם הסוס. שקע בבוץ, לא יכל לצאת. קרא לו הגוי, יהודי, בוא תעזור לי להוציא את העגלה מן הבוץ. אינני יכול לבדי, תבוא תעזור לי, וביחד נוציא אותה מהבוץ.

ענה לו היהודי, אין לי כח. אני לא יכול.

אמר לו הגוי, לא. אתה כן יכול, רק שאתה לא רוצה.

אמר היהודי לעצמו, כעת שמעתי את הב"ק השלישית, ובתלתא זמני הויא חזקה.

צריכים זכות, בכדי לדעת לפרש את הדברים הללו. כאשר שולחים לאדם מישהו שיעורר אותו.

חושבני כי כעת, בפעם השלישית, הוא כבר היה צריך לבכות. כי שלחו לו כבר שלוש פעמים התראות, שהוא צריך לצאת מן הבוץ. עליו לחפש היטב בחדרי ליבו, ולבדוק מכף רגלו ועד ראשו.

*

צריכים לדעת, כי ישנם הרבה דרכים של 'בת קול'.

החתם סופר אומר, כי באופן כללי, בכל פרשת השבוע, ישנם רמזים על מה שיהיה באותו השבוע. אבל אולי זהו משהו, אשר נוגע לכלל ישראל.

ואמרנו עוד בס"ד בזמנו [בשיעור מוצש"ק שמות התשע"ה], כי 'ספר תורה בודק'. אדם עולה לס"ת, עליו להתבונן בקריאה, מה הדבר אומר לי? דיברתי על כך בהרחבה בעבר, לא אחזור כעת על כל הפרטים, אולי בהזדמנות אחרת. ואולי מספיק מה שדיברנו. אדם שעולה לס"ת, למה דוקא את הקריאה הזאת? זה לא שהוא קנה את הקריאה בכוונה, אלא הזדמן ככה. כנראה שישנו כאן משהו, שהתורה מדברת אליו.

כאשר הגר"י אברמסקי זצ"ל בעל חזון יחזקאל היה עולה לתורה, קראו לו לעלות לתורה, לאחר מכן הוא היה יושב ומעיין בקריאה ובמפרשים, לראות ולהבין מה זה אומר לגביו.

תדע לך, כי בכך מדברים אליך. וכי מה הינך רוצה? שישלחו אליך מלאכים שידברו איתך? שיעירו אותך? אין לנו זכות, עד כדי כך. הקב"ה עושה זאת בעקיפין.

*

העניין דלעיל, ראיתי בספר הלוך להרגיעו ישראל [דף ח"פ] שם כתוב בזה"ל, **הבת־קול נמצא גם בזמנינו.**

בתנחומא פרשת ראה אות ב', וַיִּגַּל אָזְנָם לַמּוּסָר [איוב ל"ו, י'], אין הקב"ה מביא צרה לאדם, עד שהוא גולה לאזנו ומתרה בו, כדי שיחזור בו. אם חזר בו, הרי יפה. אם לאו, מביא עליו רעה וכו'.

נשאלת השאלה, מי מאתנו שמע כבר התראה כזאת, ועל ידי מי?

התשובה, אומרים בשם צדיקים וגדולים, שגם כעת לא פסקה הבת־קול. שאומרים, שכל מה שאדם שומע – כמובן חוץ מדברים אסורים – הוא צריך לשמוע. ואם הוא בר הבנה, ילמד ויבין הרבה דברים נסתרים מהשמיעה הזו.

למה שמעתָ זאת? סתם? לצערינו, אנחנו רואים, אבל איננו 'רואים' את מה שאנחנו רואים.

וכל זה, על ידי אנשים כמוהו. וגם מענישים לאדם על ידי אנשים, אפילו שלא בידיעתם של־מענישים ושלא בכוונתם. הקב"ה מסובב סיבות.

כמו שאמרו, וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה [ויקרא ה', א'].

אם האדם ח״ו חייב לשמוע בזיונות וקללות. עובר הוא ברחוב, ואדם אחר שעל פי טעות, שחשב שהאדם הזה הוא שונאו ובעל ריבו. סליחה? מה אתה רוצה? אני לא מכיר אותך. ההוא התבלבל, בטעות הוא חשב שזהו שונאו. והוא ממטיר עליו בזיונות וקללות. וכל זה בטעות. שחשב זה, שהוא בעל מריבו ומעיקו. ולמה זה? ׳נפש כי תחטא׳. הוא חטא, ושווה את זה, ׳ושמעה קול אלה׳.

וגם שומעים מי שצריך לשמוע, אף על פי שזה היה בזמן הבת־קול האמיתי. כמו [בתענית דף כא] של ר׳ יוחנן ואילפא. שר׳ יוחנן שמע, ואילפא לא שמע. על כל פנים רואים מזה, שדבר שצריך לשמוע, האדם שומע, רק צריך אוזן קשבת.

בהמשך הוא אומר, כי זהו ויכוח בין חסידי הבעש״ט, לבין הליטאים. ומביא את הסיפור שהבאנו לעיל.

וזה לשונו שם, מסופר על אחד מן החסידים, שהיה לו וויכוח עם מתנגד. שבין הדברים אמר לו, שהענין של בת־קול נמשך גם היום. וזה על ידי אנשים, שאפילו אינם מתכוונים להתערב בענינים שלו, רק לצרכי עצמם. והמתנגד אמר, את זה הוא לא מאמין.

ובתוך השיחה דופק אחד בחלון ושואל, אם יש משהו לתקן? בזמנם היו משתמשים בקדרות וסירים של חרס, וכשהתחיל להתפרק וקיבל סדקים, היו אנשים שעסקו בתיקון של כלים כאלו. דרך אגב, זה היה המקצוע הכי זול ובזוי, ובפולניא קראו את האלה (דרוטשאז׳ים), כי תיקנו את הכלי שקשרו אותו מסביב בחוט ברזל, ומרחו את הסדק והמשיכו להשתמש בכלי.

לקול דפיקתו של־איש, ענו מהבית שאין מה לתקן. והחסיד אמר למתנגד, תשמע, זה מכוון אליך! אמר עוד פעם האדם מבחוץ, תסתכלו טוב, אולי בכל זאת יש משהו לתקן. אמר לו החסיד, תשמע, גם זה מכוון אליך.

אחרי גמר השיחה זו, יצא החוצה והתחיל לחשוב, אולי בכל זאת הוא צודק, יש לי הרבה לתקן. אבל, איך מתחילים? ואיך אפשר? בלכתו תפוש ברעיונותיו, עבר דרך איכר ששקע עם עגלה עמוסה בתוך בוץ, ולא יכול לצאת. ואמר לו, בֹּא יהודי, ועזור לי להוציא את העגלה מהבוץ. אמר לו, אינני יכול לעזור לך. אמר לו האיכר, יכול אתה, אבל אינך רוצה. אמר זה, אם כן גם האיכר ממשיך לי דברים ששייכים לי. שיכול אני, רק רצון חסר לי.

ועל דרך זה אפשר לומר על השאלה, מי מתרה לאדם, לפני שבא על אדם איזהו ח״ו צרה? אפשר על זה שאמרנו, אם אדם יש לו אוזן קשבת, יכול הוא לשמוע את ההתראה כהנ״ל. כמו כן ידוע, שהיו צדיקים כאלה שפעלו בתפילתם, שאזניהם לא ישמעו דברים שלא צריכים לשמוע. ואם אדם שומר אזניו, ונמנע מלשמוע דברים שלא צריכים לשמוע, אז הוא זוכה לשמוע דברים שכן צריכים לשמוע, כמו שהזכרנו לעיל.

ובהמשך הוא מביא כך, ויש גם הענין של בת־קול, שבא לאדם לא על ידי שמיעה מאחרים, אלא על ידי מחשבה, שמופיעה במוחו של אדם. דבר־מה, שלפני זה לא חשב על זה, והאדם צריך לפתח את המחשבה הזו.

כמובן הכל אם מחשבתו של אדם היא טהורה ונקייה, כמו שמוזכר בספר שפת אמת, שאם בא לאדם מחשבה טובה, שלא יעזוב אותה, וימשיך ויגיע לדברים טובים. כי הבת־קול שנזכר בחז״ל, כמו במחלוקת על תנורו של עכנאי, בוודאי שכולם שהיו שם שמעו את הבת קול. והבת קול שהיה אצל ר׳ יוחנן ואילפא, שמע רק ר׳ יוחנן, ולא אילפא. והבת קול עבור ר׳ חנינא בן דוסא, שכל העולם ניזון וכו׳, גם כן בוודאי לא כולם שמעו את הבת קול, אלא מי שזוכה לשמוע. והבת־קול של [אבות פ״ו] ׳בכל יום ויום בת־קול יוצאת מהר חורב׳, גם כן ככה.

כי המחשבה של־אדם, היא נשלחת לאדם בזמנים מסויימים, ובסיבות שונות. כמו שמפרשים את הפסוק [תהלים צ״ד, י״א] יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם, כִּי הֵמָּה הָבֶל. השם יודע את המחשבות של־אדם, עוד טרם שהגיעו למוחו של־אדם, כי המה הבל, עוד טרם שהתחיל

האדם לחשוב על זה. כמו שנאמר בדברי חז"ל, שהנביאים ניבאו כמה דורות לפני חירם מלך צור ונבוכדנצר, מה שהם יחשבו בליבם. נראה שמחשבת האדם נשלחת לו בזמנים של שעת הצורך. ואין האדם שולט על זה, אלא ההשגחה והנהגת הבורא. וכמו [מד"ר בראשית ט"ו ג'] גן עֵדֶן, ר' יהודה ור' יוסי. ר' יהודה אומר, גן גדול מעדן. ויש לו שני מקראות ראיה לדבריו. ור' יוסי אומר, עדן גדול מגן. ויש לו רק מקרא אחד ראיה לדבריו. אמר ר' חנן דציפורי, האיר הקב"ה עיניו של ר' יוסי, ומצא לו מקרא אחד מכריע על גביו ע"ש.

רואים, שלמצוא פסוק, או תשובה מתאימה, צריכים עזרת השי"ת. ולהיפך, שר' יוחנן בן זכאי לא מצא תשובה עבור קיסר רומי, אמרו חכמים עליו, מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל [ישעיה מ"ד, כ"ה]. לא היה עת רצון שימצא תשובה, ולא באה אליו הבת קול ע"י מחשבה כזאת.

וגם בראיית עיניים, אותו הענין. [בראשית רבה נ"ג י"ט] אמר ר' בנימין, הכל בחזקת סומין (עוורים), עד שהקב"ה מאיר את עיניהם. דכתיב, וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ [בראשית כ"א, י"ט].

וכמו שמסופר על רש"י הקדוש, אֲפוד [שמות כ"ח, ד'] – הוא מביא את דברי רש"י בפרשתנו, שכתב לגבי האפוד בזה"ל – ולבי אומר לי, שהוא חגור לו מאחוריו, רחבו כרוחב גב איש. כמו סינר שחוגרות השָׂרות כשרוכבות על הסוסים.

רש"י הקדוש, בזמן שחיפש להבין את תָּארו של־אפוד, הזדמן לו לראות דבר שתמיד היה שומר את עיניו מלראות ומלהסתכל על זה. ועכשיו [ש]ראה את זה, הוא למד מזה את צורתו של־אפוד. כי לאדם ששומר את עיניו, שומרים אותו שלא יראה מה שלא צריך לראות.

הזמינו לו מן השמים לראות את זה, בכדי שיפרש על פי זה את צורת האפוד. כמבואר העניין בהרחבה בס' בן לאשרי ברכה משולשת פרשת לך לך דף קס"ח, שראה בספר לאחד מנכדי רש"י, כי כן קרה פעם אחת לרש"י ז"ל, שבעברו ברחוב שמע קול סוס דוהר כנגדו, והביט חוץ לד' אמותיו, וראה שרית נכרית רוכבת על סוס דוהר, ולבושה סינר לבן מתחתיה. ונצטער מאור על זה, שלא נזהר בשמירת עיניו. אך בבואו לבית המדרש, למדו אז פרשת האפוד, ולא יכלו להבין צורתו. אז שִׁיעֵר רש"י, שבמכוון הזמינו לו משמים המראה הנ"ל, כדי שמתוך זה יבין לצייר לתלמידיו צורת האפוד. על כן אמר, 'ולבי אומר לי'. שבמקום שהיה הלב יכול להסתכל ולהיכשל על ידי זה בהרהורי עבירה ח"ו, הפך זה להשתמש בו לצד הטובה ע"כ. והרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת תצוה.

והרבה צדיקים למדו ממה שראו, דברים שהיו נגד רצונם. לפי זה, גם דברים שמזדמן לאדם לראות בלי לחשוב על זה, גם מזה אפשר ללמוד. כמובן גם כן כששומרים את העיניים. לא ההיפך ח"ו. כמו שמפרשין את הפסוק [תהלים קי"ט, קל"ו] פַּלְגֵי מַיִם יָרְדוּ עֵינָי, עַל לֹא שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ. עבור זה שעיני לא שמרו את התורה, והסתכלו במקומות שנגד התורה.

מחבר הספר הנז"ל, 'הלוך להרגיעו ישראל' – הרב אליעזר גלברד – הוא עושה כאן, כי כביכול חסידי הבעש"ט ככה מפרשים, ואילו המתנגדים אינם מקבלים את זאת.

ברם חושבני, כי הדבר אינו נכון. אולי במציאות ישנו כאן משהו, מתאים להם, וכדומה, אינני יודע, אבל למעשה הדבר מקובל כמעט על כל גדולי ישראל, גם הליטאים – המתנגדים. כגון מהר"ל מפראג שכתב ג"כ זאת, וכן שני לוחות הברית, והעיני יצחק – שהבאנו מקודם – היה דרשן בעיר וילקומיר. זה ג"כ בליטא. וגם הספרדים, כגון הרמ"ק, והשבט מוסר, למהר"ר אליהו הכהן, וכן ספר חרדים – למהר"ר אלעזר אזכרי. כך שהדבר הזה אינו תלוי ב'חילוקי השקפות'.

למרות שיש שפירשו את עניין הבת קול בנ"ד באופן אחר, כגון התפארת ישראל, והמדרש

שמואל (הבאתים במילי דאבות) והחפץ חיים בחומת הדת וכו' (והבאתיו בנפלאות מתורתך ר"פ ואלה שמות), אבל לא בגלל שדוחים וחולקים הם על העניין הנז' לעיל.

רק שישנם אנשים, שהם קטנה אמנה. קשה להם לקבל. אבל צריכים לדעת, כי ישנם מחסומים. הקב"ה שולח לעולם הרבה דברים, באופן אשר אפשר יהיה להתווכח עליהם. כיון שזהו אור גדול, לא כל אחד זכאי לכך. ע"כ מי שאינו ראוי, הוא פגום וכד', הוא יוכל לדחות זאת. יהיו לו תירוצים, לברוח מזה. אולם מי שתופס זאת, אשריו ואשרי חלקו.

בעניין ה'תיקון' בימי השובבי"ם, שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, טוב לו שלא יגרד.

הזכרנו לעיל, את עניין ה'תיקונים' בימי השובבי"ם. וכבר אמרנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק וארא התשפ"ה], כי אחד מן התיקונים הוא – זהו תיקון קל מאד – שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, ע"י שהוא מגרד את עצמו, זה רק מזיק לו. הדבר אינו מתרפא. הבאנו אז מקורות לכך.

גם לגבי העניין הזה, היה נראה כי הדבר בא מחסידי הבעש"ט, ואכן ישנם כאלה שהביאו כך, אולם הבאנו כבר אז כי הדבר כבר כתוב בס' יסוד ושורש העבודה, שזהו ספר אשר מקובל גם – ובעיקר – על הליטאים. הוא לא התחבר, אל החסידים.

ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו, הביא לי זאת כעת מהספר שבחי הר"נ [אות כ"ד]. ראיתי זאת בעבר, אבל בזכותו יש לי כעת בהישג־יד את המקור. נראה שזהו דבר הפלא ופלא, כי ע"כ האדם יכול לעשות תיקון קל. כפי שהסברנו בזמנו, זאת מדה כנגד מדה, שהאדם מתגבר על תאוה של חיכוך. לסבול את הדבר.

בספר שבחי הר"נ מובא בזה"ל, **בימי נעוריו, בעת שיגע וטרח בשביל עבודת ה', היה לו כמה וכמה מיני סיגופים. וכפי הנשמע ומובן מדבריו, שהיה לו כל מיני סיגופים שבעולם, הן גלגול שלג וכו', וכיוצא.**

ואמר, שהסיגוף לאחוז עצמו, לבלי לחכך עצמו כלל, זהו הסיגוף הגדול ביותר. דהיינו, כשמנשכים לאדם הדברים השכיחים סמוך לבשר, ודרך כל אדם לחכך עצמו בכל עת שמרגיש איזה נשיכה. והיה מקבל זאת לסיגוף, לאנוס את עצמו לבלי לעשות שום חיכוך, לא ביד ולא בגוף ולא בשום אבר. ואמר, שזהו סיגוף גדול מאד. כי האדם מונח, והנשיכות מתגברים אז ביותר, והוא אסור לו לזוז בידיו ולא בשום אבר דק, מרגיש כל נשיכה 'במוח', והוא סיגוף גדול מאד. וכבר שמעתי זאת גם משאר אנשים, שזהו סיגוף גדול מאד.

והוא ז"ל עשה הכל, כל מיני סיגופים שבעולם, והכל בתמימות ובאמת, עד שזכה למה שזכה, אשרי לו. גם בענין יסורים שיש על רוב הצדיקים, ממש לא נשמע ולא נראה בעל יסורין כמותו, וא"א לספר ולבאר. והיה מלא יסורים, מבית ומבחוץ. ובתחילה, קודם סוף ימיו, היה לו יסורים עצומים ונוראים, אשר לא היה יסורים דוגמתם בעולם. וסיפר, שהיסורים שלו, הם בידו. בכל עת שרוצה, הוא מקבלם על עצמו, ובאים עליו היסורים הללו. ובעת שרוצה לסלקם, מסתלקים מעליו וכו'.

כפי שאמרנו, זהו תיקון גדול. מדה כנגד מדה. הסברנו את הדבר בזמנו שזהו דרך יצרא דעבירה, ליהנות הנאה חולפת, אף שיודע שינָזק בסוף מכך. עכ"פ, לא משנה היכן הוא הגירוד, זה יכול להיות חיכוך בגוף, או בשיער וכו'.

ומי שהתחיל לחכך בלי לשים לב, שיפסיק. יעצור מיד.

אבל אין המדובר, על גירוד קל. לא משמעותי.

כי ישנם אנשים שיש להם – חוץ מכבודכם – גירודים קשים באצבעות הרגליים, מה שנקרא 'אגזמה'. אם האדם אינו מתגבר על התאוה הזאת, אזי לבסוף הוא מזיק לעצמו. הוא חושב, שיעזור לו אם הוא מגרד – בתחילה יש לו תענוג לגרד – אולם החיכוך מתגבר ומתגבר, ולבסוף הוא רק סובל מכך. זהו בדיוק העניין.

חושבני כי הקב"ה שלח זאת בהשגחה פרטית, אל הדור שלנו דוקא. בדורות שעברו, לא היה הדבר הזה אצלינו. בגלל שהנעליים כיום הן סגורות, שזהו ה'נוסח' האירופאי, אזי הן אוטמות

את הרגל. אולם בעבר, הלכו עם רגליים גלויות, לא היתה להם בכלל בעיא של אגזמה וגירודים. אצבעות הרגליים, לא היו צמודות זו לזו בכלל. האצבעות היו רחוקות האחת מן השנייה. כך היה בעבר. ברם כיום [בזמנינו], כנראה שאנחנו צריכים הרבה 'תיקונים', והקב"ה נתן לנו הזדמנות לתקן. זהו לטובת האדם. ומה שנדמה שאינך יכול להתגבר, זהו בדיוק שורש הבעיא.

נראה לי עוד בס"ד, כי כל זאת מדברים בסתמא, כאשר הגירוד גורם בסוף נזק. אולם ברחצה, שהאדם מחכך את עצמו, אפילו ב'לִיפַּה', הדבר הוא בשביל הנקיון, ובכך אין בעיא. שהרי זה אינו מזיק. ואדרבה.

דברי התעוררות בענייני קדושה וצניעות, שנכתבו ע"י מרן שליט"א לתושבי העיר נתיבות ת"ו.

דבר נוסף.

בעיה"ק נתיבות ת"ו, ב"ה היו נסים ונפלאות בעת מלחמת שמיני עצרת, בזכות הצדיקים והציבור התורני וכו'. גם כל הישובים בסביבה שהם שומרי שבת, היו מוגנים במלחמה הזאת. דרך אגב, גם בעיר רכסים שבצפון. זהו פלא עצום, שאפי' השלטונות לא הצליחו להבין. כל הישובים קיבלו טילים וכו', ובעיר רכסים הם לא פגעו ולא נגעו. וכך גם בישובים הללו שבדרום, אשריהם ישראל. בזכות שמירת שבת. בזכות לימוד התורה, דמגנא ומצלא.

ביקשו ממני מהעיר נתיבות – לרגל ימי השובבי"ם – שתהיה התעוררות בענייני קדושה. כתבתי להם מכתב, אקרא מתוכו מספר מלים, ובעז"ה העורך ידפיס את המכתב בשלמותו.

קריאת קודש.

שובו בנים שובבים, והייתם קדושים.

לרגל הימים הקדושים אשר לפנינו, המה ימי השובבי"ם, הנודעים והמקובלים בכל תפוצות ישראל להתעוררות בענייני הקדושה ותיקונם, כאשר יאה ונאה לזרע ישראל הסגולה עם קדושים טהורים וצנועים, הנני העני מגלה בזה דעתי השפלה בשערי בת רבים, וכאשר נדרשתי פעמים רבות (ע"י מזכה הרבים והטובים מעיר נתיבות, כש"ת הרב רוקח יצ"ו),

להמליץ לעורר ולזרז על הצורך הגדול ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, את כל הלכות ריחוק מן העריות שבש"ע א"ה סי' כ"א.

ישנן הלכות של ריחוק [מן העריות], וישנם אנשים החושבים כי לא מתאים ללמוד אותן. ויש כאלה, שהגם שהם לומדים זאת, הם חושבים כי זאת מדת חסידות, שמא הדבר רק בשביל הצדיקים. ברם, אלו הלכות מפורשות.

כפי שדיברנו [בשיעור מוצש"ק יתרו התשפ"ה], הדבר הראשון שמתחיל הסעיף הראשון, 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד'. ישנם רבים, אפילו בני תורה ותלמידי חכמים, אשר אינם לוקחים את הדברים הללו ממש כ'הלכה למעשה', ויורדים מאד ברוחניות. על כן, צריכים לחזק את העניין הזה.

לא רק ביחידות, אלא אפילו במעליות, בבנינים, ובשלחן שבת–קודש.

אפילו עם בני המשפחה, חובה ללמוד את ההלכות הללו, הם צריכים לדעת כי אלו הלכות למעשה. גדולי ישראל ממליצים על כך. ישנם כאלה האומרים, לא כדאי שהילדים ידעו, או שהבחורים ידעו. ברם, זאת טעות. ההיפך. צריך שהדבר יבוא מן הקדושה. כאשר קוראים בתורה, קוראים את כל הפרשיות, לא מדלגים שום דבר, אין בתורה שום דבר שאינו מתאים. לא מדלגים אפילו בלימוד תשב"ר על שום דבר, את הכל צריכים ללמוד. גם עניינים של צניעות, צריך שיקבלו זאת מן הקדושה. כפי שבגמרא, לא מדלגים סוגיות. דברים הבאים מן הקדושה, אדרבה, זהו התיקון.

כיון שאנו רואים כי רבים מזניחים אותם, ועוברים עליהם בשאט נפש, כאילו הם רק מדת חסידות וחומרא יתירה.

המדובר בפרט על מה שהראוני כי ההלכות הללו, פרטיהם וביאוריהם, נוסחו מחדש בלשון נקייה ביותר מעודנת ומכובדת, לשון של זהורי"ת, ע"י ת"ח גדולים ואנשי חינוך מובהקים, היודעים ומבינים צרכי בני דורנו וארצנו.

יש החושבים בתמימותם שעדיף להתעלם, כי נדמה להם שצאצאיהם שמורים ואינם יודעים

מאומה. וטעות גדולה וחמורה בידם, כאשר הורה הנסיון. וגם אם יש פרטים מסויימים שאינם יודעים, עדיף שיוודעו להם לראשונה מתוך הקדושה.

גדולי ישראל וגאוניהם, צדיקיהם וחסידיהם, הן בדורנו הן בדורות שקדמונו, הורו למצוה גדולה ונחוצה, לפרסם ולדבר ולדרוש בעניינים הללו, ולא עוד אלא אפילו הרבה יותר מכך, כי לכל העם בשגגה, ושאין להתבייש ולהיכלם בזאת, וישימו פניהם כחלמיש להגיד את חוקי ה' ואת תורותיו, כי ד"ת אינם מזיקים כמו שהעלית בס"ד מקצת מקורותיהם בשע"ה הל' יולדת סי' קנ"ו אות י' ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' ק"כ אות ג'.

ועצה טובה לענ"ד למי שבכל זאת קשה להם, לשלב זאת עם נושא נוסף.

ובכן חפץ ה' בידכם יצלח, להרחיב גבולות הקדושה.

הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו.

כמובן זה שייך לכל עיר ועיר, ולכל מקום ומקום בעולם.

המשך ביאור המשנה [באבות] 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם צריכים לנהוג בצורה הקיצונית ביותר. בירור הסוגיא [בסוטה דף ה.] ת"ח צריך שיהיה בו שמינית שבשמינית וכו', ותירוצים לסתירה שבדברי הרמב"ם [בהל' דעות] בעניין זה. ההבדל שבין גאוה, לבין שפלות הרוח.

עד כה דיברנו בעניין שצריכים להתרחק מן העריות 'מאד מאד', וישנו דבר נוסף שכתוב לגביו הלשון 'מאד מאד', וזהו המובא במסכת אבות [פרק ד' משנה ד'] **מאד מאד הוי שפל רוח.** ישנם כאלה, אשר משווים את העניינים.

הבאנו בשיעור [מוצש"ק יתרו התשפ"ה] שהם אומרים, כי כפי שלגבי 'מאד מאד הוי שפל רוח', ומפרשים זאת הרמב"ם וסיעתו, שצריכים ללכת בצורה הקיצונית ביותר, אותו הדבר לגבי עניין ריחוק מן העריות. דיברנו על העניין, האם הדבר מוכרח, או שאין חובה להיות ככה. הבאנו כל מיני שיקולים.

צריכים לברר את הסוגיא הזאת.

בגמרא מסכת סוטה [דף ה' ע"א] מובא כך, א"ר חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו, אחד משמונה בשמינית.

דהיינו, בעניין הגאוה, צריך שתהיה לתלמיד חכם, משהו קטן מאד. כפי שפירש"י שם, **משקל קטן הוא. והיינו עוכלא. כלומר, צריך שיהיה בו מעט גאוה, שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו, ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם.**

ישנן כאן, שתי סיבות. א' אם הוא יתנהג בשפלות הרוח מאד מאד, אזי יזלזלו בו. ודבר שני, גם לא תהיה לו השפעה.

ממשיכה הגמרא ואומרת, **א"ר הונא בריה דרב יהושע, ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.** פירש רש"י, **גסות מועט, נאה והוגנת לו לתלמיד חכם, ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת. אמר רבא, בְּשַׁמַּתָּא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה.** מי שיש בו גסות הרוח, הוא 'בשמתא', דהיינו מנודה. וגם מי שאין בו כלום, הוא ג"כ בשמתא. והסיבה היא, כפי שפירש"י שם, **לפי שאין בני עירו יראים ממנו, ואין בו כח להוכיחם.** הוא מפסיד את העניין הזה, כי הוא אינו יכול לעורר את האנשים, לתקן את מעשיהם.

א"ר נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. מי זוטַר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'] תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב? דבר של תועבת ה', כל־כך גרוע, אפילו קצת לא. 'כל' דייקא, אפילו כל־שהוא לא. וכי קטן הדבר בעיניך?

הרמב"ם מסביר בהלכות דעות [פרק ראשון], כי לגבי כל המדות, האדם צריך ללכת בדרך ממוצעת וכו'.

ושם [בהלכה ה'] הרמב"ם כותב בזה"ל, **מי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד. מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר, נקרא חסיד. וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה עניו, נקרא חכם. וזו היא מדת חכמה.**

'**חסידות**' פירושו, ללכת עד הקצה האחרון. ו'חכמה', זהו באמצע.

ועל דרך זו, שאר כל הדעות.

וחסידים הראשונים, היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית, כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפנים משורת הדין. ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר [דברים כ"ח, ט'] וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו.

לאחר מכן [בפרק ב'] הרמב"ם מדבר, לגבי אנשים שמרגישים כי ישנה להם נטייה קיצונית שלילית. בכדי לתקן זאת, הוא צריך ללכת בצורה קיצונית לצד השני, ואז הוא יוכל להגיע אל האמצע. זאת התרופה לכך.

וז"ל שם [בהלכה ב'], **אם היה גבה לב – כיצד הוא יתקן את עצמו? – ינהיג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו.** ההכרח בכך הוא, ללכת אל הקצה השני.

עד שיעקור גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהוא דרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו. ועל קו זה, יעשה בשאר כל הדעות. אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב, עד שיחזור בו לדרך הטובה, והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.

ממשיך הרמב"ם ואומר [בהלכה ג'], **ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. שאין דרך הטובה, שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו [במדבר י"ב, ג'] עָנָו מְאֹד, ולא נאמר 'ענו' בלבד. ולפיכך צוו חכמים, מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ועוד אמרו, בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.**

מי שלומד את דברי הרמב"ם, איננו מבין, כי ישנה כאן סתירה. בהתחלה הרמב"ם אמר, כי זאת חסידות, להיות שפל רוח. מדת החכמה, היא ללכת באמצע של מדת הענוה, ומדת חסידות היא ללכת עוד יותר בשפלות רוח. ואח"כ הרמב"ם אומר, שאסור ללכת בדרך הבינונית.

גם בהלכה הזאת [פ"ב הל"ג] הרמב"ם כתב בזה"ל, ולכשיחזור לדרך האמצעית וכו', משמע מדבריו כי זהו מה שצריך.

ישנם כמה תירוצים, לגבי השאלה הזאת. ישנם כאלה האומרים, שהדבר תלוי האם זהו בהשקפה, או במעשה. בליבו הוא יהיה שפל רוח, אבל לא בצורה חיצונית. לא בשביל זה הוא ילבש בגדים מאוסים, אשר מבזים את לובשיהם, אלא ילבש לבושים בינוניים.

ישנו פירוש כזה במרכבת המשנה, ובאורח מישרים, כי מה שכ' בפרק א' ללכת בדרך אמצעית, היינו בענייני מלבוש, ובפרק ב' מיירי שבליבו צ"ל שפל־רוח. וע"ע דברי ירמיהו, ונימוקי מהרא"י.

מה שנראה לענ"ד, שהוא הפירוש הכי מתקבל, הוא מה שכתב בספר עבודת המלך, כי בפרק א' הרמב"ם מדבר על דאורייתא. הרי עניין המדות, הוא מצד 'והלכת בדרכיו'. ועניין הגאוה כתוב בפסוק, 'ורם לבבך ושכחת את י"י אלהיך'. ללכת בדרכי ה', זה ללכת בדרך הממוצעת, גם לגבי גאוה וגם לגבי כעס. לא ללכת באופן קיצוני, אלא בדרך האמצעית. מן התורה, זאת היא הדרך. אולם מדרבנן החמירו, בגאוה ובכעס, כי צריכים להתרחק עד הקצה האחרון. מ"ש הרמב"ם בפ"ב הל"ג, המדובר הוא מדרבנן.

ולכן – בזה מובן – למה הרמב"ם עשה חילוק. כי לגבי גאוה, הרמב"ם אומר ש'אסור' ללכת בדרך האמצעית, 'אסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית', ולגבי כעס הוא אומר בלשון 'ראוי'. כפי שכתב שם בהמשך [הלכה ג'] בזה"ל, **וכן הכעס, מדה רעה היא עד למאד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר** וכו'. רק 'ראוי'. מהו ההבדל?

התשובה היא, כי כעס, לא כתוב בתורה, אין מצות עשה כזאת בתורה. אמנם לגבי גאוה, אף שהרמב"ם לא מנה זאת כמצות עשה, הסמ"ג מונה את זה, אולם עכ"פ ישנו לכך מקור בתורה, כמו שהרמב"ם עצמו העלה וכדלעיל. הדבר אינו

נכלל לדעתו במניין תרי"ג המצוות, אבל עכ"פ העניין כתוב בתורה. לכן בעניין הגאוה, שהתורה מעוררת על כך, בזה צריכים ללכת עד הקצה האחרון.

כך פירשו גם בס' סדר משנה, ובן ידיד, כמו שציינו בספר המפתח שבמהדו' רש"פ.

בדרך הזאת, הולך גם מהרח"כ, כנראה מדבריו בביאורו שם טוב על הרמב"ם שם. הוא כותב בזה"ל, **יש לתמוה ע"ז, שהרי רבי' ז"ל כתב למעלה בפ"א בדין ד', הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה, וההולך בה נקרא חכם, שכלל כל הדעות בזה. ובפ' זה ג"כ כתב למעלה בסמוך, ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו. וכאן משמע, שאסור בכל גונא.**

ונראה דרבי' ז"ל אשמעין בתחילה, דאע"ג דהדרך הישרה שבכל דעה ודעה היא הבינונית, ובה ראוי לאדם לילך, והיא מדת החכמים, מ"מ באלו השתי מדות, שהן הגאות והכעס, עשו בהן חז"ל הרחקה יתירה, שאסור לנהוג בהן אפי' בבינונית, אלא יתרחק מהן עד הקצה האחרון, לפי שהן מדות מכוערות ומאוסות ביותר. וכמו שהאריכו עליהן חז"ל בגמ' בכ"מ, והזכיר מהן קצת בסמוך. ללמדנו, שצריך האדם להתרחק מהן מכל וכל. וסמך לזה, גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ, וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד [משלי כ"ט, כ"ג].

מה שכתוב בפרק ב', זהו מה שחז"ל אסרו. אבל מן התורה, אם הולכים בדרך הבינונית, אזי הדבר מספיק. רבנן עשו משמרת למשמרת, אפילו בבינונית. לכן כתב מהרח"כ עשו בהן חז"ל הרחקה וכו'.

למעשה, הדבר נראה קצת קשה, שהרי לומדים זאת מן הפסוקים, כגון 'תועבת י"י כל גבה לב'. ברם, אכן אלו פסוקים, אבל אין פירושו שהדבר הוא מן התורה. רק הביאו ראיות לכך, אולם מן התורה, הדרך היא הבינונית.

[**תירוץ** עבודת המלך ומהרח"כ, העיר כאן ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, שכבר כתב כך הרמב"ם עצמו בפירוש המשנה במסכת אבות שם לפי התרגום שבהוצאת מוסד, מחמת חומר מגרעת המדה הזו אצל החכמים ובידעם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון וכו' יעו"ש. הרי שאין זה אלא מדרבנן. צריך לבדוק במקור הערבי, וכיצד בהוצאת המאור עכ"ל.

אכן במקור כתוב **אלאפצאל**, ואין פירושו החכמים, אלא מובנו מכובדים וכד'. ואכן בהוצאת המכון תורגם לנכון, 'אנשי המעלָה'. יב"ן]. וע"ע לקמן בשיעור כי תשא.

השאלה היא, כדעת מי הרמב"ם פסק? האם כדעת רב נחמן, או כדעת רבא. כפי שהבאנו לעיל, רבא אומר, 'בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה'. דהיינו, שצריכים להיות קצת מן הקצת גאוה, לא להיות בשפלות הרוח גמורה. ורב נחמן אומר, 'לא מינה ולא מקצתה'.

ההגהות מיימוני אומר – על הרמב"ם הזה, בפרק ב' הלכה ג' [אות א'] – בזה"ל, **דלא כרב חייא בר אשי דאמר רב, ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית. ורב הונא בריה דר' יהושע, דאמר ומעטרה ליה כסאסא לשבולתא. ודלא כרבא, דאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה. אלא כר"נ בר' יצחק, דאמר לא מינה ולא מקצתה, דכתיב ביה תועבת י"י כל גבה לב.**

לדברי ההגהות מיימוני, הרמב"ם פסק כדעת רב נחמן. שהרי הוא כותב, 'אפילו מקצתה'. יוצא א"כ, כי לא 'שמינית שבשמינית' – כדעת רבא ההולך באותה השיטה, שצריך להיות קצת גאוה – אלא 'לא מינה ולא מקצתה'.

בא הפרי מגדים [או"ח ריש סימן קנ"ו] ואומר, שהדבר אינו כן. כי הרמב"ם כתב בזה"ל, 'יתרחק עד הקצה האחרון'. 'עד', ולא עד בכלל. צריך להשאיר משהו. מקצת. כך כתב הפרי מגדים במפורש, 'דלא כהגהות מיימוני'. הוא ראה את דברי הגהות מיימוני.

שם בריש סימן קנ"ו, המגן אברהם ציין לרמב"ם הזה, וכן הובא במשנה ברורה. זהו דבר מעניין. כי בסימן הראשון [שם], [היכן שמובאים] כל ההנהגות של משא ומתן, זהו הדבר הראשון שהמשנ"ב מביא.

וז"ל המשנ"ב [בס"ק א'], **והנהגת האדם צריך להיות הכל בדרך המיצוע. לא יקמץ יותר**

מדאי, ולא יפזר יותר מדאי. וכן בכל המדות. רק הגאוה והכעס, יתרחק מהם עד קצה האחרון. וכמו שאמר התנא, מאד הוי שפל רוח. וכן בכעס, הזהירו חז"ל הרבה עליה.

בפרי מגדים [באשל אברהם שם] כתב בזה"ל, **ודע, דבינונית הוא בין ב' הקצוות, ואפשר קרוב אל אחת מהן. "והמיצוע" הוא ריחוק השוה ממש (עי' לחם משנה שם). ולפי זה, בכל הדיעות "המיצוע" טוב, וגאוה וכעס יתרחק "עד" קצה האחרון, ולא עד בכלל, רק קרוב לה. ופסק כרבא, דלא כרב נחמן. דלא כהגהות מיימוני.**

*

נקדים כי עלינו להבין, מה זאת 'גאוה', ומה זאת 'שפלות הרוח'.

הרי ישנה את מדת הענוה, ומן התורה זהו מה שצריך להיות, אבל חז"ל אמרו 'מאד מאד הוי שפל רוח'. מהו ההבדל, שבין עניו לבין שפל רוח?

'עניו' זהו אדם אשר מכבד את עצמו, יודע את מעלותיו, מחשיב את עצמו, אולם הוא לא מתנשא על האחרים. לא מתגאה בכך. ו'שפל רוח', זהו אדם אשר איננו מרגיש את חשיבותו, מכיון שהוא יודע את חסרונותיו. לכולם ישנן חסרונות, אבל אצלו חסרונותיו הם מול עיניו.

כך הבאנו בס"ד בנפלאות מתורתך [פרשת בהעלותך, דף רכ"ו], לגבי הפסוק [במדבר י"ב, ג'] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד** וגו', בזה הלשון, **בתפארת ישראל פרק ד' דאבות משנה ד', גבי הא דתנן התם מאד מאד הוי שפל רוח, אורו עיני כשמצאתי לאחר זמן כדברינו וז"ל, לפענ"ד 'עניו' הוא המכיר את גדולת ערכו, ואפילו הכי אינו מתייהר, אלא מנמיך את עצמו בחסד. אבל 'שפל-רוח', הוא שליבו נשבר בקרבו, בידעו כל חסרונותיו, ומציירם לפניו תמיד, אף שנעלמו מעיני הבריות.** האנשים אינם יודעים את חסרונותיו.

זהו כפי שכתוב בפיוט [של רבי' יהודה הלוי, שנוהגים הם לאמרו בראש השנה] – לא אצלינו – **חַטָּאַי, לוּ יריחון בָּם שְׂכֵנַי. אזי ברחו וְרָחֲקו מגבולַי.** אם השכנים שלי היו יודעים מה אני, הם היו בורחים ממני, מסריח ח"ו.

ברם, הנני עפר רגליו של הפרי מגדים, במחילה מכבוד תורתו העצומה, נראה לי כי ההגהות מיימוני צודק. והסיבה היא, כי ברמב"ם עצמו בפירוש המשנה לאבות מבואר במפורש, שההלכה היא כדעת רב נחמן. נראה לי, שהפרי מגדים לא היה רגיל לעיין בפיהמ"ש. למשל, לגבי העניין של שיחה בטלה בבית הכנסת, הפמ"ג כותב כי בביהכ"נ אסור לדבר דברי חולין, ואפילו דברים שהם לצורך פרנסה, דברים שהם נצרכים לחיי בני אדם. הערתי על כך בשו"ת עולת יצחק [חלק ב' סימן נ"ט, אות ב']. לא אכנס אל הנושא הזה כעת, מי שירצה יעיין בפנים. ולענייננו כתבתי שם בזה"ל, **הפמ"ג עצמו כתב בהאיי לישנא, יש לגעור במי שמשיח שיחת חולין בביהכ"נ, אע"ג שאינה שיחה בטיל"ה (דבלאו הכי אסור כל השח שיחה בטילה עובר בעשה מדרבנן עכ"פ) לצורך פרנסה, דבחוץ שרי, בביהכ"נ אסור, עיין בספר דעת חכמה בסולת בלולה סימן קנ"א אות ב' בשם הר"ח כתב כן, יעו"ש שמאריך מגודל האיסור וכו' עכ"ל הפמ"ג.**

ובהמשך [שם ד"ה ומה] כתבתי כך, **אכן המעיין בפירוש המשנה להרמב"ם שם, יראה אדרבה, שלא מנה הרמב"ם זאת בין הדיבורים האסורים, כעדות שקר ורכילות, שאותם מנה בחלק השני. משא"כ אלו הנקראים שיחה בטילה, שבחלק השלישי הזכיר שהחסידים משתדלים לימנע מהם ע"ש. הרי בהדיא, שאין זה מדינא, אלא ממדת חסידות. וכן בחיבורו פ"ב מהלכות דעות הל"ד, לא הוציא הרמב"ם עניין זה בלשון איסור, כמו שנקט בכמה עניינים שקודם לעניין זה ואחריו** וכו'.

ע"כ הנני אומר, כי נראה שאותו הדבר בנדון דידן. מכיון שהפרי מגדים, לא היה רגיל לעיין בפיהמ"ש. אם הוא היה רואה את מ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש, אזי היה רואה כי הרמב"ם כתב במפורש כדעת רב נחמן.

הרמב"ם בפירוש המשנה [מסכת אבות פרק ד' משנה ד'], לגבי המשנה הזאת 'מאד מאד הוי שפל רוח', כתב בזה"ל, **לגודל חסרון המדה**

הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בַּנפש, רושם לגאוה כלל בשום פנים. ולאחר מכן הרמב"ם מרחיב להביא מאמרי חז"ל רבים, והוא מביא גם את הגמ' בסוטה [שם], וכתב בזה"ל, **ולבסוף אמרו, אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. כלומר, שאין ראוי להתמעט גם כן לשפלות הרוח לגמרי, לפי שאין זו מן המעלות.**

ושיערו זאת על דרך משל, חלק אחד מששים וארבעה. זהו 'שמונה שבשמינית'. שמונה כפול שמונה, זה ששים וארבע. א"כ צריך להיות, אחד מששים וארבע. צריך להיות משהו, חלק אחד.

כלומר, אם נשים את הגאוה בקצה אחד, ושפלות הרוח בקצה אחר, ויהיה ביניהם רוחב ששים וארבעה חלקים, יש לאדם לעמוד בחלק ששים ושלושה.

אם כאן – בצד ימין של־שולחן שלפָנַי – הוא הקצה אחד, וכאן נמצאת 'גאוה'. וכאן – בקצה השמאלי של־שולחן שלפני – הוא הקצה השני, וכאן נמצאת 'שפלות הרוח'. באמצע, זאת 'ענוה'.

האמת היא, כי זהו מספר זוגי. שלושים ושתים מצד אחד, ושלושים ושתים מצד שני. אבל כנראה, או שזה שלושים ושלוש, דהיינו לא דקדקו עד כדי כך, או שזהו בין זה לבין זה. לא משנה.

עכ"פ ישנם ל"ב חלקים של גאוה, דהיינו הרבה פרטים, שהדבר פוחת והולך. הגאוה שבקצה, זהו הכי גרוע. הרמב"ם לא הסביר מה הם הפרטים. אינני יודע, האם הוא התכוון לכך בדוקא. 'שמינית שבשמינית, זהו מה שנקרא 'קורטוב', זאת מדת הלח הכי קטנה, כמבואר בגמ' בבא בתרא [דף צ"א]. א"כ 'שמינית שבשמינית', זהו רק משל.

הערה מהקהל: הרמב"ם בעצמו אומר שם, 'דרך משל'.

תשובת מרן שליט"א: נכון. בסדר.

כי אכן, חושבני שאי אפשר לדייק את המספר. וכי ישנם ל"ב דברים? יכול להיות, שמי שיעיין בספרי המוסר, ימצא כל מיני דרגות, פחות פחות, שהדבר יהיה קצת מציאותי. אבל העיקר רוצים להגיד, דבר קטן. לאו דוקא המספר הזה. וכבר כתבו כן כמה מפרשים.

בכל אופן, ישנם ל"ב מצד ימין, שזה גאוה. וענוה באמצע. וישנם עוד ל"ב, בקצה האחרון שבצד השני, שזהו שפלות הרוח. אומר הרמב"ם, מהשלושים ושלוש, זאת התחלת שפלות הרוח. זאת אומרת, אדם שכבר הגיע לאמצע, אל הענוה, מדאורייתא הוא מצויין. אבל כעת יש לך עוד דבר, מדרבנן, ללכת לכיוון השני, שפלות הרוח. אמנם מכאן זאת כבר לא גאוה. אבל, הדבר אינו מספיק. תמשיך עוד ועוד, עד ששים ושלוש. תשאיר רק קצת. אחד תשאיר. זאת דעת רבא, 'בשמתא דלית ביה'.

ולא סברו את המיצוע במדה הזאת לבדה, כדי לברוח מן הגאוה. שאם חיסר חֵלֶק והתקרב לגאוה יותר, הרי זה נכלל בשמתא. זו היא דעת רבא בענוה.

אבל רב נחמן פסק ואמר, שאין ראוי בשום אופן שיהיה לאדם ממנה, כלומר מן הגאוה, לא חלק קטן ולא גדול, כי אין עונו קל. מדה שעושה את האדם תועבת י"י, איך ראוי להתקרב אליה? אמר בעניין זה [סוטה שם], **אמר רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר מאי דכתיב תועבת י"י כל גבה לב?**

ולחומר העון הזה, אמר זה 'מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה', כלומר ראוי לך ללמד עצמך מוסר, עד שתסיר את הגאוה על־ידי התבוננות באחרית הגוף, והיינו שיהיה רמה.

דהיינו, המשנה מוסברת לפי רב נחמן. הרמב"ם בפיהמ"ש, אין דרכו לפרש שקלא וטריא שבגמרות, וכאן הוא הביא את דעת רבא ודעת רב נחמן, כיון שמתוך דברי רבא יובנו דברי רב נחמן שבא אחריו. ולכן כתב בזה"ל, 'אבל רב נחמן וכו'. וכידוע בספרי הפוסקים, כאשר אומרים את המלה 'אבל', פירושו שזאת היא הסברא שהפוסק חפץ בה. ממילא, למה להגיד

שהרמב"ם בחיבורו משנה תורה חזר בו, ופסק כמו רבא? אלא כמו הפשטות שהרמב"ם פסק כדעת רב נחמן.

[**לגבי** לשון אֲבָל, המורה כי זו הסברא שחפץ בה, זכור לי כי יש שביארנו שזהו מפני שתרגום אבל בקושטא, דהיינו באמת. ואם ביאור זה מוסכם, ממילא בנדון דידן לא שייך הכלל הזה, שהרי הרמב"ם כתב זאת בלשון ערבי, אמא רב נחמן. אלא אם כן יתברר כי גם תיבת אמא משמעותה אמת. ברם מסתברא דלאו משום דתרגום אבל בקושטא אמרו כך, וממילא שייך נמי בתיבת אמא. איתמר].

וגם רבינו יונה [באבות שם], כתב זאת במפורש. הוא מביא את דברי הרמב"ם בזה"ל, **ורמז"ל** – רבינו משה ז"ל – **פירש, שבא להודיענו, כי אע"פ שהקו האמצעי בכל המדות הוא המשובח, כמו מדת הנדיבות, כי הפיזור והכִּילות שניהם רעים** – אם האדם פזרן מדאי, הדבר אינו טוב. ואם קמצן מדאי, ג"כ לא טוב – **והאמצעית היא הבחירה.**

וכן במדת האכזריות, שאין לאדם להיות אכזרי, ולא רחמני לגמרי. כי אין לו לרחם על הרשעים, ולא להיות אכזרי על שאר בני אדם. אך האמצעית הוא הדרך הטוב, לרחם ולהיות אכזר כראוי. תרחם על מי שצריך לרחם, ותתאכזר על מי שצריך להתאכזר. זאת הדרך האמצעית.

ובכל (הדעת) [המדות] כולם, יש לו לאדם לאחוז הדרך האמצעית, ובמדה הבינונית.

אבל מדה זו של גסות הרוח, צריך להתרחק ממנה עד הקצה האחרון, שאין לך מדה קשה ממנה, ורוב העבירות שבתורה תלויות בה. ולא עוד, שמשכחת הבורא ית' מלבו של אדם, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וזו היא ששנינו, מאד מאד הוי שפל רוח.

וכבר נחלקו חכמי התלמוד בדבר הזה, במס' סוטה [דף ה'.]. חד אמר, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה כלל. כלומר, שאין לאדם להיות שפל רוח עד הקצה האחרון, ולא יהיה כל כך שפל שיבזוהו בני אדם, אך בינונית יקח לו גסות הרוח לא (להתנאות) [להתגאות], ולא להשפיל רוחו בתכלית השפלות, שלא יבא לידי בזיון. ועל זה אמרו, בשמתא דאית ביה גסות הרוח הרבה, ובשמתא דלית ביה כלל. כי אינו אדם, אך לבהמות נדמה.

ואחרינא אמר, בשמתא דאית ביה כלל. שכל כך היא מדה רעה, שצריך להתרחק ממנה הרחק גמור, ולא יהיה בו ממנה כל עיקר. כדעת ר' לויטס, ומן הטעם שכתבנו.

מסיים רבינו יונה, **וכן הלכה.**

הנה הוא אומר במפורש, כי ההלכה כדעת רב נחמן. והוא מביא זאת, כהמשך על דברי הרמב"ם. ואכן בפירוש המשנה להרמב"ם, רואים את זאת.

[**לא** ידעתי בעניותי כיצד יפרנס הפרי מגדים את לשון הרמב"ם ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה ע"כ, הרי שצריך שלא יהיה בו אפילו מקצתה, וזה לא יהיה אלא אם כן יתרחק עד הקצה האחר ועד בכלל. שאם הכוונה ולא עד בכלל כהבנתו, הרי יש בו מקצתה. איתמר.

ועיין לקמן בשיעור כי תשא. יב"ן].

*

דרך אגב, שאלנו שאלה לגבי הסיפור שהביא הרמב"ם [בפיהמ"ש שם] על אחד מהחסידים, ששאלו אותו איזה יום הכי שמח בחיים שלך? והוא ענה, ביום שהיה לו בזיון בספינה, כי מישהו הטיל מי רגלים עליו, והוא לא הרגיש בזה איזה צער או בזיון.

שאלנו בזמנו, למה הרמב"ם כותב כי 'זו היא תכלית השפלות', הרי ישנה דרגא יותר גרועה מזה? הלוא בספינה, אף אחד לא הכיר את אותו חסיד. אם הדבר היה לעיני ידידיו, או בני משפחתו, או קרוביו, האם גם אז הוא לא היה מצטער? במקום שלא מכירים אותו, בסדר, אף אחד אינו יודע. אבל אם הדבר היה לנגד אנשים אשר יש לו קשר איתם, הרי זהו בזיון נצחי, אולי אז כן יכאב לו? למה הרמב"ם אומר, כי זהו הדבר הכי גרוע?

לפני שאמשיך, אביא את מה שכתב רבינו בחיי, בספרו כד הקמח [ערך גאוה] בזה"ל, **ודבר ידוע, כי מדת הגאוה בקצה האחד, ומדת השפלות**

בקצה השני. ומי שמתנהג בְּעניין הבינוני, ועומד על המיצוע, יקרא ענוה. כי לשון ענוה בלשוננו, היא המדה הממוצעת, בין הגאוה והשפלות. וידוע כי כל המדות כולן, ראוי לו לאדם שיבור דרך בינוני בהם, ויעמוד על המיצוע.

וע״ז הזכיר שלמה ע״ה [משלי ד׳, כ״ו] פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ. יזהיר, שישקול אדם כל פעולותיו, ושילך על המיצוע בכל מדותיו. פַּפֶּלֶס הזה, שהלשון הזה עומד במיצוע, ואינו נוטה לכאן ולכאן, ואז יהיו כל ענייניו נכונים.

אבל במדת הגאוה, אנו מוזהרין שלא יספיק לנו שנעמוד על המיצוע, כדי שנברח ממדת הגאוה העומדת בקצה הראשון. ושנתרחק עוד מן המיצוע, ונעתיק עצמנו אל מדת השפלות העומדת בקצה האחרון. ועל זה אמרו רז״ל [אבות פ״ד] מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. חזר שני פעמים ׳מאד׳, כדי שינטה אל הקצה האחרון.

וכן כתוב במשה רבינו ע״ה [במדבר י״ב, ג׳] וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד. הוסיף ׳מאד׳, להורות שלא רצה משה לעמוד על המיצוע, שהיא הענוה, אלא נטה אל מדת השפלות. זהו שאמר ׳מאד׳. הוא הולך בעיקבות הרמב״ם.

אולם הוא מוסיף וכותב, אין מדת השפלות שנצטוינו בה, שינבל עצמו בענינים הראוים, או שיבזוהו בני אדם ולא יחוש עליהם. כי האדם החביב שנברא בצלם אלהים, ראוי הוא שיחוש על כבוד עצמו, ועל מעלת נפשו השכלית.

וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, שהוא צריך לחוס על כבוד תורתו. ואם מבזין אותו, והוא מוחל בלתי אם יפייסוהו, הרי הוא מבזה את התורה, ומחלל אותה. וכן אמרו, אי לאו כבוד תורה, כמה נחמני איכא בשוקא. וצריך למינקט ליה בליביה, היכא דלא מפייסו ליה.

ואותו חכם, שהיה מזכיר שבחיו והיה אומר, מימי לא עלתה לי קללת חברי על מטתי, שהמובן מזה שהיה מוחל, לא היה אומר כן אלא על כבוד גופו, והצער שציערו. זה היה מוחל. אבל כבוד תורתו, לא היה מוחל.

אבל ענין השפלות הוא, שיהיה אדם שפל רוח בדבריו ובמעשיו לכל אדם, ואין צריך לומר לחביריו ולגדולים ממנו, ושישמע עלבונו וישתוק, ושיעביר על מדותיו למי שחטא לו, כל זמן שלא עשה כן במזיד ולא התמיד בזה.

רבינו בחיי אומר, כי צריכים להיזהר בעניין הזה. שפלות הרוח, אין פירושו שאנשים יעשו לו בזיונות. זה נקרא ׳ניבול׳. עוד מעט נראה זאת במפרשים אחרים, אשר מרחיבים בכך יותר. גם רבינו בחיי אומר לנו, אל תחשוב כי שפלות הרוח פירושו שהאדם צריך להתנהג בצורה בזויה, כגון ללכת לעבוד בזבל, וללבוש בגדים בזויים וכו׳. לא זאת מה שצריך.

המוציא לאור רחד״ש שם מעיר, כי רבינו בחיי בא להוציא, מהסיפור שכתב הרמב״ם. וז״ל, **אולי בא להוציא מכעין הסיפור שהביא הרמב״ם בפירושו לאבות [ד׳ ד׳], במי שהיה הולך בספינה, ואחד מאנשי הספינה קם וכו׳ ע״ש הסיפור.** לדבריו אותו החסיד, כן היה צריך להרגיש בזיון.

והנה ודאי שגם הרמב״ם לא הביא אותו מעשה, שישמש לנו לדוגמא לילך בעקבותיה. אלא הביא המעשה, רק להראות עד היכן כוח שפלות הרוח. והגה גם רבינו – דהיינו רבינו בחיי – כיוון לזה, שבמדת השפלות שנצטוינו בה, אין הכוונה שלא יחוש כלל על שבני אדם מבזים אותו, כי האדם החביב וכו׳. כן נ״ל כוונת רבינו. הוא אומר, שהרמב״ם התכוון שלא לעשות כך. את הסיפור הזה הרמב״ם הביא, רק בכדי לראות כמה זה שפלות הרוח. לאיזו דרגא מסוגל האדם להגיע. אבל, לא שכך צריכים לעשות.

ברם, במחילה מכבודו.

ראשית, לא משמע כך ברמב״ם.

דבר שני, מי שיעיין בספר מוסר – שמביאים שם בהערות בהוצאת מכון המאור – יראה כי אדרבה, כתוב כי ׳זו הדרך לכו בה׳.

כך מובא שם [בהערה כ״ג], בספר מוסר הביא עובדא זו באחד מחסידי אומות העולם, והוסיף, ובודאי מי שהגיע לזו המעלה משפלות הרוח, גדול הוא עד למאוד, גבור בכח שכבש יצרו ושלט על כח כעסו. ובני אדם שהגיעו לזו המעלה, יקרים הם מפנינים עכ״ל.

ובספר מנורת המאור [נר השביעי כלל א' פ"ב אות של"ד] הביא דברי רבינו, והוסיף, ואם זה אירע לאחד מן החשובים שבגויים, מה יש לעשות לחסידי ישראל, שכבודם והדרם הוא לאחוז תכלית שפלות הרוח בקצה האחרון, ובזה יזכו לכל הדר וכבוד ועילוי בעולם הזה ובעולם הבא. ע"כ.

הוא – מהר"י אבוהב בעל מנורת המאור – אומר, כי הדבר בדיוק בהיפך, כי חסידי ישראל צריכים להיות הרבה יותר מכך. שאם כך הגיע הגוי, למדרגה זו, קל וחומר חסידי ישראל.

א"כ זה לא נכון, מה שהוא כתב, כי כביכול הרמב"ם הביא את הסיפור הזה רק בכדי להראות מהי שפלות הרוח.

*

ובס"ד נביא, ראיה נוספת.

ליעב"ץ ישנה הגהה על דברי הרמב"ם [במסכת אבות שם], לגבי הסיפור הזה, והוא אומר כי גם לו עצמו קרה סיפור כעין זה.

האם אתם יודעים, מיהו היעב"ץ? הרי הוא היה, איש מלחמה. הוא נלחם נגד הג"ר יונתן איבשיץ, והיו לו עוד הרבה מחלוקות, כי הוא לא היה נושא פנים לאף אחד, לא ראשונים ולא אחרונים. וכבר החיד"א תמה על 'סדר דיבורו', ואכמ"ל. אבל גאון גדול ועצום.

הוא כותב כך, **תֵּיתֵי לי דאתא עוּבְדא לידי, מאחד מבני־ברית בזוי ושפל מאד, מפחותי ההמון, שקיללני קללה נמרצת, והִרבה להכלים אותי, ולבזותי בדברים קשים ומרים יורדים חדרי בטן. ואמר אלי, שמותר ומצוה לנתק מעי מקרבי, ולחתוך מבשרי רצועות. ועדיין לא יש בזה די** – עדיין זה לא מספיק לך – **לפי ערך מעשַי. (עם שלא עשיתי לא מאומה רע מימי, לא היכרתיו מעולם).** איני מכיר את האדם הזה, ואינני יודע מה הוא רוצה בכלל. **וכזה וכזה אמר בקללו.**

ולא התפעלתי כלל מזה, ונענעתי לו ראשי. גם דנתיו לזכות. אמרתי, לפי מחשבתו, טוב עשה. אותו אדם חושב, שהדבר נכון, שהוא עשה מצוה. כנראה היתה איזו מחלוקת, והבר–פלוגתא שלח אותו לעשות ליעב"ץ כך.

לפי דמיונו המוטעה, הותר לו דמי, ומחלתי לו. מבחינתו, אני חייב מיתה. ככה הוא חושב. מה לעשות? מחלתי לו.

אבל תשמעו מה הוא מסיים, **אך עוונותיו יִלְכְּדוּנוֹ למקצת הימים, כתוא מכמר.** לאחר זמן קצר, הוא קיבל את העונש שלו משמים.

בכל אופן רואים, שהרבה סוברים כי זאת הלכה למעשה.

*

רבי' אברהם בן הרמב"ם, הביא בכלל דבריו בספרו המספיק לעובדי ה' [ערך הענוה] את מה שכתב אביו [בפירושו על מסכת אבות], ומלבד זאת הוא אומר בזה"ל, **נעיר את שימת־לבך, על ההבדל בין מי שמזגו מחייב את הענוה הדגולה, או את הנוולות והשפלות. כי המורך והנוולות והשפלות והבזיון, אין שמם 'ענוה'. אדרבא, הענוה פירושה, שלא תהא נפשו נוטה לגאווה, ועם זאת לא יהיה טבעה שפל.**

ומציינים שם בהערות [הערה 7], **וכן כתב בחובות הלבבות שער הכניעה פרק ב', ובתחילת ספר שערי העבודה לרבינו יונה. והעניין, שאם אינו מחשיב נפשו כראוי, לא ישיג מה שיכול להשיג.**

אם האדם מרגיש, שהוא כלום ממש, אזי הוא יאבד את מעלותיו. צריכים לראות, איך לדקדק בכך.

בהמשך הוא כותב כך, **עליך להבדיל, בין הענוה החיצונית המחויבת, ובין השפלות והבזיון, שהן מדות נתעבות. על אף שהענוה החיצונית מְחַייבת ללבוש בגדים גסים, אין מחובת העניו ללבוש בגדים מטונפים מגואלים, כי זוהי השפלות שהנפש מתבזה על־ידה. ולכן אמרו חז"ל [שבת דף קי"ד ע"א] כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו, חייב מיתה. שנאמר [משלי ח', ל"ו] כָּל מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת, אל תקרא משנאי אלא משניאי. ולא חייבו שיהיו בגדי תלמיד חכם משי בחורף, ופשתה דקה בקיץ, אלא שיהיה מלבושו של תלמיד חכם לבן ונקי. ואפילו יהא כותנה גם בחורף, ובלואי פשתים בקיץ, לא יהיה מגואל בשמן ושמנונית וכיוצא בהם.**

וכן הנעליים, צריך שלא תהיינה מלאות עפר או טיט, שמטנפים את רגליו, אלא (שתהיינה) נקיות, ותשמורנה את רגליו מן הזוהמא. וכן הבית, על אף שאינו מעולף שיש ומרוצף אבני־גזית ומסוייד כהלכה, צריך להיות מטֻאטא ומזולף. וכן המחצלת, הגם שהיא עשויה סוף או חֵלֶף, לא תהיה מגואלת ומטונפת. ומכאן אפשר ללמוד, על כל שאר הדברים.

כי הצמצום וחוסר התפנוקים, מחזקים את הענוה. ואילו הלכלוך והטינופת, אינם אלא זלזול וטומאה. הבן את הדבר, והסק את מסקנותיך.

לפני כן הוא כותב בזה"ל, **ובעניין זה כתב אבא מרי זצ"ל בביאור מסכת אבות, בביאור ציוויים ז"ל [אבות ד' ד'] מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. ראשית כל התבונן אל נוסח המאמר הנזכר, 'מאד מאד', ונימוק הציווי. שעל־ידי זכירת תקוה זו, תתעורר תכלית הענוה לכל בעל שכל ישר.**

כיון שהספר הזה מתורגם מלשון ערב, ע"כ יש שינוי־לשון. מה שהבאתי בפניכם, זהו תרגום חדש [מהדורת פלדהיים, שיצ"ל בשנת התשס"ח]. אולם בתרגום הישן [ירושלם התשכ"ה, סוף דף נ"ט] כתוב כאן, 'הענוה הקיצונית'. זהו מה שדיברנו בזמנו, השוינו את זאת למה שכתבו הטוש"ע 'צריך אדם להתרחק מאד מאד מן הערִיות', שיש מפרשים כי הכוונה היא בקיצוניות. אולם הם כתבו כאן, 'תכלית הענוה', וא"כ ה'עוקץ' חסר כאן. נראה כי עדיף היה לכתוב 'ענוה קיצונית'. [שו"ר כי כבר לפני כן, בדף נ"ד ד"ה ואשר, ישנו הסגנון 'הענוה הקיצונית'].

לאחר מכן הוא כותב, **ועליו לנהוג באדיבות עם הבריות כמדת יכלתו, וגם אם יהיה ביניהם אחד גם** – מישהו גס רוח – **עליו להעביר על מדותיו, ולהצטער על אותו גס, ולקונן על נִוּלותו. ולא ישיאנו יצר המריבה, לקחת ממנו נקם או לנטור לו, או לשנוא אותו, כדי שלא יעבור על אחד ה'לאוין' שהזהירה התורה מפניהם, כמאמרו יתעלה [ויקרא י"ט, י"ח וי"ז] "לא תקם ולא תטר", ו"לא תשנא את אחיך בלבבך".**

כעת תשמעו את הסיום, ועם זאת אין צורך, אף לא נאה, אף אסור, שיהא האדם בעל אופי קל־דעת, אוילי, בזוי ומושפל.

והוא נותן דוגמא, **כגון זה המנשק את ידי עם הארץ.** מה אתה מנשק את ידו?

או נותן לו קדימה ומשרתהו תמיד, בלי ערך דתי או חמרי.

יכול להיות מצב, שצריכים לכבד אדם עם הארץ. כגון אם צריכים להחניף לו. אבל כאן, הוא עושה זאת בלי סיבה. מה אתה משפיל את עצמך, לנשק לעם הארץ את הידיים?

שאין זו ענוה הראויה לשבח, כי אם בזיון והשפלה, המורים על חסרון־דעת וכסל, ולא מדות תרומיות, או התנהגות דתית או מוסרית.

רואים מדבריו – זהו מה שברצוני להראות מכך – כי הנה הוא הולך בדרך אביו הרמב"ם, ובכל זאת הוא אומר, כי למרות שהיגעת עד הקצה, בכל זאת עדיין ישנו משהו אחרי הקצה הזה.

חושבני אולי, כי זהו התירוץ לשאלה ששאלנו. דהיינו, לפי רב נחמן, אל תישאר בחלק הששים ושלוש, אלא תלך עד החֵלק הששים וארבע. ומה ששאלנו, הרי ישנה מדרגה יותר גרועה? התשובה היא, לא. זאת כבר איננה שפלות רוח, אלא כסילות. זה כבר אחרי הששים וארבע, שזהו הקצה של שפלות רוח. מה שיראו אותך, בני המשפחה והידידים שלך, כאשר אתה יוזם דבר כזה, וגם כאשר הדבר יצא ככה, אם אתה מצטער מכך, אזי הדבר נורמלי. זה בסדר שתצטער. כי בלעדי זה, האדם מאבד את כל ההשפעה שלו. הגם שאותו אדם היה גוי, אך חסיד מחסידי אוה"ע, לא יוכל מכאן ואילך להשפיע על האנשים, לא 'יסתכלו' עליו. אדם בזוי כזה אף אחד אינו מכבד, מי הוא ומה הוא, מי שומע אותו. ואם זהו תלמיד חכם, הרמב"ם כותב בסוף הלכות תלמוד תורה, כי אם ביזו אותו בפרהסיא, אזי ההיפך, הוא חייב לנקום ולנטור כנחש, ולא לוותר על כך. לכן הדרגא הנמוכה הזאת, לא באה בחשבון.

זאת תשובה אחת לשאלתנו. כי מ"ש הרמב"ם כי זו 'תכלית השפלות', היא הכוונה הרצויה.

ישנה עוד דרגא, שהיא אינה רצויה. דהיינו, כאשר קרובי משפחתו או קרוביו יראו את זה.

תשובה שניה. בילקוט ביאורים על מסכת אבות 'מתיבתא' [דף כ"ב הערה י"ב], הביאו חילוק מעניין בשם המלבי"ם. והדבר ג"כ יתרץ את השאלה דלעיל.

הם מביאים שם כך, בשפלות הרוח עצמה, יש שתי בחינות, כמבואר בחובות הלבבות [שער הכניעה אות ב']. שיש כניעה שהיא מדלות הנפש, וככניעת הבהמות.

ישנו אדם, שהוא כמו בהמה. הדבר אינו מתוך ענוה, מתוך מדות טובות, אלא שהוא אדם שפל במהותו.

וראה גם במלבי"ם [משלי ט"ז, י"ח], 'אבל אין טוב שיהיה שפל רוח טבעיי, בלתי מרגיש. רק "טוֹב שְׁפַל רוּחַ אֶת עֲנָוִים" [משלי שם, י"ט]. דהיינו שיהיה השפלות מסיבת ענוה, שהיא בחיריית שכליית, ע"פ החכמה וחוקיה' עכ"ל.

האדם עושה זאת, מתוך שהוא עובד על מדותיו, ומבין כי זהו רצון ה', וזה מה שטוב. ברם, אם זאת דרגא אחרת, אזי הדבר אינו טוב.

זהו תירוץ שני, על הקושיא דלעיל.

שאלה מהקהל: אני חשבתי, כי מה שמיוחד שם [במעשה שהביא הרמב"ם], כי אותו חסיד שמח מכך. הוא לא ראה בזה בעיא. יכול להיות שאפשר למצוא מעשים, ועוד מעשים וכו'. אבל הרמב"ם אומר, כי תכלית השפלות היא, שלא רק שהוא לא הרגיש כלום, אלא שהוא שמח בכך.

תשובת מרן שליט"א: אבל מה יהיה, אם היו שם ידידים או מכרים שלו? האם הוא ג"כ היה שמח?

תגובת השואל: יכול להיות שכן.

תשובת מרן שליט"א: א"כ יוצא, שזאת איננה 'תכלית השפלות'. כי אין הוכחה. הרי הוא רצה לבחון את עצמו. אבל, מי אמר? אם היו שם אנשים, כאלה אשר מכירים איתו? הרי הוא רצה לראות, לבחון את עצמו, כיצד הוא מגיב, א"כ היה צריך לומר דוגמא כזאת. אם היתה מציאות כזאת, אולי לא היה סיפור כזה. בכל אופן, אין לו הוכחה מכך. עכ"פ למה הרמב"ם אומר כי זאת תכלית השפלות, הרי יכולה להיות דרגא יותר מכך.

את זאת, צריכים לתרץ. ע"כ התשובה היא, לא. הדרגא הזאת, היא איננה רצויה. או שזה כבר לא בחינה שכלית, כי אדם במצבים כאלה הוא כבר עבר את הגבולות.

*

צריכים להסביר עוד, את עניין ה'ששים ושלוש', לעמוד על ששים ושלוש או על ששים וארבע, אולם אני רואה כי הזמן אינו מספיק כעת, בלי נדר אשלים זאת בשיעור הבא. להסביר את עניין החלוקה, אחד חלקי ששים וארבע. שלושים ושתים כאן, ושלושים ושתים כאן. ישנה כאן עוד איזו נקודה, שצריכים להעמיק בה, בכדי ליישר את ההדורים בנושא הזה. העיקר שב"ה הספקנו להגיד את רוב הדברים.

[הודעת הרב שאול הי"ו: החל ממוצש"ק הבא, השיעור יתחיל בשעה 8:30].

מגבית לטובת בני משפחת הרב אריה חלא זצ"ל.

כידוע, ידידנו הרה"ג אריה חלא זצ"ל, לצערינו לא זכינו שהוא ימשיך את הפעילות שלו, הוא עשה ופעל גדולות, הרבה דברים בהרבצת תורה ברחבי הארץ, במקומות רבים, הוא מסר שיעורים בגמרא ובשלחן ערוך המקוצר. המפעל הכי גדול שהוא עשה, זה 'מצות מסורת'. וברוך ה' ישנו המשך. ממשיכים בכך. אבל, נשארו יתומים. יש לו – בלי עין הרע – חמש עשרה ילדים, ונשארו שמונה יתומים קטנים שעדיין אינם נשואים. הילד הקטן, הוא בסביבות גיל 10.

רק תראו, איזה ילדים צדיקים ותמימים. יש לו ילד, שבעוד חצי שנה הוא צריך לעשות בר מצוה, בעזרתו יתב'. מישהו אמר לאותו הילד, מה תעשה בבר מצוה, שאבא לא יהיה? והוא ענה, מה הבעיא? הרי עד הבר מצוה, ודאי תהיה תחית המתים. אבא יקום בתחית המתים. תראו מה זה, הוא לא הרגיש אפילו חשש וצד ספק בדבר.

ידידנו הרב שלמה יונה הי"ו, שהוא חתנו שסיפר לי זאת, התרגש מאד מן הסיפור הזה. איזו תמימות? איזה חינוך? איזו אמונה ויראת שמים?

ברוך ה׳, המנוח זצ״ל זכה לגדל משפחה לתפארת, תלמידי חכמים ובני תורה, ממש מפוארים.

אנחנו מאד כואבים ומצטערים, אבל ב״ה מצד שני הוא השאיר אחריו – במקומו – חמש עשרה. ואנחנו מתנחמים בכך. ותנצב״ה.

אבל, צריכים לעזור להם. המשפחה נשארה, בלי משען ומשענה.

מצורף 'קול קורא' שכתבנו בס״ד על כך.

יום שנכפל בו כי טוב ד׳ אדר התשפ״ה בשל״ו.
קול קורא.
אוי מה היה לנו, כי עלה מות בחלונינו, בא בארמנותינו, נלב״ע אחד ומיוחד מבני חבורתנו, משופרי שופרי דבני קהילותינו, וי להאיי שופרא דבלי בארעא מרגניתא דלית לה טימי, הוא ניהו אהוב ליבי וידיד נפשי כְּרֵע כאח לי כש״ת הרה״ג אריה ב״ר יחיא חלא זצ״ל, תלמיד חכם למדן מלא וגדוש בעל סברא והבנה עמוקה, אשר זכה מנעוריו לשבת ולשקוד על התורה ועל העבודה ואתעביד לאילנא רברבא, וזכה להרביץ תורה ברבים כעשרה שיעורים בכל שבוע, כגון בבני ברק ופתח תקוה בשכ׳ שעריה אלעד וכו׳, ועל צבא תהילתם בקי נפלא בש״ע המקוצר אשר זכה להיות בעצמו שותף עמי ביצירתו באשר עסקנו יחד בלימוד ההלכות משרשיהן בכולל, צניע ומעלי ענותן ושפל ברך שיף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, בעל לב טוב וישר ונאמן ואהוב וחביב וכו׳. מדקדק בהלכה וגומל חסדים טובים.
פעל גדולות ונצורות והגדיל לעשות בעניין מצות מסורת אשר בכל הארץ יצא קוום וכו׳. והשתתף גם בהקמת החזקת ושיפוץ בית המדרש פעולת צדיק, לימין ידידנו יקר יקרים ר׳ ברק צברי נר״ו, וכהנה וכהנה.
וכעת שבעוה״ר הלך למנוחות השאיר אחריו משפחה יקרה וגדולה בלא עיה״ר האלמנה תליט״א ושמונה ילדים יצ״ו אשר עדיין לא נישאו, פרחים יקרים שצריך לסעדם ולתמכם שיחזיקו מעמד ולהמשיך בדרך אביהם המנוח זצ״ל.
ובכן קריאתי לכל אחד ואחד מישראל לקחת חלק במצוה הגדולה הזאת ומתן אדם ירחיב לו, ומן השמים תתברכו בשפע ברכות ממעון ברכותיו יתברך.
כעתירת הצב״י יצחק בכמהר״נ רצאבי יצ״ו.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ״י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט״א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט״א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות!

על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪
ל״מנויים לחיים״ – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב, בני חיי ומזוני.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי״ץ

טלפון: 050–4140741.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

תצוה – זכור

אדר התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הגמ' במגילה [דף טז:] בעניין קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת, ובעניין מתיחת האות וא"ו ד'ויזתא', ובעניין כתיבת עשרת בני המן אריח ע"ג אריח. שקלא וטריא בתירוץ המחודש שכתב בספר דברי ירמיהו, לגבי השאלה מדוע הרמב"ם הביא רק את הדין שצריכים לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת, כי לדעתו הדבר הוא מחלוקת בגמ', והדעה למתוח את הוא"ו של וא"ו דויזתא חולקת על הדעה הראשונה.

תשובה לשאלה מדוע הרמב"ם בחר לפסוק כדעה הראשונה שבגמ', לפי דבריו, ולא כדעה השנייה.

מו"מ על עצם דבריו, כי ישנה בכך מחלוקת בין חכמי הגמרא.

הרמב"ם לא הביא בחיבורו עניני כתיבת המגילה, כגון פרשיות פתוחות וסתומות, וחסרות ויתירות, וכדומה. התייחסות למגילות מסויימות שהיו בהן גם פרשיות פתוחות, אבל העיקר למעשה שכל פרשיותיה סתומות.

מדוע ישנו הבדל בעניין פרשיות פתוחות וסתומות, בין התורה לבין נביאים וכתובים. חידוש נפלא.

האם צריך לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת גם ב'תיקון פורים'. בת היתה לו להמן, ושמה רצצתי.

האם ניתן להוכיח דלא כהדברי ירמיהו, מהא דבגמרא כתוב בלשון 'אמר רבי יוחנן', ולא 'רבי יוחנן אמר'. וכן כה"ג לגבי עניין 'אחד משמונה בשמינית' בגאוה, ושקלא וטריא בדברי הרמב"ם בפיהמ"ש ורבינו בחיי בביאור עניין 'אחד משמונה בשמינית'.

אם תקנתו שלמצורע היא להביא עץ ארז ואזוב ושני תולעת, בכדי שישפיל את עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב, מדוע צריכים להביא את שני הדברים? והאם התולעת, היא הדבר הכי נמוך?

מהי תולעת שני.

בשבח כולל האברכים החדש נתיבות מהרי"ץ, וקריאה להעביר [גם] להם 'זכר למחצית השקל'. מגילת אסתר "עדת קדושים" שיצ"ל במהדורא חדשה ומתוקנת. קונטרים 'מצה זו שאנחנו אוכלים'. אגדתא דפסחא עץ חיים למהרי"ץ זיע"א. מיני תבלין וקטניות לפסח ללא חשש חוזר וניעור. סדר המילה מאת הרב שלמה גרשי הי"ו.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – *779*

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו ומכובדנו היקר רבי זכאי ב"ר זכריה גיבלי הי"ו, מארצות הברית, ולהצלחת כל בני משפחתו שיחיו, בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן ע"י משפחת מהאצרי הלוי הי"ו, לע"נ המנוחה הצדקת מיכל ברכה ב"ר שלום מהאצרי הלוי ע"ה. שנפטרה השבוע לאחר שנזדככה ביסורים רבים. תנצב"ה.

הם ידידים ותיקים, הרב יואב הי"ו מהעיר עמנואל ת"ו, ואחיו רבי אריאל הי"ו. ב"ה הם אנשי חסד ואנשי מעש וכו', ירבו כמותם בישראל.

הרב יואב נר"ו מסר לנו הגהות ותיקוני שגיאות הדפוס וכו' בשיעורים האחרונים, שיודפסו שוב בקובץ נפרד, החל מפ' שמות. אשת רבי אשר סנואני יצ"ו, מירושלם עיקו"ת, שיבדל לחיים טובים וארוכים. ואחותם של ידידנו – הנה כעת אני רואה כי מזכירים בדף את שמותיהם – הרב יואב ורבי אריאל מהאצרי שיבלחט"א. ולרפואת אמם שרה בת ר' יחיא מהאצרי הלוי, שתיבדל לחיים טובים וארוכים. אכי"ר.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי משה בן יעקב הי"ו, מארצות הברית, לרפואת סבו רבי רפאל משה בן זקיה הי"ו הזקוק לרפואה שלמה במהרה, בעבור שהתנדבו לרפואתו למוסדות יד מהרי"ץ. יהי רצון מלפני המקב"ה שיקויים בו מקרא שכתוב, כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ [שמות ט"ו, כ"ו].

כעת נזכיר, תינוק בן עשרה חדשים, ושהה בביתו ליום א' בלבד.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הנעלה הרה"ג חיים בן ר' איתן ונו"ב שיחיו, מארצות הברית, לרפואת התינוק חיים בן שרה הי"ו, העומד בפני ניתוח לב וזקוק לרחמי שמים מרובים, בעבור שהתנדבו לרפואתו למוסדות נתיבות מהרי"ץ. ה' ברוך הוא יזכה אותו ואותם, בעזרת ה', שיקויים גם בו מקרא שכתוב, כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ. ראשי תיבות, ארי"ך. כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ, וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ [ירמיהו ל', י"ז]. אכי"ר.

וכמו כן השיעור מוקדש להצלחת נדיב הלב רבי משה בן אליהו ובלה לוי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת רעיתו וכל בני משפחתו. עבור השתדלותו בעד האלמנה וט"ו יתומים למשפחת חלא, שהוכרז בסוף שיעור הקודם. אשריהם ישראל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש – השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

מתי נקרא שהתחלתי את השיעור? מעכשיו, או מעת הקראת השמות? עד עכשיו, קראתי 'מגילה'... השיעור מתחיל מעכשיו...

ביאור דברי הגמ' במגילה [דף טז:] בעניין קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת, ובעניין מתיחת האות וא"ו ד'ויזתא', ובעניין כתיבת עשרת בני המן אריח ע"ג אריח. שקלא וטריא בתירוץ המחודש שכתב בספר דברי ירמיהו, לגבי השאלה מדוע הרמב"ם הביא רק את הדין שצריכים לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת, כי לדעתו הדבר הוא מחלוקת בגמ', והדעה למתוח את הוא"ו של וא"ו דויזתא חולקת על הדעה הראשונה.

בגמרא מגילה [דף ט"ז ע"ב] מובא כך, **ואת פרשנדתא וגו', עשרת בני המן. אמר רב אדא דמן יפו, עשרת בני המן, ועשרת, צריך למימרינהו בנשימה אחת. מאי טעמא? כולהו בהדי הדדי נְפַקוּ נשמתייהו.**

צריך שלא להפסיק בנשימה, בקריאת כל עשרת השמות שלהם. התוֹסָפות והפוסקים כתבו, כי הדבר אינו מעכב. אולם לכתחילה, צריך לקרוא כך. בפרט, שישנם שם כמה 'סופי פסוקים'. מי שיכול לעשות, שיהיה גם היכר ל'טעמים', רצוי שכן יעשה. אבל כנראה מפני שישנם אנשים שקשה להם בנשימה, לכן קוראים זאת בנשימה אחת, בלי טעמים ובלי סוף פסוק ובלי מלעיל.

שאלה מהקהל: מה שהרב אמר מקודם, בפרט שיש שמה סופי פסוקים, לא הבנתי, הלא בלאו הכי בכל המגילה אין נושמים בין פסוק לפסוק.

תשובת מרן שליט"א: אבל לכל הפחות עושים עצירה, העמדה מסויימת וניכרת, בסוף כל פסוק. וכאן בעשרת בני המן קוראים ברציפות גמורה.

העניין שקריאתם תהיה בנשימה אחת, כדי להראות את גודל הנס, שנשמתם יצאה בבת אחת. הדבר פלא. כל העשרה ביחד.

מימרא נוספת, **אמר רבי יוחנן, וי"ו דויזתא, צריך למימתחה בזקיפא, כְּמוּרְדְיָא דִּלְבָרוּת.**

צריכים למתוח את האות וא"ו, 'כמורדיא דלברות', הכוונה כמו משוט הספינה, של־נהר הנקרא בשם הזה, 'לְבָרוּת'. ישנם כאלה, שאינם גורסים כאן את שתי המלים הללו, אלא רק במקום אחר, בבבא מציעא דף פ"ז ע"א, ועי' בערוך.

על כל פנים, 'צריך למימתחה בזקיפא'. בספרי הראשונים, ישנם שני פירושים לכך. הרא"ש אומר, להגביה את הקול בקריאת אות זו. והר"ן אומר, להאריך אותה בקריאה. כפי שאנחנו קוראים, וי–זתא. למרות שאין שם געיא. בכל אופן, למשוך זאת בקריאה. ויש אומרים – כך אומר הרא"ש – כי הכוונה היא להאריך בכתיבה. דהיינו, יש מפרשים שהאות וא"ו תהיה גדולה, וא"ו רבתי, כמו שאר האותיות הגדולות במקרא. כך דעת הרא"ש. [הרא"ש הביא את שני הפירושים]. אולם הר"ן טוען שלא, כי וא"ו זו לא נמנית בין האותיות הגדולות. ולכן הר"ן מפרש, כי הכוונה היא, לעשות את הראש של־אות וא"ו זקוף. דהיינו, בדר"כ הגג של־אות וא"ו הוא ישר, וכאן צריכים לעשות אותו נוטה כלפי מעלה. כביכול

מָתַחְתָּ ומשכתָּ אותו, כלפי מעלה. והפוסקים כותבים, כי למעשה נוהגים לעשות כפי כל הפירושים.

שאלה מהקהל: אבל בקהילותינו אין עושים כפירוש הר"ן.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל לאו דוקא אנחנו, אלא כך הוא אף בשאר עדות. שהרי גם המשנ"ב בשער הציון [סימן תרצ"א אות י"ד] העלה בשם הלבושי שרד דעכשיו לא נהגו כך – כמו הר"ן – אלא כדעת האו' שתהיה הוא"ו גדולה יעו"ש. והביאו ג"כ במשנת הסופר [סימן כ"ח אות י"ח], והוסיף לציין שכ"כ הפמ"ג בסק"ג. הרי אשכנזים. וכך מתבאר להמעיין בקול יעקב בסימן תרצ"א ס"ק כ"ב. הרי שגם הספרדים.

אולם אינני יודע מדוע לא יוסיפו לעשות זאת. שהלא בכתיבת הגג בשיפוע כלפי מעלה לא משתנה צורתה. וא"כ אפשר לעשות ככל הדעות, גם שתהיה גדולה, וגם למתוח את ראשה ולזקפו כלפי מעלה. וצ"ע.

ממשיכה הגמרא ואומרת, **מאי טעמא? כולהו בחד זקיפא אזדקיפו.**

מפרש רש"י [שם ד"ה זקיפא], **מצד אחד** – כך כתוב בגמ' שלפנינו. אולם ראיתי כי ישנו כאן תיקון בגירסא, וצ"ל 'בעץ אחד' – **זה למטה מזה.** כל עשרת בני המן, האחד מתחת השני. השאלה היא, מי היה למעלה? האם פרשנדתא, או שויזתא היה הראשון? ישנם בזה חילוקי דעות, כנז' במהרש"א ועוד מפרשים.

הדברים דלעיל, הם מפורסמים.

אך מה שמפליא הוא, שרבינו הרמב"ם הביא בפרק שני מהלכות מגילה [הלכה י"ב], רק את העניין של 'בנשימה אחת'.

וז"ל הרמב"ם שם, **צריך הקורא לקרות עשרת בני המן ועשרת, בנשימה אחת. כדי להודיע לכל העם, שכולם נתלו ונהרגו כאחד.**

הרמב"ם לא כתב, לגבי מתיחת האות וא"ו של 'ויזתא'. לא דיבר כלום על כך.

לאחר מכן, מיד בהמשך הגמרא במגילה שם, מובא בזה"ל, **אמר רבי חנינא בר פפא, דרש ר' שֵׁילָא איש כפר תמרתא, כל השירות כולן, נכתבות אריח על גבי לבינה, ולבינה על גבי אריח. חוץ משירה זו – דהיינו, עשרת בני המן – ומלכי כנען – בספר יהושע – שאריח על גבי אריח, ולבינה על גבי לבינה. מאי טעמא? שלא תהא תקומה למפלתן.**

גם את זאת, הרמב"ם לא מביא.

להרב המגיד [משנה], אין תשובה על כך. הוא כותב בזה"ל, **וצריך הקורא לקרות וכו'. מימרא פרק קמא, ושם א"ר זירא, וי"ו דוזיתא צריך לממתחיה כזקיפא, מ"ט כולהו בחדא זקיפא איזדקיפו. עוד שם, שירה זו, אריח על גבי אריח, לבנה על גבי לבנה. פי' אריח, ואת ואת, זה ע"ג זה. לבנה, שמות האנשים, שהם רחבין.**

ושתיהם בהלכות. דהיינו, הרי"ף בהלכותיו – הלכות רב יצחק – הביא את שני הדברים הללו, והרי הרמב"ם בדרך כלל הולך אחרי הרי"ף.

ולא ידעתי, למה לא נתבארו בדברי רבינו. א"כ למה הרמב"ם לא הביא את העניין של וא"ו דויזתא, וכן את העניין שעשרת בני המן נכתבים אריח ע"ג אריח.

ואולי יש לו פי' אחר בזה.

הוא מנסה לענות. אבל לכאורה, אם ישנו פירוש אחר, א"כ שהרמב"ם יכתוב את הפירוש האחר. ברם, הרמב"ם הרי לא הביא כלום. אינני יודע, שמא לפי הפירוש האחר, יוצא שהדבר אינו להלכה. הדברים סתומים וחתומים.

יש בקצת ספרי האחרונים, שתירצו את דעת הרמב"ם בזה, אבל התירוצים קשים מאד. מי שיעיין בספר שיירי כנסת הגדולה (הביאו המעשה רוקח), והמטה יהודה בס"ק י', ומהרח"כ בשם טוב, יראה כי אכן הם מיישבים את הרמב"ם, כל אחד באופן אחר. אולם דבריהם אינם מתיישבים על הלב. דחוקים מאד. קשה לקבל אותם.

התירוץ הכי מתקבל על הלב, למרות שגם הוא לא הכי נוח – כי הרמב"ם הזה כ"כ קשה ותמוה, ואף אחד לא יישב את דבריו כדבעי – זהו לענ"ד מה שכתב בספר דברי ירמיהו [על

הלכות מגילה שם]. הוא אומר, דבר פלא עצום. תראו איזו חריפות. איזו למדנות.

הוא מיישב, כי הדעה בגמ' שסוברת שצ"ל בנשימה אחת, והדעה שסוברת שצריכים למשוך את וא"ו דויזתא, הן חולקות. על כן הרמב"ם פסק את הדעה הראשונה, ולא את הדעה השנייה, מכיון שהוא הבין כי זאת מחלוקת.

זהו חידוש גדול. כולם מבינים, כי אלו שני דברים נפרדים. בנשימה אחת, וואו"ו דויזתא. ברם, תשמעו איזו עמקות.

הוא כותב כך, איתא במגילה דף ט"ז ע"ב, כולהו בהדדי נפקו נשמתיהו. ורבינו כתב, שכולם נתלו וכו'.

כנראה הוא מתחיל לדייק, למה הרמב"ם הוסיף מלה, שאינה כתובה בגמרא. בגמ' כתוב, 'נפקו נשמתייהו בהדי הדדי'. והרמב"ם כותב, 'נתלו ונהרגו כאחד'. לפי הגמרא, הרמב"ם היה צ"ל רק 'נהרגו כאחד' – אם נניח כי זהו הפשט, שיצאה נשמתם כאחד – אבל לא נזכר בגמ' שהם גם 'נתלו' כאחד. למה הרמב"ם פתאום משנה את הסגנון? מה הרמב"ם רצה להגיד במלים הללו? עיקר השאלה היא, למה הוסיף הרמב"ם 'נתלו'.

פירש בזה, למה נעשה לזכרון על זה. הרמב"ם רצה לפרש לנו בכך, מדוע עשו פה, 'זכר לנס'. הרי בקריאת המגילה, ישנו כאן משהו מיוחד. כאשר קוראים את עשרת בני המן, כולם שמים לב ומקשיבים, כיצד יקרא הקורא את עשרת בני המן. ישנו כאן פרסום מיוחד. מדוע עושים לכך 'זכר'? מהו העניין הכ"כ גדול בדבר?

כי מהישועה הגדולה שהיה בימים ההם לנו לעמוד על נפשינו, ולהרוג את המן הרשע ועשרה בניו, אויבים גדולים, נשואים בעם – הם לא היו סתם אנשים. כל עשרת בני המן, היו בעלי תפקידים גבוהים. וכולם נהרגו ונתלו. זהו נס עצום – **להינצל מהם בפעם אחת.**

רצונו להדגיש, שהם גם נתלו בבת אחת. לא רק שיצאה נשמתם כאחד, אלא גם שתלו אותם כאחד. הדבר אינו פשוט, לעשות להם כזה בזיון. לכן הרמב"ם הוסיף זאת. בהמשך יובן עוד יותר, לחדד מה העניין כ"כ בתליה?

בהמשך הוא כותב כך, **ועל שהשמיט ו' דויזתא צריך לממתחה וכו' עי' בהמ"מ** – בהרב מגיד משנה. **ובשיורי כנה"ג, מובא בס' מעשה רוקח, כתב ישוב על זה ע"ש.**

ואולי יש לומר, דמאן דאמר צריך לממתח, פליג על האומר צריך בנשימה אחת. ודעתו להיפוך.

הדעה שאומרת, כי צריך למתוח את וא"ו דויזתא, חולקת על הדעה האומרת שצריך לקראם בנשימה אחת. מהו הקשר?

שגדול לנצח עשרה פעמים, בעשר מלחמות, נגד אויב גדול בעם, מבפעם אחת. וע"ז מורה דזקיפא וכו', שנתלה זה אח"ז.

אליבא דדעה זאת, מה שתפסו את כולם ותלו אותם בבת אחת, זהו אינו נס כ"כ גדול. נס יותר גדול הוא, לתפוס אותם בעשר פעמים נפרדות. עוד אחד, ועוד אחד, ועוד אחד וכו'. הדבר אינו קל. כי להרוג עשר בבת אחת, אכן זאת הצלחה גדולה שהם הצליחו, אבל זאת היתה הזדמנות. אולם עוד אחד ועוד אחד וכו', הנס מתגדל בכך. 'עשר מלחמות'. היה צורך להילחם איתם, ולתפוס אותם, כל אחד בפע"צ.

למרות שבעצם כתוב, כי אכן הם נהרגו ביחד, אבל לא שתלו אותם מיד באותו הזמן. רק לאחר שהם נהרגו, הם נתלו. הרי כתוב במגילת אסתר [ט', ו'–ז'] **וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ. וְאֵת פַּרְשַׁנְדָּתָא** וגו'. הם הרגו ואיבדו חמש מאות איש. ולאחר מכן מבקשת אסתר מאחשורוש, **וְאֵת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן יִתְלוּ עַל הָעֵץ** [שם שם, י"ג]. דהיינו, הם אמנם כבר נהרגו, אבל כעת – למחרת – צריכים לתלות אותם. לפרסם את הדבר. לא שבעת התלייה, אז היהודים הרגו אותם. אלא שהם כבר נהרגו. רק כעת צריכים לקחת אותם ולתלותם. אולם כנראה שגם על זה היתה מלחמה, כי מסתמא האנשים שלהם שמרו עליהם וכו'. לכן היה צריך להיאבק על כל אחד, ועוד אחד, ועוד אחד וכו'. כאשר הביאו

אחד, תלו אותו. לא יכלו להביא את כולם בבת אחת, הדבר לא היה פשוט להביא את כולם בבת אחת. אלא כאשר הצליחו ותפסו אחד, הביאוהו ותלו אותו. ואח"כ את השני, ותלו אותו. וכן השלישי וכו'.

הדבר הוא כעין מה ששנינו במס' אבות [פרק שלישי סוף משנה ט"ו], **והכל לפי רוב המעשה,** אליבא דהרמב"ם וכמו שהובא בשמו שם גם רע"ו מברטנורא בזה"ל, **לפי מה שאדם כופל ומתמיד בעשיית הטוב, כך שכרו מרובה. שאינו דומה המחלק מאה זהובים לצדקה במאה פעמים, לנותן אותם בפעם אחת. וגרסת רמב"ם היא, והכל לפי רוב המעשה, אבל לא על פי המעשה** יעו"ש. כי כל פעם הוא צריך להילחם ולהתגבר על יצרו. ועל דרך זה בנ"ד.

מציע הדברי ירמיהו, שסובר הרמב"ם, כי לפי הדעה השנייה, האומרת כי 'צריך לממתחה בזקיפא', הם לא נתלו כאחד. אך הוא פסק כדעה הראשונה. כעת מובן, מדוע הרמב"ם מדגיש וכותב כך, שהם 'נתלו' כאחד.

האמת היא, שלא כ"כ ברור לי, כיצד הוא מיישב את הסוגיא. רק מובן, באופן כללי, כי התלייה לא היתה בבת אחת. ולכן הרמב"ם הדגיש את ה'נתלו'.

אבל אינני יודע, איך הוא יסביר את ה'נהרגו'. ואיך ליישב את הפסוקים, על פי זה, לפי דעת ר' יוחנן. ברם עכ"פ לדעתו, התלייה, בכל אופן לא היתה בבת אחת. הם נתלו בנפרד, כל אחד אחרי זמן מסויים. הנס הזה, הוא יותר מתפרסם, זהו נס יותר גדול, כי הנה עוד אחד נתפס ונתלה, ועוד אחד, ועוד אחד. אבל ההלכה אינה כמותו.

*

ברוך ה', מצאתי (לאחר מסירת השיעור) תשובה לכך על־פי פירושים אחרים, המובאים במעם לועז על מגילת אסתר [דף ר"מ]. בתחילה [בד"ה וכיון] הוא מביא את הפשט הפשוט, כפי שרש"י שם מפרש בהדיא, כי לפני כן הם רק נהרגו ולא נתלו, ולכן ביקשה ממנו אסתר לתלותם עכשיו.

ואחר כך הוא מביא פירושים נוספים בזה"ל, ויש אומרים, שהללו נתלו – דהיינו עשרת בני המן שכתבו שִׂטְנָה לבטל בניין ביהמ"ק כיעויין שם – **והיו תלויים אותו יום ואח"כ הורידו אותם, לפי שהיו אנשים חשובים. ואסתר ביקשה שיתלו אותם בשניה, כדי להשפילם יותר. ויש אומרים, שבקשת אסתר היתה לגבי עוד עשרה בנים של המן, שהיו לו הרבה בנים** וכו' ע"כ.

לאחר מכן [בדף רצ"ה] הוא מציין את המקורות לפירושים הללו, מהספרים דְּנָא פִּשְׁרָא, ועיני העדה. ילקוט ומפרשים יעו"ש.

*

ממשיך הדברי ירמיהו, **ועי' בחידושי מהרש"א ממאי נלמד ככה ע"ש.**

וא"כ יש לומר, דרבינו בחר הראשונה.

דהיינו, כיון שישנה כאן מחלוקת, כי הדעה הראשונה סוברת 'בנשימה אחת', והדעה השנייה סוברת שלא צריך בנשימה אחת, מה פתאום? הם לא נתלו ביחד? או שלא נהרגו ביחד – כפי שנראה לפי דבריו. כיצד הוא יסביר את הפסוקים? הדבר צריך עיון. מי שיישב, שכרו כפול מן השמים. לא עיינתי הרבה בכך. ישנו כאן עוד משהו, שצריכים להרחיב להשלים בעניין הזה. משום מה, הוא לא נכנס לכך.

והאמת היא, שגם לא ברור לי מה שהוא כותב, כי הדבר מדוייק, דזקיפא זה מראה שהוא נתלה וכו'. גם בדבר זה, לא ירדתי לסוף דעתו.

בכל אופן, מחבר הספר דברי ירמיהו, ניכר מכותלי ספרו שהוא גברא רבה, וא"כ צריכים להתאמץ ליישב אותו. איך הוא מבין מלשון הגמ' בזה שכל אחד נזקף – נתלה – בפני עצמו. אחד אחד. בחדא זקיפא, בזקיפה (דהיינו בתלייה) נפרדת.

שאלה מהקהל: 'בנשימה אחת', זה כשהם נהרגו, לא כשהם נתלו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל הפסוק מדבר על ההריגה. כאשר אנחנו קוראים במגילה, ואבד חמש מאות איש וגו', המדובר לגבי ההריגה שלהם.

שאלה מהקהל: האם ישנו מקור בחז"ל, שהם נתלו בבת אחת?

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם כתב כך. לנו אין את זאת בספרי חז"ל במפורש, אבל הרמב"ם כתב ככה. חיפשתי גם בפירוש המיוחס לרמב"ם על מגילת אסתר, ולא מצאתי.

עכ"פ יוצא לפי הדברי ירמיהו, שיש לנו קצת יישוב לגבי השאלה דלעיל.

אבל גם לפי דבריו, העניין של אריח ע"ג אריח עדיין איננו מיושב. לכך אין לו תירוץ, למה הרמב"ם לא הביא את זאת. זאת שאלה נפרדת.

בכל אופן, לפי דבריו ישנה כאן בגמרא מחלוקת, האם תלו אותם ביחד, או שלא תלו אותם ביחד. מאן דאמר שצריך בנשימה אחת, סובר שהם נתלו ביחד, ומאן דאמר השני סובר שלא. א"כ כאשר אומרים בקריאת המגילה, 'איש, ואת פרשנדתא וגו', 'איש' היינו הם היו כמו איש אחד. זהו הרעיון. הרי כותבים 'איש בראש דפא, ועשרת בסוף דפא'. כאשר אתה רואה שם עשרה אנשים, תדע לך שהם 'איש' אחד, כולם נתלו כביכול הם היו אדם אחד. אבל זאת, רק לפי המד"א הראשון. כי לפי המד"א השני, הדבר לא היה כך.

תשובה לשאלה מדוע הרמב"ם בחר לפסוק כדעה הראשונה שבגמ', לפי דבריו, ולא כדעה השנייה.

לפי זה צריך עדיין ביאור למה הרמב"ם בחר את הדעה הראשונה, ולא את הדעה השנייה? מדוע הרמב"ם החליט ככה?

ובפרט, שהדעה השנייה היא דעת רבי יוחנן, כי בדרך כלל ההלכה היא כדעת רבי יוחנן? אפילו כשהוא חולק על רב, או על שמואל וכו', עי' סדר הדורות ח"ב [דף ק"ב אות ז'], ומה שהרחבנו בס"ד בעבר בשיעור כי תבוא התשפ"ב בשל"ג.

אמנם זאת איננה שאלה, כי לגירסת הרי"ף והעין יעקב, ועוד מרבותא, אין אלו דברי רבי יוחנן, אלא רבי יונה.

או יכול להיות, שהרמב"ם ראה כי כך נתקבל להלכה למעשה, שקוראים את עשרת בני המן בנשימה אחת. כנראה שלגבי למתוח את וא"ו דויזתא, הרמב"ם ראה לפי מנהג מקומו, שלא נהגו לממתחה בזקיפא. הרי אמרנו לעיל, כי ישנם כמה פירושים בעניין. כפי שהרמב"ם פירש זאת, הוא ראה שלא עושים ככה, ולכן הוא סבר כי נתקבלה ההלכה כמו הדעה הראשונה, ולא כמו הדעה השנייה. לכן הרמב"ם פסק, כפי הדעה הראשונה.

מו"מ על עצם דבריו, כי ישנה בכך מחלוקת בין חכמי הגמרא.

לגופו של עניין, אמנם קצת קשה לקבל את מ"ש בספר דברי ירמיהו, אבל אולי אין מנוס, כי אכן ישנה כאן תעלומה. מכל מקום הרי"ף הביא את זה להלכה, את שלושת הדברים, וגם רבינו חננאל הביא את הגמרא הזאת. אף אחד לא סבר, שישנה כאן מחלוקת.

וגם במדרש הגדול [פרשה ט', דף ל"ו], הביא את שלושת הדברים האלה, אפילו שהוא הולך בדר"כ בשיטת הרמב"ם. הרי הספר הנקרא בשם 'אגדת אסתר' שהדפיסו, זהו מאת מחבר מדרש הגדול על התורה. כאשר הוציאו אותו לאור לראשונה, לא ידעו שחיבר זאת כמהר"ר דוד הנגיד, בעל מדרש הגדול. לכן נתנו לזה שם חדש, אגדת אסתר.

עכ"פ הוא – מדרש הגדול – כותב כך, **עשרת בני המן. אמר ר' אַדָּא דמן יפו, עשרת בני המן ועשרת, בעי למימרינהו בנשימה אחת. מאי טעמא? כולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו. אמר ר' יונה** – גם הוא גורס כך, רבי יונה – **אמר ר' זירא, וי"ו דויזתא, צריך לממתחיה בזקיפה. מאי טעמא? כולהו בחד זקפא (אזוקיפו) [אדזקיפו].**

הוא מביא כך בפשיטות. משמע שאין כאן מחלוקת. מר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי.

המו"ל שם [באות כ"ו] מציין כך, **בגמרא שם, הגירסא א"ר יוחנן. וכאשר הביא המסדר, כן הוא בכל כתבי יד, ועיין ד"ס** – דקדוקי סופרים **– מ"ה ע"א בהערה ה'.**

ובהמשך [באות כ"ז] המו"ל כותב, **'צריך לממתחיה בזקיפא', בגמרא הגירסא צריך לממתחיה ובזקיפא כמורדיא דלברות, ועיין בד"ס שם הערה ו' שהוא נוסף בגמרא, ולא היה לפני הקדמונים.**

הם לא גרסו זאת. גם העין יעקב, לא גורס את זה. וכמו שהקדמנו לעיל.

גם את עניין אריח ע"ג אריח וכו' העלה באגדת אסתר שם לעיל מינה, בדף ל"ה ובדף ל"ו. ולא עוד אלא שהביאו בהרחבה.

הרמב"ם לא הביא בחיבורו ענייני כתיבת המגילה, כגון פרשיות פתוחות וסתומות, וחסרות ויתירות, וכדומה. התייחסות למגילות מסויימות שהיו בהן גם פרשיות פתוחות, אבל העיקר למעשה שכל פרשיותיה סתומות.

אם לא נגיד כפי שיטת הדברי ירמיהו, רואים כי לדעת הרמב"ם, העניין של וא"ו דויזתא שאני, כיון שהוא בכתיבת המגילה, וגם עניין אריח ע"ג אריח הוא בכתיבת המגילה. רואים שהרמב"ם לא התייחס לענייני כתיבת המגילה, להביא אותם בחיבורו.

כגון, העניין של פרשיות פתוחות וסתומות, וכן חסרות ויתירות. הרמב"ם לא כתב, מהו הדין? לגבי ספר תורה, פתוחות וסתומות זה לעיכובא, אבל מה לגבי מגילת אסתר? ברמב"ם אין זכר לדבר הזה. משמע שהרמב"ם סובר, כי הדבר אינו מעכב. אין קפידא בכך. ואולי אפילו לכתחילה. ככה נראה, מכך שהוא שתק.

בשו"ת עולת יצחק חלק ב' [סימן קמ"ה], ישנה לנו אריכות בס"ד לגבי כל העניין הזה. הרי המקובל הוא, כי כל הפרשיות במגילת אסתר, הן סתומות.

כתבנו על כך בס"ד [בסוף התשובה, ד"ה ולדידן] בזה"ל, **הרמב"ם פסק שא"צ עיבוד לשמה, וכן סתם מרן הש"ע (בסוף סעיף א'). וביאר הרב המגיד, ששיטת הרמב"ם, שאין מגילה שווה לס"ת, אלא במה שנאמר בהדיא בתלמוד. [ועיין מטה יהודה טעם שהרמב"ם מודה לכל הני דכתב הש"ע בסעיף ב']. א"כ הוא הדין אם עשה פרשיותיה פתוחות, דכשרה לדעת הרמב"ם ומרן עש"ב.**

ולפי דבריו הונח לי קצת, מאי דהוה קשיא ליה מעיקרא, אמאי השמיט הרמב"ם מלפרט מקומות הפרשיות במגילה, כמו שעשה בספר תורה תפילין ומזוזות.

לגבי ספר תורה, הרמב"ם עמל לכתוב את כל הפרשיות, לפרט אותם. כל העולם, בנוי על דברי הרמב"ם בזה. בלי הרמב"ם, לא היינו מוצאים בכך את ידינו ורגלינו. אבל פה – במגילת אסתר – כלום.

דכיון דאין זה לעיכובא, לא דקדק בהן כל כך. אמנם הלא יותר תמוה, מה שהשמיט גמרא ערוכה במגילה [דף טז:], דעשרת בני המן צ"ל אריח ע"ג אריח וכו', וְוָא"ו דויזתא צריך לממתחיה בזקיפה. וכבר הקשה זאת הרב המגיד בפ"ב מהל' מגילה הלכה י"ב. ומה שכתב, שאולי יש להרמב"ם פירוש אחר בגמרא, יש להעיר דעכ"פ מצינו להגאון בעל הלכות גדולות בהלכות סופרים [דף קמ"א ע"ג] שמפרש כפירוש הידוע, מדכתב שם איזהו אריח, ואת ואת ואת. ואיזהו לבינה, פרשנדתא דלפון אספתא וכו'. עמדנו על העניין הזה שם.

בשו"ת אורן של־חכמים [חלק רביעי דף קכ"א] כתב בזה"ל, **בעניין פרשיות פתוחות וסתומות, יעויין שו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן קמ"ה אות א' דיבור המתחיל ראשית, 'ובפרט שנמצאות בידינו מגילות גם מלפני כמה מאות שנים, ומכללם של מהר"י בשירי ומהר"י אכברי וכו', אם כן פלא גדול הוא איך הסכימו כולם פה אחד לעשות סתומות?**

הרי רואים בקדמונים, כי חלק מפרשיות המגילה היו פתוחות, ובדורות האחרונים רואים שכל הפרשיות הן סתומות. אך הרי בזמן מהר"י בשירי, עוד לא היה בתימן מהלכים להגהות הרמ"א. והרי הרמ"א הוא שפסק זאת [בסימן תרצ"א סעיף ב'] בשם הרוקח, לעשות את פרשיות המגילה סתומות. על סמך מה הם עשו זאת? גם מהרי"ץ, במגילה שנראה כי זהו כת"י קדשו, זכורני שכולן סתומות. עכ"פ מפורסם כך

להלכה ולמעשה, בדורות האחרונים, לעשות את הפרשיות כולן סתומות.

אם לא שזו הקבלה והמנהג העיקרי מדורות עולם וכו'. זהו מה שאני כתבתי.

על כך הוא טוען, והנה מצאתי בהרבה מגילות קדומות בשנים, שנכתבו הרבה קודם לאלו הרבנים הגדולים, בהם נמצאו פרשיות פתוחות. הן במגילות הכתובות לצאת בהם ידי חובה, והן המצויות בתיגאן ובתכאליל שהעתיקום בהם, ואף מסופרי דווקנאי טובא ופקיע שמייהו, שכן הוא במגילה מלפני חמש מאות שנה שהעריכה הרב שליט"א שהיא ממשפחת בניה הסופר [הביאה בשיעורו במוצאי שבת פרשת יתרו שנת התשע"ח], בה נמצאו פרשיות פתוחות, כגון 'ביום השביעי', 'אחר הדברים האלה כשך', 'איש יהודי', 'אחר הדברים האלה גדל', ועוד. וכן מצאתי בתאג כתיבת 'מרנא בניה הסופר', שמספרו בספריה הלאומית 1452 פרשת 'בלילה ההוא' פתוחה וכו'. **וכן הוא במגילות המועתקות בתכאליל משנת הת' ואילך, רבות בהם הפרשיות הפתוחות. וניתן לומר שהצד השוה בכולן, שלא השוו זו לזו במיקום אותן פרשיות הפתוחות.**

למעשה, אין כאן שום טענה. כי כפי שאמרנו [שכתבנו שם], זהו 'הקבלה והמנהג העיקרי'. תיבת 'העיקרי' דייקא. דהיינו, מכך שרואים כי בדורות האחרונים התחזק העניין, לעשות את פרשיות המגילה סתומות, וכך נתקבל פה אחד, הדבר מראה כי בדורות הראשונים זה היה 'חוט השדרה'. לא הכחשנו, שישנם כאלה שעשו פתוחות. אבל דיברנו לגבי מהי המסורת השרשית, הקבלה העיקרית, דהיינו מה רוב הסופרים כתבו. או עכ"פ רוב המומחים והדייקנים.

ישנם כאן בדבריו הרבה ספרים, שהם בגדר 'בני בלי שם', שאיננו יודעים מי הם. המגילה הזאת, שהובאה בדבריו, כך שיערנו, שזהו כת"י של משפחת בניה הסופר, לפי הכתב. הבאנו זאת בשיעור לפני כמה שנים [מוצש"ק משפטים ומוצש"ק כי תשא, שנת התשע"ג], רק לגבי כתיבת תיבת 'ארדי' חסר יו"ד, כי רק הביאו לי צילום של מקצת דפים, ולא ראיתי מה יש שם עוד, את הדברים האחרים.

ואכן נכון, שבכת"י כמהר"ר בניה כתוב, 'בלילה ההוא' פרשה פתוחה, אבל בנביאים וכתובים אין אצלו 'קו ברור' לגבי הפרשיות הפתוחות והסתומות, כאשר כבר הבאנו בשיעור מוצש"ק משפטים [שנתנו זו, בדף 8], מידידנו הרב יהונתן שבח הי"ו, שאצל בניה רואים, שמצוי אצלו בתאג אחד לכתוב 'סתומה', ובתאג אחר לכתוב אותה 'פתוחה'. הוא בעצמו.

כך הבאנו שם [בשמו], **וכעין זה, נמצא גם בכת"י ספרא רבא רבינו בניה הסופר זיע"א, כאשר ימצא בתאג א' בכתיבת ידו פרשה פתוחה** – אמנם שם המדובר הוא לגבי נביאים, שרק את זה הוא בדק לעת עתה – **אבל כנגד זה בארבעה תיגאן אחרים כתיבת ידו וכן בתיגאן כתיבת ידי בניו, עשו כולם אותה פרשה סתומה.**

מסתברא כי בנביאים וה"ה לכתובים, עניין הפרשיות לא תפס אצלם מקום. יכול להיות, שזאת היתה ג"כ דעת הרמב"ם.

זה לא שאין פתוחות וסתומות בנביאים וכתובים, הרי הבאנו בזמנו [מוצש"ק בהר התשפ"ד] כי בן אשר היתה לו מסורת ברורה בדבר, ונזכר במסרה במפורש עניין פתוחות וסתומות בנו"ך. אבל הם אחזו שעכ"פ הדבר אינו מעכב שם. לכן, הם לא דקדקו בנושא הזה. **א"כ** בסדר, ישנן דעות שהדבר אינו מעכב. אבל מצד שני, ישנם כאלה הסוברים שהדבר כן מעכב. לכן ההלכה, לכתחילה, לעשות כך. כבר סלל לפנינו ג"ע מהרי"ץ את הדרך, בכל כגון דא, לאמר מֵהֵיות טוב, אל תִּיקָּרא רע.

רק אנחנו הוספנו ואמרנו, שעדיף לעשות את הפרשיות כפי דעת הרמב"ם, ואז יתכן להרויח גם את שיטת הרא"ש. כפי שדיברנו בזמנו. במגילה כמו בס"ת.

*

בהמשך הוא כותב כך, **ואמרתי שמא ניתן לבאר בזאת, את הנמצא במגילת הרה"ג יוסף**

שֶׁמֶן זצ"ל המובאת בסוף תאג חזון שמעון על ספר דברים, ריוח פרשה 'גם ושתי' תמורת 'ביום השביעי', למרות שהמגילה כולה נכתבה על פי מסורת תימן [ולא דבר ריק הוא בתקופתו, שכמעט הכל היו מעתיקים מן הדפוס], זאת היות שהמקובל היה כנראה, שאין זהות הפרשיות ומיקומן מעכב, על אף שכבר בזמנו כבר התקבע הדבר במיקומן ובסתימותן.

הדבר בגדר, 'לאו שְׁמַה מֵתְיא'. ההיפך. בזמנו [בשיעור מוצש"ק כי תשא התשע"ג, דף 16] אמרתי, לגבי הר"י שמן, כי בתורה הוא דקדק די היטב. אדרבה, הוא הראשון שבירר את פרטי המסורת שלנו. רשימת השינויים בחסרות ויתירות וכו' שישנה בספר סערת תימן, היא בשמו. הוא סופר מומחה ובקי, בדקו בזמנו את כל הספרים, השוו לספרי קהילות אחרות, ומצאו את כל השינויים. אולם במגילת אסתר, רואים שהם לא דקדקו.

ולכן ההשגה שלי היתה עליו, שהוא עשה את ה'פרשה' ב'גם ושתי'. היפך מסורת אבותינו. ולא נכון להגיד [כפי שכ' בשו"ת הנז"ל], כי את כל המגילה הוא – הר"י שמן – עשה, כפי מסורת תימן. למשל, 'והלבישו את האיש' – מה שאנחנו כותבים 'והלבישו' מלא – הוא עשה חסר יו"ד, [דהיינו הוא הלך לפי ספרי הדפוס]. א"כ לא רק לגבי 'ביום השביעי', הוא טעה. נראה מזה שהוא לא דקדק במגילה כמו בתורה.

ברם האמת היא, כי קשה לדבר עליהם, האם דקדקו או לא דקדקו. צריכים לדעת, איזה צרות וקשיים היו להם. ברם אני אומר רק את המציאות, ב'שורה התחתונה'. וזה לא רק הוא, אלא כמעט כולם בדורות האחרונים.

זכורני כי ת"ח אחד – הרב שלמה נהארי זצ"ל מרעננה, שבסוף ימיו בא לגור כאן בעירנו בני ברק ת"ו – שהראה לי את המגילה שלו, וראיתי כי הוא שינה. היה ריוח 'פרשה' במלים 'ביום השביעי', והוא שינה זאת, שתהיה אצל 'גם ושתי'. וכן לגבי 'ותוסף אסתר', שאצלינו אין שם ריוח פרשה כלל. גם את כל שאר החסרות ויתירות, הוא 'תיקן'. שאלתי אותו, למה עשית ככה?

והוא ענה, אני לא ידעתי. חשבתי שזאת טעות. **מובן** ופשוט כי היה חוסר ידיעה גדול, לגבי מגילת אסתר. עד שאנחנו ביררנו בס"ד את כל השינויים, היה בלבול גדול בנושא, לא היתה ידיעה ברורה.

ולא רק זאת. גם במלה ויזתא, הוא – הר"י שמן – לא עשה זא"ן זעירא. [וע"ע בשיעור מוצש"ק ויקרא התשע"ט].

בכל אופן, אין ספק שישנם שינויים. לא רק בנושא הזה, אלא בכל דבר. גם לגבי תיבת 'אִרְדי', ישנם כאלה שעשו אותה מלא. ברם, הספרים העיקריים, הסופרים המוסמכים והנאמנים, כתבו 'ארדי' חסר. ועשו את כל הפרשיות, סתומות. זהו מה שאנחנו אומרים.

מדוע ישנו הבדל בעניין פרשיות פתוחות וסתומות, בין התורה לבין נביאים וכתובים. חידוש נפלא.

אולם בעזרתו יתב' ברצוני להסביר כאן, דבר חידוש.

לכאורה, מדוע הדבר כך? מהו ההבדל, בעניין פרשיות פתוחות וסתומות, בין התורה לבין הנביאים וכתובים?

אם נראה מצד מקור הדבר, בגמרא במסכת שבת [דף ק"ג ע"ב], בעניין פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה וכו', אכן מדובר שם לגבי התורה בלבד. אמנם, קשה לדייק מכך. אולם ברמב"ם עכ"פ רואים זאת בבירור. בפרט שלגבי מגילת אסתר, הוא מתעלם מכל העניין של פתוחות וסתומות.

להסביר זאת, עפ"י מה שדיברנו בס"ד בזמנו [בהר התשפ"ד], מהו הטעם של פרשיות פתוחות וסתומות? מהו ההבדל שביניהם? וכמו כן, מדוע עד כדי כך, שאם שינה הס"ת הוא פסול?

הבאנו [שם] את מה שכתב בספר החייט, דהיינו לכמהר"ר יהודה חייט – זהו מפרש הספר מערכת האֱלהות, המיוחס לרבינו פרץ מבעלי התוספות, ספר חשוב קדמון בתורת הקבלה. בפירושו שם [בדף י"ט] – בעניין הפרשיות

פתוחות וסתומות, ולפי הטעם שכתב, אפשר להבין כי הדבר הוא רק בתורה. בכל אופן שזהו לעיכובא רק בתורה.

הוא כותב בזה"ל, **כמו שהמגדל צריך חלונות לאורה.** הוא משוה את התורה למגדל, בניין גבוה וגדול, צריך חלונות. זהו מצד אחד. **וגם צריך לסתום הפרצות והמקומות החלושים, שלא יכנסו הגנבים בהם, כי פרצה קוראה לגנב. כך בספר תורה, צריך פתוחות וסתומות. ואם יסתם מה שצריך פתיחה, ויפתח מה שצריך סתימה, הספר פסול. כי מהפרשיות הפתוחות, שהם החלונות, מהם באה האורה אלינו.**

הוא מדבר, בתורת משל. ולא רק האור. מהר"ש שבזי כתב [וכדלקמן], כי כל השפע טובה וברכה, בא מן החלונות. נכנס אלינו מתוך החלונות הללו.

ועליהם אמר החכם, הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ. מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת, מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים [שה"ש ב', ט'].

מצד שני, ישנן פרשיות סתומות. אלו מקומות, שאסור לפתוח אותם.

וזה לשונו שם, **וצריך סתומות, כדי שהשטן לא יכנס דרך שם. כי יש מקומות של פורענות בתורה, שאם השטן ימצא דרך וְסָדָק להיכנס, יזרוק זוהמתו וארסיותו שם, וידרוך קשתו כנגדנו ויקטרגנו. והסתימה למטה בספר התורה, תורֶה על סתימה למעלה בתורה הכלולה מהכל** – כמובן, אצלינו זה גשמי, משא"כ בשמים. זהו כמו משל ונמשל – **שהיא חכמת שלמה, באופן שלא יבאו בה ערל וטמא. ועכ"ז צריך לפתוח בה חלונות, מצדם תקבל האורה ויאר לנו, באופן שהשטן לא ירגיש בזה, מפני שלא יקטרגנו.** חובה שיהיה שם חלון, אבל צריך להסתיר אותו מן השטן.

ולזה אמר, מציץ מן החרכים, כמי שמציץ לחשוקתו בדרך הסתר. וזה כדי שלא ירגישו בזה הס"מ וסיעתו.

מובן מהשתא כי כל זה, הוא שַׁייָך רק לגבי התורה, חמשה חומשי תורה.

גם מהר"ש שבזי בספרו חמדת ימים [ריש פרשת ויחי] כתב בזה"ל, **ולמה יש בספר תורה פרשיות, שהן פתוחות וסתומות, ואם סָתַם הפתוח ופָתַח הסתום, הספר פסול?**

מהרש"ש זיע"א כותב כך, **פירש בזוהר וב"מערכת האלָהוּת", תא חזי, דספר תורה דומה לבית שיש בו חלונות פתוחין, לקבל מהן שפע אורה וטוב וברכה עלינו, כמה שנאמר משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים [שיה"ש ב', ט']. ויש חלונות סתומין, שלא תיכנס לבית רוח רעה. ובספר תורה** – הוא מדגיש זאת – **כן, שלא ימצא המקטרג פתח וסדק להזיק ולקטרג עלינו** וכו'.

אנחנו מדייקים, למדים מתוך כך, שזהו רק בתורה.

האמת היא, שזהו חידוש. כי ישנם דברים, שהמגילה היא שוה לתורה. כדי לקבוע מה כן ומה לא, צריך הוכחה. בנביאים וכתובים, יותר קל להבין שהם שונים בדיניהם. אבל מגילה? הרי ישנם דברים, שדיני המגילה כמו ס"ת?

עכ"פ הדבר מתאים, עם מ"ש הרמב"ם. לפי שיטתו.

הבאנו זאת בס"ת בשו"ת עולת יצחק [שם בתחילת ד"ה ולדידן] בזה"ל, **בדבריו המצודקים שכתב החיד"א בברכי יוסף סק"ז, וטעמו שהרי כתב מהרא"י שדבר זה תלוי, אם יש למגילה כל דין ס"ת, והרמב"ם פסק שאין צריך עיבוד לשמה** וכו' – כפי שהבאנו לעיל – **וביאר הרב המגיד ששיטת הרמב"ם, שאין מגילה שווה לס"ת, אלא במה שנאמר בהדיא בתלמוד.** משא"כ מה שאיננו מפורש, שהמגילה היא כמו ס"ת.

ממילא מובן, כי מאחר שאין מקור בגמרא לעניין פתוחות וסתומות במגילה, הבין הרמב"ם כי הדבר אינו מעכב. וכעת אנחנו רק מטעימים זאת, בכדי שנקבל הבנה לגבי העניין הזה.

זהו חידוש אחד.

האם צריך לקרוא את עשרת בני המן בנשימה אחת גם ב'תיקון פורים'. בת היתה לו להמן, ושמה רצצתי.

כעת, בס"ד חידוש נוסף.

קראנו כולנו היום [בשב"ק לאחר ההפטרה], את תיקון פורים.

כיצד קראתם את שמות עשרת בני המן? בנשימה אחת, או בשתי נשימות, או יותר?

ישנם כאלה, אשר קוראים זאת בנשימה אחת. המסורת שקבלנו, לקרוא זאת כרגיל. שהרי אלו חרוזים, שכתב הפייטן. וגם בסידורי הספרדים, שמהם הוא המקור, הם ג"כ מפסקים את זאת. הם עשו נקודות, לפי החרוז. **רְצַצְתִּי פַּרְשַׁנְדָּתָא דַּלְפוֹן אַסְפָּתָא פּוֹרָתָא. אֲדַלְיָא אֲרִידָתָא פַּרְמַשְׁתָּא. אֲרִיסַי אֲרִדַי וַיְזָתָא. גַּם קְבוֹרָה לֹא הָיְתָה לּוֹ.** או שהנקודה אחרי אספתא.

דרך אגב, יש [בידי] מלתא דבדיחותא מאבא מארי זצ"ל, לגבי הנאמר שם [בתיקון פורים], 'ואלה שמות הילודים לו. רצצתי פרשנדתא וכו'. לכאורה, היה צ"ל 'ואלה שמות הילודים לו. פרשנדתא וכו'. מה נכנס פה 'רצצתי'?

אמנם המבין יבין את הפשט, כי בשביל האות ר"ש, הפייטן היה צריך להתחיל במלה 'רצצתי', 'לדחוף' מלה זאת, כיון שהפיוט שם הוא לפי סדר א"ב.

אבל התשובה שלו היתה, בת היתה לו להמן, ושמה רצצתי. [עיין בהרחבה בדרשת חול המועד פסח התשפ"א]. אבל הוא לא אמר זאת, בתורת מלתא דבדיחותא...

בכל אופן, ישנם כאלה שבתיקון פורים, קוראים את עשרת בני המן בנשימה אחת. ברם, מה שכתוב כי צריכים לקרוא אותם בנשימה אחת, זהו רק בקריאת המגילה. וכי בתיקון פורים, ישנם דיני קריאה? וכי צריך להאריך גם בקריאת הוא"ו של ויזתא?

אולי מישהו יגיד, טוב, אבל מה איכפת לך לעשות כך?

ישנם כאלה המגזימים, הם אפי' לא נושמים בין פסוק לפסוק בתיקון פורים, כמו בקריאת המגילה. השוו זאת לגמרי. כביכול עכשיו קריאת המגילה.

ברם, לפי הדברי ירמיהו [הנז"ל], הרווחנו. שהרי לדידיה, ישנה מחלוקת בגמרא, האם הם נתלו כאחד. יש מאן דאמר שכן, ויש מאן דאמר שלא. א"כ אנחנו כאן, יוצאים יד"ח המאן דאמר השני... לפי המד"א, שהנס היותר גדול הוא, שהם לא נתלו כאחד, אלא עוד אחד ועוד אחד וכו', כי ככה הנס מתחדש בכל פעם. זה לא משהו שקרה, באופן פתאומי, פעם אחת וזהו.

נמצא שבכך יצאנו גם את הדעה השנייה...

הערה מהקהל: אפילו שהדבר שלא בזמנו.

תגובת מרן שליט"א: כי העיקר להלכה הוא, רק בזמנו. דהיינו בפורים.

הערה מהקהל: הציבור קורא את עשרת בני המן במהירות, כי בסידור תורת אבות אין כאן נקודות לפיסוק.

תשובת מרן שליט"א: כי עורך תור"א – ידידנו הרה"ג נתנאל אלשיך – הדפיס כפי שהוא קורא זאת, בנשימה אחת. אבל אם תעיין בסידורים שלפני כן, וכן בסידורי הספרדים, אפילו הישנים, תראה שהם מפסקים את זה. והרי רבי' יהודה הלוי – מחבר הפיוט – לא היה תימני. נראה שהם לא חששו כלל לכך. אפילו בתכאליל כת"י, ראיתי כי הם עשו שם נקודות.

שאלה מהקהל: אולי ממה שעשו בתכאליל נקודות בתיקון פורים, אין זו ראיה גמורה, כי עשו את הנקודות להראות החריזה, וכמו שבמגילה יש שם טעמים.

תשובת מרן שליט"א: אבל הטעמים נצרכים לקרוא כך שלא בפורים. יש להם שימוש. רק בקריאת המגילה למצות הקריאה, אין נושמים. אבל לא למשל כשלומדים עם המפרשים, וכדומה.

האם ניתן להוכיח דלא כהדברי ירמיהו, מהא דבגמרא כתוב בלשון 'אמר רבי יוחנן', ולא 'רבי יוחנן אמר'. וכן כה"ג לגבי עניין 'אחד משמונה בשמינית' בגאוה, ושקלא וטריא בדברי הרמב"ם בפיהמ"ש ורבינו בחיי בביאור עניין 'אחד משמונה בשמינית'.

כפי שאמרנו דלעיל, לפי הדברי ירמיהו ישנה כאן מחלוקת, והערנו כמה הערות על המהלך שלו.

וישנה לכאורה עוד הערה.

לפי דבריו, אם זאת מחלוקת, היה צריך להיות כתוב בגמרא, 'רבי יוחנן אמר', ולא 'אמר רבי יוחנן'. היה צריך לשנות. כי לפי דבריך, הרי הוא חולק.

איני יכול להגיד שזאת קושיא, כי הוא יכול לענות ולומר שהרמב"ם גרס בגמרא ההיפך. שהרי הוא – הדברי ירמיהו – בא ליישב ולתרץ את הרמב"ם. הכלל הוא, המקשה מקשה בחוזק, והמתרץ דוחה בקש. אבל גם לפי הספרים שלפנינו, כולל ה'עין יעקב' שהגירסא שלו יותר מדוייקת, וכולל מדרש הגדול, כולם גורסים 'אמר רבי יונה'. משמע לפום רהטא שאין כאן מחלוקת.

אותו הדבר, הוא לגבי מה שדיברנו בשיעור [מוצש"ק תרומה התשפ"ה], בעניין 'אחד משמונה בשמינית'.

בגמרא בסוטה [דף ה' ע"א] מובא בזה"ל, [מרן שליט"א קורא את הפיסקא בניגון תימני המקובל ללימוד הגמרא. העורך] **אמר רבי אלעזר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, שכינה מיללת עליו, שנאמר [תהלים קל"ח, ו'] וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע.**

בהתחלת הפסוק כתוב, **כִּי רָם יְיָ וְשָׁפָל יִרְאֶה.** ובסיפא מדובר, לגבי גס רוח.

היכן רואים זאת, בפסוק 'וגבוה ממרחק יידע'?

ניכר מדברי המפרשים – כגון רש"י ומהרש"א – שהם מתלבטים, איך להסביר את הדבר. נדחקים. אבל לכאורה, הפשט הוא פשוט. כי מתחילת המלה יְיֵדָע, שתי יודי"ן, נשמע 'אוי. אוי'. מיילל. כמו יללה. הרי זאת מלה משונה, יְיֵדָע. היו"ד הראשונה בשוא (שנקרא כחירק בגלל היו"ד שאחריו) והשנייה בצירי.

בגמ' בהמשך מובא כך, **אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. שנא' [תהלים ק"א, ה'] מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אותו אֹתוֹ אַצְמִית, גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל. אל תקרי אותו, אלא אתו. ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע, שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית.**

אמר רבי אלכסנדרי, כל מי שיש בו גסות הרוח, אפילו רוח קימעא עוכרתו, שנאמר [ישעיהו נ"ז, כ'] וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֹשׁ. ומה ים, שיש בו כמה רביעיות, רוח קימעא עוכרתו. אדם, שאין בו אלא רביעית אחת, על אחת כמה וכמה.

בכל הפיסקאות כתוב בלשון 'אמר', ואין כאן מחלוקות. מביאים מאמרים, זה אמר ככה, וזה אמר ככה, אבל אין פה חילוקי דעות.

אותו הדבר גם בהמשך, **אמר רבי חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית.**

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.

אמר רבא, בשמתא דאית, ביה ובשמתא דלית ביה.

אמר רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. מי זוטר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'] תועבת יי' כל גבה לב.

חזינן כי רבא אומר, בשמתא דאית ביה וכו'. ואח"כ 'אמר' רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. ובכל זאת, למרות שכתוב כך, הרמב"ם מפרש כי זאת מחלוקת. מה נאמר, אולי הרמב"ם גרס 'רב נחמן בר יצחק אמר'. אבל כפי שכתוב בספרים שלפנינו, זאת איננה מחלוקת. ולכן, רבים אינם מפרשים זאת כמחלוקת. ובהמשך נראה בס"ד שגם הרמב"ם עצמו גרס כלפנינו.

ובכלל, בספר קב הישר [פרק ס"ה], יש לו כאן גירסא אחרת בכלל, לפי דבריו יוצא שאין זו בכלל דעה אחרת. הוא גורס כך, **אמר רב נחמן בר יצחק, אנא לא בעינא, לא מינה ולא מקצתה.** רב נחמן בר יצחק מדבר על עצמו. אולי אתה – רבא – צודק, אבל אני לעצמי איני מקבל זאת, כי הנני חושש. 'אנא לא בעינא'. הוא לא דיבר בתורת שהוא חולק על רבא, אלא שהוא אינו רוצה להיות גאה אפילו מעט שבמעט.

ואעפ"י שבזמנו של בעל קב הישר לא היו ספרי גמרא בכתיבת יד, אלא כולם השתמשו בדפוסים. מכל מקום, יתכן שכך היה שגור בפיו

לפי מה שראה בדברי איזה קדמון, וכדומה, שכך היתה גירסתו. אבל אין לומר שהוסיף בעל קב הישר כך דרך פירוש, שאם כן היה מוסיף זאת בלשון הקודש. ועוד, שהרי לאחר מכן הוסיף לפרש הך לישנא וז"ל, פירוש אין אני חפץ אף בסלסול ונדנוד שום גאוה וכו'.

רבינו הרמב"ם בפירוש המשנה, בריש פ"ד מאבות – אקרא את דבריו בפניכם, כפי שמתורגם בהוצאת מכון המאור, למרות שחושבני כי ישנם שם כמה דברים, שצריכים יותר לדייק את הלשון. בדקתי את המקור בלשון ערבי, וישנם כאן דיוקים. ברם, לא כעת. אין פנאי עכשיו. אולי בלנ"ד בשיעור אחר. [והוא לקמן בשיעור כי תשא].

בינתיים אקרא כפי שכתוב כאן – הרמב"ם מביא תחילה את המאמרים שבגמרא מקודם בזה"ל, **ואמרו [סוטה דף ה.] כל שיש בו גסות הרוח, ראוי לגדעו כאשרה. כתיב הכא [ישעיה י', ל"ג] ורמי קומה גדועים, וכתיב התם [דברים ז', ה'] ואשריהם תגדעון. ואמרו, כי ה' לא יחיה את המתגאים תחיית המתים.**

הוא אמרם [סוטה דף ה.] כל אדם שיש בו גסות הרוח, אין עפרו ננער, שנאמר [ישעיה כ"ו, י"ט] הקיצו רננו וכו'. שוכבי עפר לא נאמר, אלא שוכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו, כלומר הענוים הם אלה שיחיו.

אם אתם זוכרים, דיברנו בזמנו [מוצש"ק חוקת ובלק התשפ"ד] לגבי פירוש המלים 'עפרו ננער'. אבל הנה, לפנינו, פירוש המלים הוא פשוט, 'אין עפרו ננער' היינו שהם לא יחיו. לא כפי הערבים הטפשים וכו', אשר הבינו זאת אחרת.

והפליגו בזה ואמרו [סוטה שם] כל אדם שיש בו גסות הרוח, שכינה מיללת עליו, שנאמר [תהלים קל"ח, ו'] וגבוה ממרחק יידע.

ובהמשך הרמב"ם אומר כך, **ולבסוף אמרו [סוטה שם] אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. כלומר, שאין ראוי להתמעט גם כן לשֶׁפְלוּת־הרוח לגמרי, לפי שאין זו מן המעלות. ושיערו זאת על דרך משל, חלק אחד ששים וארבעה. כלומר, אם נשים את הגאוה בקצה אחד, ושפלות הרוח בקצה אחר, ויהיה ביניהם רוחב ששים וארבעה חלקים, יש לאדם לעמוד בחלק ששים ושלושה. ולא סברו את המיצוע במדה הזאת לבדה, כדי לברוח מן הגאוה. שאם חיסר חֵלֶק והתקרב לגאוה יותר, הרי זה נכלל בשמתא. זו היא דעת רבא בענוה.**

אבל רב נחמן – לפי העניין, וכן מדנקט הרמב"ם בלשון 'אבל רב נחמן', מובן שהוא חולק – **פָּסַק ואמר, שאין ראוי בשום אופן שיהיה לאדם ממנה, כלומר מן הגאוה, לא חלק קטן ולא גדול, כי אין עונו קל. מדה שעושה את האדם תועבת י"י, איך ראוי להתקרב אליה?**

אמר בעניין זה [סוטה שם], אמר רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. מי זוטר מאי דכתיב תועבת י"י כל גבה לב?

הנה חזינן, שהרמב"ם אינו גורס אחרת, אלא הוא גורס כפי שכתוב אצלינו בגמרא – כך הוא מעתיק את הגמרא, 'אמר רב נחמן בר יצחק' – והדבר לא מפריע לו. למרות שהוא גורס 'אמר רב נחמן בר יצחק', בכל זאת הרמב"ם סובר כי הוא חולק. שמע מינה.

ולחומר העון הזה, **אמר זה 'מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה', כלומר ראוי לך ללמד עצמך מוסר, עד שתסיר את הגאוה על־ידי התבוננות באחרית הגוף, והיינו שיהיה רמה.**

*

רבינו בחיי בפירושו על פרקי אבות [שם], הולך בעיקבות הרמב"ם, אבל בכל זאת הוא מְשַׁנֶּה קצת וכותב בזה"ל, **ואמרו עוד, אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. והוא שאמר בפרק קמא דסוטה, אמר ר' חייא, תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית. אמר רב הונא, ומעטרא ביה כי סאסא לשבלתא. אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. אמר רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר מאי דכתיב 'תועבת י"י כל גבה לב' ע"כ.**

ופי' אחד משמונה בשמינית, ח' פעמים ח', שהם ס"ד. כשתשים הגאוה בקצה האחד, והשפלות בשני, ויהיה ביניהם רוחב ס"ד, צריך שיעמוד החכם בחלק ל"ג, ולא ירצה לעמוד על המיצוע כדי להתרחק מן הגאוה.

דהיינו, נניח כי הגאוה נמצאת פה [בצד ימין של־שולחן שלפָנַי], ושפלות הרוח נמצאת כאן [בצד שמאל של־שולחן שלפָנַי], והאמצע הוא פה [באמצע השולחן שלפני']. שלושים ושתים מצד ימין, ושלושים ושתים מצד שמאל. אומר רבינו בחיי, שהאדם צריך להיות במספר שלושים ושלוש.

ואילו הרמב"ם אמר, תהיה בששים ושלוש.

סברת רבינו בחיי היא, כי עד שלושים ושתים, זאת גאוה. כאשר היגענו לאמצע, החכם עומד כאן. כך הוא כותב, וכבר דיברנו על כך בס"ד, כי הרמב"ם בפרק א' מדעות כתב, שהחכם הולך בענוה, ואח"כ בפרק שני הוא אומר שאסור ללכת בענוה, אלא צריכים ללכת עד לקצה. ומסבירים המפרשים – ישנם כמה תירוצים, אבל אמרנו שהמהלך הכי מתקבל הוא – כי פה [מ"ש הרמב"ם בפרק א'] זהו מדאורייתא, ופה [מ"ש בפרק ב'] זהו מדרבנן. נראה כי לכן רבינו בחיי כתב בלשון, שיעמוד 'החכם'. ככה החכם הולך. כי החסידות היא, ללכת לצד השפלות. אבל מן הדין, תלך באמצע, והדבר בסדר גמור. אתה מקיים בכך את הדאורייתא, את מה שנאמר 'והלכת בדרכיו'. אם כן, זה שלושים ושלוש. עד פה השמתא. מכאן והלאה, אין שמתא.

אבל בכל זאת, עדיף ללכת אל הקצה השני. תהיה כאן, בחלק השלושים ושלוש. אל תהיה באמצע. תיזהר, אתה בסכנה, כי עוד קצת אתה בשמתא רח"ל. צריכים לברוח.

ברם הרמב"ם, מדבר על ששים ושלוש. ולכאורה הדבר אינו מובן, הבדל כל כך גדול? עד ששים ושלוש?

לכן המוציא לאור של פירוש רבינו בחיי על אבות [שם] כותב, כי זאת טעות בפירוש המשנה של רמב"ם, וצ"ל שלושים ושלוש, ולא ששים ושלוש. ככה הוא כותב. הוא בטוח בכך, כפי שהיה בטוח לגבי הסיפור שהביא הרמב"ם, על אותו חסיד שהיה באניה וכו', כי הדבר אינו למעשה. אבל כבר אמרנו בס"ד בשיעור הקודם, כי זאת טעות. ונראה לי, כי גם בנ"ד הוא טעה.

אקרא לפניכם את לשונו, 'שאם יחסר אותו חלק וקרב אל הגאוה הוא נכנס בשמתא', היינו שאם יחסר אותו חלק העודף, חלק השלשים ושלשה, כבר יקרב אל הגאוה, שהיא בחלק השלשים ושנים, וייכנס תחת השמתא. ויש להעיר, שבפירוש הרמב"ם הנדפס (הוצ' רבינוביץ) וגם [בתרגום החדש שהוא יותר מדוייק] בהוצאת הר"ק, במקום ל"ג איתא 'הששים ושלשה'.

ואין ספק כי נוסחת רבינו – דהיינו רבינו בחיי – **היא הנכונה, כמו שמוכיח לשונו הנ"ל, שאם יחסר חלק וכו', היינו חלק אחד. ואילו ל'ששים ושלשה', עדיין הוא רחוק מאד מן המיצוע, ומדוע בחלק אחד ייכנס בשמתא.**

בהוצאת מכון המאור, ג"כ התלבטו עורכי הספר בכך. כיצד הדבר מסתדר. הם מביאים [בהערה ל"ג] את הערת המו"ל דלעיל, וכתבו בזה"ל, **לכאורה כן משמע לשון רבינו, 'שאם חיסר חלק והתקרב לגאוה יותר, הרי זה נכלל בשמתא'. הרי שלא כתב כרבינו בחיי, 'אותו חלק' [דקאי על אותו החלק שמפריד בינו לבין המיצוע'], אלא סתם 'חלק' [דהיינו שמתקדם אחד מחלקי הס"ד, דהיינו עולה לחלק ס"ב, במקום להיות בחלק ס"ג. ובד"ו – ובדפוס וילנא – 'חלק אחד', והיא היא, דלא הדגיש 'אותו חלק'].**

ועוד, שלא כתב כרבינו בחיי, רק 'וקרב אל הגאוה' [דמשמע דעבר את המיצוע], אלא 'וקרב אל הגאוה יותר' [דהיינו יותר מהא, שרי. וכנ"ל].

והם רוצים ליישב, למה זה ששים ושלוש.

בהמשך כתוב כך, **אמנם יש לדון קצת בדעת רבינו, למה כתב 'ולא סברו את המיצוע במדה הזאת לבדה', והרי לא רק שלא סברו את המיצוע, אלא אף הרבה יותר ממנה לא סברו, והצריכוהו להתרחק עד החלק הס"ג.**

למה הרמב"ם כתב, 'ולא סברו את המיצוע'. הינך בחלק ששים ושלוש, ואתה מדבר על המיצוע? מהקצה ועד המיצוע, ישנו מרחק גדול. מה ביאור הדבר?

כתוב שם, תירוץ דחוק. וז"ל, וי"ל **דכוונת רבינו, דעכ"פ בכל המדות אמרו להיות בדרך המיצוע, ובגאוה לא.** ודו"ק.

אבל עכ"פ סיימו, **והנה אף אם נאמר דרבינו בחיי פליג ארבינו,** וכנ"ל, **מ"מ סתימת הראשונים והאחרונים היא כרבינו, דשמינית שבשמינית פירושה, חלק אחד מעל הקצה האחרון. עיין היטב רש"י [סוטה דף ה.], רשב"ץ במגן אבות כאן, השל"ה [תולדות אדם רמזי אותיות, ובפרשת עקב (עיי"ש דכתב דכשעובר את החלק הס"ג, הרי נכנס לכלל 'גם רוח')], מהר"ל מפראג [נתיבות עולם נתיב הענוה פ"ז] ועוד.** וע"ע לקמן בסמוך ד"ה גם.

נראה לענ"ד, ליישב את העניין כדלקמן. צריכים פשוט לקרוא – וממילא לפרש את העניין – בצורה אחרת. דהיינו, בודאי שמחלק ששים ושלוש, ועד שלושים ושתים, זהו מרחק גדול. אבל הרמב"ם, עבר כאן לנושא אחר.

בהתחלה הוא כותב, **ויהיה ביניהם רוחב ששים וארבעה חלקים, יש לאדם לעמוד בחלק ששים ושלושה.** ולאחר מכן, מה שכתב הרמב"ם, 'ולא **סברו את המיצוע במדה הזאת לבדה**', זהו איננו המשך ממש, אלא הרמב"ם בא לענות כאן על שאלה אחרת, למה לא הלכו פה במיצוע? הרי בכל המדות, הדרך האמצעית היא הרצויה? לכן הוא בא ואומר, כי הסיבה שלא סברו את המיצוע, היא 'כדי **לברוח מן הגאוה. שאם חיסר** חֵלֶק **והתקרב לגאוה יותר, הרי זה נכלל בשמתא. זו היא דעת רבא בענוה.** לא שמהחלק ששים ושלוש, חלק אחד, אתה מגיע אל הגאוה. עכשיו הרמב"ם עבר להסביר, למה צריכים לא לעמוד במיצוע. כי אם תתקרב אל המיצוע, תדע לך שזו דבר מסוכן, כי אתה כבר מגיע אל השמתא. לכן, 'לא הלכו במיצוע'.

זהו כעין 'מאמר מוסגר'. זה לא המשך של מקודם. וממילא, הדבר מיושב.

*

גם רבינו האר"י זיע"א מפרש כדעת הרמב"ם, כי זהו החלק הששים ושלוש, אבל הוא אומר שם דבר נפלא. זהו חוץ ממה שהמו"ל ציין שם, מפרשים שכתבו כי הכוונה היא לששים ושלוש, כדלעיל בסמוך ד"ה אבל.

וכנראה לכך התכוון ג"כ מהרש"א [סוטה שם], שכתב וזה לשונו, **ובדרך צחות שמעתי, שמנה בשמינית, שהוא חלק ס"ד. שאז לא יגיע לו (אלא) חלק אחד מג"ס, שהוא גם הרוח** וק"ל.

הוא אומר, כי אם שמונה שבשמינית זה ששים וארבע, אזי ס"ג זה גם רוח. מהרש"א כתב כי כך הוא שמע, וכנראה המקור לכך הוא בשער מאמרי רשב"י [שער מאמרי חז"ל, דף כ"ג. ובדפוס ירושלם התרנ"ח דף ד' ע"ד], לרבינו האר"י זיע"א, שהביא את דברי הגמרא הללו – ומעניין כי גם לו היתה גירסא אחרת – בזה"ל, **אמר רבי אלכסנדרי, כל אדם שיש בו גסות הרוח כו'. אמר ר' חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהיה בו אחד משמונה בשמינית כו'.**

דרך אגב, ישנם כאן עוד דיוקים לדייק. הרמב"ם לא כתב, 'תלמיד חכם' צריך שיהיה בו אחד משמונה בשמינית. הרמב"ם כתב את העניין הזה, הן בפיהמ"ש והן בהלכות דעות, לגבי כל אדם. הוא לא כתב שהמדובר הוא 'תלמיד חכם'. הגם שבגמרא כתוב, תלמיד חכם וכו', אבל הרמב"ם משום מה לא הביא כן. והנה מצד שני, הרי רבי אלכסנדרי אומר, 'כל אדם', לפי גירסת האר"י.

וכמה וכו'. אין לפנינו בגמ' גם מלת 'וכמה'. לכאורה באים להגיד, כי הכוונה כלפי כל אדם, שנז' תחילה. ומאידך אח"כ הוא אומר, 'תלמיד חכם'. ישנן כאן סתירות, מיניה וביה. וכל מעיין, יבין לבדו.

אמר רבא בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה כו'. שואל האר"י ז"ל, **וצריך לדעת, איך אמר תרתי דסתרן אהדדי**? מה הפירוש,

'שמתא דאית ביה, ושמתא דלית ביה'? לכאורה הדבר סותר מיניה וביה.

וגם, מה שייכות אל השיעור שהזכיר ר' חייא אמר רב?

והענין הוא – כעת תשמעו, ישנה כאן הקדמה עפ"י הסוד – **כי הגאוה היא בהֶוי"ה דס"ג, וכמו שהודעתיך כי הגאוה היא באו"א – באבא ואמא – כי כן גאוה היא בגימטריא י"ה. וזמ"ש במאמר התיקונין בהקדמה דכתיבת יד, דבשם ס"ג עתיד הקב"ה לנטלא נוקמיה מסמא"ל גם רוחא.** ס"מ נקרא גס רוח.

ולכן בעל הגאוה נקרא גם רוחא, כי גם הוא אותיות ס"ג.

דהיינו, הרי יש עסמ"ב. ארבעה שמות, של שם הוי"ה ברוך הוא. ע"ב, ס"ג, מ"ב, ב"ן. אלו צירופים של שם השם. הדבר תלוי, כיצד כותבים את האותיות. למשל, את האות ה"א, אפשר לכתוב כך, ה"א, ואפשר לכתוב ה"י, ואפשר לכתוב ה"ה, בלי מפיק. הצירופים – החשבונות – מתחלקים לפי זה. וכן אפשר לכתוב וא"ו, או וי"ו, או וָ"ו. ישנן ארבעה שמות, ארבעה צירופים.

הגאוה, זה בהויה של־שם בן ס"ג. והמלה גאוה, גימ"ל אל"ף וא"ו ה"א, זה ביחד חמש עשרה. לכן בעל גאוה נקרא בשם ג"ס רוח.

והנה ח' פעמים ח', הם ס"ד. וכשתקח חלק אחד מהם, שהוא שיעור אחד משמונה בשמינית, עדיין אינו בכלל ג"ס הרוח, כי לא נכנס בגבולו של ס"ג. אבל אם יהיה בו יותר משיעור הנזכר, אפילו כל שהוא, יכנס בכלל ג"ס הרוח, ונקרא בעל גאוה.

האר"י ז"ל אומר משהו, אשר מתקרב לדברי הרמב"ם. דומה. לא בדיוק, אבל אותו הכיוון. דהיינו, תהיה 'אחד משמונה שבשמינית', כלומר בחלק הס"ד, כי אם זה יהיה יותר מאחד משמונה שבשמינית, אזי אתה כבר תיכנס לחלק הששים ושלוש, בחלק הס"ג, שזהו ג"ס רוח.

והדבר מתוק מדבש. וממנו חיזוק לגירסא ששים ושלוש, שבדקתי ונמצא כך גם במקור בלשון ערבי. וע"ע ענף יוסף, ס' החיים לאחיו של מהר"ל, פתח עינים, תורת משה (סופר) פ' נצבים, ובן יהוידע.

אם תקנתו שלמצורע היא להביא עץ ארז ואזוב ושני תולעת, בכדי שישפיל את עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב, מדוע צריכים להביא את שני הדברים? והאם התולעת, היא הדבר הכי נמוך?

בפרשיות השבועות שאנחנו קוראים כעת, מובא לגבי בגדי כהונה, עניין 'תולעת שני', 'שני התולעת'.

מה זאת 'תולעת שני'.

גם במצורע מצינו זאת, לגבי הפסוק בפרשת מצורע, **וְצִוָּה הַכֹּהֵן, וְלָקַח לַמִּטַהֵר שְׁתֵּי צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת. וְעֵץ אֶרֶז, וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב** [ויקרא יד ד'], רש"י מפרש שם בזה"ל, **"טהורות" – פרט לעוף טמא, לפי שהנגעים באין על לשון הרע [חולין דף ק"מ, ערכין דף ט"ו], שהוא מעשה פטפוטי דברים. לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים, שמפטפטין תמיד בצפצוף קול.**

"ועץ ארז" – לפי שהנגעים באין על גסות הרוח.

"ושני תולעת ואזוב" – מה תקנתו ויתרפא? ישפיל עצמו מגאותו, כתולעת וכאזוב.

בא מהר"ל מפראג בספרו גור אריה [פרשת מצורע] ושואל, מדוע צריכים שני דברים? אזוב, וגם שני תולעת? וכי להשפלה, צריכים שתים? לכאורה, מספיק דבר אחד. תיקח את מה שהכי נמוך, שזאת התולעת. למה צריכים גם אזוב?

וז"ל מהר"ל מפראג, **ואם תאמר, למה מזכיר שני דברים, כאיזוב וכשני התולעת. יזכיר השפל יותר**?

ויש לתרץ, דודאי מתחילה יש להשפיל עצמו כתולעת, שהוא שפל מאד, שיתרחק מן העבירה, שהיה מתחילה חוטא בגאוה. ואם לא יפרוש לצד אחר, לאחוז במדות השפלות מאד מאד, לא יצא מידי חטאו, כי יחזור לידי גאות שלו.

הוא מבאר זאת [והדבר ידוע מדברי הרמב"ם בהלכות דעות, וגם כבר בפיהמ"ש וכדלקמן], כי לגבי כל מדה, אם האדם רוצה לתקן את

עצמו, הוא אינו יכול ללכת רק אל האמצע. בשלמא מי שהוא פחות או יותר, גם כך וגם כך, אזי הוא יכול ללכת באמצע. אבל אדם שהוא גס רוח, אם הוא ילך להיות רק עניו, הדבר לא יעזור לו. הרפואה לא תועיל.

זהו כפי שכאשר רוצים ליישר דף שהוא עקום לצד אחד, צריכים להפוך אותו לצד השני, ורק אח"כ יהיה אפשר להחזיר אותו למצב הרצוי.

לכן הוא אומר, כי אם האדם כ"כ גס רוח, אזי הוא צריך ללכת לכיוון השני. ללבוש בלויי סחבות, לשבת עם אנשים הכי בזויים, ככה שתיעקר הגסות מליבו, ואז הוא יוכל ללכת לאמצע. אם הוא לא ילך תחילה אל הקצה, הוא לא יוכל לעמוד באמצע. הדבר לא יחזיק מעמד. לכן צריכים, את שני הדברים.

לכך יהיה מתחילה כתולעת, עד שיתרחק מן העבירה, ולא יהיה לבו גם עליו. התולעת זהו הדבר הכי נמוך, זאת היא התרופה, להיות כמו התולעת.

ואח"כ יהיה כאזוב, ואין צריך להשפיל עצמו כתולעת. בשלב הבא, תלך אל האמצע.

ולפיכך מקדים הכתוב שני התולעת, ואח"כ האזוב. כי השפלות יותר מדאי, אין ראוי. כי כל מדה טובה בעולם, יש לה מיצוע, ושתי הקצוות אינן טובות.

ועל דרך זה פירש הרמב"ם ז"ל בהקדמת מסכת אבות, כי מי שחטא בגאוה, כשיתקן דרכיו צריך לאחוז בקצה, להשפיל עצמו יותר מדאי, עד שתוסר ממנו המדה המגונה, ואח"כ יעמוד בענוה. והוא ג"כ שפלות, אלא שאין כ"כ. כך יש לפרש.

יפה. מהר"ל מפראג תירץ את רש"י, אשריו ואשרי חלקו. לכן מובן, למה צריכים תולעת, וגם אזוב? בהתחלה תהיה כמו תולעת, ואח"כ תהיה כמו אזוב.

שאלה מהקהל: אזוב זה חצי? לא פחות מחצי?

תשובת מרן שליט"א: לכאורה כנראה זהו השלב הבא. כי האזוב זה לא חצי, בין הארז שהוא העץ הכי גבוה, לבין התולעת. גם האזוב זאת השפלה, אבל בדרגא יותר פחותה. הוא כביכול מראה לו את המדרגות.

אבל מדברי מהר"ל עצמו מתבאר בהדיא לא כן, אלא שהאזוב נחשב חצי. אפילו שהאזוב הוא עץ נמוך. זה מה שנקרא 'זַעְתַּר'. צריך לומר שאין זה באופן יחסי לגובה, אלא אכן ההבדל עצום בין הארז לאזוב, ורק בגובה איזוב נחשב הדבר ענוה, שזהו האמצע, כמפורש ברמב"ם.

ומשם ואילך, מתחילה הַשְׁפָּלוּת.

ממשיך מהר"ל מפראג ואומר, **אמנם בפסיקתא, שמשם דרשה זאת, לא הזכירו שני תולעת, רק עץ אזוב. והוא בודאי. ואין להוסיף על דברי חכמים.**

בסופו של דבר, מהר"ל אינו מסכים עם רש"י. נכון שהסברתי את רש"י, תירצתי אותו, אבל מקור דברי רש"י הוא בפסיקתא, ושם לא מוזכר תולעת, אלא רק אזוב.

ואכן בזה הוא לכאו' בודאי צודק.

בפסיקתא דרב כהנא [פרשת פרה, דף ל"ה] כתוב כך, **וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים [מלכים א' ה', י"ג], וכי איפשר לאדם לדבר על העצים? [מִן הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן וְעַד הָאֵזוֹב אֲשֶׁר יֹצֵא בַּקִּיר [שם]]. אלא אמר שלמה – המלך – מפני מה מצורע נטהר בגבוה שבגבוהים, ובנמוך שבנמוכים? בעץ ארז ושני תולעת ואזוב [ויקרא י"ד, ד']?**

כאן מוזכר שני תולעת, אבל לא בהמשך.

אלא, על ידי שאדם מגביה עצמו כארז, הוא לוקה בצרעת. וכיון שהוא משפיל את עצמו כאזוב, נתרפא באזוב.

הרי לנו שחז"ל לא מזכירים, את התולעת.

אותו הדבר, מצינו במדרש תנחומא [פרשת מצורע, אות ג'. וגם תנחומא ישן אות ח'. רואים כי משום מה, הם מתעלמים מהתולעת.

מובא שם כך, **מה נשתנה קרבנו מכל הקרבנות? אלא, הוא סיפר לשון הרע, לפיכך אמר הכתוב 'צפרים', שהן מוליכות קולן – הן מפטפטות – שנאמר [קהלת י', כ'] כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל.**

ועץ ארז, הארז הזה אין עץ גבוה ממנו. ולפי שהגביה את עצמו כארז, בָּאַתָּה עליו את הצרעת. דאמר ר' שמעון בן אלעזר, על גסות הרוח, הצרעת באה. שכן אתה מוצא בעוזיהו [דהי"ב כ"ו, ט"ז–י"ט] וּכְחָזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד

לְהַשְׁחִית, וַיִּמְעַל בַּי"י אֱלֹהָיו וגו'. וּבְזַעֲפּוֹ עִם הַפֻּחָנִים, וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ וגו'.

עוזיהו מלך יהודה בא להקטיר, והכהנים אמרו לו, הרי אתה אינך כהן, והדבר אסור. אבל הוא אמר, לא, אני המלך, נאה למלך להקטיר לפני המלך. עשה לו תורה חדשה. מזוייפת. ואז הצרעת זרחה במצחו, וסילקו אותו מיד מבית המקדש.

ובאזוב, אין באילנות נָמוּךְ כאזוב. לפי שהשפיל עצמו, לפיכך מתרפא ע"י אזוב.

לְכָאוֹרָה, קושיית מהר"ל מפראג צודקת, כי רואים שחז"ל לא הזכירו את התולעת.

כך היא שיטת מהר"ל מפראג, במקומות נוספים. המו"ל שם (בהוצאת מכון ירושלם) מציין [בהערה 46] בזה"ל, **כפי שהעיר הגו"א על רש"י [שמות פט"ו אות ל', סד"ה אך] וז"ל, "רש"י נטה מדברי חכמים ז"ל, והוסיף עליהם וגרע הרבה". וראה שם [הערה 170], שהובאו שם מקבילות נוספות משאר ספריו, כי זהו יסוד מוסד בשיטת מהר"ל, שאין להוסיף או לגרוע מאומה בדברי חז"ל.**

למהר"ל מפראג ישנם טענות דומות על רש"י, כי הוא מביא במקומות אחרים מאמרי חז"ל בפירושו על התורה, ומוסיף עליהם מדיליה, ומאידך הוא גורע מהם. אל תוסיף, ואל תגרע.

אינני יודע, האם זאת כ"כ קושיא גדולה על רש"י, עכ"פ לגבי העניין שלנו, כי אולי היתה לרש"י גירסא כזאת במדרש. נכון שאצלינו – לפנינו – הדבר אינו כתוב, אבל אולי רש"י כן גרס זאת. אינני יודע, האם אפשר לעשות מכך כ"כ קושיא.

בפרט, מי שיעיין במדרש הגדול [פרשת מצורע דף שפ"ו], יראה כי הוא ג"כ מביא את העניין דלעיל, בשינוי לשון. הוא אכן מתייחס לתולעת, אמנם בצורה אחרת. אולם גם דבר זה, מתייחס אל ההשפלה. אם כן, אולי לרש"י היה מדרש כזה, כעין דרך זו. הדבר מסייע קצת לרש"י.

אבל סוף סוף נשאר קשה, א"כ למה צריך גם תולעת? מספיק אזוב. על זה מהר"ל לא נחת ליישב, ותמהני על כך. גם המו"ל חלף הלך לו, לא העיר מאומה שהעניין עדיין אינו מיושב.

*

דרך אגב, חיפשתי לראות כיצד מדרש הגדול גורס, 'אמר' רב נחמן, לא מינה ולא מקצתה, או רב נחמן 'אמר', והנה נוכחתי לראות דבר מפליא, כי נראה שמדרה"ג השמיט את הפיסקא זאת. הוא התעלם מכך, לא הביא את זה כלל. הוא העתיק את הגמרא עד לשם, ואז הוא הפסיק. נראה כי היה לו עניין, לא להביא את זאת.

הוא מביא [שם בדף שע"ב] בזה"ל, **ר' אלכסנדרי אומר, כל שיש בו גסות הרוח, נוח לו שלא נברא, שנאמר כי רוח עברה בו ואיננו [תהלים ק"ג, ט"ז]. אמר ר' אליעזר, כל אדם שיש בו גסות הרוח, אפלו רוח קמעא עוכרתו, שנאמר והרשעים בים נגרש [ישעיהו נ"ז, כ']** וכו'.

מדרש הגדול העלה את הגמרא הנז"ל, אבל את הפיסקא הזאת, ת"ח צריך שיהיה בו שמונה שבשמינית וכו', בשמתא דאית ביה וכו', הוא התעלם ממנה. ולא רק כאן. אלא בשום מקום, הוא לא הביא זאת. למרות שהוא כבר מביא את הסוגיא הזאת, הוא עצר שם. מהי דעתו? הדבר צריך בירור.

*

בכל אופן לענייננו, הוא – מהר"ד בן עמרם עדני בעל מדרש הגדול – כותב בדף שפ"ו בזה"ל, **אמר ר' יצחק בן טבליים, מה טיבו שלעץ ארז ואזוב ושני תולעת, אצל מצורע? אלא שאומרים לו, מפני שהגבהת עצמך כארז הזה, השפילך הקב"ה כאזוב הזה, שהכל דשין אותו. ועכשו שחזרת בך, הרי הוא אומר [ישעיהו נ"ז, י"ח] דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ. וְאַנְחֵהוּ וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו. מהוא 'ואנחהו'? שאני מטהרו, ומביאו למקום שהיה שרוי. 'ואשלם נחומים לו', לפי שהיה חופה ראשו כאבל, לפיכך צריך נחמה. מה הוא 'ולאבליו'? אלו בני משפחתו, שהיו מתגנים בו, והן אבלים עליו. ד"א 'לאבליו' אלו אבריו, מלמד שהמצורע כאבל.**

'ושני תולעת' – הוא כן מביא את עניין התולעת, אבל לא מצד שהיא נמוכה כאזוב – זה שאומרין לו, מה שני תולעת הזה תחילתו לבן, ונשתנה על ידי האור ונעשה שני תולעת, אף אתה שהגבהת עצמך תחילה ונעשית גס רוח, עכשיו חזור בך והשפל את דעתך, בכדי שיקיים עליך [שם א', י"ח] אִם יִהְיוּ חַטָּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים, כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ.

הוא אומר, כי שני תולעת, תחילתו הוא לבן, וע"י האור נהיה לו צבע אדום. הבישול באש, משנה את צבעו. א"כ כפי שהוא נשתנה, גם אתה תעשה ההיפך, ואז יתקיים בך 'אם יהיו חטאיכם כשנים' – הרי החטא נמשל לאדום – אזי 'כשלג ילבינו'.

הדבר יוצא בעצם ההיפך, אבל זהו מה שכתוב כאן. אכן הדבר צריך הסבר. עכ"פ רואים כאן, משהו דומה.

*

ידידנו הרה"ג יואב חלא הי"ו, 'תפס' כאן נקודה. ישנו הבדל בין התולעת, לבין האזוב. האזוב הוא תמיד נמוך, אולם התולעת יכולה לטפס למעלה.

ברוך יהיה. בכך, הוא פתח לנו פתח. בבחינת הא דמגילה דף י: פתח לה פתחא להאיי פרשתא.

דהיינו, לא פשוט להגיד, ללמוד מן התולעת שהאדם יהיה שפל רוח, שישפיל את עצמו, מכיון דבשלמא האזוב שהוא תמיד נשאר נמוך. משא"כ התולעת, היא יכולה לטפס ולעלות, אפילו על העץ ארז, ולהגיד כי היא יותר גבוהה מן הארז.

זהו כפי שילדים קטנים, הרוצים להראות שהם גדולים, הם עולים על הכסא ואומרים, הנה אני גדול...

זאת ג"כ איננה דוגמא טובה לשפלות.

אמנם כל אדם נורמאלי יגיד, אתה בסך הכל עלית על זה? מה הינך מתגאה שעלית לגובה עצום כזה? אתה עצמך פצפון, רק כיון שעלית על עץ ארז היגעת לחמשים מטר. אבל ישנם אנשים, גסי רוח, אשר אינם מבינים. יותר נכון, לא רוצים להבין. צריכים לדעת ולהבין זאת.

ידוע מה שהובא בהקדמת ספר שבלי הלקט, ובהקדמת ספר מגילת אסתר על ספר המצוות להרמב"ם, הם שואלים, כיצד לפעמים האחרונים חולקים על הראשונים?

בעל מגילת אסתר, בא ליישב את השגות הרמב"ן על הרמב"ם. הוא כותב בזה"ל, **ואל יתמיה מתמיה עלי, איך מלאני לבי לבא ולסתור דבר מדברי הראשונים, והמה חכמים מחוכמים.** וכי אפשר לחלוק על הראשונים? הרי אני עצמי אכן יודע ומודה, שהם גדולים בהרבה ממני.

כי על זה אשיב ואוֹמַר, מה שכתב החכם הרופא רבי שלמה אלמולי יצ"ו, בסוף ספרו הקטן אשר קרא 'מאסף לכל המחנות' וז"ל, אפשר שידעו האחרונים וישיגו יותר מהראשונים, משתי בחינות.

הבחינה האחת, מטעם שכבר אפשר שאיש מי מהאחרונים, לקח לעצמו לעיין בדרוש אחד מיוחד, והשתדל והעמיק ושָׂם בו כל שכלו ועיונו והשתדלותו, באופן שהשיג בו יותר מדברי הראשונים.

והבחינה השנית, שהנה אנחנו האחרונים, עִם המעט שהתמדנו בעיון, הישגנו הרבה יותר בזמן מועט, ממה שהשיגו הם בזמן רב. וזה לפי שבימיהם, היו כל החכמות נעלמות ובלתי נשלמות, והיו צריכין להוציאם מדעתם בהשתדלות נמרץ. אבל אנחנו, מצאנו הכל כשלחן ערוך לפנינו, כל דבריהם וראיותיהם מסודרים, ובאור חכמתם נראה אור, והיו לנו לעינים.

כאשר הביא זה הרב רבי צדקיה ברבי אברהם, בתחילת ספר שבלי הלקט שלו, בשם הרב רבי ישעיה מטראני, שחָבר אחד שאלהו, איך יעלה על לב איש, להשיב ולחלוק על דברי הגאונים ז"ל, אחר שהיה לבם כפתחו של אולם.

והמשיל הוא משל עליו, משל אחד אשר שמע אותו מחכמי העמים, שהפילסופים שאלו לגדול שבהם ואמרו, הלא אנחנו מודים שהראשונים חכמו והשכילו יותר ממנו, והנה

אנחנו מדברים עליהם וסותרים את דבריהם, והאמת אתנו. ואיך יכון הדבר הזה?

מצד אחד אנחנו אומרים, שהראשונים הם גדולים יותר. ומצד שני, ישנם דברים שאנחנו מוכיחים שהם לא צדקו, ואנחנו הצודקים. ורואים שהאמת היא אתנו. כיצד הדבר מסתדר?

השיבם הפילסוף ואמר, מי צופה יותר מרחוק? הַנֶּנֶם או הענק?

הֶוֵי אומר, הענק. שעיניו עומדות במקום גבוה מאד, מעיני הננס. ואם תרכיב הננס בצואר הענק, מי רואה יותר? הוי אומר, הננס. לפי שעכשיו עיני הננס יותר גבוהות, מעיני הענק. הננס עלה על הענק, ממילא הוא רואה יותר למרחק.

כן אנחנו, נְנֶסים רוכבים על צוארי ענקים, מפני שראינו חכמתם. ואנחנו שמעמיקים, מכח חכמתם חָכַמְנו לומר כל מה שאנחנו אומרים, ולא שאנו גדולים מהם עכ"ל.

אנחנו פשוט רוכבים עליהם. הם כבר סללו את הדרך, הכינו ותירצו ויישרו את כל ההדורים, סללו את המסילה, בנו בניינים וכו', ואנחנו כעת בסך הכל ננסים על גבי ענקים. לכן כאשר אנחנו עולים עליהם, הננו מודים כי אנחנו קטנים.

אולם ישנם כאלה, שמכחישים או שוכחים את זה.

זאת היא הנקודה בעניינו. מצד אחד, לפום קושטא, תולעת היא דבר קטן מאד. האדם מבין שהוא קטן, הוא מודה כי בעצם אין לו מה להתגאות כאשר הוא דוחה דברי איזה חכם אחד גדול. כי בעצם, בלעדיו בכלל לא היית מגיע לכלום. כל מה שיש לך, הכל מתחיל מאתו. כעת, בגלל שהתעמקת עוד בנושא וכו', זכית לעלות עליו ולראות קצת יותר, אבל הכל בעצם התחיל בזכותו. כך לגבי אדם שמודה על האמת. אדם שאין בו גסות הרוח. אולם אדם שיש בו גסות הרוח, הוא אינו מודה בכך.

*

בחיבור התשובה להר"מ המאירי [מאמר ראשון, פרק חמישי], ישנו דבר מפליא. תראו כיצד הוא מתאר, אדם שהוא גס רוח. ממש מדהים.

כך המאירי כותב שם, **לשון גאוה, ענינה ענין רוממות וגבהות, מלשון [כִּי] גָּאוּ הַמַּיִם [יחזקאל מ"ז, ה'], הַיִּגְאֶה גֹּמֶא [איוב ח', י"א], שכל זה נאמר על גבהות הדבר.**

וענין זה המין, הוא שידמה בעליו להיות מעלתו רמה ונִשאה על מעלת חבריו, ודעתו ושכלו על דעתם ושכלם, וְיִשָּׂא וְימאס כל מי שיעמוד ויתריס כנגד מעלתו או כנגד דעתו. לא מצד התברר לו האמת בדבריו, או בענין מחלוקתו – הדבר אינו מפני שהוא בטוח שהצדק עמו – **אבל מצד חָשבוֹ היותו עליון, על כל שאר החולקים על דעתו בחכמה ובמעלה. תכלית כונתו, לבטל כל שאר הדעות, ואם הן אמתיות** – הגם שהן אמיתיות, הוא יודע שהם צודקים, בכ"ז הוא הולך נגד זה. תשמעו איזה דבר מפליא – **ולהכניע החולקים עליו. ואע"פ שהאמת עִם שכנגדו, יחלוק, גם עם האמת וינצחהו. ויכניע גם עוזרי האמת תכלית ההכנעה, על אשר לא נטו מדרך הישר אחרי בצע לבבו. ועשה כרצונו והגדיל, יגזור אומר וישים כל השתדלותו לקיימו. לא מצד האמת, רק מצד בקשת הניצוח והמשכת הכבוד אליו בכל צד, להיות דבריו קימים, אם אמת ואם שקר, אחר אשר נפלו הדברים ההם בפיו.**

ונקרא המין הזה גם כן זדון, כי הזדון יכונה על גבהות הלב. כאמרו, זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ וגו' אֹמֵר בִּלְבּוֹ מִי יוֹרֵדֵנִי אָרֶץ [עובדיה א', ג'], מה שלא יתכן כן במלת רשע, כי מלת רשע תאמר גם בעשות העבירות מצד היצר, מבלי זדון לב והכעסה.

ויקראו גם כן בעלי המדה הזאת, יהירים. כלשון הפסוק, זֵד יָהִיר לֵיץ שְׁמוֹ עוֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן [משלי כ"א, כ"ד]. רוצה בו, שכל פעולותיו הם בתוקף הגאוה והזדון.

ובלשון רבותינו יקראו גם כן, גסי הרוח. וכן יקראו בלשונם, זְחוּחֵי הלב. כאמרם ז"ל [חולין דף ז'.], "משרבו זחוחי הלב, רבו מחלוקות בישראל". הנה מרוב גבהותם, היו מעמידים

דבריהם כנגד האמת, ורבו המחלוקות תמיד בעניני ההוראות וכו'.
זאת אומרת, אותם אנשים מרוב שהם גסי הרוח, הם נלחמים נגד האמת, למרות שהם יודעים כי האמת אחרת.
לכן, ישנן כאן שתי אפשריות.

מהי תולעת שני.

ברם צריכים לדעת, כי למעשה מצינו בתורה 'תולעת שָׁנִי', ומצינו 'שְׁני התולעת'. ובעצם, זהו אותו הדבר. ישנם מקומות שכתוב כך, וישנם מקומות שכתוב כך. תרגום אונקלוס בשניהם הוא, צְבַע זְהוֹרִי. 'שני' – זהו גוון אדום.
השאלה היא, מה זאת התולעת?
בתוספתא מנחות [פרק תשיעי] כתוב, **'שני התולעת', מן התולעת שבהרים.** למה דוקא תולעת שבהרים? מכיון שיש שם הרבה שמש, ע"כ הצבע יוצא טוב, צבע בוהק וזוהר, 'צבע זהורי'.
במסכת מנחות [דף מ"ב ע"ב] מובא כך, **רבי יוחנן בן דהבאי אומר, אפילו מראה שֵׁני שבה, כשר. משום שנאמר,** [**ויקרא י"ד, ד'**] **וּשְׁנִי תוֹלַעַת.** דהיינו, לא רק הצבע הראשון הוא כשר, אלא גם השני, כשחוזרים לצבוע, להפיק שוב פעם את הגוון, שצבעו אז הוא בעצם כבר פחות. נחלש.
ובתלמוד ירושלמי כלאים [פרק ט' הלכה א'] מובא בזה"ל, **מה שני תולעת, דבר שיש בו רוח חיים, אף כל דבר שיש בו רוח חיים.**
לפי האמור כאן, אין חובה שזה יהיה דוקא דבר מסויים, דהיינו תולעת, אלא זה יכול להיות מכל דבר שיש בו רוח חיים. הגם שזהו אינו ממש שני התולעת, העיקר שזהו דבר חי, אשר יכולים להפיק ממנו את הצבע הזה. כך לפי דבריו.
הרמב"ם בהלכות פרה אדומה [פרק ג' הלכה ב'], אינו פוסק כך. הרמב"ם כותב שם, לגבי תולעת שני, בזה הלשון, **התולעת, הוא הגרעינים האדומים ביותר, הדומים לגרעיני החרובים, והן כמו האוג. ותולעת, כמו יתוש, יש בכל גרגיר מהן.**
למי שרוצה להבין, מה זה בדיוק תולעת שני, אני מביא זאת, בכדי להראות כי לא כ"כ ברור, מה זה התולעת שני. לכאורה ישנן סתירות. אבל יכול להיות, שהכל נקרא כך. ישנם כמה מינים, לדבר הזה. למשל, יכול להיות כפי מ"ש במדרש הגדול, וזה לבן ואח"כ מתאדם, ומי שיעיין בספר תורה שלמה [מילואים לכרך כ"ב, דף ה'] יראה, כי לפי המובא שם – אמנם הוא לא ציין את מדרש הגדול, אבל הדבר הוא מתאים אליו – בזה"ל, **כשמוצאים את הנוזל מכיסו של־תולע, מראהו לַבְנוּנִי. ובאמצעות פעולת אור השמש, הוא מתהפך מגוון ליחה מוגלית, לירוק. והוא הולך ועובר מגוון לגוון, עד שהוא מגיע לגוון שהוא עומד בו, והוא הנקרא הגוון הקבוע – אדום וכחול.**
הוא אומר, 'בשמש'. ומדרש הגדול כתב, שזה ע"י האש. אבל זהו אותו הדבר. העיקר חום. אותה התוצאה.
בספר מעם לועז [פרשת תרומה, דף תתקל"ח] הביא את תשובת מהר"ם בן חביב כת"י, **יש אילנות שאינם עושים פירות, ומה שגדל מהם הם פירות קטנים כעדשים** – נראה לי כי הדבר מתאים עם דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל, מ"ש בהלכות פרה אדומה – **ובכל אחד מהם יש כמאה תולעים קטנים המלאים דם, והם לחוצים מאד זה על גבי זה, ואינם זזים ממקומם. וכשמבקעים עדשה זו כשהיא טריה, מתמלאת היד מתמצית הדם שנוזל מקליפותיהם הקטנות. ואם מוחצים התולעים הקטנים האלו, נעשה כמו מרק של תותים שחורים.**
והסוחרים קונים אותם העדשים, ומניחים אותם להתייבש בשמש בתמוז ובאב, ומחמימות השמש מתים התולעים האלו ומתייבשים העדשים, ואוספים אותם ומוכרים אותם. ושורים עדשים אלו במים, ונעשים אדומים כמו דם. וזהו שקוראים האנשים "קירמיז", ובו צובעים בגדים וחפצים. וכן שמים הקירמיז במרקחות ובסוכר פרחים, כדי שיקבל צבע נאה וכו'.

זהו מה שברצוני לומר, כי ישנם כמה וכמה הסברים, מה זה תולעת שני. לפי מה שהמעם לועז כתב כאן, לא מתאים מה שאמרנו מקודם, כי הוא אומר שהתולעים אינם זים ממקומם. מה שאמרנו מקודם, שזה מטפס למעלה וכו', הדבר לא יסתדר לפי פירושו. אבל הוא בעצמו אומר בהמשך, שישנם שני מינים.

ומקודם הבאנו מה שכתוב בתוספתא, כי זאת תולעת שבהרים. אינני יודע, האם הדברים מתאימים האחד עם השני, או שאינם מתאימים. בכל אופן, כעת כבר אפשר לנו להבין, את חילוקי הדעות. למה רש"י הזכיר תולעת, ולמה חז"ל לא הזכירו תולעת. כי לא ברור, שאכן התולעת הזאת היא שפלה. יכול להיות – כפי שאמרנו – שהתולעת יכולה להגביה, לטפס. אולם אם התולעת הזאת אינה זזה ממקומה, הדבר כן מסביר שזה שפל, כי הוא לא יכול לזוז.

בקיצור, ישנו מקום לשתי הדעות. גם להשגה של מהר"ל, יש מקום. אבל אפשר ליישב את רש"י. כאשר רואים את כל הדעות ביחד, אפשר להבין את כל המהלכים.

עכ"פ הרעיון הוא, כי האזוב הוא בודאי שפל. ולגבי התולעת, ישנם כאלה וישנם כאלה. וכל דברי חכמים קיימים. כאשר רואים את כל המהלכים, את כל הצדדים, התמונה היא שלימה, והכל מתיישב. וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום.

בשבח כולל האברכים החדש נתיבות מהרי"ץ, וקריאה להעביר [גם] להם 'זכר למחצית השקל'. מגילת אסתר "עדת קדושים" שיצ"ל במהדורא חדשה ומתוקנת. קונטרים 'מצה זו שאנחנו אוכלים'. אגדתא דפסחא עץ חיים למהרי"ץ זיע"א. מיני תבלין וקטניות לפסח ללא חשש חוזר וניעור. סדר המילה מאת הרב שלמה גרשי הי"ו.

ישנם כמה עניינים, להודיע ולהזכיר.

דבר ראשון, אני רואה כי חתני הרב יאיר תאם הי"ו, הוא ב"ה נכנס בשנים האחרונות – בשנה האחרונה, אינני זוכר מתי בדיוק – הקים את עמותת נתיבות מהרי"ץ, ב"ה הוא פועל גדולות ונצורות, התגלו בו כוחות טמירים. הוא פתח 'נתיבות' חדשים, דברים שלא חשבנו שיהיו. כולל האברכים החדש נתיבות מהרי"ץ, תלמידי חכמים חשובים ויקרים, שמתקיים כאן בבית המדרש פעו"צ. אשריו ואשרי חלקו. אבל כמובן, ההוצאות גדולות ועצומות. אברכים רבים מתדפקים על שערי הכולל, רוצים להתקבל, לכן מבקשים להעביר אליהם את 'זכר למחצית השקל'. הרי כתבנו בשע"ה [או"ח ח"ג סימן קכ"ב סעיף ז'], כי למרות שאבותינו נע"ג לא נהגו בכך, אבל כיום זהו דבר רצוי מאד. ברוך ה', ישנן אפשריות. ע"כ את ה'זכר למחצית השקל', להשתדל להעביר עבור הכולל נתיבות מהרי"ץ, לרב יאיר הי"ו, בבחינת עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת.

*

דבר שני.

ישנה כאן את מגילת אסתר 'עדת קדושים', שהוציא לאור ידידנו הרב מאיר ליאור לוי הי"ו, זה כבר כמה שנים, וזאת ה'מגילת אסתר' הכי מדוייקת שיש, מה שידוע לנו. השתדלנו מאד בהגהתה. ישנם כמה דברים שחזרנו בנו, השמטנו כמה געיות אשר לפי התיגאן הן אינן נמצאות [עיין שיעור מוצש"ק פקודי התשע"ד]. למרות שבמסורת שלנו, כך הדבר מקובל בע"פ, אולם החלטתי לבסוף, כי לא כל דבר צריכים להנציח. האמת בלבד היא נר לרגלינו. מה שלא כתוב בספרים המדוייקים, צריך להוריד. עכ"פ זהו הספר, ומי שרוצה לקרוא קריאה מדוייקת ומושלמת, יש לו את המגילת אסתר הזאת.

הערה מהקהל: רוצים זאת עם תיקון סופרים במקביל.

תגובת מרן שליט"א: תפנה אליו. תציע לו זאת.

*

דבר נוסף, לקראת חג פסח הבעל"ט, הוא – הרב מאיר לוי – רוצה להוציא את החוברת 'מצה זו שאנחנו אוכלים'. אמנם הוא כבר הוציא אותה בעבר, אולם זה אזל, והחוברת חשובה מאד להסביר את עניין המצות הָרִכּוֹת

עבודת יד כפי המסורת המקובלת בידינו. לכן צריכים תרומות, בסה"כ 2000 ₪ בשביל להדפיס זאת. הוא מחפש, מי שיתרום לכך. אינני יודע, מה המצב עכשיו. מי שמעוניין לתרום למען המטרה הזאת, שיפנה אל הרב מאיר לוי, מחבר הספר אור ההלכה. כל הזוכה, ברוך יהיה.

*

דבר נוסף. יש את 'אגדתא דפסחא', המהדורא הזאת שישנה בה רק את פירוש 'עץ חיים' למהרי"ץ זיע"א. ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו, בשיתוף קרן מעשי נסים ע"ש אאמו"ר זצ"ל, מחלקים בחנם את הקונטרים אגדתא דפסחא, עם הפירוש הנפלא עץ חיים למהרי"ץ. מי שמקבל על עצמו, ללמוד את כל הפירוש על ההגדה, עד שביעי של פסח, הוא מקבל זאת בחנם.

אפשר לקחת מכאן [מאצלי], או לגשת אל הרב ניר.

מי שלומד ומבין את פירוש עץ חיים על האגדתא דפסחא של מהרי"ץ, הוא מקבל יסודות להמשך הדרך. הוא מבין את הטָּרָשים של שיטת מהרי"ץ, ומקבל אותה. בליל הסדר, לילה שמאיר לכל השנה. את כל היסודות של שיטת מהרי"ץ. מהרי"ץ השקיע בכך הרבה, והדבר בונה הרבה. אני פוגש אנשים רבים, שהם ממש נשתנו, נהיו אנשים אחרים, אחרי שהם הבינו את הדרך ואת הכיוון. ב"ה זהו יסוד גדול ועצום, שאפשר לבנות עליו.

*

דבר רביעי.

הענייַן של 'מיני תבלין וקטניות לפסח', שעושה הרב שילה יגאלי הי"ו. צריכים להזכיר זאת בפניכם, כי גם השנה ב"ה הכל נעשה כשר לפסח, ללא חשש חוזר וניעור. הוא הודיע לי בפרוטרוט על כך בזה"ל, **תהליך הייצור נעשה ללא שום שינוי ממה שהיה בשנה שעברה ובשנים הקודמות, על פי הוראותיו ואישוריו של מרן שליט"א, וכפי שמבואר ב"שערי יצחק" מוצש"ק ויקהל ופקודי התשפ"א, כי הטחינה והאריזה נעשים במפעל שאין מכניסים בו חמץ כלל בכל ימות השנה.** אין חשש חוזר וניעור, אם יחפשו חמץ לא ימצאו.

(זאת השנה השנייה שנעשה במפעל ייצור מיוחד לפסח של בד"צ העדה החרדית ירושלם), עם השגחה קפדנית וצמודה בכל השנה של בד"צ העדה"ח (המשגיח הרב אפרתי, והמפקח הרב פריזנט) ובפסח בד"צ נוה ציון (הרב טרבלסי – שהיה אצל מרן וקיבל את אישורו) – ב"ה הם אנשים ישרים ונאמנים, מומחים – **וכל המוצרים הינם "ללא חשש גלוטן" (מאושר לחולי צליאק), כך שישנה אחריות שאין בהם חשש תערובת דגן כלל לכו"ע.**

חילבה לא נטחן השנה, בעיקבות הוראת מרן שליט"א משנה שעברה, שלא למכור חילבה טחון.

כל אחד שיטחן לעצמו. כי בכמויות גדולות, ישנן מכשולות.

ב"ה שגם העניין הזה הוא מסודר.

*

אחרון אחרון חביב, זהו 'סדר המילה'. ב"ה ישנו מוהל חדש, ידידנו הרב שלמה גרשי הי"ו, הלומד קבוע כאן בבית המדרש, 'ותרב חכמת שלמה', הנמצא כאן עמנו.

דרך אגב, מה שאתם רואים אותו כעת עם 'סימנים' [פיאות], הם נהיו בזכות הכולל נתיבות מהרי"ץ. שלשה אברכים פה, החליטו [מעצמם] כי בכולל נתיבות מהרי"ץ הולכים עד הסוף. ברוך ה'. ואחרים, עוד בדרך.

במקומות אחרים, הדבר קשה, יש יצר הרע. הגר"א אומר [בפירושו על ספר משלי, גבי פסוק הון עשיר קרית עֻזו וגו'], שהחברה היא יצא הרע מבחוץ. יש לאדם יצה"ר מבפנים, ויש לו יצה"ר מבחוץ. חברה, זה יותר קשה מיצה"ר בפנים. אדם בלי חברה, איננו מסתדר. לילדים קטנים אין בעיא לגדל פיאות, הם לא מתביישים, משא"כ הגדולים. ב"ה בזכות שיש את הכולל נתיבות מהרי"ץ, מרגישים שכאן הוא הבית שלנו. כן ירבה וכן יפרוץ.

הוא ערך כאן את סדר המילה, השתדל והתייגע בכך מאד, עפ"י מה שדיברנו והדפסנו בעבר, והוא התייעץ גם איתי לגבי הרבה דברים, כדי שיצא משהו משוכלל ומדוייק. אשריו ואשרי חלקו.

שאלתי אותו, בשביל מה צריך את זה? והוא ענה לי, אני בא לבריתות, והאנשים אינם יודעים אפילו להגיד את נוסח והלריה ברוך אשר כבודו וכו'. אינם יודעים את ההמשך.

לא ידעתי, שאנחנו כבר במצב כזה. בדורות שעברו, כולם ידעו זאת בע"פ. ולא רק את זה. אבל, הדור חלש, או שיש לכך סיבות, וצריכים שיהיה את זה למישהו בידו, שיחלק זאת לאנשים. ב"ה הוא הדפיס ומחלק חינם בכמויות, אפשר להשיג עכ"פ זאת אצלו, [הטלפון שלו הוא 055-6720045]. הוא השתדל מאד, לדייק לפרטי הפרטים. וזכות הרבים תלויה בו. צריך שמישהו יקח זאת לכל ברית.

שאלה מהקהל: במוצש"ק הבא, לא יהיה שיעור?

תשובת מרן שליט"א: למה? אנחנו אצלינו, פורים נגמר. בירושלם עיקו"ת עדיין נמשך פורים, אבל אצלינו נגמר פורים. מדוע שיהיה ח"ו ביטול תורה? יהיה שיעור בעזרתו יתב'. ליהודים היתה אורה – זו תורה. אדרבה, צריכים להוסיף. וכל המוסיף מוסיפים לו מן השמים, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות!

על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪
ל"מנויים לחיים" – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב, בני חיי ומזוני.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050-4140741.

לק"י

מִינֵי תְּבָלִין וּקְלָיוֹת

מִינֵי תְּבָלִין

פפריקה מתוקה
פפריקה חריפה
פלפל שחור
פלפל לבן
פלפל חריף (שאטה)
כמון
כרכום
קינמון
זנגביל
גריל עוף
חואיג מרק
חואיג קפה
זעתר
היל
ציפורן טחון
חילבה טחון
שום גבישי
תערובת שוארמה ועל האש
תערובת לדגים
תערובת לסטייק

חילבה
טחון/לא טחון
מבוררת
בהקפדה רבה
יותר מ-3
פעמים

חדש!
אבקת מרק
1 ק"ג

חדש!
תמרים
1 ק"ג

מִינֵי קְלָיוֹת

גרעיני חמניה קלויים
גרעיני דלעת קלויים
בטנים קלויים
בטנים קלוים בקליפה
פיסתוק חלבי קלוי
קשיו קלוי
שקדים קלויים
גרעיני דלעת קלויים
גרעיני אבטיח קלויים

כשר לפסח
למהדרין מן המהדרין
בהשגחת מרן
פעולת צדיק
בראשות מרן הגאון
רבי יצחק רצאבי שליט"א
ללא חשש חוזר וניעור

כשר לפסח למהדרין ללא חשש חוזר וניעור
בהשגחה המהודרת והמחמירה של
בד"ץ פעולת צדיק בראשות מרן הגאון
רבי יצחק רצאבי שליט"א

דרושים מפיצים

שם המפיץ _____

הפצה ראשית: פעולת צדיק, טל' 052-7635645

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

כי תשא

אדר התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בירור דעת הרמב"ם בהלכות דעות, בעניין מדת הענוה ומדרגת שפלות הרוח, תירוץ הסתירה שנראית בדבריו, וכפי איזו דעה בגמרא פסק הרמב"ם.

תמיהה על התירוץ [שהובא בשיעור הקודם, בשם ספר עבודת המלך, ועוד מפרשים] בעניין הסתירה שבדברי הרמב"ם. חיזוק לתירוצנו הנוסף על כך, כי מ"ש הרמב"ם בפ"ב בלשון 'אסור', זהו איננו איסור הלכתי, ודוגמאות לכך.

דיוקים בלשונות הרמב"ם בפירוש המשנה בעניין דלעיל, והבדלים שישנם בין ההוצאות לאור בתרגום דבריו מלשון ערבי ללשה"ק.

שפלות רוח הינה חוסר כבוד, אבל לא קבלת בזיונות.

שאין אמת במה שנפוץ על שיטת נובהרדוק, כי הם היו הולכים לקנות מסמרים בבית מרקחת. ומעשה נפלא שהיה, כיצד היה.

האם מכך שהעניין דלעיל נלמד מן הפסוק 'והלכת בדרכיו', ניתן להבין כי הקב"ה הוא שפל רוח?

המשך בעניין 'מרה שחורה', והתרופה לכך. תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור [תרומה] בעניין 'בת קול', והצורך להתעורר תכף כשמרגישים על ידה לב חם לחזור בתשובה, אבל צריך לזה גבול ומדה.

בעניין משחק 'שח מט', האם הוא נחשב ביטול תורה, וגדולי ישראל השתמשו בו כתרופה למרה שחורה רח"ל.

בשורה טובה בהוצאת הספר 'לאורם', סיפורי הוד ומופת על גדולי ישראל, ובפרט חכמי תימן נע"ג, מאת הרב אביהוא שאער הי"ו.

בשורה טובה נוספת, בהוצאת הקונטרים 'זהב שבא' על משנה ברורה הלכות פסח, מאת הרה"ג שלמה חגבי הי"ו.

בשורה טובה שלישית, בהוצאת הקונטרים כלים מעשיים להצלחה, מאת הרה"ג משה צדוק שליט"א.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 780

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו ינון גובאני הי"ו, מירושלם עיקו"ת. שיזכה לחיים טובים, בריאות איתנה ונחת. אכי"ר.
ולע"נ דוד בן סעדיה גובאני ז"ל. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י החפץ בעילום שמו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות־ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי אברהם בן מרדכי הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות־ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

המשך בירור דעת הרמב"ם בהלכות דעות, בעניין מדת הענוה ומדרגת שפלות הרוח, תירוץ הסתירה שנראית בדבריו, וכפי איזו דעה בגמרא פסק הרמב"ם.

דיברנו בס"ד בשיעורים האחרונים, בעניין מאמר המשנה במסכת אבות [פרק ד' משנה ד'], **'מאד מאד הוי שפל רוח'.**

בכדי להסביר באופן כללי את העניין, נביא כעת מקצת מתוך לשון רבינו הרמב"ם בהלכות דעות [פרק א' הלכה ד'], **צִוּו חכמים הראשונים, שיהא אדם שָׂם דעותיו תמיד, ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית, כדי שיהא שלם (בגופו).**

דרך התורה, שלא להתנהג במדות באופן קיצוני. כפי שאמר שלמה [המלך ע"ה], פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ [משלי ד', כ"ו]. צריך שיהיה מדוייק לפי הפֶּלֶס. לא ימינה ולא שמאלה, אלא ללכת בדרך הממוצעת.

ממשיך הרמב"ם ואומר, **כיצד? לא יהא בעל חמה, נוח לכעוס.** ישנם מצד אחד, אנשים עצבנים וכועסים על כל עניין, הדבר אינו טוב. ואם נלך לכיוון הקיצוני השני, לא להתייחס ולא להגיב בכלל, גם דבר זה אינו טוב. כמ"ש הרמב"ם בהמשך, **ולא כמת שאינו מרגיש.** המת אינו מתייחס בכלל, שיגידו מה שיגידו. גם זה לא.

אלא, בינוני.

הא כיצד. לא יכעוס, אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו, כדי שלא יֵעשה כיוצא בו פעם אחרת. אם הוא לא יגיב בכלל, אזי הם ימשיכו בכך. הוא כועס, בכדי ללמד לקח את הילדים, או את התלמידים, או אנשים אחרים.

וכן לא יתאוה, אלא לדברים שהגוף צריך להן, ואֵי אֶפשר להיות בזולתן. כענין שנאמר [משלי י"ג, כ"ה] צַדִּיק אֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ.

וכן לא יהיה עמל בעסקו, אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה, כענין שנאמר [תהלים ל"ז, ט"ז] טוֹב מְעַט לַצַּדִּיק.

ולא יקפוץ (נ"א יקבוץ) **ידו ביותר** – שלא יהיה קמצן, שידיו קמוצות וקפוצות, דהיינו סגורות. **ולא יפזר ממונו** – לאידך גיסא. **אלא נותן צדקה כפי מסת ידו, ומלוה כראוי למי שצריך.**

ולא יהא מהוֹלֵל ושוחק – כל הזמן הוא 'מבודח', צוחק באופן מוגזם. זה מצד אחד. 'מהולל' זהו מלשון הפסוק [קהלת ב', ב'] לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל. לא טוב.

ולא עצב ואונן – זהו מצד שני, אדם שהוא עצוב כל הזמן. גם זה לא טוב. אל תהיה יותר מדאי ליצן, וגם לא מדאי עצוב. **אלא שמח כל ימיו** – זהו המצב הממוצע, שמחה – **בנחת** בְּסֵבֶר **פנים יפות.**

וכן שאר דעותיו.

ודרך זו, היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו כולן דעות בינוניות, נקרא חכם.

ובהלכה הבאה [הל"ה] הרמב"ם כותב, **ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד. מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר, נקרא חסיד. וזו היא מדת חסידות.**

מדת החכמה – הממוצעת – היא, להתנהג בענוה. אם האדם הולך לכיוון שפלות הרוח, אזי זאת חסידות.

ואם נתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה עניו, נקרא חכם. וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו, שאר כל הדעות.

וחסידים הראשונים, היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית, כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפנים משורת הדין.

*

מהו המקור למצוה הזאת? על מה הדבר מבוסס בתורה? ממשיך ואומר שם הרמב"ם, **ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר [דברים כ"ח, ט'] וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו.**

כתוב כאן בתורה, שצריכים ללכת בדרכי הקב"ה.

והרמב"ם מפרש זאת בהלכה הבאה [ו'] בזה"ל, **כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין, ארך אפים, ורב חסד, צדיק וישר, תמים גבור וחזק, וכיוצא בהן.**

מה הסיבה, שהנביאים משבחים את הקב"ה בכינויים הללו?

להודיע שאֵלו דרכים טובים וישרים הם, וחייב אדם להנהיג עצמו בהן, ולהדמות (אליו) כפי כחו. זהו הכיוון. תשתדל ללכת כך. [כיון שלפחות חלק מן הכינויים הללו נזכרו כבר בתורה, צריך לומר דמשה רבינו בכלל הנביאים שהזכיר. איתמר].

הרמב"ם מאריך בכך. והדברים ידועים.

*

ברם אחר כך, בפרק השני, נראה לכאורה כי הרמב"ם סותר את עצמו.

בהלכה ב' שם, הרמב"ם מלמדנו, כי לגבי כל הדעות, אם האדם רואה את עצמו שהוא נגוע באיזו מדה, עליו ללכת באופן קיצוני, אל הקצה השני. וז"ל, **וכיצד היא רְפּוּאותם?**

מי שהוא בעל חמה, אומרים לו להנהיג עצמו, שאם הוכה וקולל, לא ירגיש כלל. וילך בדרך זו זמן מרובה, עד שתיעקר החמה מלבו.

ואם היה גבה לב – אם האדם מרגיש כי הוא יותר מדאי גאותן, שהוא יותר מדאי גס רוח, והוא רוצה לרפא ולתקן את עצמו, כיצד הוא יעשה זאת? עליו ללכת בצורה קיצונית – **ינהיג עצמו בִּבְזָיון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו. עד שיעקר גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהוא דרך הטובה.**

הדבר אינו בתורת 'שיטה', אלא שזאת 'רפואה'. כי אדם כזה, אם הוא ילך רק אל האמצע, הדבר לא יחזיק. כיון שהוא בקצה הגרוע, עליו ללכת לצד השני. כגון אם הוא רואה כי הוא יותר מדאי בעל תאוה, כיצד הוא ירפא את עצמו? הוא חייב ללכת בצורה קיצונית, ולאחר מכן הוא יחזור למצב האמצעי.

ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו. ועל קו זה, יעשה בשאר כל הדעות. אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב, עד שיחזור בו לדרך הטובה. והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.

*

לאחר מכן [בהלכה ג'] הרמב"ם כותב בזה"ל, **ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר.** ישנם דברים, שלגביהם הדבר הזה הוא 'אסור'. אל תתנהג ככה.

והוא גובה לב. שאין הדרך הטובה, שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה ביותר. ולפיכך נאמר במשה רבינו [במדבר י"ב, ג'] עָנָו מְאֹד, ולא נאמר 'ענו' בלבד.

ולפיכך צוו חכמים, מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ועוד אמרו, בשמתא (מאן) דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.

א"כ הדבר אסור, אפילו 'מקצתה'. דיברנו על כך [בשיעור מוצש"ק תרומה].

וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאד. וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וְיַלמד עצמו שלא יכעוס, ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. גם דבר, שהכעס לגביו הוא צודק, נחוץ לכעוס על כך כיון שזהו דבר מרגיז, דבר לא טוב אשר עשו, אף על פי כן אל תנהג ככה. אל תכעס. למרות שראוי לכעוס.

ואם רצה להטיל אימה על בניו ובני ביתו – להראות להם שהם לא בסדר. בכדי לחנך

אותם, הוא מטיל עליהם אימה – **או על הציבור, אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב.** זהו התפקיד שלו. הוא מנהיג של ציבור. הם עשו דבר שאינו טוב, ואם הוא יתייחס לכך בסלחנות, אזי הם יגידו, טוב, א"כ לא נורא. אם הוא לא יגיב, או יענה בדברים רכים וחלשים, הם לא יחזרו למוטב.

ישנו לכך פתרון.

יַראה עצמו בפניהם שהוא כועס – האדם בצורת פניו יכול להראות כי הוא כועס – **כדי לייסרם, ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו.** בליבו הוא לא כועס, הוא רק מראה מבחינה חיצונית, כאילו שהוא כועס. עושה פנים של אדם כועס.

תראו איך הרמב"ם מגדיר זאת, **כאדם שהוא מְדַמֶּה איש בְּשָׁעת כעסו, והוא אינו כועס.** הוא רק עושה 'הצגה'. עושה פרצוף כועס.

כך הרמב"ם כותב כאן, בפרק ב'. אולם לכאורה, הרי מקודם [בפרק א'] אמרת, כי על דבר גדול, כן ראוי לכעוס. כמו כן אמרת שם בפ"א, כי מי שהולך במדת הענוה, הוא 'חכם'. זאת רק 'חסידות', ללכת אל מדת שפלות הרוח. ופתאום אתה אומר לנו כאן [בפ"ב], כי ישנן דעות ש'אסור' לנהוג בהן בבינונית.

לא מובנת, ה'קיצוניות' הזאת ברמב"ם...

*

נקדים מה שדיברנו בשיעור [מוצש"ק תרומה] לגבי השאלה, כדעת מי הרמב"ם פסק? האם כדעת רבא, או כדעת רב נחמן בר יצחק?

בגמרא בסוטה [דף ה.], שם שורש העניין שהרמב"ם הביא, מובאת מחלוקתם בזה"ל, **אמר רבא, בְּשַׁמַתָּא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. א"ר נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. מי זוּטַר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'] תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב?**

הבאנו אז, כי הגהות מיימוני כתב, שהרמב"ם פסק כרב נחמן בר יצחק, 'לא מינה ולא מקצתה'. תועבת י"י 'כל' גבה לב, המלה 'כל' באה לרבות, אפילו מיעוטא דמיעוטא, כל גבהות לב, זאת תועבת ה'. לכן, לא מינה ולא מקצתה.

זהו מה שהרמב"ם כתב כאן במפורש, 'ואפילו מקצתה'.

מצד שני, הבאנו כי הפרי מגדים כתב, שהרמב"ם פסק כמו רבא. דלא כהגהות מיימוני. הוא מדייק זאת מהרישא של דברי הרמב"ם, שכתב בזה"ל, יתרחק 'עד' הקצה האחר. דהיינו, לא ללכת עד הקצה ממש. כפי שהרחבנו לגבי מ"ש הרמב"ם [בפיהמ"ש], בעניין 'שמונה שבשמינית'. כי הוא עשה, אחד חלקי ששים וארבע. 'עד הקצה האחר', ולא עד בכלל.

לא מובן, כיצד הפמ"ג יסביר את הסיפא, שם הרמב"ם כתב 'ואפילו מקצתה'. כי לכאורה, אפשר אמנם היה להבין כך ברמב"ם, 'עד' ולא עד בכלל, אכן הרמב"ם כתב בלשון שאפשר לפרש זאת אחרת, אבל הוא סמך על מה שכתב בסוף ההלכה, שלא תהיה טעות. תמשיך עד סוף ההלכה, ותבין כי אפילו לא מקצת.

נראה גם שהפרי מגדים לא ראה את מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, כפי שכבר הסברנו בזמנו באריכות. הרמב"ם שם מפרט יותר.

אולי הוא – הפמ"ג – הבין, כי ה'מקצת' זה אינו ממש הקצה האחרון. אולם רואים, שדברי הרמב"ם בחיבורו משנ"ת ובפירוש המשנה, הולכים בד בבד, הולכים ביחד, ואין לנו פה שום בסיס להגיד כי הרמב"ם חזר בו בחיבור. הדברים ממש מתאימים.

*

בספר גושפנקא דמלכא [על הרמב"ם בהל' דעות שם], הוא ג"כ דן בכך, הוא הביא את הרמב"ם וכתב בזה"ל, **פסק רבינו, כרב נחמן בר יצחק, וכמו שכתב בהגהות מיימוני.**

'פְּסַק' רבינו. זהו פסק הלכה. אלו אינם דברי מוסר, אלא פסקי דינים. גם רבינו יונה כתב כך, **וכן הלכה.** דהיינו שההלכה היא כדעת רב נחמן.

ונראה מדברי רבינו, דקאמר בשמתא וכו', דקאי אפילו אמקצתה. ואין נראה כן מלשון הש"ס, דקאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא

דלית ביה, ועלה קאמר רב נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה.

הוא שואל כאן שאלה. אם זהו כדעת רב נחמן בר יצחק, הדבר אינו מתאים עם הגמרא, כי הרמב"ם כתב 'בשמתא דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה'. משמע, שאפילו במקצת, ישנה שמתא. מנין לך? רב נחמן בר יצחק, לא אמר את זה. וכי רב נחמן בר יצחק בא להגיד, כי מה שרבא אומר שמי שאין בו אפי' מקצת מן המקצת – אחד משמונה שבשמינית – גאוה, אזי יש על כך שמתא, על זה בא רב נחמן בר יצחק להגיד שלא, אלא שזה אסור ושיש על זה שמתא. הוא לא בא לפלוגי, מן הקצה אל הקצה. שאם כן תהיה כאן המחלוקת קיצונית. רבא אמר, בשמתא דלית ביה. וכעת אתה – רב נחמן בר יצחק – בא לומר, 'לא מינה ולא מקצתה', ושיהיה על כך שמתא? הדבר אינו כתוב. הוא לא אמר את זה. מנין לך להרחיק – מן הקצה אל הקצה – את דעותיהם?

וכן משמע מדלא הזכיר בלשונו שם שמתא, רב נחמן בר יצחק לא אמר זאת. וכן הסברא נותנת.

ונראה דרבינו, תרתי קאמר. מאן דאית ביה גסות הרוח, הוא בשמתא, והוא כרבא בהך דקאמר בשמתא מאן דאית ביה. הרמב"ם התחיל עם דעת רבא, בשמתא דאית ביה גסות הרוח. את ההמשך של דברי רבא, הרמב"ם לא הביא.

והא דקאמר ואפילו מקצתה, דלא כרבא אלא כר"נ, ושֵם שמתא לא קאי עלה.

לדבריו, צריכים לעשות בדברי הרמב"ם נקודה, לנשום אחרי המלים בשמתא דאית ביה גסות הרוח. מה לגבי 'בשמתא דלית ביה גסות הרוח'? את זאת לא כתבתי. לא אמרתי. ואחר כך, 'ואפילו מקצתה', ועל זה אין שמתא.

קשה לקבל את התירוץ הזה, לחתוך בסכינא חריפא. אבל כנראה הוא נדחק מחוסר ברירה, וכבר חכם אחד – זהו המגיה שם – אינו מסכים איתו, וכתב בזה"ל, **א"ה** – אמר הכותב, או אמר המגיה – **לישרי לן מר.** במחילה מכבודך. **דרבינו פסק כרב נחמן בר יצחק, וכמ"ש בהגמי"י. ור"ן ב"י ס"ל דקאי בשמתא אפי' מאן דאית ביה מקצת, כיון דקרא דתועבת י"י כל גבה לב קאי נמי למקצת.** דהיינו, לא נראה כך מדברי הרמב"ם. הרמב"ם הבין, כי רב נחמן סובר כך לגבי שמתא. ומה שאתה שואל, שהרמב"ם לא כתב זאת? התשובה היא, שהוא אמר בסוף, 'תועבת י"י כל גבה לב'. אם זאת תועבת ה', ש"מ כי זה שמתא.

קצת מפליא להגיד, כי מה שרבא אומר שמי שאין בו הוא יהיה בשמתא, לדעת רבא ככה צריכים להתנהג, ועל זה בא רב נחמן בר יצחק ואמר, שאפילו מיעוטא דמיעוטא נכלל ב'כל גבה לב', ועל זה יש שמתא. וכי לדידיה רבא ח"ו הוא בשמתא? הרי רבא אומר, שככה צריכים לנהוג. ההיפך, אסור להיות אחרת.

הערה מהקהל: כמו חס לן מהאיי דעתא?

תגובת מרן שליט"א: כן. רחמנא ליצלן מהאיי דעתא. אבל פה, קצת קשה – הלב ממאן להאמין – שישנה בזה מחלוקת כל־כך קיצונית, שהוא יגיד 'שמתא', מנודה, אוי ואבוי, רח"ל. א"כ מי נשאר? מי יזכה? מי יאמר זיכיתי לבי?

תמיהה על התירוץ [שהובא בשיעור הקודם, בשם ספר עבודת המלך, ועוד מפרשים] בעניין הסתירה שבדברי הרמב"ם. חיזוק לתירוצנו הנוסף על כך, כי מ"ש הרמב"ם בפ"ב בלשון 'אסור', זהו איננו איסור הלכתי, ודוגמאות לכך.

דבר נוסף שצריכים להבין, כי הרמב"ם שׂיכל את ידיו.

הרמב"ם כתב בזה"ל, ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. בהתחלה הוא כותב 'יש דעות', ואח"כ מביא את 'גובה הלב'. שזאת מדה אחת. המדה השנייה היא, מה שכתב בהמשך, **וכן הכעס, דעה רעה היא עד למאד. וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר.** לכאורה, הדבר אינו מתאים. כי כאן – בעניין הכעס – אתה כותב בלשון 'ראוי'. ראוי שיתרחק עד הקצה האחר. לגבי כעס, תלך בצורה קיצונית, אל תכעס בלבך אפי' על דברים שראוי לכעוס

עליהם. בשום אופן. אבל, זה רק 'ראוי'. ולגבי גובה הלב, אתה – הרמב"ם – אמרת בלשון 'אסור'. ומאידך אמרת 'יש דעות', בלשון רבים. והרי הרמב"ם, לשונו 'לשון הזהב', כל מלה אצלו היא מדוייקת ושקולה. כיצד אפשר להבין זאת?

הבאנו בעזרתו יתב' בשיעור הקודם בשם כמה מפרשים, כגון עבודת המלך, ועוד כמה מן האחרונים, האומרים כי מ"ש הרמב"ם בפרק הראשון, זהו מדאורייתא. ומ"ש הרמב"ם בפרק השני, זהו מדרבנן. נכון שמן התורה, החכם הולך בענוה, ואפשר לכעוס כאשר צריכים לכעוס. אבל כל זה הוא מדאורייתא, דהיינו לקיים את 'והלכת בדרכיו'. ברם מה שכתוב בפרק ב', זהו מדרבנן. וכפי שהרמב"ם כתב, ולפיכך ציוו 'חכמים' וכו'. זאת המשנה במסכת אבות. כך הם אומרים.

זהו תירוץ, אשר לכאורה הכי קל לקבלו, כי אחרת לא מצינו ידינו ורגלינו ברמב"ם. אבל, לא מסתברא לקבל אותו. משום שהרמב"ם היה צריך לכתוב זאת בהדיא. לדבריהם, הרמב"ם יותר מדאי סָתם. ישנו כאן ברמב"ם, 'מן הקצה אל הקצה'. הוא היה צריך להסביר, שזה מדאורייתא וזה מדרבנן, כדרכו בקודש. נכון שהרמב"ם כתב 'ולפיכך ציוו חכמים', אבל הוא היה צריך להתחיל עם זה, ולא להכניס את זה באמצע. בהבלעה.

אמנם ישנם כאלה שאצלם זאת התחלת הלכה, ואז הדבר אולי יותר מודגש. מובא כי ישנן גירסאות כאלה, כ"ה ברוב כתבי יד התימניים, שמתחילה פה הלכה, לפי המובא בילקוט שינויי נוסחאות שבמהדורת ר"ש פרנקל דף תק"כ. הדבר יותר בולט אולי. אבל הרי הרמב"ם היה צריך להתחיל אחרת, לא 'יש דעות שאסור וכו', אלא 'אסרו חכמים לנהוג בדעות הללו וכו'. אפילו שמן התורה הדבר מותר, חכמים אסרו זאת. הרמב"ם היה צריך לכתוב ככה, להגיד בפה מלא שרבנן הם שבאו ואסרו זאת. אבל הרמב"ם כתב זאת, כביכול הוא הכניס זאת בתורת המשך, לא כדבר חדש.

*

על כרחנו – כך חושבני עכשיו – שצריכים לפרש, כי האיסור הזה שהרמב"ם נקט פה, זהו איננו איסור מן הדין. שהרי ישנם מקומות, שכתוב בלשון 'אסור', והדבר איננו ממש איסור.

למשל, המובא בגמרא ברכות [דף לא.], **אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה.** ישנם רבים הסוברים, כי הדבר אינו איסור הלכתי.

מי שיעיין בפסקי תשובות [בסימן תק"ס], יראה כי הוא ג"כ הביא זאת. אמנם הוא מביא שישנן חילוקי דעות בכך, אבל ישנן דעות – זכורני שהריטב"א כתב כך, לא הספקתי כעת לעיין, אבל עכ"פ הפסק"ת לא מביא מהריטב"א – אלא מן האחרונים, אשר כתבו זאת.

בשו"ע נפסק להלכה [שם סעיף ה'] כך, **אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה.** ומוסיף המשנה ברורה [בס"ק ב' בשם ט"ז ופרישה], **ואפילו לשמחה של מצוה לא.** כפי שאומרים האחרונים.

אבל, מהו האיסור? 'למלא פיו שחוק' פירושו, שהאדם צוחק בקול רם. זהו מה שאומרים בתימנית, יִתְבַּעְבַּע. זהו צחוק מתגלגל. אבל אין המדובר, אם קרה שהאדם פתאום הגביה את קולו בצחוק. אם הדבר היה עראי, לא מדברים על כך.

מבואר בפוסקים, שהאיסור הוא כשעוסק בשחוק זמן מרובה עם אחרים. כעת הם יושבים וצוחקים. אבל שחוק בעלמא, לית לן בה.

ויש אומרים, שכל איסור זה אינו אלא ממדת חסידות, ולא מדינא.

ובהערה 96 הוא מציין כך, **שו"ת תורה לשמה סי' שפ"ג, דכ"מ בגמ' ברכות [דף ל"א.], ובן בס' בית האוצר למהר"י ענגיל זצ"ל [מע' א – ס כלל קפ"ט] דריש לקיש קיבל עליה לאחר ששמעה מר' יוחנן. ואי היה איסור ממש, וכי היה עובר על איסור? והרחיב בזה בשד"ח כללים מע' א' אות שכ"ו ובשו"ת יבי"א ח"ט סי' א' [אות ג'].**

ומהי דעת הרמב"ם עצמו, בעניין זה?

הרמב"ם בכלל השמיט זאת. לא הביא דבר כזה בכלל. אין ברמב"ם הלכה כזאת, שאסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה. הא כיצד דבר שהוא 'אסור', כנז' בהדיא בגמרא [ברכות דף ל"א בתחילת העמוד], הרמב"ם משמיט?

אולי קצת קשה להגיד זאת ברמב"ם, כאשר הוא כותב במפורש בלשון 'אסור', כאשר הוא בנדון דידן לגבי גובה הלב. אבל חושבני כי הדבר בבחינת 'איהו דַּחֵיק ומוֹקֵי אֲנַפשיה'. הרי הרמב"ם כתב בהתחלה יש דעות שאסור וכו', גובה הלב וכו', וכן הכעס וכו' ראוי וכו'. 'יגיד עליו רעו'. כי אחרת, מה נפשך, היכן הדבר השני? הרמב"ם סמך, שבהמשך הדבר יבואר. הרמב"ם רצה לעשות חילוק, בין גובה הלב לבין הכעס. כעס זאת דרגא פחות, לכן הוא כתב שם בלשון 'ראוי', משא"כ גובה הלב שזהו יותר חמור, ע"כ הוא נקט זאת בלשון 'אסור'. אבל גם זה, אינו ממש איסור. והוא הכליל אותן ביחד, 'יש דעות', שני הדברים.

ויובן בזה מה שהרמב"ם כתב באותה הלכה, ולפיכך נא' במשה רבינו ענו מאד. וכדלעיל. וכי מי שאינו במדרגת משה רבינו בענוה, עובר על איסור? אתמהא. אלא ש"מ כי מ"ש אסור, הוא לאו דוקא אסור ממש. ואולי הכוונה שאסור לנהוג כך בשיטה קבועה. לאמר שכך צריך לנהוג.

בכל אופן, בפירוש המשנה לרמב"ם זה כתוב במפורש, והדבר יענה על תמיהות רבות.

הרמב"ם שם – לגבי דעת רב נחמן בר יצחק, ואפילו לגבי רבא שאמר 'בשמתא דאית ביה' – אומר בזה הלשון, ולבסוף אמרו [סוטה שם] **אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. כלומר, ש'אין ראוי' להתמעט גם כן לשִׁפְלוּת־הרוח לגמרי, לפי שאין זו מן המעלות.**

ולגבי רב נחמן בר יצחק, כתב בזה"ל, אבל רב נחמן פָּסַק ואמר, שאין ראוי בשום אופן שיהיה לאדם ממנה, כלומר מן הגאוה וכו'. 'אין ראוי'.

הערה מהקהל: איך הרמב"ם כתב בלשון ערבי?

תשובת מרן שליט"א: לא ינבגי אלאקתצאר. זהו איננו לשון 'איסור', אלא לשון 'לא ראוי'. בדקתי את לשון הרמב"ם בערבית, וזהו מה שכתוב שם.

*

ברוך ה', זכינו בזמנינו מקרוב, כי יש לנו את פירוש המשנה לרמב"ם בהוצאת מכון המאור, אשר מעירים בשולי הדף על כל פרט ופרט בדברי הרמב"ם שם, ומביאים כמעט את כל הדעות וכו'. עשו ממש בניין שלם, סביב דבריו. בנדון דידן, בשמונה פרקים שהקדים הרמב"ם [למסכת אבות], ישנו פרק 'ברפואת מחלות הנפש', זהו שם הפרק הרביעי, ושם מובא הנושא דידן, לגבי המדות. כי במחלות הנפש – דהיינו נפש האדם שהיא חולה במדות רעות – התיקון הוא ללכת בדרך האמצעית. והרמב"ם לא מביא שם, את העניין שצריכים ללכת אל הקצה השני, 'מאד מאד הוי שפל רוח'. והם מתפלאים שם על כך.

הרמב"ם כתב שם [דף תקכ"ה] בזה"ל, הענוה, ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח. והאצילות, ממוצעת בין התנשאות וההתבזות. וההסתפקות, ממוצעת בין החמדה והעצלות. וארך אפים, ממוצע בין הרוגז והאדישות וכו'.

המוציאים לאור – הם תלמידי חכמים, אשר מעירים שם – הביאו על כך [בהערה קמ"א] בזה"ל, **במשנה לקמן [אבות פ"ד משנה ד'] איתא, רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח. ע"כ. וכתב רבינו בפירושו [שם], כבר הזכרנו בפרקים הקודמים שהענוה היא מן המדות המעולות והיא ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח וכו'. והגאוה יש לה שמות רבים, גבה לב, ועינים רמות, וגאה, ורם. ומן השמות שכינו חכמים, רוח גבוהה, וגסות הרוח, ומתגאה. ו"אלתכ'סס" היא שפלות הרוח.**

וכבר ביארנו בפרק הרביעי [משמונה פרקים] כי האדם ראוי לו לנטות לאחד מן הקצוות, עד שֶׁיִּקָּבַע בהתנהגות ממוצעת. על דרך הסייג, זולתי במדה הזאת לבדה מכל המדות, כלומר הגאוה. כי לגודל חסרון המדה הזאת

אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בַּנפש, רושם לגאוה כלל בשום פנים. ע"כ וכו'.

ויש להעיר, מדוע לא הזכיר רבינו כאן שמן הגאוה יש להתרחק עד הקצה האחרון. וצריך עיון. למה לא כתב, 'עד הקצה האחרון'?

הרמב"ם 'חלף הלך לו'.

כמרכן בהמשך, הרמב"ם כתב בזה"ל, **ומצד עניין זה, לא היו החסידים מניחים** – זאת מדת חסידות – **שתהיה תכונת נפשם תכונה ממוצעת בשוה. אבל זאת כבר** 'חסידות'. אנחנו מדברים, האם זאת חסידות, או שזהו איסור. **אלא היו נוטים נטייה מעטה לצד היִתור או החיסור על דרך הסיוג. כלומר שהיו למשל נוטים מן הפרישות, לצד העדר הרגש ההנאה מעט, ומֵאוֶמץ הלב לצד ההסתכנות מעט, ומן האצילות לצד התגדלות מעט, ומן הענוה לצד שפלות הרוח מעט. וכן בשאר.**

והם מביאים על כך [בהערה קע"ד], **משמע מדברי רבינו, שאף בענוה ראוי ללכת בדרך המיצוע, ועי' מש"כ בפירושו לקמן [פ"ד משנה ד'] ובחיבורו [הלכות דעות פ"ב הל"ב, ועי"ש פ"א הל"ד] ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית** וכו'.

וצריך עיון, שמדברי רבינו שם מבואר, שאסור לנהוג בגובה לב בבינונית, ומדבריו כאן נראה שהוא מדת החסידים לצורך רפואה.

הם נשארים בתמיהה. כיצד הרמב"ם כותב פה ההיפך?

ועוד קשה, שמדבריו בהל' דעות נראה שצריך להרחיק עד הקצה האחרון, ואילו כאן כתב רק שהחסידים היו נוטים לצד שפלות הרוח מעט. וצריך עיון.

כך הם מעירים, לגבי מה שהרמב"ם כתב בהקדמות לפירוש המשנה.

אחר כך, בפירוש המשנה [אבות פרק ד' משנה ד'], הרמב"ם כתב בזה"ל, **וכבר ביארנו בפרק הרביעי [משמונה פרקים] כי האדם ראוי לו לנטות לאחד מן הקצוות – עד שֶׁיִקָּבַע בהתנהגות ממוצעת – על דרך הסיוג, זולתי במדה הזאת לבדה מכל המדות, כלומר הגאוה. כי לגודל חסרון המדה הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בַּנפש, רושם לגאוה כלל בשום פנים.**

יש מן המתרגמים של פירוש המשנה, אשר גרמו כאן לאי־הבנה.

בהוצאת מכון המאור, הדבר מתורגם נכון, 'חסרון מדה הזאת אצל אנשי המעלה'. במקור – בלשון ערבי – כתוב, 'אלאִפְצַאל'. דהיינו, אנשים מכובדים. בעלי מדות נעלות. אצילים. ובתרגום הישן, 'חסידים'. אולם מי שתירגם, כנדפס במהדורא של מוסד [הר"ק] כתוב פה, 'לחכמים'. לכן יש מי שקפץ על המציאה, הנה הרמב"ם כותב כי זהו מדרבנן, כי כתוב מפורש 'אצל החכמים'. לגודל חסרון וכו' הרחיקו אותה 'החכמים'. הנה רואים שהדבר הוא מדרבנן. זאת ראיה א"כ לדברי ספר עבודת המלך וסיעתו. מה שאמרנו מקודם, כי לא נראה לנו המהלך שלו. [עיין לעיל שיעור תרומה – שקלים, דף 14].

ברם, זאת טעות. מי שתירגם זאת, 'לאו אדעתיה', הוא כתב 'חכמים' אבל זהו אינו הלשון. ב"ה שתירגמו זאת כאן – במהדו' מכון המאור – נכון. כי היה אפשר לחשוב, שישנו כאן איזה בסיס בפיהמ"ש, שהעניין הזה של שפל רוח עד הקצה האחרון הוא מדרבנן. כפי שהבאנו בשם עבודת המלך, והשם טוב, ועוד כמה אחרונים אשר כתבו כך.

דיוקים בלשונות הרמב"ם בפירוש המשנה בעניין דלעיל, והבדלים שישנם בין ההוצאות לאור בתרגום דבריו מלשון ערבי ללשה"ק.

עכ"פ מאחַר שאנחנו מדייקים כעת את הלשונות של רמב"ם, נוסיף כי ישנו עוד דבר לדייק בדבריו.

כאשר הרמב"ם הביא את רבא, במהדו' מכון המאור תירגמו כך, 'ולבסוף אמרו, אמר רבא בשמתא דאית ביה'. מה הפירוש, 'ולבסוף'? בסוף הסוגיא?

נכון שישנה אריכות בגמרא על כל העניין של גסות הרוח, אבל זהו אינו הסוף. כי לאחר מכן – אחרי רב נחמן בר יצחק – כתוב עוד, **אמר חזקיה, אין תפילתו של אדם נשמעת, אא"כ משים לבו כבשר** וכו'. **א"ר אשי, כל אדם שיש בו גסות הרוח, לסוף נפחת** וכו'. **א"ר יהושע בן לוי, בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה** וכו'. ישנה עוד אריכות רבה אחרי כן, כיצד הוא אומר שזהו 'לבסוף'?

בדקתי את המקור, לראות למה הוא תירגם 'לבסוף'. כי הרמב"ם כתב בלשון ערבי, ואכ"ר מא קאלוא. ואכ"ר היינו, והסוף. כמו והאחרון. הכא"ף והחי"ת מתחלפים. והסוף שאמרו, אמר רבא בשמתא דאית ביה.

אבל נראה לי, כי בזה דוקא בהוצאת המכון המאור, הדבר אינו מדוייק. ועד"ז בתרגום הישן, 'וסוף'. יותר טוב היה לתרגם, כפי שתורגם לפני כן, 'עד שאמרו'. הרמב"ם אכן השתמש במלה 'ואכר מא קאלו', אבל נראה כי זאת כמו לשון מושאלת. כביכול הדבר כ"כ חמור, עד שאמרו – ואכר – עד היכן הדבר מגיע? עד 'בשמתא דאית ביה'. כל כך הדבר חמור. אבל לא מתאים לתרגם לפי המלה, מלה כנגד מלה, כיון שהדבר אינו נכון. בהכרח.

בכל אופן, הרמב"ם בהמשך [שם] כותב כי רבא סבר, **שגם אין ראוי לנטות לשפלות הרוח לגמרי, לפי שאין זה מן המעלות.** לא ינבגי אלאקתצאר וכו'.

רואים כי אפילו שחז"ל נקטו 'בשמתא', והרמב"ם עצמו מביא זאת, הוא ממשיך ואומר דרך ביאור, 'לא ראוי'. על כרחנו שהרמב"ם הבין כי המלה 'בשמתא', אין המדובר על נידוי ממש, אלא דרך הפלגה, וכדומה.

וחושבני כי הדבר גם מדוייק ברמב"ם בחיבורו, כי כתוב שם, **ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ.**

ועוד אמרו, בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.

נראה לי, שמתי לב לכך, שבהרבה מקומות בחיבורו הרמב"ם כותב 'פתאום' – תוך כדי הדברים – 'ואמרו חכמים' כך וכך. לכאורה, וכי מה שכתבת מקודם, מי אמר זאת? לא חכמים? הרי אלו אינם דברים שלך, אלא הם מחז"ל. לכן נראה לי – מהרבה מקומות, עד שהבנתי את הנקודה – כי ישנם מקומות שהרמב"ם לא רוצה לייחס את הדברים אליו בעצמו. אם הוא יגיד זאת בסתם, הדברים יובנו כמשמעם. לכן במקומות הללו הוא כתב, 'אמרו חכמים'. אני כביכול 'לא אחראי' על כך. תבין כי זאת מדרגה יותר גבוהה, חז"ל אמרו את זה, ותדע איך להתייחס לכך.

כאשר הרמב"ם לא רוצה שהדברים יתייחסו אליו, כי אז יבינו אותם כפשט משמעותם, הוא אומר כי חז"ל ככה אמרו. אני בעצמי אינני יכול להגיד זאת, ותבין איך לקבל את זה ב'מינון' הנכון.

גם בנ"ד, כשהרמב"ם אומר 'כל המגביה עצמו כפר בעיקר', וכי הדברים כפישוטם? וכי אדם כזה הוא נחשב להלכה ולמעשה כופר? לכן הוא כתב, 'אמרו'. רואים שהרמב"ם 'מצמצם' את הדבר, תדע לך כי חז"ל ככה אמרו, ואתה תדע איך להבין זאת, במדה במשקל ובמשורה.

חושבני כי הדבר מאיר עיניים. מי שיעבור, ימצא לגבי הרבה דברים, שפתאום הרמב"ם כותב 'אמרו חכמים', ולא מובן מהו הפירוש? הרי גם מה שאמרת מקודם, אמרו אותו חכמים, ובכל זאת לא כתבת 'אמרו חכמים'. אלא הביאור, כי פה הוא רצה להוריד את העול מעצמו.

אני מקוה בעזרתו יתב' שהסברתי – שהתבטאתי – נכון את עומק הדבר. או שאתם תוסיפו מעצמכם, ותבינו את דקדוק הדברים.

*

אח"כ בהמשך דברי הרמב"ם בפיהמ"ש כתוב, 'אבל רב נחמן פָּסַק ואמר'. כך מתורגם בהוצאת מכון המאור. לפי המקור בלשון ערבי, אַמַּא רב נחמן פִּ'קַטַע' וקאל וכו'. 'קַטַע' היינו פָּסַק. כך בדיוק תרגום המלה. וכן כתוב בתרגום הישן. אולם בתרגום החדש, הקודם לזה של מכון המאור [מהדורת מוסד הר"ק], כתוב 'החליט ואמר'.

לכאורה היה נראה לי כי יותר טוב התרגום של מכון המאור. כי 'החליט' משמעו שהוא הסתפק, עד שבא לידי החלטה. הרמב"ם כתב, קטע. הוא חתך את זה, לא השאיר שום מקום לספיקות. אין פשרות.

אבל כנראה רק בעברית החדשה משתמשים במלה החליט במובן זה, שכן בדברי חז"ל הכוונה קביעה ברורה וכדומה. [ועיין למשל לשונות אבק סופרים דלקמן (ד"ה שוב ראיתי), למה החליט המלבוש הזה וכו', ותרנות מוחלט וכו', יקנה אותה בהחלט. איתמר]. ואכן בס' בניין שלם שפה ברורה [מהדו' חדשה דף ע"ז] מנה עניין זה של 'החלטה' בכלל המלים שבעברית החדשה השגויים לחלוטין. והנכון שמשמעותה הנצחת מצב, הצמתה וכו'. ולא הכרעת ספק, בחירת דרך, ויעו"ש מקורותיו.

*

ישנו ספר בשם ילקוט המאירי [על מסכת סוטה שם], והוא כותב לגבי דברי רבא ורב נחמן בר יצחק, כי כל אחד דיבר על משהו אחר. תשמעו את דבריו, חשוב לדעת את הנקודה, כי יש פה תועלת מצד העניין, גם אם לא נסכים שזהו הפירוש בגמרא.

וזה לשונו שם, **בשמתא דלית ביה וכו'. י"ל על דרך הכתוב וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בְּדַרְכֵי יְיָ [דברי הימים ב' י"ז, ו'] שנאמר אצל יהושפט, וכמ"ש בספרי מוסָר, שהֶעְדר הגמור של רגש התנשאות והתרוממות, יגרמו לנטות אחרי המדיחים והמסיתים מדרך ה'.**

הוא מביא דבר מעניין. לא טוב שהאדם יהיה בלי שום רגש של 'כבוד עצמי'. **בהיותו חושב עצמו לשפל ובער, לא ידע בין ימינו לשמאלו, ולהימין או להשמאיל, ויתפעל מהם.**

אם האדם יחשוב שהוא כזה בער, שאינו מבין כלום, הוא יבוא להתפעל מן המסיתים. זהו מצד אחד.

דבר שני, **וכן יגרום להימנע עצמו מלהשתדל לעלות לרום פסגות השלימות, בחשבו בעצמו שאינו ראוי והגון לכך, ויאמר בלבבו מי אנכי אשר אעלה על הר ה' ולקום במקום קדשו.** הוא לא ישתדל להתרומם בעבודת ה', לא ירצה לעלות לפסגת השלימות, כיון שהוא לא הגון ואינו ראוי.

וע"כ אין לו לאדם להקטין את עצמו בתכלית השפלות, רק ישתדל לעלות מעלה מעלה על במתי השלימות, ולזכות עצמו עד שידו מגעת. צריך שיהיה משהו.

כך הוא כותב בכדי להסביר את רבא, שאמר 'בשמתא דלית ביה'.

ורב נחמן בר יצחק – מה הוא יענה על כך? הרי ישנה כאן סכנה לעבודת ה'. כי אם האדם ח"ו משפיל את עצמו יותר מדאי, אם הוא מואס בעצמו, אזי הדבר עלול להזיק לו מבחינה רוחנית. לכן הוא מבאר, כי מה שאמר רב נחמן בר יצחק – **סבירא ליה 'לא מינה ולא מקצתה', ר"ל שאם ישתמש בהתנשאות זו, לֵיהָנות ממנה לצורך גופו והנאתו, ולהצטרכיותיו החמריות, אז ולא מקצתה, כי הרי הגאוה וההתנשאות אסורה אפי' בכל שהוא.**

יוצא לפי דבריו, כי רב נחמן בר יצחק דיבר על משהו אחר, ורבא מדבר על משהו אחר, ונמצא שאין כאן מחלוקת.

אולי זה יכול להיות 'פירוש', אבל ברמב"ם בודאי לא, כי כפי שאמרנו, שכן הרמב"ם ס"ל שרבא ורב נחמן הם חולקים. אבל קשה לקבל את דבריו, גם בפירוש הגמרא, לומר כי 'מר אמר חדא, ומר אמר חדא'. שזה דיבר על עניינים רוחניים, וזה דיבר על עניינים גשמיים. לא נהירא. אבל בעיון נוסף, נראה שאין לדחות זאת בשתי ידים.

שפלות רוח הינה חוסר כבוד, אבל לא קבלת בזיונות.

הבאנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק תרומה] גם את דברי רבי' אברהם בן הרמב"ם, אשר כדרכו בקודש הולך בעיקבות אביו בכל המקומות כידוע, והוא מזכיר במפורש [בספרו המספיק לעובדי ה', ערך ענוה, במהדורא החדשה דף 69] בכלל דבריו ממש"כ הרמב"ם בנ"ד בפירוש המשנה.

והוא מוסיף מדיליה עניינים רבים, בכללם כתב [בדף 57] בזה"ל, **נעיר את שימת־לבך, על ההבדל בין מי שמְזגוֹ מחייב את הענוה הדגולה, או את הנוולות והשפלות. כי המורך והנוולות והשפלות והבזיון, אין שמם 'ענוה'. אדרבא, הענוה פירושה, שלא תהא נפשו נוטה לגאוה, ועם זאת לא יהיה טבעה שפל.**

ובסיום דבריו [בדף 94] הוא כותב כך, **ועם זאת אין צורך, אף לא נאה, אף אסור, שיהא האדם בעל אופי קל־דעת, אוילי, בזוי ומושפל. כגון זה המנשק את ידי עם הארץ.** מה אתה מנשק את ידו? עד כדי כך אתה משפיל את עצמך? **או נותן לו קדימה ומשרתהו תמיד, בלי ערך דתי או חמרי.**

אם ישנו צורך, זהו משהו אחר. ישנה סיבה, צריכים להחניף לו. אבל בלי צורך?

שאלה מהקהל: הרי אסור להחניף לרשעים.

תשובת מרן שליט"א: לאו ברשעים עסיקינן השתא, אלא בעמי הארץ.

שאין זו ענוה הראויה לשבח, כי אם בזיון והשפלה, המורים על חסרון־דעת וכסל, ולא מדות תרומיות, או התנהגות דתית או מוסרית.

ולפני כן [בדף 92] הוא כותב כך, **אעיר מה שכבר העירותי עליו בתחילת הפרק, וכאן אשלים את ביאורו, והוא שעליך להבדיל בין הענוה החיצונית המחוייבת, ובין השפלות והבזיון שהן מדות נתעבות.**

על אף שהענוה החיצונית מחייבת ללבוש בגדים גסים, אין מחובת הענו ללבוש בגדים מטונפים מגואלים, כי זוהי השפלות, שהנפש מתבזה על ידה. ולכן אמרו חז"ל [שבת דף קיד.] "כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו, חייב מיתה. שנאמר [משלי ח', ל"ו] כָּל מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת. אל תקרא משנאי, אלא משניאי".

הבאנו בזמנו מקורות נוספים לכך, וכעת נוסיף בס"ד את מ"ש בספר ארחות צדיקים [שער הגאוה, שער ראשון] בזה"ל, **שמא יאמר האדם, הואיל והגאוה היא מדה רעה כל כך, אפרוש ממנה ביותר, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין, ולא ישא אשה, ולא ישב בדירה נאה, ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר, וקרועים ומלוכלכים, ומשתמש בכלים מלוכלכים ומאוסים, ולא ירחץ פניו ידיו ורגליו עד שישחיר תארו – פניו מלוכלכות – משאר אנשים. וכל זה כדי שיתרחק מן הגאוה, עד שלא יוכל להתרחק יותר.**

המהַלֵּך בדרך זה, נקרא חוטא. הרי הוא אומר בנזיר [במדבר ו', י"א] וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ. אמרו חכמים [תענית דף י"א ע"א], ומה זה שלא פרש עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המונע עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. אמרו חכמים [ירושלמי נדרים פרק ט' הלכה א'] לא דייך מה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים? על עניין זה וכיוצא בזה אמר שלמה [קהלת ז', ט"ז] אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה, וְאַל תִּתְחַכַּם יוֹתֵר, לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם.

הדרך הישרה באדם, שיהא נקי בכל ענייניו, כי הנקיות הוא גדר של מעשים טובים. כיצד? ילבש בגדים בינונים וכו'.

כזאת כתב גם מהר"ל מפראג בספרו גור אריה [פרשת יתרו], כי 'שפל' אין פירושו שהאדם צריך להיות בבזיונות. הוא מדבר לגבי מה שאמר יתרו, [שמות י"ח, ו'] וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה אֲנִי חֹתָנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ, וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ. [הביא רש"י שם] **אם אין אתה יוצא בגיני, צא בגין אשתך** וכו'.

מקשים בכאן [עיין חזקוני], וכי יתרו שהיה גדול, היה רודף אחרי כבוד, שישלח 'צא בגיני'? הרי יתרו אמר לו, אם לא תצא בגיני, תצא בגין אשתך וכו'.

אומר מהר"ל מפראג, **ואין זה קשיא. זאת איננה קושיא. כי אין זה רדיפת כבוד, רק הסרת גנאי ובזיון. שכל אדם, אפילו צדיק וחסיד, מקפיד על בזיונו. 'כבוד' לבד, ו'בזיונות' לבד.**

למה הדבר נחשב בזיון?

מפני שדרך לכבד את האורח, ובפרט כאשר היה חותן משה, אם לא יצא לקראתו היה בזיון

וגנאי ליתרו. ועשה זה להציל מן הגנאי והבזיון, ואין זה רדיפת כבוד כלל.

לפי זה יובן היטב מה שזכורני כי שמעתי מפי המשגיח שלנו בישיבת קול תורה, הגה"צ הרב גדליה אייזמן זצ"ל. היה 'סדר מוסר' קבוע בישיבה בשעה 7:00 בערב, אחרי הלימוד ב'סדר שני', כמדומני היו עושים לסימן דפיקה על התיבה, לאמר עכשיו לומדים מוסר, כגון מסילת ישרים, שערי תשובה, ארחות צדיקים וכו'. עד 7:30, ומתפללים לאחר מכן תפילת ערבית. ואז הוא היה מתחיל להסתובב בבית המדרש, כדי לראות שאכן לומדים מוסר. והיו כאלה שזלזלו, המשיכו ללמוד גמרא, לא מתייחסים למוסר. אז הוא געה על זה ב'שיחה', ואמר בזה"ל, 'אני לא מחפש כבוד, אבל אל תעשו לי בזיונות'. המשגיח עובר, ולא איכפת לכם? ממשיכים ללמוד? הרי עכשיו סדר מוסר. זה לא כבוד, אבל אתם מבזים אותי, מי שאינו מתייחס לכך. אני עובר, וממשיכים כאילו לא רואים ולא יודעים זאת.

שאין אמת במה שנפוץ על שיטת נובהרדוק, כי הם היו הולכים לקנות מסמרים בבית מרקחת. ומעשה נפלא שהיה, כיצד היה.

אבל, ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו שאל ממני, מה עונים על 'נובהרדוק', לגבי ה'מסמרים'. זה בזיונות. הם חיפשו בזיונות.

הערה מהקהל: כדי להגיע אל האמצע.

תגובת מרן שליט"א: רצונך לומר שהם החשיבו עצמם כחולים, כדברי הרמב"ם שהבאנו קודם. וכי כולם היו שם חולים?

בדקתי את הנושא הזה, והתברר שלא היה ולא נברא. בנובהרדוק לא היתה שיטה, ללכת לבית מרקחת לקנות מסמרים. אבל 'בעולם', כאשר רוצים להגיד מה זה נובהרדוק, נדבק להם שהם עשו כך, כדי לבייש את עצמם, להתגבר על מדת הגאוה, הולכים לבית מרקחת ומבקשים לקנות מסמרים. ואז היו צועקים עליהם, וכי אינכם מתביישים? פה בבית מרקחת מוכרים מסמרים? איזו בושה וחרפה.

שאלה מהקהל: אולי זה היה בשביל לחזק את עצמם.

תשובת מרן שליט"א: אכן, זאת מדת האמיצות שלהם. נכון. זהו מה ש'העולם' מספר. אבל מצד שני, הבאנו שגדולי ישראל אומרים, כי זה בזיונות. שהאדם יבזה את עצמו כך? ועוד ליזום את זה? הניחא אם ביזו אותו, בסדר, הכי הרבה. אבל שהאדם יעשה כך מיזמתו? זאת היא הנקודה.

מלבד זה, אמיצות, היינו לא לפחד ממתים או רשעים וכדומה. וא"כ לא שייך לנ"ד.

שאלה מהקהל: החפץ חיים נגד זה, כי הוא מכשיל את השני שיבזה אותו.

תשובת מרן שליט"א: טוב, אבל אולי הם היו גויים, שם בבית מרקחת. מאידך, לא מסתברא שלא הגיעו לפחות לקוחות מקצת יהודים, או שזה יתפרסם.

עכ"פ התברר, כי לא מיניה ולא מקצתיה. בדקתי וראיתי שכתב זאת בהדיא אחד מאלה אשר הולכים בשיטה הזאת, בספר שיחות חיזוק ערב ראש חודש [כסלו התש"ע] – נובהרדוק [חלק ג', דף קמ"ט] שם מובא בזה"ל, **כמאפיין ומוטיב מרכזי לדמותה ומהותה של נובהרדוק, יודעים הכל לחזור ולשנן את עניין ה'מסמרים ובית מרקחת', לפיה כחלק ממגמת ביטול האדם וכבודו, נוהגים היו בני ישיבת נובהרדוק לילך לבית המרקחת, מקום הָאָמוּן על שיא ההיגיינה והנקיון, ובהגיע תורם מבקשים היו מהרוקח חפיסת מסמרים. וכך היו 'מרויחים' ביושר, מַבָּטֵי תמיהה ולעג מהסובבים.**

עניין זה ומקורו, לוּטֶה בערפל (ראה בספרו של הרב דוד שניאור, דגל המוסר – ירושלם תש"ס, נספח 'איש על דגלו' עמ' 14, 106, 107), ויש שייחסו אותה לתלמיד ה'סבא' ומייסד ישיבת 'אור יוסף' בצרפת, רבי גרשון ליבמן זצ"ל (שם).

רבי ישראל דוד ניוונר זצ"ל מתלמידיו הגדולים של רבי גרשון, התבטא לאחרונה בראיון (מוסף שב"ק וישלח תש"ע) כי לא היו דברים מעולם.

מבירור שערכנו עולה, [וסייע בידינו בזה הרה"ג הלל מן שליט"א], כי בסיס אמיתי ומהימן יש לעניין, ומאחוריו עומד סיפור מרתק ומפעים.

ישנם דברים רבים בעולם, 'שמועות', אשר יש להן בסיס מסויים, גרעין אמיתי, אבל בלבלו וערבבו אותו כי לא ידעו היטב. כעת תשמעו, מהו הסיפור האמיתי, מהיכן הדבר יצא. סיפור הפלא ופלא.

היה זה בימי השלטון הרוסי, כאשר אחד משגיונות השלטון היה בעריכת 'משפטים מבויימים' לתורת ישראל.

הרשעים הכופרים הללו, דהיינו הרוסים, הקומוניסטים, נלחמו כנגד התורה והדת, בעוה"ר, והצליחו. מאיפה יצא, איך היגענו כיום, שהליטאים דרך־כלל בלי פיאות? או שהולכות הנשים שלהם עם פאה נכרית?

זה מהגזירות שלהם. אשה שהלכה ברחוב עם מטפחת, השוטר היה מוריד לה את המטפחת, והשאיר אותה גלויית ראש. מכך יצא העניין של פאה נכרית, כי ראו שאין ברירה, זאת גזירה של־שלטון, והלכו עם פאות נכריות. אבל אז בזמנם, הפאות הנכריות היו כמו שיער של עזים. והדבר יותר טוב, מאשר שתהיה גלוית ראש.

כמו"כ לגבי פיאות הצדעיים, יהודי שנתפס הולך ברחוב עם פיאותיו. בשביל זה הם הניחו את פיאותיהם מאחורי האוזן, כפי שהיו אומרים כי הם 'מפחדים מהשקצים', שלא יראו אותם. אולם מי שנתפס הולך עם פיאות, היו מורידים לו אותן, אבל לא עם מספריים, אלא חותכים עם גרזן. היו משכיבים אותו על השלחן, והשוטר היה חותך זאת עם גרזן, ו'בטעות' הוא היה חותך לו גם חלק מן האוזן. 'על הדרך'. מי שרצה להישאר עם פיאות, הוא היה צריך ללכת דרך 'ארחות עקלקלות', לא להגיע לרחובות הראשיים, היכן שהוא יכול להיתפס ע"י המשטרה. מכך ירד אצלם כל עניין הפיאות.

זאת רשעות גדולה. ולבסוף אפילו ברית מילה, היה אסור לעשות. וכו' וכו'. מהיכן נולדו אנשי 'השמאל', אלה הרשעים שישנם כיום? זה מרוסיה. לצערינו היהודים אשר התחברו איתם והגיעו לא"י. כופרים איומים.

עכ"פ הם היו אז עושים 'משפט', לתורת ישראל.

במשפט, היתה עומדת על דוכן הנאשמים תורת ישראל – ה'נאשמת' מסיבה כזו או אחרת, כאשר השלטונות מצידם מזמינים את כל מאן דבעי, לבוא ו'לסנגר' על התורה הק'. [אזכור על כך מופיע ב'תנועת המוסר' ח"ד עמ' 187].

מי שרוצה לסנגר, יכול לבוא לסנגר.

באחד מן הימים, הופיעה מודעת ענק בעיתונות הרוסית על עריכת משפט שכזה, והכל מוזמנים לצפות בו, והרוצה לסנגר יבוא ויסנגר. משפט זה חרה לשלומי אמוני ישראל, שחששו הן מעלבונה של תורה, והן מההשלכות האנטישמיות העשויות לצוץ בעיקבות 'גזר הדין' הצפוי והמבוים. אלא שאף אחד לא העיז לעמוד מול ה'קטיגור' וצוות ה'שופטים' האנטישמים, מאחר ומפה לאוזן חלפה לה השמועה, כי הקג"ב הרוסי – זאת המשטרה שלהם – מעונין לבדוק ולתור אחר הכתובות הרבנים היהודיים העולים – אשר יבואו לסנגר, ו'לטפל' בהם כמסורת הקג"ב ושיטותיו. מי הם הרבנים הכשרוניים, 'כוכבים עולים', ואז יענישו אותם לפי השיטות שלהם, סיביר וכו' רח"ל.

אלא שלתלמיד נובהרדוק, הלל 'אמדורער' (מהעיר אמדור) ויטקינד, לימים ראש ישיבת בית יוסף בא"י – תל אביב – חרה הדבר ופגע בעומק נשמתו. והוא, על אף הסיכון, שינס מתניים בגבורה, והודיע כי הוא יעמוד כסניגור מול המקטרגים.

אני אלך ואעמוד נגדם במשפט, אינני מפחד.

הויכוח החל בהרצאת טענות הקטיגור, אשר הפליא ו'הוכיח' כי דרכה של היהדות מובילה לחיי בטלה, ניצול אנשי העמל והשחתת העולם. כפי הידוע, כל הטענות הדמיוניות הללו שלהם וכיו"ב.

דבריו תובלו בשקרים גסים ונאצות, כנגד כל דבר שבקדושה, והמסר ששלח היה ברור. היהודים ודתם מהווים איום ממשי על העולם, ויש להיפטר מהם.

לעומתו נעמד רבי הלל ויטקינד, ובמשך חמש שעות עמד על רגליו ונשא נאום נלהב, בו פרך את טענותיו של הקטיגור אחת לאחת, כאשר בין השאר נסמך הוא על מקצועו של ר' יוחנן הסנדלר, ר' יצחק נַפַּחָא ועוד.

כיצד אתה אומר, שהיהודים הם בטלנים? הנה חכמי הש"ס היו בעלי מלאכה וכו'.

במסכת לוגית ארוכה, עשויה היטב, השכיל להאיר את אור התורה, ולהוכיח כי מביאה היא חיים לעולם.

עם תום דבריו, נפנה אליו הקטיגור בשאלה ניצחת, כאשר הוא מצטט את דברי התנא במסכת סופרים [יעו"ש ס"פ ט"ו, ובמפרשים. יב"ן] **"טוב שבגוים, רצוץ את מוחו". הרי כי היהדות מטיפה לרצוח את כל מי שאינו נמנה על שורותיה, ומה לנו גרוע מזה.** [מה שכתב כי 'התנא' אומר במסכת סופרים טוב שבגויים וכו', יש לבאר כי אף שמסכת סופרים נסדרה בזמן הגאונים, יש בה מאמרי תנאים ואמוראים, וגם מאמר זה הוא של־התנא רשב"י, כדאיתא במכילתא פרשת בשלח על פסוק (שמות י"ד, ז') ויקח שש מאות רכב בחור, ועוד. איתמר].

הם הושלך באולם, ונדמה היה לרגע כי כל נאומו הבנוי של רבי הלל, נפל וקרס לו אל מול הציטוט מהספרות היהודית גופא.

אלא שרבי הלל לא התבלבל – הוא היה חריף מאד – **והשיבו על אתר: "אדרבה, כוונת חז"ל היא כך. טוב שבגויים, הטוב והמשכיל שבגוים** – מה הוא אומר? – **'רצוץ את מוחו' של־יהודי. היינו, גם הגוי הנבון והמשכיל ביותר בדעת, משבא לדון על היהודי, הרי דעתו ברורה ונחרצת, כי יש לרצוץ את מוחו של־יהודי", סיים, בשלחו רמז עבה לעומת הגוי 'המשכיל' העומד מולו.**

כמובן שזהו אינו הפשט, אבל העיקר שהוא 'רצץ את מוחו' של אותו גוי. בלבל אותו כהוגן.

[**לגופו** של עניין, יש בזה גירסאות שונות, כגון טוב שבנחשים רצוץ את מוחו, או טוב שבמצריים הרוג, הכשר שבגויים בשעת מלחמה הרוג. ובספרי חכמי תימן הגי', יפה שבנחשים, רַצֵּץ את מוחו. כמו שהובא וצויין כל זה בהרחבה בתו"ש וארא דף צ"א הע' נ"ט. ובמילואים שם מדף קל"ד, מאמר מיוחד ליישב היטב את העניין, ששונאי ישראל משתמשים בו להסית ולהדיח ולעורר שנאה וכו'].

הקטיגור הנ"ל, שלא היה מוכן לתשובה כה מוחצת, מלמל תחת לשפמו מלות רוגזה, וירד מהדוכן בבזיון. מה שהביא את צוות השופטים, להכריז בעל כרחם על נצחון עמדת הסנגור.

לא היתה לשופטיהם ברירה, והם קבעו כי היהודים צודקים, הסניגור ניצח. השופט כתב 'פסק דין', שהיהדות ניצחה. לא היתה להם ברירה, לפי הנתונים והכללים. על כרחם, שלא בטובתם.

מאורע זה, חיזק מאד את רוח היהודים אז, והביא לפרצי שמחה וגאוה. הדבר הזה נתפרסם, נהיה לשיחת היום, וממש 'ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר', ברוך ה' שניצלנו מן העניין הזה, ועוד 'על הגובה'.

אלא שבנובהרדוק – כמו בנובהרדוק, חששו שמא גאוה תיזרק בו ברבי הלל, עקב הצלחתו הכבירה. שמא הבחור הזה יהיה כעת גאה, כי הוא קיבל מזה כבוד גדול, כולם משבחים אותו, איזה חריף וכו'.

ושלחוהו לקנות מסמרים, בבית המרקחת המקומי... מצאו לו תרופה, שילך לקנות מסמרים בבית מרקחת. ובכך לנפץ את הילת המשכיל והחכם שנכרכה סביב רבי הלל, ולשרש כל זיק גאוה לצוץ בראשו.

למותר לציין, כי מלבד השוני שבגירסא זו של־מעשה – לפיו הנהלת הישיבה היא זו ששלחה את רבי הלל, ולא שהלך מעצמו ללקוט בזיונות – הרי שגירסא זו מעניקה משמעות רבה ועמוקה לסיפור, אף מגדילה את ה'עוקץ' שבו, בבואנו לשער את המלומד

שהשיב בתשובה חריפה והמם את יריבו, וזכה לתהילה אדירה – תר אחר מסמרים בבית מרקחת העירוני.

מכאן יצא כל העניין הזה. יש אמנם בכך משהו, אבל כעת הדבר מובן בצורה בריאה.

האם מכך שהעניין דלעיל נלמד מן הפסוק 'והלכת בדרכיו', ניתן להבין כי הקב"ה הוא שפל רוח?

מישהו שאל אותי, לגבי מה שכתב הרמב"ם כי הדרך הממוצעת נלמדת מהקב"ה, שנאמר 'והלכת בדרכיו', וכדלעיל, א"כ מאחר שכתוב 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם הקב"ה הוא ג"כ שפל רוח? הרי צריכים ללכת בדרכי ה', א"כ אם נלך בשפלות רוח, אזי מובן כי הקב"ה מתנהג בצורה של שפלות הרוח?

הערה מהקהל: הוא סולח כל הזמן, מוותר ושותק, זה לא נקרא שפלות רוח?

תשובת מרן שליט"א: אכן מצינו שהקב"ה נקרא 'מלך עלוב'. וא"כ אתם מסכימים לשאלת השואל. אבל הרי נאמר, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ [תהלים צ"ג, א']. וכתוב בשירת הים [שמות ט"ו, א'] **אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה, ומתרגמינן נְשַׁבַּח וְנוֹדֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגְּאִי עַל גֵּיוָתָנַיָּא וְגֵיאוּתָא דְּיִלֵּיהּ הֲיָא'.** 'הגאוה והגדולה לחי עולמים', כפי שכתוב בפיוט האדרת והאמונה וכו', שמקורו בפרקי היכלות דרבי ישמעאל. הקב"ה לובש גאוה.

אלא התשובה, נכון שהקב"ה נקרא 'מלך עלוב', וירמיה ודניאל לא רצו לומר 'האל הגדול הגיבור והנורא', עד שבאו אנשי כנסת הגדולה וכו' כיעויין יומא דף ס"ט ע"ב, ורע"ו מברטנורא בתחילת מס' אבות, ועוד. אולם הדבר איננו תמיד. הרי נאמר, אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם יְיָ, נֹקֵם יְיָ וּבַעַל חֵמָה [נחום א', ב']. מה נגיד על כך? 'בעל חימה'. 'אל קנא'.

ע"כ חושבני, כי זאת איננה שאלה. 'מאד מאד הוי שפל רוח', את זאת אומרים לנו, לא כלפי הקב"ה. הרי גם לגבי גאוה, הקב"ה הוא רק 'לובש גאוה'. ובפרט אם הדבר הוא מדרבנן, אזי פשיטא שהדבר אינו קשור ל'והלכת בדרכיו'. הקב"ה הוא רק 'לובש גאוה', אבל אנחנו צריכים ככה לנהוג. אין המדובר כלפי הקב"ה. והסיבה היא, שזה לא מצד עצם העניין, אלא בגלל שאנחנו איננו יכולים לעמוד על קו המיצוע. כי אם האדם יכעס, אפילו קצת, לבסוף מי יודע היכן הדבר יגמר. לכן, הפרטים הללו נוגעים רק אלינו, לא כלפי הקב"ה. זאת רק כלפי הנהגה שלנו.

[**שוב** ראיתי כי כבר עמדו על זה רבוותא, כגון מה שהביא מהר"י בדיחי בחן טוב פרשת בשלח על פסוק (שמות ט"ו, א') אשירה לה' כי גאה גאה וז"ל, ראיתי להרב אבק סופרים בפרשת תזריע, שהקשה דלמה נמאסה הגאוה לפניו יתברך, עד שגזר שלא ישתמש בה האדם. אם מפני רעתה, והלא וכו' ומכלל מדותיו ותאריו ומלבושיו היא, כמו שנאמר ה' מלך גאות לבש. ומכיון שקנה מדה זו, מוכרחים אנו לומר שאין בה מום וכו'. אם כן למה נגרע אנחנו הבנים להשתמש בכלי חמדתה. הרי אמרו בסוטה, מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכו'. אלא הלך אחר מדותיו. אם כן למה החליט המלבוש הזה ממנו ומבנינו לדורות עולם.

ותירץ ז"ל, כי מדת הענוה קנה אותה ראשית דרכו ומקנה קניינו, להיות אוהב את השפלים וכו'. אמנם מדת הגאוה היא מוכרחת לו (להיפרע מהרשעים) לכלכל את עולמו. שאם ישתמש במדת הענוה לאלתר, איך יפרע מהרשעים המכעיסים ובאים, והלא מדת הענוה גורמת לו ותרנות מוחלט, עד שלא יהיה מקום לעונש כלל, והוא יתברך שמו איננו ותרן. ואם ישתמש במדת הגאוה לאלתר, איך ישפיע טוב לצדיקים וישלם גמול לעושי רצונו, והלא מדת הגאוה תהיה מונעת, מפני שקיום הדת הוא חוב גמור ומלוה זקופה עלינו ועל בנינו לעולם, ומי שאינו פורע חובו נקרא רשע, כל שכן שאין שורת הדין נותנת להסביר פנים ולשלם שכר טוב למי שפורע חובותיו, אם לא על פי מדת ענותנותו יתברך. נמצא מדה זו משחקת לפניו בכל עת, להיפרע על ידה מן הרשעים. אמנם האדם השפל העני בדעתו, הוא נמנע לכלכל מדה זו ולצמצמה כדת מה לעשות. ואם יקנה אותה, יקנה אותה בהחלט, לא יחליפנה ולא

ימיר אותה במדת הענוה, כי ישאר בקרבו מושרש חֹטֶר הגאוה, לא ימוט לעולם. לכן אל אלהי הרוחות לכל בשר, התעיב על בני אדם המדה הזאת מכל וכל. כי יודע אלהים שאין ידיעתו כידיעתנו, כי יצר לב האדם מנעוריו וכו', באופן כי שח גבהות אנשים ושפל רום האדם (עיין ישעיהו ב', י"ז). ונשגב ה' לבדו, אשר בו יצדקו ויתהללו שתי מדות אלו, גאה וענותן, לעשות משפט וצדקה בארץ, כפי העת וכפי השעה, עד כאן לשונו בקיצור. ע"כ מספר חן טוב].

המשך בעניין 'מרה שחורה', והתרופה לכך. תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור [תרומה] בעניין 'בת קול', והצורך להתעורר תכף כשמרגישים על ידה לב חם לחזור בתשובה, אבל צריך לזה גבול ומדה.

דיברנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק תרומה התשפ"ה], בעניין של 'מרה שחורה'. גם הרמב"ם מדבר על כך בהקדמתו לאבות, והוא בפרק שאחרי כן. אמרנו שהרמב"ם כותב, כי התרופה לכך היא, לראות צורות נאות, ולשמוע שירים ומנגינות וכו'.

לפני כן אביא] מכתב שקיבלתי מידידנו הרב נתאי לדאני הי"ו, תושב ירושלם עיקו"ת, וזה לשונו, **בס"ד.**

לכבוד מורנו ורבנו מדברנא דאומתיה מרן הגר"י רצאבי שליט"א פוסק עדת תימן יצ"ו.

אפתח בכבוד מו"ר לספר לפניו היאך שמו הולך לפניו בכל רחבי ירושלם עיר הקודש והמקדש, ומחכים הציבור לראות פניו בכל פעם מחדש ולשמוע אמרי פיו.

והשתא לדידי, בשיעור מוצש"ק האחרון פרשת תרומה–שקלים, זכיתי להיות נוכח בשיעורו של מרן שליט"א, והרב קצת האריך בענין הבת קול שצריכים להתעורר תכף כשמרגישים לב חם לחזור בתשובה.

הרי אמרנו בס"ד, כי התרופה ל'מרה שחורה' היא, לחזור בתשובה. כי הסיבה שהאדם עצוב ומדוכא, זה מפני העבירות. אם באה לאדם ח"ו מרה שחורה, הדבר בא להגיד לו – זאת ה'בת קול' אשר מעוררת אותו – שיתקן את עצמו. אך מה אותו אדם עושה? הולך לשמוח, לשמוע שירים וכו', בכדי לצאת מזה. אולם אדרבה, תתקן את עצמך, ובכך תיפטר מכך. ודיברנו על כך בזמנו, כי לכאורה ישנן כאן שתי שיטות. הרמב"ם נותן תרופות טבעיות, והבאנו לאידך גיסא בשם הדברי חיים כי זאת ה'בת קול' אשר מעוררת אותו, ואם האדם ילך וישתה יין – 'יין ישמח לבב אנוש' – בכדי לצאת מזה, אזי הוא מפסיד את התיקון. בהמשך הדברים, נגיע בעזרתו יתב' אל הנושא הזה.

עכ"פ הכותב מדבר, על מה שמזדמן לאדם, שזהו מעין 'בת קול'.

והרב הוסיף נמי, שכך נקטו כמה וכמה גדולים בספריהם. ואף הגדילו לומר, שגם מה שמזדמן לאדם לראות ולשמוע, הרי זה מעין בת קול בשבילו, לרמוז לו להתחזק וכיו"ב.

הארכנו על כך בזמנו, כי הרבה דברים מן השמים, הם בגדר 'בת קול'. אין פירושו ששומעים מן השמים בת קול, אשר מכריזה אוי להם לבריות וכו', אלא הקב"ה מזמין לאדם דברים שהוא ישמע, בכדי שיבין ויקשר את זאת לעצמו.

כותב הרב נתאי, **ואני בער ולא אדע, אך חשבתי שאולי כדאי להוסיף למערכה דברי ר' נחמן מברסלב זיע"א בספרו "ליקוטי מוהר"ן" (תורה נ"ד), שכתב שצריך האדם לעורר עצמו להבין רמיזותיו ית', שהקב"ה רומז לאדם בכל מיני אופנים.** הנה הוא ג"כ אומר זאת.

אבל צריך לזה גבול ומדה, ולא לצאת מגדר הקדושה, ולהבין דברים לא נכונים או למעלה מן ההשגה, יעוי"ש באורך קצת.

ובזה אשא פני איש מו"ר עט"ר.

ממני המתיימר להיחשב כתלמיד למו"ר,

נַתַאי לדאני.

טוב מאד שהוא העיר זאת. כי מצד אחד אנחנו אומרים, שהקב"ה שולח אל האדם כל מיני רמזים, אבל מוהר"ן מעיר כאן, כי עלולים להבין זאת בטעות. האדם יכול להבין, כי כעת יש לו 'טלפון' מהקב"ה, עכשיו הקב"ה אומר לי כך וכך. לכן צריך שהאדם יקח זאת, במשקל במדה ובמשורה.

לכן ראשית, אני אומר לו יישר כוח שהעיר את זה.

האמת היא, כי כבר הבאתי את דברי מוהר"ן הללו בספרי נפלאות מתורתך פרשת נצבים, על פסוק 'ויכתוב משה את התורה הזאת', ד"ה ומבואר. שם דיברנו לגבי מה שהבאנו בעבר, בעניין 'ספר תורה בודק'. כי לפעמים כאשר האדם קורא בתורה, אם הזמינו אותו לקרוא איזה עניין מסויים, הוא צריך לקחת מזה לקח לעצמו.

גם בעניין זה, שלא יחשוב האדם כי כעת הקב"ה נותן לו הוראות בצורה ברורה מוחלטת, אלא ישנם פרטים רבים נוספים. התכוונתי רק, באופן כללי. לא דברים דקים, רמזים וחידושים וכו'. שלא יאמר אדם, טוב, עכשיו הקב"ה אומר לי לעשות כך וכך. קל וחומר שלא להבין מכך דברים, שהם נגד ההלכה, או המציאות וכד'. כי אז האדם עלול לטעות ולהיכשל, ללכת בדרך שאיננה נכונה. התכוונתי רק להתעורר באופן כללי, באופן פשוט, לחזור בתשובה, כי דבר זה בלאו הכי הוא נכון. אולם להגיע מכך למסקנות, לפרטים, שכעת הקב"ה אומר לי ככה, ואם קרה לי כך אזי עלי לעשות כך, הדבר הוא כבר בגדר ניחוש, כידוע. איננו מדברים, לגבי דברים כאלה.

בעניין משחק 'שח מט', האם הוא נחשב ביטול תורה, וגדולי ישראל השתמשו בו כתרופה למרה שחורה רח"ל.

בעניין 'מרה שחורה', כידוע ישנו משחק 'שח מט', והשאלה היא האם אין בכך משום ביטול תורה, לשחק במשחק הזה. כי ישנם כאלה האומרים, שהדבר טוב לחידוד המוח. להיות יותר חריף. לחשב כמה מהלכים קדימה. להבין וכו'. זה לא כמו משחקים אחרים שאינם תלויים בשֵׂכל.

ישנן בכך חילוקי דעות. וישנם כאלה שהביאו, כי היו גדולי ישראל אשר שיחקו במשחק הזה. אולם הראשית חכמה, וכן השבט מוסר, יצאו חוצץ כנגד זה. [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק פקודי התשע"ט].

בעל ראשית חכמה [שער הקדושה, פרק י"ב אות ט' – ט"ו, במהדורות החדשות] כתב בזה"ל, **בפרט לומדי תורה, צריכים ליזהר מאד מן הדברים הבטלים** וכו'. **ובכלל כת זו היא כת המשחקים בקוביא, ושאר מיני שחוק, אף על פי שלא ישחקו להרויח מעות** וכו'.

ויש שהתירו לעצמם מיני השחוק בקוביות, שאומרים שהוא דבר המחדד השכל. וראיתי לגלות טעותם, למען לא יתחכמו בטענות יצרם נגד תורת השם. האחד, מה שכתב רבנו יונה בספר היראה [עי' אגרת התשובה אות י"ג], כי המדבר דברים בטלים, הוא ככופר בעיקר, שאינו מאמין ש'מלוא כל הארץ כבודו' [ישעיה ו', ג'], שהוא עומד לפני המלך יתברך ויתעלה, לא עשה דבר נגד רצונו.

ובעיני קשה לי הדבר הזה, יותר מכל העבירות. כי כל שאר העבירות, אם יחטא החוטא לפי שעה, פתאום הטעהו יצרו ולא שם יראת השם כנגדו, אין ענשו כל כך. אבל זה, שבשאט בנפש יושב שעה אחת או שתי שעות, ולפעמים כל היום, לא יזכור השם לנגדו, ולא יאמר בלבו, לפני מי אני עומד ומשחק, עומד ומכעיס, ולא אתבושש מגדולתו, לא אפחד מדינו? והוא עובר על לאו [דברים ח', י"א] הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ואם זוכר את השם, ואפילו הכי עומד ומשחק, הרי הוא במזיד מבזה את השם ואת תורתו. שייאמר בלבו, אין הקדוש ברוך הוא מעניש לכת לצים, והוא כופר בדברי רבותינו ז"ל, והרי הוא צדוקי וכו'.

ובספר שבט מוסר [פרק מ"ב] כתב וז"ל, **יודע המחשבות ובוחן הלבבות יפרע מן האיש המוציא זמנו להבל וריק. כי בעת שהוא פנוי מעסקו, במקום שילך לעסוק בתורה במה שיודע, או להלוך לבית המדרש, לשמוע דברי חכמים וחידותם כדי ללמוד דעת ויראת ה', מוציא זמנו לבטלה בשחוק האיסקא"ק.** כך קראו בלשונם, למשחק שחמט.

והבא למחות בידו, משיב לו שכוונתו הוא לחדד השכל. רצונו לחדד את השכל, בכדי שיבין טוב את לימודו, שיהיה למדן.

תשמעו את דבריו, והאמת היא, שמאס בתורת ה' ובדרכיה, ולא חפץ בה לבו. ומשום זה בוחר בשחוק, מעסק התורה. ובעבור שלא יחזיקוהו רשע, שמגיע לו נזק, משיב, שכוונתו לחדד שכלו. ואינו יודע, שבתשובה זו מעיד על עצמו, שהתורה היקרה בזויה בעיניו חס ושלום, להיות בדעתו שהשחוק מחדד שכלו יותר מהתורה, שכתוב בה, "תודת י"י תמימה משיבת נפש. עדות י"י נאמנה מחכימת פתי וגו'".

ואם כוונתו לפי האמת לחדד דעתו, היה לו לעסוק בתורה. כי אין חכמה כחכמת התודה, ואין חידוד גדול ממנה. כי מפי עליון מקוד החכמה, נאמנו דבריה, ויושר אמריה. אם כן מוכרח שכופר בתורה בלבו, ובמי שנתנה, שהוא הקב"ה, מלוא כל הארץ כבודו. שאם מודה על זה, איך שוחק לפניו?

היאומן, שהיודע שעומד בפני המלך, עושה בפניו דברים של היתול, כדי לחייב ראשו למלך?

ועוד, דהשקר מבואר, במה שמשיב שמשחק כדי לחדד שכלו, שאין אנו רואים שאחר שחידד שכלו, הולך ועוסק בתורה, להבין בה בחידוד האיסקא"ק [שחמט]. כי אם בכל עת או יום שהוא פנוי מעסקיו, עוסק בשחוק. אוי לו ואוי לנפשו, שדומה בדעתו שמְרַמה לקונו.

הרי אנחנו רואים במציאות, כי בסיום משחק השחמט, הוא אינו עוסק בתורה, אלא מתעסק בדברים אחרים, כגון לאכול או לישון. נראה אותך כעת לומד את הסוגיא, ומפרשה בחידוד שנתחדדת. זאת איננה התוצאה. הדבר שקר וכזב.

הזאת ישיב, כשמביאים אותו לדין לפני בוראו, שחקתי באיסקא"ק, כדי לחדד עמו שכלי להבין תורתך? והלא ידחפו אותו מרום רקיע עד תהומא דארעא, כזרוק אבן במרגמה.

זהו שקר וכזב. אלו רק תירוצים, שאין להם שום 'כיסוי'.

מצד שני, בעל כנסת הגדולה – לכמהר"ר חיים בנבנישתי – כתב [חלק חושן המשפט סימן ש"ע] וז"ל, **ראיתי למורי הרב ז"ל** – מהרי"ט – **ולכל גדולי הדור, שלא היו מוחין במי שהיה שוחק בו. וגם שמעתי עליו, שכשהיה רואה שנים משחקים שחוק האשקאקי, היה מלמד להם דרך השחוק.** הוא היה מסביר להם, מלמד אותם, כדי שידעו בדיוק את הכללים.

גם על הרב מהר"י בסאן ז"ל שמעתי עליו, שהוא עצמו היה שוחק שחוק האישקאקי. וכן פשט המנהג.

אומר על כך החיד"א [ברכי יוסף או"ח הלכות שבת, סי' של"ח ס"ק א'], כי ישנה כאן טעות. אל תתבלבלו. זהו אינו 'מעשה רב'. וזה לשונו, **הגם שהרב 'כנסת הגדולה' כתב דגדולי ישראל נטפלו בו** – נכון שהוא כתב כך. **ברם – הנח לגדולי ישראל דודאי מעשיהם לשם שמים, דאפשר דהיו חולים בחולי השחורה. הם עשו זאת, בתורת רפואה ל'מרה שחורה'.** הרבנים אשר עשו זאת, היה להם צורך לצאת מן הדאגות והקשיים שהיו להם.

ומשום רפואה, לאַפּוֹחי דעתייהו בבא דוא"ג – זאת מליצה מלשון הפסוק [תהלים נ"ב, ב'] בְּבוֹא דוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיַּגֶּד לְשָׁאוּל וגו', דהיינו שבאו אליהם דאגות – **ולמהדר אָתַּלמודייהו וכיוצא קעבדי. ודי בזה.**

*

בספר בשם 'היו דברים מעולם' [חלק ב' פרק י"ג דף 193], הביא משהו נפלא בזה.

מעשה היה באחד מתלמידיה המובהקים של ישיבת ראדין, רבי יעקב משה שורקין, שקפץ עליו רוגזו של גזירת הגיום לצבא הפולני. יתום היה מאביו ומאמו, ולא היה מי שיסייע בידו להשיג ממון בכדי לרכוש לעצמו פטור. החליט רבי יעקב משה, לצאת ולהתרים נדיבי עם לצדקה זו.

מצוייד בהמלצותיהם הנלהבות של הגאונים רבי נפתלי טרופ ורבי משה לנדינסקי, היה הבחור מסתובב מעיר לעיר, פוגש ברבנים המקומיים, והם ביקשו עבורו אצל תושבי העיר שידם פתוחה לחסד.

היה זה יום נאה, כשהבחור הגיע לאחת הערים החשובות, ונכנס אל ביתו של רב העיר.

להפתעתו הגדולה, הוא מצא את הרב משחק שחמט, עם ראש הקהל. הבחור לא התבלבל, ואמר בקול: "בשנים קדמוניות, הבא אל ביתו של הרב, היה מוצאו עוסק בש"ך–ט"ז. ועכשיו מוצאים אותו בשך–מט...

במקום ש"ך ט"ז, שח מט... אצלם ביטוי כא"ף וחי"ת שווים.

ההערה השנונה הקולעת אל המטרה, בלשון נופל על לשון, הכעיסה מאד את אותו רב, והוא גער בבחור: עז פנים שכמותך, הסתלק תכף מהעיר...

לא נחה דעתו של הרב ההוא, עד שבאחד מביקוריו אצל רבה הנודע של וילנא, הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי, הוא סיפר לו כי אנו מצויים בעיקבתא דמשיחא, בה חוצפא יסגי. וראיה לדבר, סיפור זה על הש"ך–ט"ז והשך–מט.

ראית מה קרה לי? בא מישהו ונתן לי מוסר, על כך שאני משחק בשח מט, במקום ללמוד בש"ך ט"ז.

אך שמע רבי חיים עוזר את סיפור זה – בעל האחיעזר כ"כ התפעל מהסיפור – **הוא קפץ ממקומו ופנה לחדר הסמוך, שם יושבים היו דייני וילנא, כשהוא שואלם: רצונכם לשמוע סיפור יפה? הנה שמעו את תגובתו של בחור ישיבה, לנוכח ביטול תורה אותו לא היה מסוגל לסבול...**

צריכים לדעת, כי 'חולי השחורה' – מרה שחורה – זהו אינו דבר פשוט, כי הדבר הזה בעצם מביא את מחלת הסרטן. השם ירחם. שזאת מחלה קשה מאד רח"ל.

במלים אחרות, אם נרצה שלא לעשות בכך הכללות, לומר כי התרופה למרה שחורה היא אך ורק לחזור בתשובה, כי אותם גדולי ישראל אשר שיחקו בכך, הם אינם חשודים שישנן להם עבירות. אלא מאי, יכול להיות שלפעמים, היה הכרח. יש מרה שחורה, ויש מרה שחורה. כנראה היו להם אסונות, צרות ודאגות, והם ראו כי אינם מסוגלים להתגבר על כך, על כן הם היו צריכים – מה שנקרא – 'להתפרק'.

[**יתכן** אולי חילוקים נוספים, כגון מי שכבר התחזקה בו המרה השחורה, שהתגברה עליו המחלה, שמא חזרה בתשובה לבד כבר לא תעזור כעת. ועכ"פ לא בשלב הראשון. כמו בחליים גופניים, שהרי אף הם בגלל חטאים, כמו שמובן ממה שנאמר הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי, הָרֹפֵא לְכָל תַּחֲלֻאָיְכִי [תהלים ק"ג, ג']. ועיין למהרי"ץ בעץ חיים גבי ברכת רפאני שבתפילת שמונה עשרה, ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פ' משפטים ע"פ וְרָפֹא יְרֻפֵּא [שמות כ"א, י"ט]. פיסקא נוספת זו עפ"ד בני – בן הזקונים שלי – הרה"ג דוד שליט"א].

מחלת הסרטן, באה ממרה שחורה. מדאגות.

בספר שבילי אמונה, למהר"ר מאיר אלדבי, תלמיד הרא"ש, מובא [בנתיב הרביעי, דף נ"ד עמוד ב'] בזה"ל, **סרטן נקרא כן, לפי שהחיה הנקראת סרטן יש לה רגלים הרבה, וזו היציאה יש לה סביבה גידים מלאים מן התערובות המילדות אותה, והם שמרי המרה שחורה. ואם יתפשט ביותר, לא ירפא.**

אלו ה'גידולים'. הם ה'שמרים' של מרה שחורה. **ולכן ניאות למהר ברפואתו כשיתחיל, כדי יעמוד תחתיו ולא יתפשט.**

אם ישנם לאדם כעס ודאגות, הדבר גורם למחלה הזאת. הַתָּאִים מתפתחים, ואז זה גומר את האדם. ה' ישמרנו.

ואם הִתְיַלְּדָה בו חבורה, הוא רע מאד. **ושמא יתחיל מגודל אפונה, או כפול, ויוסיף ויגדל עד שייעשה כגודל אבטיח, ושמא גדול ממנו. ופעמים יתפשט ויצא על הגרון, ובמקום הנשימה והבליעה, ויחנוק ברוב העתים. וניאות לו להזיר מהדברים החמים והעבים, שהם מולידים השחורה** וכו'.

צריכים לדעת, את מה שכתב בספר הברית [מאמר נפש החי מדבר, פרק שני דף פ"ג, ד"ה ודע], לגבי מה שאומרים האנשים אשר מבינים ברפואה, הם מתפלאים הכיצד ישנם אנשים בריאים? איך הם לא חולים? איך הדבר יכול להיות? כי בכל אדם, יש בגופו את כל היסודות של כל המחלות רח"ל. עלינו לדעת, כי זהו

'ספר מוסר', אשר עומד לנו נגד העינים בתוכחה קשה ומרה.

הוא אומר כך, **כל החלאים מושרשים בגוף האדם, ומונחים בו בהסתר ביום הִוָּלדו, עד עת צאתם מן הכוח אל הפועל.** האדם נולד, עם כל היסודות של־כל מחלות.

ואולם יכולים הם גם־כן להישאר בו כך בהסתר לעולם, ולא יצאו מן הכח אל הפועל כלל, אם לא יעורר אותם האדם, על־ידי תאוות ומדות מגונות ורעות.

האדם יכול להישאר איתם, עד זקנה ושיבה, לחיות עד מאה ועשרים מבלי לחלות בשום מחלה. אולם הוא עצמו מעורר אותם.

כמו תאות המשגל – רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה [משלי ז', כ"ו], וכן אכילות הרבות וּשְׁתוֹת המשקים המשכרים, כיין שרף למרבה – וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ [שם], וכדומה בשאר תאוות.

וכן הכעס והרוגז, משחית את הדם, ואוכל את בשרו במאד מאד. וכן הקנאה, מביא רקבון בעצמות – וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה [משלי י"ד, ל"א]. וכן העצבות – מְנַפֵּשׁ וְעַד בָּשָׂר יְכַלֶּה [ישעיהו י', י"ח]. וכן שאר מדות רעות.

המדות הרעות הללו, הן ה'אוכל' של אותן המחלות. זהו מה שמְפַתֵּח ומגדל אותן. כל השומר מיצרו, שומר מצרות נפשו. ואשר לא שב ליבו, דמו בראשו.

הערה מהקהל: אצלינו בכולל היה מישהו שהיתה לו את הבעיא הזאת של דכאון, והיינו אצל הרב חיים גריינמן, והוא אמר כי במוח יש שבילים חדשים, תאים במוח, והדבר יכול לקרות לכל בן אדם.

תגובת מרן שליט"א: נכון. חס ושלום. זהו מה שצריכים לדעת, שלא תהיינה טענות לאדם. מי שלומד ספרי מוסר, זהו התיקון של־נפש, ואז בעצם זהו גם תיקון של־גוף. הא בהא תליא. שומר נפשו ירחק מהם.

בשורה טובה בהוצאת הספר 'לאורם', סיפורי הוד ומופת על גדולי ישראל, ובפרט חכמי תימן נע"ג, מאת הרב אביהוא שאער הי"ו.

ברוך ה', יש לנו שלוש בשורות טובות. מאד טובות. אינני יודע עם מה להתחיל, אבל נלך עם מה שהוא 'דבר בעתו מה טוב'. ליהודים היתה אורה ושמחה.

נמצא פה ידידנו הנעלה הרב אביהוא שאער הי"ו, שחיבר את הספר 'לאורם'. בוא תתקרב לכאן, תכף נשמע גם אותך. אין הרבה זמן לדבר, רק נקדים כמה מלים.

זהו ספר, אשר ציפיתי לו הרבה זמן. עכשיו הוא בא אלי בפורים, והביא לי משלוח מנות. הסתכלתי, ואמרתי לו, חשבתי שתביא לי 'ליהודים היתה אורה ושמחה', איפה הספר? ואז הוא מוציא אותו מתוך משלוח המנות שהיה סגור, ואמר לי, הנה, הספר 'לאורם' יצא לאור.

בספר הזה ישנם י"ב סיפורים על גדולי ישראל, הספר כתוב בטוב טעם ודעת, הקב"ה חנן אותו בכשרון נפלא, ולהציג היטב את הדברים. אין החכמה רק לכתוב בלשון יפה ובחרוזים, אלא גם שהעניינים יהיו נובעים מתוך יראת שמים. ב"ה הוא גדל בעולם התורה, וגם בעולם התימני. ב"ה יש לו את השילוב של שני הדברים הללו.

שנים עשר מעשים שהיו בגדולי ישראל, סיפורי הוד על גדולי הדורות, אבל החידוש הוא מה שהוא כתב שם בגב הספר, כי זה 'לראשונה בהסטוריה'. כי עד היום לגבי סיפורי צדיקים על התימנים, אנחנו היינו כמעט בבחינת מאן דכר שמייהו, בעוה"ר.

חיזקתי אותו פעמים רבות, שהדבר חשוב מאד. אבל מצד שני, בכדי שהספר יופץ, צריך היה לגוון, להביא גם על שאר גדולי ישראל משאר העדות, מן התנ"ך ומחז"ל. אבל הדגש העיקרי הוא, חכמי תימן נע"ג. זהו המיוחד בו.

ב"ה הוא עשה פה דבר נפלא, דבר חשוב מאד, כי 'אם אין גדיים, אין תיישים'. בכדי לחזק את המסורת, צריכים שהילדים הקטנים ידעו מי היו רבותינו ואבותינו הצדיקים בתימן. כי אם הם לא יודעים עליהם כלום. אם הם לא ישמעו כלום, אזי כביכול לא היה כלום ח"ו.

כעת נשמע אותך, תוסיף מה שאתה יכול וחושב.

הרב אביהוא הי"ו: מה יש להוסיף, על מה שהרב אמר. האמת היא, כי מי שדחף אותי לכך, זהו הרב שליט"א. אני נתתי לו כמה כתבים שאנחנו כותבים בגליון משכן שילה, אשר מתפרסם במאה אלף עֻתקים, והיו על כך תגובות ממש טובות. ומכאן דחפו אותנו אל הדברים הללו. הבאתי את הכתבים אל הרב שליט"א, כאשר הוא בא אלינו לפני כמה שנים לעיר בני עי"ש ל'עצרת זכרון' לאמו של הרב אלעזר יוסף הי"ו, ואחרי שבוע–שבועיים קיבלתי טלפון מהרב, קדימה, לרוץ, תהיה סייעתא דשמיא.

ב"ה אנחנו עוסקים בדבר הזה כבר זמן רב. המטרה היא לפי האמת להכניס להחדיר לילדים מגיל קטן, סיפורים של חכמי תימן. אנחנו שמענו זאת בביתנו, מפה לאוזן מן ההורים, אנחנו גדלים על זה, ומעבירים זאת לדורות הבאים. אבל שאר הציבור, לא כל אחד יודע, ולא כל אחד מכיר. ולצערינו, אנחנו כמו שקופים, לא קיימים.

אתה נכנס לחנות של ספרים, של כל החנויות הכי מובחרות, וחכמי תימן אינם קיימים. לא קיים שום דבר כזה. אין דבר כזה. לכן המטרה היא, לשנות את התודעה, לעשות הנדסת תודעה מחדש, אנחנו רוצים שבגיל קטן הילדים ילמדו ויכירו ויעריכו. לא רק הילדים שלנו, בני העדה התימנית, אלא המטרה היא להכניס את זה לכל עדות ישראל. אכן בהתחלה חשבנו לעשות זאת רק על חכמי תימן, אבל ידענו שברגע שאתה עושה כך, אז האנשים הנכנסים לחנות, פותחים ומדפדפים, הם אומרים, האא, זה של התימנים, הוא מפנה את גבו והולך. זה לא שלנו. תימנים זה משהו נפרד. כתוב עליהם במפורש בנביא ישעיה [י"ח, ב'] **גּוֹי** קַו קָו וּמְבוּסָה, אֲשֶׁר בָּזְזוּ נְהָרִים אַרְצוֹ. כל פעם דרכו קצת, ועוד קצת, עד שבעז"ה הקב"ה יביא את המשיח, ואז תרום קרנם של אבותינו.

הספר ב"ה יצא לאור, ולא רצינו לעשות דברים שיהיו פשוטים, ולא שיהיה דבר כלאחר יד. שלא יגידו שוב הפעם שהתימנים מוציאים בלי השקעה. עד שאנחנו מוציאים משהו, שיהיה ברמה הכי גבוהה שיכולה להיות. כגון, כריכה קשה, נייר כרומו עבה, ישנם כאן ציורים מדהימים על חכמי תימן.

כמובן, בכל דבר התייעצנו עם הרב, אשר הקדיש מזמנו, ותיקן ועשה. הכל זה מכוחו של הרב. ואני רוצה לומר לכם, שאנחנו מוכרים את הספר כאן, במחיר של עלות. אם מישהו יודע, כמה עולה להדפיס כזה דבר, שזה כריכה קשה ונייר כרומו, זה מגיע ל–50 שקלים לספר אחד. זאת ההוצאה. זאת אומרת, ללכת עכשיו ולמכור אותו בחנות, אתה צריך לפחות מאה שקלים. אבל אנחנו רוצים שהספר יכנס לכל מקום, ולכן אנחנו מוכרים אותו כמעט במחיר עלות, 50 שקלים ולא יותר. אני חושב, כי זהו מחיר שוה לכל כיס. המטרה היא, לא לעצור פה. להתקדם לספרים הבאים. תודה רבה לכולם, ותודה לכבוד הרב.

מרן שליט"א: ברוך תהיה. אני מבקש מכולם, 'בוזו כסף בוזו זהב', לא לקחת רק ספר אחד בשביל המשפחה, שכל אחד יקח גם בשביל השכנים והחברים, מתנה לנכדים וכדומה, כדי שבעז"ה יפוצו מעיינותינו חוצה, ברחובות פלגי מים. הדבר חשוב מאד. מי שירכוש את הספר הזה, יראה שהילדים לא יעזבו אותו.

זהו ה'אור' הראשון. ברוך ה'. ירבו כמותך בישראל.

בשורה טובה נוספת, בהוצאת הקונטרים 'זהב שבא' על משנה ברורה הלכות פסח, מאת הרה"ג שלמה חגבי הי"ו.

דבר שני, שזהו ג"כ 'דבר בעתו מה טוב', לקראת חג הפסח, שיבוא אלינו לטובה ולברכה. ידידנו הרה"ג שלמה חגבי הי"ו, בשנה שעברה הוא הוציא את המשנה ברורה על הלכות ליל פסח, וכעת הוא הולך מחיל אל חיל, והוציא משנה ברורה זהב שבא – ליקוט פסקים ומנהגים מחכמי ורבני תימן. על תחילת הלכות פסח. מסימן תכ"ט עד תל"ה.

החוברת הזאת מחולקת בחינם. ב"ה הוא ישב ועמל, ישב על כל טיפת דיו שבעה נקיים, לדייק כל דבר, ולמסור – על סדר המשנה ברורה – בכדי לבאר את ההלכות והמנהגים. אשריו ואשרי חלקו. הדבר חשוב מאד. הוא גם עושה זאת מתוך יראת שמים, וגם מתוך עיון בספרי הפוסקים, וגם שהוא שואל אותי לגבי כל פרט ופרט, ולא פעם אחת, אלא עוד הפעם ועוד הפעם, בכדי שהדברים יצאו כסולת נקיה. ירבו כמותו בישראל.

וכעת נשמע את דבריו.

הרב שלמה חגבי הי"ו: ברשות מורנו ורבנו שליט"א. **אפתח** בהודאה לבורא עולם שזיכה אותי להוציא לאור השנה את החיבור זהב שבא על סימנים תכט–תלה. זה ממש לא צורת לימוד קלה, ובפרט שאלו נושאים הלכתיים וצריך לזה הרבה אחריות שלא לטעות ולהטעות חס ושלום את הציבור. ולזה צריך הרבה סייעתא דשמיא. ואני תולה את הסייעתא דשמיא שקיבלתי לצורך זה, במה שכתוב במשנה (אבות פ"ב מ"ב) וכל העמלים עם הציבור, יהיו עמלים עמהם לשם

שמים, שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד. ופירש רבינו עובדיה בזה"ל, שזכות אבותן של ציבור וצדקתן העומדת לעד, היא המסייעת אל העוסקין עמהם להוציא לאור צדקן, ולא מצד טוב השתדלותן של העוסקים עכ"ל.

בקונטריס זה זכיתי וישנם 52 תשובות מהרב שליט"א כמנין בן. ומהשם יצא הדבר לרמוז לנו את הידוע לנו, שתלמידים הרי הם כבנים. והיות ורוב ככל התשובות קיבלתי מזמן קבלת קהל בטלפון, לכן אני רוצה לייחד על זה את הדברים.

כל אחד יודע שאדם לא יכול לשעבד עצמו לזמן מסויים למשך כמה עשרות שנים, משום שלא כל הזמנים שווים, ואין לאדם את אותם כוחות ואותם יכולות כל הזמן, ולא תמיד המצב הסובב מאפשר לזה.

ואילו אצל מורנו ורבנו שליט"א, רואים שהוא משעבד עצמו לציבור יום יום בזמנים הידועים ואף יותר מזה, בכל מצב ממש במסירות נפש. ולמי שיש שמיעה חדה, יכול להשים לב דרך הטלפון, שלפעמים הרב מותש לחלוטין ואעפ"כ הרב מקבל קהל ועונה לכל שואל ודורש במה שאיותה נפשו בהארת פנים מיוחדת.

ובדידי הוה עובדא, שהייתי צריך לברר על הלכה מסויימת שהפרטים בה מרובים, ולשם כך להתקשר לרב כמה וכמה פעמים בזמנים שונים. והם במספר ששה פעמים, ובכל פעם זכיתי מהרב לאותה סבלנות והארת פנים. אני מרגיש שכל טלפון כזה נותן לי עוד חיות רוחנית ומחזק ומעודד.

בהזדמנות זאת ברצוני להודות למורנו ורבנו שליט"א על כל הדרך שהתווה לנו בצורת הלימוד ובשמירת המסורת והמנהגים, ועל מה שהרב נכנס איתי לתוככי הנושאים בהם אני עוסק, ועל תשובותיו המחכימות שאותן אני מקבל על כל שאלה ושאלה.

יְזַכֶּה הקב"ה את מורנו ורבנו שליט"א לראות ברכה עצומה בכל עמלו, ולא תצא תקלה תחת ידו. אכי"ר.

תגובת מרן שליט"א: ירבו כמותך בישראל.

בשורה טובה שלישית, בהוצאת הקונטריסים כלים מעשיים להצלחה, מאת הרה"ג משה צדוק שליט"א.

הדבר השלישי, זהו משהו חדש אשר לא היה לעולמים. ידידנו הרה"ג משה אשר צדוק ב"ר שמעון ב"ר יוסף – מי שמכיר, שהוא היה לשעבר שכן שלנו, הישיש ר' יוסף צאלח, הם מהמשפחה של גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א – ונכדו שהוא ר"מ בישיבת מאור התלמוד, ויש לו נסיון רב עם בחורים. חיבר למענם את הקונטריסים הללו.

ישנם רבים העולים במסילה העולה בית אל, ולצערינו לא כולם ממצים את הכשרונות שלהם בלימוד. הקונטריס הזה שבידי, לא ראיתי כמוהו, 'כלים מעשיים להצלחה'. זהו כבר קונטריס מספר 7, שהוא הוציא לאור, ושמעתי כי יש לו הרבה יותר.

בנו הרב דוד צדוק הי"ו תושב רכסים ת"ו: הוא רוצה להוציא 250 קונטריסים, אבל בנתיים הוא הוציא רק 7.

תגובת מרן שליט"א: 250 קונטריסים? אשריו ואשרי חלקו. בגימטריא נ"ר.

כפי שאמרתי לכם, הדברים שם ממש נפלאים. ישנם בחורים, שיש להם קשיים, ואין להם למי לפנות, מישהו שיעזור להם.

אביא בפניכם כמה קטעים שראיתי, כדי שתבינו במה דברים אמורים. הוא מביא בדף ט"ז **דוגמא, בחור שהמאפיין התשוקתי שלו הוא לימוד בקיאות או הלכה, והוא מספר את זה לאבא שלו.** הוא אומר לאביו, תשמע, מה שאני לומד בישיבה, סוגיות במסכת בבא קמא או בבא מציעא, זה לא בשבילי. אני צריך סגנון אחר של לימוד.

ואביו נכנס ללחץ ואומר לבנו, "תדע! כשתלמד בקיאות תהיה עם הארץ, כדאי לך לשמוע לי, תשקיע רק בעיון".

ההתנהלות הזו תגרום. א' שההצלחה האמיתית של הבן תיעצר. ב' הבן נכנס לתהליך למידה, שייאש אותו. ואע"פ שהאבא מאד הצליח בעיון כי זה התאים לו, אבל הבן יתכן שבנו נולד עם תכונות שונות. מה שטוב לך, זה לא אומר שזה טוב גם לבן שלך.

הדוגמא הכי חביבה עלי בהגדרה של סביבה עוצרת, זה הסטייפלר ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל. הסטייפלר למד בעיון גדול – כולם מכירים את ספריו 'קהילות יעקב', אלו ספרים על מסכתות הש"ס בעיון – **ובנו הגר"ח זצ"ל נולד עם תכונת ומאפיינים תשוקתיים לבקיאות והלכה.**

דרך אגב, אני זוכר שסיפרו כי ראו זאת עליו גם בצעירותו, שהחזו"א – דודו – הוא שהכווין אותו לפי הטבעים שלו.

אם ח"ו הסטייפלר היה אומר לבנו תפסיק ללמוד בקיאות – אני רק מוסיף, כי אני שמעתי שזהו כבר מהחזו"א – אני אלמד אותך איך לומדים עיון, הדור היה מפסיד את שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל, את הפוסק שבכל יום ענה בעל פה ובכתב עשרות רבות של תשובות בהלכה. אם הוא היה לומד בשיטה הנקראת 'ישיבישׁ', בשיטה הישיבתית.

בהמשך הוא כותב, **עוד דוגמא, בחור שלומד את הקונטריסים שאני מחבר, והחברים אומרים לו "לא כדאי לך להתקרב לקונטריסים האלו. הרי ממתן תורה ועד היום, לא ניתנו כלים מעשיים, ובכל אופן יצאו גדולי עולם. ה'צדוק' הזה ממציא דבר חדש – חדש אסור מן התורה".**

זה נקרא "סביבה עוצרת". שהרי הבחור שקנה את הקונטרים חוֹוֶה, שאין לו דרך ברורה כיצד הוא יצליח, וע"י הכלים המעשיים יתכן שהוא יצליח. ובכל אופן מייעצים לו לא להתקדם.

אח"כ הוא כותב, **לגבי סביבה עוצרת – ע"י אנשים שחפצים בהצלחתנו.**

נשים לב! הדרך השנייה מדברת אל אנשים שרוצים בכל ליבם לעזור לנו להתקדם, ובכל אופן הם שגורמים לנו ללמוד בדרך שלא מתאימה לנו. הם מכניסים אותנו לאשליה שנצליח בדרך שלהם, ואנחנו מאמינים להם כי הם חפצים בטובתנו, וזה גורם לנו לקבל קבלות שמעבר ליכולת שלנו, שזה שלב א' – הסיפור. ובגלל שאנו סומכים עליהם, אנו מדמיינים שבודאי נצליח. כי אבא שלי ודאי חפץ בטובתי, ואז נוצר שלב ב' – שהוא הדמיון. וממילא נגיע לשלב ג' – שהוא תחושת מחסור, והתוצאה המוכרחת שיגיע שלב ד' – שהוא הרגש השלילי.

ובדף י"ח הוא מביא, **עוד דוגמא. בעל שאומר לאשתו, שמאד קשה לו ללמוד כל כך הרבה שעות בכולל, משום שיש לו תכונה שהוא חייב ליזום ולפעול, ולכך הוא רוצה להיות גבאי בבית כנסת, ועי"ז יהיה לו חשק ללמוד בכולל, כי הוא מיצה את עצמו. והיא אומרת לו, "כל יציאה מלימוד, תוריד אותך לגמרי". או שהבעל לא רוצה ללמוד בכולל סורוצקין, שיש שם אברכים "אריות", כיון שהוא מרגיש שם סוג ב', ורצונו לעבור לכולל קטן ופשוט, ששם יחשיבו אותו. ואשתו אומרת לו, "תעבוד קצת על המדות שלך, ותלמד בכולל החשוב – רק שם תתעלה". זה נקרא סביבה מדכאת.**

עלינו להיזהר מאד! לא לשמוע לסביבה שעוצרת אותנו, אע"פ שמאד מפתה לשמוע להם, כי הם אנשים שאוהבים אותנו, הם אנשים מאד חכמים. אבא שמאד הצליח בדרכו, עלי לשמוע לו, כי אין חכם כבעל הנסיון. ועם כל זאת, עלינו להיות מודעים שאסור לנו לשמוע להם. משום ששלמה המלך אמר, חנוך לנער על פי דרכו – דרך הנער, ולא על פי דרכה של סביבה עוצרת.

ברצוני להגיד לכם, כי לדברים הללו ישנם מקורות. בהסכמות שבפתח החוברת, אחת מן ההסכמות היא שלי, ושם הבאתי בזה"ל, **כבר כתב מהר"א הכהן בשבט מוסר פרק ראשון דף ו', הנני מוסֵר לך דבר אשר תרדוף אחריו, ויהיה חיים לנפשך וגו'. לעולם עיקר לימודך בדבר של תורה שליבך חפץ יותר, אם בגמרא גמרא, אם בדרוש דרוש וכו' יעוש"ב.**

אל תלמד דברים, רק בגלל שהסביבה אומרת לך שזה יותר טוב. אם אתה רואה, כי לך זה לא טוב. אמנם תשתדל, יכול להיות שישנם דברים חשובים, אולם אם הינך רואה כי אינך מתקדם, שנה ועוד שנה ולא הצלחתָ ח"ו, אזי 'אם בגמרא–גמרא, אם בדרוש–דרוש וכו'. כל אחד, לפי שורש נשמתו. הוא לא יצליח בדברים, נגד הטבע שלו.

זהו דבר אחד. וישנו דבר נוסף, שלא כתבתי שם.

דרך אגב, היתה לי שאלה. הרי מחבר הקונטריס, הוא ר"מ בישיבת מאור התלמוד. היכן ההסכמה של ראש הישיבה? [מרן שליט"א פונה לבנו הרב דוד צדוק], אתה צריך לענות לנו תשובה. שאלתי, איפה ראש הישיבה? אשר הוא עובד איתו שנים רבות? ראיתי הסכמות

נוספות של הג"ר ישראל גנס מירושת"ו, והג"ר שמואל אליעזר שטרן מבני ברק ת"ו.

רק לפני כן, אגיד לכם עוד מקור, לגבי הדבר השני. סביבה עוצרת.

מחילה, תבוא, אל תתבייש. לא הביישן למד, ולא הביישן מלמד. חשוב מאד שידעו זאת. שגם יכתבו את זה, שיהיה מודפס. שתהיה לפחות 'הסכמה בעל פה'. זהו ידידנו הרב דוד צדוק הי"ו מרכסים, שאביו שליט"א הוא מחבר הקונטרים הנז"ל.

לגבי סביבה עוצרת, לפעמים האדם לא עושה דברים בגלל הסביבה שלו. הגר"א בפירושו על ספר משלי, אומר לגבי הפסוק הוֹן עָשִׁיר קִרְיַת עֻזּוֹ [משלי י"ח, י"א], כי ישנם שני 'יצרים'. יש יצר הרע פנימי, ויש יצר הרע חיצוני. הגר"א אומר דבר חידוש, שאינו כתוב בשום מקום. ישנו יצר הרע פנימי, אשר אומר לאדם מבפנים, כל דבר אשר מכשיל. וישנו יצר הרע מבחוץ, שזאת היא הסביבה. כי האדם אינו יכול לעשות, קשה לו מאד לפעול, נגד החברה. והרחבנו על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פ' בראשית, גבי הפסוק והנחש היה ערום. זהו מה שכתוב כאן, הסביבה שעוצרת. צריכים לדעת להתגבר, נגד היצר הזה.

עכשיו תגיד לנו, תספר לנו מה שהיה.

הרב דוד צדוק: שאלתי את ראש ישיבת מאור התלמוד, בעיר רחובות, הג"ר אברהם יצחק קוק שליט"א – ראיתי אותו במסיבת פורים – למה הוא לא כתב הסכמה. הרי אבי מורי שליט"א למד אצלו ארבעים שנה. אבא שלי כתב באחד העמודים, שכאשר הוא היה בישיבה, לא היה יום שהוא לא דיבר איתו – עם ראש הישיבה – לפחות פעם אחת. שאלתי אותו, האם הדבר נכון. והוא ענה לי, כי לא היה יום, שהוא לא דיבר איתי פחות משלוש פעמים. ארבעים שנה הוא שם, והוא גם עשה לו את השידוך, הוא מכיר מהשטח את הכל. הוא לא תירץ, למה הוא לא כתב הסכמה. [שמעתי כי הוא אמר שחושש שלא יבינו הבחורים את הכוונה בקונטרים הללו].

מרן שליט"א: העיקר, מה הוא אמר לך על מה שכתוב פה בקונטרים?

הרב דוד: הוא אמר שזה מיוחד. שזה טוב.

מרן שליט"א: ברוך ה'. כן ירבה וכן יפרוץ. שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

ברצוני לומר לכם, כי ישנם כאן דברים של חכמה ומוסר, דברים היוצאים מן הלב והנכנסים אל הלב, ממש לא האמנתי לראות את הדברים כתובים. מה שהוא אומר, אלו דברים שאנחנו כבר חושבים ויודעים אותם. אולי זהו משהו קצת 'תימני'. יש פה משהו, מן החכמה של־תימנים... הוא פירט זאת בהרחבה בלשון זמנינו. המקום ברוך הוא יהא בעזרו.

אני מבקש, שהרב אביהוא שאער הי"ו לא יצא מכאן עם שום ספר, תשתדלו 'לרוקן' אותו. כי הוא השקיע הרבה. ונזכה כולנו להגדיל תורה ולהאדיר, ואור התורה יוסיף להאיר, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך וְהֻגַּה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050–4140741.

הננו להודיע בזאת כי

השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש

עכשיו בחדשי הקיץ

השיעור מתחיל בשעה 21:30

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות

וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

ויקהל–פרה

אדר התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

חידושים בעניין ברכת האילנות. א' צריך להוסיף 'נָאוֹת', לאחר המלים 'בְּרִיוֹת טובות'. ההבדל שבין 'בְּרִיוֹת' לבין 'בְּרִיוֹת', ביאור כי כאשר הבי"ת מנוקדת בחירק נכללים בכך אילנות, ומדוע לא גרסינן בהדיא 'אילנות'. ב' במלה 'להתנַאות', האות נו"ן בפתח. ג' תיבת 'בהן', בנו"ן.

אין לומר ברכת האילנות אלא כאשר ניכר ונרגש נוי הפריחה.

ערב פסח שחל בשבת – כבשנתנו זו – כיצד לעשות את הסעודות בשב"ק.

מעשה שהיה עם אביו של מרן שליט"א – הגה"צ הרב נסים רצאבי זצ"ל – בעיר רצאבה שבתימן, כאשר חכם אחד התיר לבני משפחתו לאכול מצה בערב פסח שחל בשבת. ויסוד כי אין לסמוך על איזו דעה יחידאה, נגד מה שמקובל בהלכה ובמנהג.

על דרך הנאמר לעיל, אין לסמוך על תשובה שפורסמה לאחרונה בעניין צירוף קטן למניין, ואפילו שלושה קטנים, כי היא דעת יחיד.

החובה לפשפש במעשינו עקב הגזירות שישנן כיום, כגון גזירת גיוס בני הישיבות, וגזירת המעונות. וכן מצב המלחמה השורר בארצנו הקד'. פירוש שמותיהם של־ארגוני הטרור של־אויבינו הקמים עלינו, כגון, חֲמַאס, אַלְקַאעִדַה, חִזְבְּאַללַה, פַּתְח, ולימוד מתוך השמות הללו שרומזים לנו בכך מן השמים כלפי עוונות עם ישראל הזקוקים לתיקון.

החיזוק בעניין גזירת הגיוס, צריך להיות לא רק בלימוד התורה, אלא גם בענייני צניעות וקדושה, וחשיבות הנישואין בגיל שמונה עשרה. ומעשה מזעזע שמובא בתנא דבי אליהו.

קריאה להשתתף בכינוס כנגד הגזירות על התורה, ובפרט על גזירת הגיוס, שיתקיים ביום חמישי ער"ח ניסן, בירושלם עיקו"ת.

מבוקש עורך לחוברת שתתריע בעניין השיר 'לכבוד התנא האלהִי, רבי שמעון בר יוחאי', שצריך לומר הה"א בחירק, כי זהו חירוף וגידוף לומר 'האלהַי'.

בשבח 'ישיבת בין הזמנים' המתקיימת בעיר רכסים ת"ו, שמארגן ידידנו הרב עובדיה סיאני הי"ו.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 781

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הנכבד והנעלה רבי אריאל נהרי הי"ו, מירושלם עיקו"ת, שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה לרכישת כל סדרת הספרים פירוש המשנה לרמב"ם – בהוצאת מכון המאור. וכן את כל 'משנה תורה' לרמב"ם – בהוצאת הר"ש פרנקל. וזאת לצורך עריכת השיעורים השבועיים – חוברות "שערי יצחק" היוצאים לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בכדי שיצאו בצורה המושלמת והמדוייקת ביותר. להצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות, בריאות איתנה ופרנסה טובה, אכי"ר.

יישר כוחו. ירבו כמותו בישראל. הדבר חשוב מאד. כאשר אנחנו מביאים בשיעורים השבועיים את דברי הרמב"ם, ובפרט כאשר מדייקים את לשונות הרמב"ם, והרי ב'אוצר החכמה', אין את 'משנה תורה' שבהוצאת הר"ש פרנקל, וכן לא את 'פירוש המשנה' לרמב"ם שבהוצאת מכון המאור. הדבר מכביד עלינו, ועל הרב שילה הי"ו העורך, כי כל פעם צריכים לתקן, ולשלוח צילומים וכו'. ב"ה כעת הדבר מסודר. אם כי יש ב'אוצר החכמה' רמב"ם מדוייק, בהוצאת שילת, שזה הכי קרוב למהדורת פרנקל, אבל עדיף פרנקל כי זה כשר למהדרין, ונפוץ בעולם התורה.

כמו"כ השיעור מוקדש ע"י רבי נריה שם טוב בן איתן ורעיתו הי"ו, מארצות הברית, לרפואת הסבתא מרת רבקה בת יקוט אביבה שתחי' הזקוקה לרפואה שלמה במהרה, ולרחמי שמים מרובים, בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ. יהי רצון. כי אני י"י רופאך.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר שתחי', מארצות הברית, להצלחה בכל מעשה ידיה, ושתרווה נחת מכל יוצאי חלציה, בעבור שהתנדבה ומתנדבת תמיד לכולל נתיבות מהרי"ץ. זהו משהו קבוע. ברכה קבועה.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי מאיר בן משה יצחק ורעייתו הי"ו, מארצות הברית לעילוי נשמת רבי שמואל צבי בן חיים ז"ל, שבשבוע זה יום כ"ז אדר חל יום היאר–צייט שלו, ולעילוי נשמת רבי בועז בן משה ז"ל, ומרת רחל לאה בת משה ע"ה, תנצב"ה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן בכלל הברכות, השיעור מוקדש לרפואת ידידנו הרב שמואל בן ישעיהו נחום הי"ו – הוא היה משתתף פה בשיעורים, הרב שמואל נחום – הזקוק לרפואה שלימה בתוך שאר כל חולי עמו ישראל. ישועת י"י כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש – השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

חידושים בעניין ברכת האילנות. א' צריך להוסיף 'נָאוֹת', לאחר המלים 'בְּרִיוֹת טובות'. ההבדל שבין 'בְּרִיוֹת' לבין 'בְּרִיוֹת', ביאור כי כאשר הבי"ת מנוקדת בחירק נכללים בכך אילנות, ומדוע לא גרסינן בהדיא 'אילנות'. ב' במלה 'להתנַאות', האות נו"ן בפתח. ג' תיבת 'בהן', בנו"ן.

דבר בעתו מה טוב.

עוד מעט חודש ניסן, 'ברכת האילנות', ונתחדשו לנו בעזרתו יתב' בעניין הזה כמה דברים.

דבר ראשון, 'השבת אבידה'. בנוסח הברכה, חסרה לנו מלה. לפי הגירסא שלנו, לפי הרמב"ם והתכאליל הקדמוניות, הברכה מעכשיו היא תהיה בת עשרים תיבות. עשרים מלים במדוייק. האמת היא, כי גם בנוסחאות האחרות זה עשרים מלים, הדבר יצא מכֻוון, כי הם משמיטים מלים ומאידך מוסיפים מלים.

הנוסח שלנו הוא כדלקמן. עד 'מלך העולם', ישנן שש תיבות. **ברוך אתה י"י אלהינו מלך העולם. אחר כך, שלא חיסר בעולמו כלום. עוד ארבע. ביחד עשר. וברא בו בריות טובות** – כעת חסרה לנו כאן מלה, **'נאות'**. זאת השבת אבידה. מחזירים מלה, שאינה כתובה בתכלאל עץ חיים, ולא בסידורים הרגילים. וביחד הן חמש תיבות. ואחר כך, **כדי להתנאות בהן בני אדם**. עוד חמש תיבות. נמצאו סה"כ עשרים תיבות.

הדבר בזכותו של ידידנו הרה"ג יהודה מהלא הי"ו מירושלם עיקו"ת, אשר ביקשתי ממנו שיברר את הנושא הזה היטב, והוא מצא עשרים ושמונה תכאליל, מן המובחרים והמדוייקים, שכתובה בהם המלה 'נאות'. וגם ברמב"ם, כך כתוב. הסכמתי איתו, אפילו שמהרי"ץ לא כתב את המלה הזאת. כמו שיופיע בס"ד במאמר מיוחד, בקובץ דברי חפץ הקרוב.

שאלה מהקהל: גם אצל הספרדים והאשכנזים, אין את המלה הזאת?

תשובת מרן שליט"א: גם אצלם אין.

עכ"פ כך צריך לומר, 'בריות טובות נאות'. כנראה המלה 'נאות' נשמטה בחֵלק מן הספרים, מפני שהדבר היה נראה להם כפילות. 'נאות' – 'להתנאות'. זה נראה להם מיותר.

הערה מהקהל: אכן זה נשמע כפל מלים.

תגובת מרן שליט"א: בעז"ה הדבר יבואר לקמן.

*

ראשית צריכים להבין, מה פירוש המלה 'בְּרִיוֹת'?

בנוסחאות האחרות אומרים – בברכת האילנות – 'בְּרִיוֹת טובות, ואילנות טובות'. אולם בנוסח שלנו, לא מוזכר בכלל 'אילנות'.

התשובה היא, כי המלה 'בְּרִיוֹת', כוללת גם את האילנות. המלה 'בְּרִיוֹת' זה רק בני אדם, אולם המלה 'בְּרִיוֹת' כוללת גם את הצומח. ויכול להיות אולי, שזה כולל עוד דברים, כל מה שנברא. 'בְּרִיוֹת', כמו בלשון יחיד בְּרִיָּה [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק ויקהל ופקודי התש"ע].

ברם קשה לכאורה, מדוע לא קבעו במפורש בנוסח הברכה, את המלה 'אילנות'? למה לכתוב 'בְּרִיוֹת', ושתבין כי כלולים בכך גם האילנות?

תשמעו תשובה, הפלא ופלא. זאת בסייעתא דשמיא.

כידוע, את הסוד שבברכה הזאת גילו רבותינו המקובלים, כי הדבר בא לתקן את הנשמות המגולגלות. לכן בדורות האחרונים, הספרדים עושים מכך 'עניין' גדול. ברב עם. גם אנחנו ממליצים לעשות זאת, למרות שאצל אבותינו נע"ג לא נשמעה בכלל הברכה הזאת. וכן אצל האשכנזים. אולם הספרדים, העניין של 'תורת הקבלה' פרח אצלם, נתפרסם וכו'. הם הראשונים בזה. על כן, כיון שנתגלה סוד הברכה, כי הדבר בא לעשות תיקון, ממילא עושים זאת ברב עם, וגם יותר טוב שהדבר יהיה מחוץ לעיר, כלשון הגמ' והפוסקים, יוצאים לגנות ולפרדסים. אלו דברים רצויים, כדאי גם לנו לקבל זאת.

בספר חמדת ימים [ענייני פסח, פרק ראשון אות נ"א] כתב בזה"ל, **מנהג החסידים הוא, לצאת אל הגינות בימי ניסן, ולברך ברכה זו. 'החסידים' היינו המקובלים, המתחסדים עם קונם.**

וטעמו של דבר, יען כי הנפשות הנידחות, המה יציצו כעשב הארץ בקרב הימים האלה, ומתלבשות בענפי האילנות ודשאים. ובברכה זו, אם יכוונו לתקן אותם, המה יעלו בהר ה', ותמצאן מנוחה בכח הברכה.

בימים האלה, בחודש ניסן, יכולים – על ידי הברכה הזאת – לתקן את הנשמות המגולגלות.

כעת, תשמעו תשובה נפלאה לשאלה דלעיל. הסיבה שתיקנו לומר 'בְּרִיוֹת', היא בכדי לכלול את האילנות, כי גם הם 'בני אדם', מכיון שבני אדם מגולגלים באילנות. נפלא ממש.

כמו־כן, לא לחנם הכפל 'נאות' – 'להתנאות', כי זה בא להגיד שהדבר חוזר, שלוש פעמים. ע"ד שנאמר בספר איוב [ל"ג, כ"ט], **הֵן כָּל אֵלֶּה יְפָעֵל אֵל, פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם גָּבֶר.** בפסוק הזה, רמוז סוד הגלגול. שהנשמה חוזרת שלוש פעמים. לכן כללו זאת – הדבר נרמז כן – בנוסח הברכה. זאת איננה כפילות. מי שיתעמק, יבין.

וזה לא רק הנשמות המגולגלות. בספר פתח הדביר [ח"ב או"ח הל' ברכות סימן רכ"ו] הביא, כי הנשמות המגולגלות זה לא העיקר. אינני יודע, האם דבריו מוסכמים, אולם בכל אופן הוא אומר כי ישנו משהו, שהוא יותר העיקר. והן הנשמות הנדחות, אשר אינן זוכות להיכנס לגן עדן.

הוא מביא לכך מאמר מפורש מהזוה"ק פרשת בלק [דף קצ"ו ע"ב], **אמר רבי אלעזר, ביומי ניסן וביומי תשרי, רוחין ונשמתין משטטן ופקדן לאתר דאצטריך, וְאִתַּחְזָן ע"ג שורין דגנתא** – רואים אותם על גבי החומות של גן עדן – **דלא זכו למיעל לגו בהדי צדיקיא דזכו להאיי עינוגא ד'עין לא ראתה'.** עדיין יש להם מעצורים, שאינם יכולים להיכנס לג"ע, הם בנתיים מעל החומות.

דרך אגב, הפלא ופלא. הרי ישנם כאלה שגורסים בברכה – במקום המלה להתנאות – 'להתעדן' בהן בני אדם וכו'. נראה שרמוז פה עניין 'גן עדן'. אמנם אנחנו וכמעט כולם לא גורסים כך, אבל אולי מי שקבע את הנוסח הזה, הוא כיוון לכך.

כתב על כך בספר פתח הדביר [שם] בזה"ל, **וכוונת הברכה הלזו, היינו להתפלל גם עליהם שיזכו ליכנס במחיצתם. וכיון דאמרו בזוה"ק, יומין רשימין אית השתא, יומי ניסן ויומי תשרי, ובתשרי ליכא לבלוב אילנות, לכך אמרו דברכה זו שייכא דוקא ביומי ניסן** וכו'.

ובהמשך הוא כותב במפורש, עיקר ברכת האילנות, אינו אלא לתיקון הנשמות הנידחות, שהם דרות באילנות לא ע"י גלגול, והן מצפות תיקון ע"י אמירת ברכה זו דוקא על אילני דמלבלבי, והיינו בחודש ניסן בלבד דאיכא לבלוב אילנות כנז' מהזוה"ק. אלא דדרך אגב, פותח כיוון גם לתיקון המגולגלים וכו'.

א"כ לדבריו, ישנו גם את הטעם הזה. בדרך כלל בספרים אומרים, כי זהו תיקון לנשמות המגולגלות, אולם לפי דבריו זהו רק דרך אגב. **פחות** או יותר, לענייננו הדבר לא כ"כ משנה. העיקר שזה 'בְּרִיוֹת'. כי המלה 'בְּרִיוֹת', כוללת גם את זה, וגם את זה.

אבל יש הבדל, כי מגולגלות זה עונש, לכפר. אך המתעכבים על החומות, זה הרבה יותר טוב, כי אינו עונש, רק אין להם זכיות מספיק להיכנס לגן עדן. הם כמו באמצע.

*

לגבי המלה 'להתנַאות', גירסת מהרי"ץ היא שהנו"ן בפתח. ולפי מה שהוא – הרב מהלא – בדק, בספרי תכאליל רבים, מהמדוייקים והמובחרים ביותר, אכן כתוב ככה, בפתח, לא בקמץ. גם לכך צריכים לשים לב.

*

ולגבי המלה 'בהן', צ"ל בנו"ן פשוטה. ולא 'בהם'.

כפי שאמרנו, ישנן בברכה זו עשרים תיבות, ונראה כי זהו כמו לאור ישר ולאור חוזר. עשר ספירות ישר, ועשר חוזר. לומר לך, דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא [קהלת א', ד']. גם מספר המלים שקבעו בברכה, הכל במשקל במדה ובמשורה. הכל מדוייק הפלא ופלא.

זהו מה שהתחדש בס"ד בינתיים, בעניין ברכת האילנות. יש לשים לב לומר כך, וכן לתקן בסידורים, להוסיף את המלה 'נאות', אחרי המלים בריות טובות. 'בריות טובות נאות'. הדבר בא להגיד כדלקמן. 'בריות טובות' היינו, 'טוב' מבחינת התועלת, כלומר פירות טובים ומתוקים, וכד'. אבל, גם 'נאות'. מבחינה חיצונית.

שאלה מהקהל: אם כן צ"ל בוא"ו החיבור, וְנאות?

תשובת מרן שליט"א: כנראה יש איזו סיבה נסתרת להשמיט אותה, כגון גימטריא מסויימת. המקום ב"ה יאיר עינינו.

אין לומר ברכת האילנות אלא כאשר ניכר ונרגש נוי הפריחה.

בכך נתחדש לי, שאנחנו צריכים לשים לב. **כאשר** אנחנו רוצים לזכות בברכת האילנות, פה בסביבה שלנו [שכונת נוה אחיעזר בבני ברק ת"ו], הננו מחפשים ומחפשים, ובקושי מוצאים איזה עצים, שיהיה אפשר לברך עליהם. מעיינים היכן היא הפריחה שבעץ.

ברם מהשתא נראה לי, כי אם קבעו בנוסח הברכה את המלה 'נאות', אזי צריכים להרגיש את הנוי. צריך שהפריחה תהיה ניכרת. שרואים את נוי הפריחה. אם לא רואים, חושבני שאין לברך.

אם־כן צריכים לחפש. לראות באיזה מקום בסביבה אם ישנם אילנות פורחים, בצורה שזהו מראה מרהיב ונאה, שרואים את הנוי, כי הפריחה היא מרובה. אבל לא שבקושי, רק אחרי שמחפשים מוצאים. לא על כך נתקנה הברכה. כמבואר בלשון הגמרא ברכות [דף מ"ג ע"ב], 'וחזי אילני דקא מלבלבי'. גם הרמב"ם מדייק כך בלשונו [פרק י' מברכות הלכה י"ג], 'אילנות פורחים וניצנים עולים'. המפרשים מדברים על כך, כיצד להסביר את הרמב"ם. אבל היגעתי כעת למסקנא, שצריכים להשתדל לחפש. השם ברוך הוא יזכנו.

זהו הדבר הראשון.

ערב פסח שחל בשבת – כבשנתנו זו – כיצד לעשות את הסעודות בשב"ק.

דבר שני, בעניין ערב פסח שחל בשבת.

רבים שואלים, איך לעשות את הסעודות בערב פסח שחל בשבת, כמו בשנתנו זאת. וכן לגבי הסעודה השלישית, שזהו בזמן שכבר אסור לאכול חמץ. ע"כ הם שואלים, איזה הדרך ישכֻּן אור?

שאלו זאת בע"פ, וכן בכתב. בני הרה"ג שאול הי"ו שלח אלי בזה"ל, הרב שר שלום מהצרי יצ"ו, מעיר נתיבות ת"ו, בנו של הרב יואב מעיר עמנואל ת"ו אומר, כי יש אנשים שטועים בכוונת מהרי"ץ וש"ע המקוצר, ובערב פסח שחל בשבת הם מסתפקים בחלוקת סעודת שחרית לשתים, ולא עושים כלל סעודה שלישית. הם מחלקים את סעודת שחרית לשתים. לפני ארבע שעות, הם אוכלים חמץ, רק שעושים הפסקה בינתיים.

בעוד שלמעשה לפי מָרַן הש"ע והרבה ראשונים, אין יוצאים בסעודה זו יד"ח, כפי שכתב הכה"ח ועוד. הכף החיים [סימן תמ"ד סק"ח] כתב שלא יוצאים בכך ידי חובה, כי סעודה שלישית זמנה הוא רק אחרי שש שעות ומחצה, והם עושים אותה בבוקר.

ומכיון שבמציאות יש אנשים שטעו בכך, אולי כדאי לפרסם שאין לנהוג כן, אלא רק בצירוף קיום סעודה שלישית לאחר זמן מנחה גדולה באופן המותר, וכפי שכתבו הפוסקים.

שאלה נוספת שנשאלה בעניין, **לכבוד מו"ר שליט"א.**

היאך יותר כדאי לקיים סעודה שלישית בשבת זו. האם לחלק את סעודת שבת השנייה לשתיים, ואז זה לא אליבא דמרן בסימן רצ"א סעיף ב', שאם עשאה קודם שהגיע זמן המנחה לא קיים מצות סעודה שלישית. או שיעשנה לאחר שש וחצי שעות, על מצה מבושלת. ואם עושה אותה לאחר שש וחצי שעות על פירות או בשר ודגים, האם זה ירד בדרגא, ואז עדיף לחלק את הבוקר לשניים?

בברכת בריאות ושמחה, נ. מחפוד.

למעשה, זאת איננה טעות – מי שהבין ממהרי"ץ ומש"ע המקוצר, שיוצאים בזה ידי חובה – אלא אדרבה. מעיקר הדין, נראה כי דעת מהרי"ץ היא, שיוצאים בכך ידי חובה. כי מהרי"ץ מביא, יש אומרים כך, ויש אומרים כך. משמע, תעשה מה שתרצה.

לכן גם אנחנו כתבנו כך, בשלחן ערוך המקוצר [בסימן פ"ט סעיף ד'] – בעיקבות מהרי"ץ – בזה הלשון, **בבוקר מתפללים בהשכמה, תכף שעלה עמוד השחר.** דהיינו מתחילים 'הודו' – כך זה אצלינו פה בביהמ"ד פעו"צ ב"ב – בערך בשעה 5:00 בבוקר. צריכים להזדרז, לישון מוקדם בכדי שיקומו מוקדם, כדי שלא לאחר את הזמן.

ויזדרזו בתפילה, כדי שלא לאחר הזמן שמותרים באכילת חמץ. (ובעניין הפטרת שבת זו, עיין לעיל סימן פ' סעיף ד').

וכדי לקיים מצות סעודה שלישית, יש אומרים שיחלק סעודת שחרית לשתים, דהיינו שיברך ברכת־המזון, ומפסיק מעט בהליכה ובדברי־תורה או בטיול, וחוזר ונוטל ידיו ואוכל קצת, ומברך שנית ברכת־המזון. ויש אומרים שזמנה דוקא אחר מנחה, לכן יעשנה אז בלביבות מטוגנות, או במצה עשירה וכדומה (ודוקא עד שלוש שעות קודם הלילה, כדלעיל סימן פ"ח סעיף ב'), או ישתה רביעית יין או מיץ־ענבים (ובתוך שלוש שעות קודם הלילה, צריך לכל הפחות שתי רביעיות או רובן) והוי במקום סעודה, או בבשר, או במיני פירות.

העניין כתוב בלשון, 'ויש אומרים'. משמע, שאין כאן הכרעה ברורה. אולי אפשר היה להבין, כי יש אומרים ויש אומרים, הלכה כי"א בתרא. אולם הכלל הזה, בספרי שלחן ערוך המקוצר, לא בר־תוקף. זה הכלל בשלחן ערוך של מרן. ואם העיקר כי"א בתרא, הייתי צריך לכתוב זאת, בצורה יותר מפורשת, לפי שיטת חיבור הספר.

[**טעות** לעולם חוזר, ובשיעור שאחר זה ביארתי בס"ד שהכללים בתקפם גם בש"ע המקוצר, וה"ה למהרי"ץ דלעיל].

דהיינו, מעיקר הדין, אפשר את הדרך הזאת, או את הדרך הזאת. כמובן, יותר טוב לעשות את שני הדברים. אבל עכ"פ מדברי מהרי"ץ משמע, שהדבר אינו מופרך. האמת היא, שזהו נגד הרמב"ם [בהלכות שבת פ"ל הלכה ט'], ונגד השלחן ערוך [אורח חיים סימן רצ"א סעיף

ב']. הרמב"ם ומרן סוברים, שיוצאים ידי חובת סעודה שלישית, רק לאחר שהגיע זמנה, דהיינו אחרי שש וחצי שעות. אבל מהרי"ץ זיע"א הוא עמוד ההוראה שלנו, ומדבריו משמע שהדבר אפשרי. הרי ישנם גאונים – עוד לפני הרמב"ם – אשר אומרים כך, כמו שהבאנו בשיעור כי תשא התשפ"א בשל"ב.

למעשה, בדורות שעברו, כפי מה שאני מכיר, הם לא עשו זאת. מסתמא היה קשה להם, לחלק את הסעודה לשתים. ברם, כבר דיברנו על כך בשיעור שהזכרתי, דהיינו מוצש"ק כי תשא, וכן במוצש"ק ויקהל ופקודי, ובמוצש"ק ויקרא – דרשת שבת הגדול, בשנת התשפ"א. שאז ג"כ היה ערב פסח שחל בשבת, ואמרנו כי לא רק שאפשר לחלק את סעודת שחרית לשתים, אלא בשעת הדוחק אפשר לחלק אפילו את סעודת הלילה לשתים. גם בליל שבת, אפשר לעשות כך. הם לא כתבו את העצה הזאת, כי בדורות שעברו היה קשה לעשות את זה, כיון שלא היה להם חשמל.

הכי טוב, לעשות גם את העצה הזאת, לחלק סעודת שחרית לשתים, שאז יצא ממש ג' סעודות בפת חמץ. ולאחר זמן המנחה, לעשות את העצה השנייה, לאכול לביבות מטוגנות. וישנה אפשרות בעצם, אפילו במיני מאפה, עוגות או עוגיות. ודוקא קודם שעה עשירית. לאחר מכן, אפשר רק בבשר, דגים, או מיני פירות.

לגבי מצה מטוגנת או מבושלת, למרות שבשלחן ערוך המקוצר [סימן ח"פ סעיף ד'] משמע שזהו דבר טוב, שמותר לעשות זאת לאכול מצה מטוגנת או מבושלת בערב פסח, וכי זאת רק חומרא שלא לעשות כך, אבל כבר הסברתי בזמנו בשיעור שחזרתי בי מכך, אני מתחרט שכתבתי זאת, כיון שרבים סוברים כי אסור לאכול מצה מטוגנת או מבושלת בערב פסח. עדיף לביבות, שזהו קמח מצה מטוגן. או מאפה מקמח מצה. כי לא יוצאים בזה ידי חובה.

הנני יודע, שישנם כאלה המחמירים במאפה זה, וסוברים שהדבר אסור, ברם נראה לענ"ד שזה מותר. בכל ערב פסח רגיל ג"כ. ויתבאר בלנ"ד בשיעור נוסף.

שאלה מהקהל: מתי מתפללים מנחה בשב"ק זו?

תשובת מרן שליט"א: רצוי להקדים, בכדי שיספיקו לאכול. כי בשעה רבע לארבע, כבר יהיה אסור. א"כ שתפילת המנחה תהיה בשעה 2:30–3:00, פחות או יותר, ויוכלו לאכול כדלעיל עד רבע לארבע, שזהו הסוף.

שאלה מהקהל: מה עדיף לחלוק? סעודת הלילה או סעודת היום?

תשובת מרן שליט"א: סעודת היום.

מעשה שהיה עם אביו של מרן שליט"א – הגה"צ הרב נסים רצאבי זצ"ל – בעיר רצאבה שבתימן, כאשר חכם אחד התיר לבני משפחתו לאכול מצה בערב פסח שחל בשבת. ויסוד כי אין לסמוך על איזו דעה יחידאה, נגד מה שמקובל בהלכה ובמנהג.

תשמעו סיפור, שסיפר לי אבא מארי זצ"ל. מעשה שהיה בעירנו רצאבה [שבתימן], בערב פסח שחל בשבת, כי הרי הם אז – בארץ תימן – היו אופים את המצות במוצאי שבת, דהיינו בליל הסדר. אמנם בש"ע [סי' תנ"ח] כתוב, כי יש לאפות אז את המצות בערב שבת, אבל אצלינו לא נהגו כך. נהגו לאפות במוצאי שבת, כדעת הרבה גאונים וראשונים הסוב' כך. בטור מובאת מחלוקת בעניין זה, אבל כבר מהרי"ץ כותב [עץ חיים חלק שני דף ב'], כי 'חביבה מצוה בשעתה', לאפות במוצאי שבת. אם כן, הם אפו במוצאי שבת. הם חיכו קצת, אחרי שחזרו מבית הכנסת, עד שגמרו הנשים לאפות, ואז התחילו את הקידוש, ואת כל הסדר.

בארץ תימן, הרי הנשים היו אופות את המצות, כפי שהן היו אופות לחם בכל ימות השנה. הן היו מומחיות בזה, זאת אחת המלאכות שלהן. אבל כמובן, לאפיית מצות לקחו את הנשים הכי מומחיות והכי זריזות. היתה להן יראת שמים אמיתית. אפו את המצות ממש באימה, ניתן היה לראות את היראת שמים באפיית המצות.

לדוגמא, זכורני ששאלתי את אמי ע"ה, למה את לא אופה מצות? בארץ ישראל, היא לא אפתה מצות. למרות שהיא יכלה לאפות, היתה לה אפשרות, כי היא אפתה ב'טָבּוּן' כל השנה לפעמים. וראיתי כיצד היא ממש נבהלה ואמרה, 'ברוך עמי מִמִּצרים' [עי' ישעיה י"ט, כ']. ברוך ה', שהדבר אינו באחריותי. היה לה פחד, לאפות מצות. מַחְמֶצֶת, אותיות חמץ מת. רח"ל.

בכל אופן, באותה השבת – שחל ערב פסח בשבת – הרי בארץ תימן הנשים לא היו יוצאות ומסתובבות ברחובות, בפרט בבגדי שבת. נהגו בצניעות אמיתית. הן היו יוצאות, רק כאשר הגברים היו בבית הכנסת. בתימן, זמן התפילות הוא קבוע. כל בתי הכנסת, מתחילים באותה השעה. למשל ביום חול, שעה אחרי הנץ החמה, לא תמצא שמַתחילה תפילה בציבור. לא כמו היום, שאפשר למצוא מניין אפילו בשעה 9:00, או בשעה 10:00 או 11:00. שעה אחרי הנץ, זהו. אין תפילה בציבור. הזמנים היו קבועים. כל בתי הכנסת, היו אותו הדבר. ובשבת קודש, הנשים היו יוצאות להתארח – כגון לבקר יולדת, או איזו שמחה שישנה בקהילה – כאשר הגברים היו בבית הכנסת. אחר הצהרים, כאשר הגברים היו לומדים בביהכ"נ ונשארים עד אחרי תפילת מנחה, זהו הזמן שבו הנשים היו יוצאות להתארח.

באותו ערב פסח שחל בשבת, זהו הנושא לשיחה שהיתה ביניהן, כיצד הסתדרתם? איך עשיתם עם החמץ והכלים? כי זהו דבר מסובך, כידוע. וכל אחת, היתה מספרת.

פתאום אשה אחת אמרה לחברותיה, אנחנו 'אֲבַלְנַא מֶפְטַר'. אכלנו 'מופטר', שפירושו כשר לפסח. דהיינו, הם אכלו מצות. אפינו מצות בערב שבת, ובכך פתרנו את הבעיא. כך עשתה משפחה אחת שם.

מצה בלשון ערב, אומ' פַּטִּיר. דומה לארמית, פַּטִּירָא.

הדברים נתגלגלו ונשמעו, חזרו לביתן וסיפרו זאת לבעליהן, והדבר נודע לאאמו"ר זצ"ל. הוא אמר, אוי ואבוי. הרי אמרו חכמים, כל האוכל מצה בערב פסח, מכין אותו מכת מרדות [עיין ירושלמי מסכת פסחים פרק י' הלכה א', ורמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו' הלכה י"ב].

והנה עובר יום יומיים, ולפתע נשמע חכם אחד מחכמי העיר, רב זקן, שאמר בזה"ל, 'מי זה שאמר שהאוכל מצה בערב פסח מכין אותו מכת מרדות? אני אכה אותו בבית דין של מַעְבַּר'. יש עיר בשם מעבר. ונתברר למפרע, כי הוא זה שנתן לבני משפחתו את ההוראה או ההיתר, לאכול אז מצה.

'מַעְבַּר' זאת העיר הראשית, במחוז שלנו. העיר רצאבה, היא באותו המחוז. דהיינו, אני אוכיח לו שם כי הדבר מותר. הכוונה להעניש אותו באמצעות הערכאות של אומות העולם.

אבא מארי זצ"ל אמר לי, כי סיפרו לו, שאותו רב לא הלך באותו לילה לישון, חיפש ופשפש כל הלילה בספרים, איזה היתר. על סמך מה הוא התיר זאת.

איננו יודע, כיצד נגמר הסיפור. מסתברא כי לבסוף הוא ראה שהדבר כתוב במפורש בשלחן ערוך שאסור, ואז הוא חזר בו.

*

בכל אופן, האמת היא כי הדבר אינו מופרך. אם הוא חיפש בספרים, הוא בודאי יכל למצוא.

הרי ישנה את שיטת הרא"ש, ורבי' זרחיה הלוי – הרז"ה – כי רק כאשר מתחיל איסור אכילת חמץ, רק מאז אסור לאכול מצה. ברם, ההלכה אינה כך, ולא נוהגים ככה. אלא נוהגים לאכול כרגיל, עד סוף זמן אכילת חמץ. וע"ע אגרות משה חלק א' מאורח חיים סימן קנ"ה דף ער"ד ד"ה והנה, ובס' ערב פסח שחל בשבת, שחיבר הרב צבי כהן, פרק ח' דף נ"ד, בשם כמה רבוותא.

בבית יוסף [או"ח סימן תע"א] מובא בזה"ל, **הא דאמרינן בירושלמי, האוכל מצה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה – פי' מכת מרדות – כתבוה**

הרי"ף והרא"ש בפרק אלו עוברין, והרמב"ם בפ"ו.

וכתב הרא"ש, ונראה דדוקא מזמן איסור חמץ ואילך. דהיינו, רק אחרי ארבע שעות.

וכתב הר"ן, שכן דעת הרז"ה, ושהרמב"ן השיב עליו ואמר דסוגיית הירושלמי מוכחא דכל היום כולו אסור, והר"ן דחה ראייתו. והרב המגיד כתב, שמדברי הרמב"ם נראה, שכל היום אסור.

וכן בהגהת רמ"א בשלחן ערוך [שם בסעיף ב'] נפסק, שאסור לאכול מצה שיוצאים בה בלילה, במשך כל היום. וכבר הרמב"ם פוסק כך, שאסור כל היום, כמו שאמרנו. זאת היא ההלכה למעשה, וכך נהוג בכל תפוצות ישראל. רק בליל י"ד, ישנם המתירים זאת. ברם לגבי ערב שבת של ע"פ שחל בשבת, למרות שבעצם מותר לאכול מצה, מעדיפים שלא לאכול מצה. כי ראשית, ישנם המחמירים בכך גם בלילה. דבר שני, נראה כי ישנו איזה עניין, לחנך את הילדים בדבר הזהירות של חמץ ומצה. לא להתחכם. אל תחפש, כגון מצה מבושלת או מצה מטוגנת, או כל מיני היתרים. כי לגבי מצה מטוגנת או מבושלת, אכן ישנם המתירים, אולם הרבה גדולי ישראל מתנגדים לכך. ולא רק בגלל עניין החינוך, אלא יכול להיות אפילו שישנם בכך 'ענייניים'.

עכ"פ רואים, כי כך נהגו בכל הדורות, כמו שכתוב בגמ' ובפוס' משיירים מזון שתי סעודות בצמצום. העניין של מצה מבושלת, נתחדש רק בדור שלנו. אף אחד לא עשה זאת בעבר. מה שכן, ישנם מקומות שהם חייבים את ההיתר הזה, כגון מוסדות גדולים, או משפחה גדולה בלי עין הרע, ברוכת ילדים, ועלולים להיכשל אם לא יעשו מצה מבושלת בערב פסח. אולי בשבילם, זאת הצלה פורתא. אם ישנם איזה קשיים מיוחדים, ניתן להתיר זאת. אולם בדרך כלל, אדרבה, כדאי להתאמץ. כפי שלוקחים פיתות, וכדומה, מאכלים שאינם מתפוררים.

הערה מהקהל: בארץ ישראל, בכל בתי המלון ובתי החולים, אוכלים מצות ממש בשב"ק הזאת. כבר שבוע לפני פסח, לא נמצא חמץ במקומות הללו.

תגובת מרן שליט"א: וכי מצה מבושלת, או מטוגנת, אינה טובה להם? שיאכלו מצה מבושלת או מטוגנת, כי מצות ממש זהו נגד השלחן ערוך. דבר זה, הוא בודאי איננו מקובל.

שאלה מהקהל: אם רגילים לאכול בפסח רק מצות רכות, לא נוגעים במצות היבשות שקיימות כיום, הם מבחינתנו כמו קרקר, האם מותר לאכלם בערב פסח?

תשובת מרן שליט"א: לא.

*

מה שברצוני להגיד בכך, כי תמיד אפשר למצוא איזו דעה נגד המקובל, נגד הש"ע, נגד גדולי ההוראה. אולם צריכים לדעת, כי ישנה מסורת בעם ישראל, ויש את גדולי הדור וכו'. האדם אינו יכול להתחכם ולומר, מצאתי איזה מישהו אשר אומר אחרת. על כן, הפסק הזה אינו מוסמך. אולי גם אותו חכם הבין בעצמו, כי הוא עשה שגיאה, למרות שאכן הוא יכול למצוא כך באיזה ספרים.

שאלה מהקהל: לדעת הרא"ש, אפשר לאכול מצה עד הלילה?

תשובת מרן שליט"א: עד ארבע שעות.

המשך השאלה מהקהל: זכור לי כי לדעת שבלי הלקט, אין לאכול חמץ בערב פסח גם בבוקר.

תשובת מרן שליט"א: זהו משהו אחר. כך היה ג"כ המנהג של סבי. זהו משהו פרטי. זה עוד יותר לא מפורסם. גם אני בעצמי עושה כך. אאמו"ר זצ"ל ביטל את זה, ואני החזרתי זאת. הדבר אינו משנה. כל אחד, לפי השיקולים העומדים בפניו. אכן ישנם לכך מקורות, אבל הדבר אינו מפורסם. כי כך כתוב גם בשם האר"י ז"ל, שהוא לא אכל חמץ בערב פסח. אבל, זהו משהו אחר. אך המדובר כשחל ע"פ בחול. כשחל ע"פ בשבת, צריך לאכול חמץ, לקיים מצוה סעודת שבת.

על דרך הנאמר לעיל, אין לסמוך על תשובה שפורסמה לאחרונה בעניין צירוף קטן למניין, ואפילו שלושה קטנים, כי היא דעת יחיד.

הסיבה שאני אומר זאת, היא מפני שראיתי כי פירסמו [בעלון 'מוסרה', חודש שבט התשפ"ה. העורך] תשובה של חכם אחד מתימן, רבי יהודה שרעבי. ומובא שם בהערה, כי הוא היה **רב הישוב דאר אלחנש, הנמצאת בין דַּמאר לירים. היה תלמיד חכם מובהק אשר העמיד תלמידים הרבה, קורות חייו ותולדותיו נדפסו בתוך 'סגולת השוחטים' תחת השם 'קובץ טעמי תורה'.** והוא התיר, לצרף למניין שלושה קטנים. כי כך כתוב בספר כל בו.

הערה מהקהל: אולי הכוונה לזימון, ולא לתפילה.

תגובת מרן שליט"א: לא. הוא מדבר בהדיא על מניין לתפילה. לגבי זימון, גם אנחנו אומרים שמותר לצרף שלושה קטנים, לזימון של עשרה. וכן נהגו.

פירסמו זאת ברבים, וחושבני כי הדבר מכשול. **צריכים** לדעת, אי אפשר לסמוך על כל 'מארי'. לא על כל אחד. כמו המארי הזה. אולי אפשר ללמד זכות, על אלה שנהגו ככה, ולא לעשות מכך 'עניינים' ומחלוקת. ברם לא לבוא ולפרסם זאת, כביכול אפשר לסמוך על כך. בגלל שככה הם נהגו, אפשר לסמוך על כך?

אפילו לגבי לצרף קטן אחד למניין, אנחנו לא סומכים, למרות שדעה זאת מובאת בהגהת שלחן ערוך [סימן נ"ה סעיף ד']. מרן כתב שם בזה"ל, **יש מתירין לומר דבר שבקדושה, בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש, ויודע למי מתפללין. ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים.** והרמ"א בהגהה שם מביא, **מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק (הרא"ש ומרדכי והגהות מיימוני פרק ט' מהלכות תפלה).** והשתילי זיתים, השמיט את ההגהה הזאת. וטוב ויפה עשה, שהרי מובן כי ישנם אנשים העלולים לטעות בכך.

באותו עלון [הנז"ל] כתוב כך, **נדון זה שלפנינו, היה אחד מן הנדונים המצויים ביותר בארצות הגולה, מחמת פיזור היהודים בכפרים מרוחקים, עד כי לעתים היו אנשים שלא זכו כמעט להתפלל במנין. משכך קיים דיון ער ורב פארות, בין רבותינו הראשונים, האם ניתן לצרף קטן להשלמת מנין. כמו בכל העולם, גם בתימן היה דיון זה קיים עד הדור האחרון ממש.** בכפרים נידחים.

לכן לא נדיר היה לשמוע מפי הזקנים בחצי חיוך את המשפט "תשעה וקטן", כאשר היה חשש שלא יהיה עשירי.

ממה שהוא אומר, כי הזקנים אמרו זאת 'בחצי חיוך', תבין למה 'בחצי חיוך'? מדוע הם צחקו, כשאמרו 'תשעה וקטן'? התשובה היא, כי הם מבינים שזהו משהו מפוקפק. דוקא מכך ראיה הפוכה.

הערה מהקהל: כתוב לגבי ספר תורה, תשעה וקטן.

תגובת מרן שליט"א: כתוב בגמרא ברכות [דף מז:], תשעה וארון. ישנו על כך נדון בגמרא. אומרים בשם הגר"א, לגבי 'תשעה וארון', כי ארו"ן זהו ראשי תיבות, א'חד ר'ואה ו'אינו נ'ראה. ואכמ"ל.

בהמשך הם כותבים כך, **מכורח הנסיבות, בהרבה מקומות בעולם סמכו על צירוף קטן. מי באחד, ומי שהגדיל לצרף ב' או ג'. בתשובה שלפנינו, התיר כמהר"ר יהודה שרעבי, לצרף קטן, ובשעת הדוחק אפילו ב' או ג'.**

גם מהר"י עומיסי מחכמי רדאע בספר משיב נפש עמ' קמ"א, היקל בצירוף קטן. הוא היקל רק קטן אחד.

גם בספר בית האבן עמ' 74, העיד על מנהג יהודי צפון תימן, להקל בזה. מאידך, חכמי צנעא החמירו בזה, כנראה מהשמטת השת"ז הנז', ומתשובות מהר"י הלוי [איש ימיני ח"א עמ' ע"ר] ומהר"ע קרח [המאור הגדול סי' ח'].

וניכר דחכמי צנעא לא הוצרכו להקל בזה, לפי שהיה שם קיבוץ גדול של יהודים, והמחסור במנין לא היה מצוי. ואילו החכמים שהקילו, הם ממקומות בהם היה יותר צורך להקל בזה.

נראה לי, שזהו 'נותן טעם לפגם'. כביכול שחכמי צנעא היו 'מסודרים', ולא היה איכפת להם. ברם, הרי הם ענו על מה ששאלו אותם,

האם בשעת הדוחק אפשר לצרף קטן, והם ענו שלא. לומר כי הסיבה לפסק שלהם, היא מפני שבצנעא לא היה מחסור במניינים, נראה מוזר. הרי שאלו אותם על שעת הדוחק, ואפילו הכי הם ענו שלא.

יתירה מכך. תשמעו את תשובתו, שפורסמה שם בעלון גם בכתב ידו. הנני מכיר את המכתב הזה, כי הוא נדפס כבר בספר סגולת השוחטים, דף 222. הביאו שם את המכתב הזה, וכן בעלון הנז"ל הביאו את הצילום שלו. הוא כותב בזה"ל, **מֵעִנְין התפילה, יכולים לצרף קטן היודע למי מברכין, ובשעת הדחק אפילו ב' או ג', כדאיתא במתניתין דמגילה [דף כד.] דאמרינן קטן אינו עובר לפני התיבה, משמע מיעבר הוא דלא עבר אבל איצטרופי מיצטרף. וכן דעת הר"פ והרי"ף. בשם הכל בו הלכות תפילה.**

הצעיר יהודה בן מ"ו דאוד שרעבי.

טוב. הוא מצא ספר, שכתוב בו ככה. אבל למה שלא יראה, מה כתב על כך מרן בבית יוסף? וז"ל הבית יוסף [בסימן נ"ה], **שמענו שה"ר שמשון נידה אנשי כפר קטן, על שבעטו בהוראתו, והיו מתפללין בסניף קטן אחד.** הוא נידה אותם, למרות שזה היה כפר קטן, מסכנים. בכל זאת הוא לא התייחס לכך.

והרב כתב, נראה שעושין סניף מקטן אחד בשעת הדחק, כמו אם אין בעיר מניין, וכן דעת הראב"ד וכן נהגו בהרבה מקומות, עכ"ל. וכן כתב הכל־בו, בשם הרב פרץ. זהו מה שאותו חכם הביא בתשובתו.

וגם בהגהות מיימוניות פרק ה' מהלכות ברכות כתוב כן.

והפריז על המדה עוד בכל־בו, לומר שנהגו כל ישראל לעשות קטן סניף, ואפילו שנים, ובשעת הדחק אפילו ג'.

כבר מרן כתב עליו, כי הוא 'הפריז על המדה'. הב"י דוחה את זה בשתי ידים. ישנם המתירים רק קטן אחד, והוא מתיר אפילו שלושה.

ברם, מי שנהגו כך, נלמד עליהם זכות. לא נוציא עליהם לעז. אבל לבוא ולפרסם זאת, כביכול בתורת הוראה, שישנם כאלה שנהגו כך, לא נכון לעשות כן. ישנם גדולי הדור, גדולי ההוראה. יש שלחן ערוך. הלכה פסוקה. לא ניתָן לסמוך על כל חכם, אשר מצא באיזה ספר, שהוא סומך עליו, ועושה כדבריו.

זהו כעין הסיפור שאמרנו לעיל, שאותו חכם מצא לו איזה היתר לאכול מצה בערב פסח שחל בשבת.

החובה לפשפש במעשינו עקב הגזירות שישנן כיום, כגון גזירת גיוס בני הישיבות, וגזירת המעונות. וכן מצב המלחמה השורר בארצנו הקד'. פירוש שמותיהם של־ארגוני הטרור של־אויבינו הקמים עלינו, כגון, חֲמַאס, אַלְקַאעִדַה, חִזְבְּאַללַה, פַּתְח, ולימוד מתוך השמות הללו שרומזים לנו בכך מן השמים כלפי עוונות עם ישראל הזקוקים לתיקון.

בעוונותינו הרבים, ישנן בזמן האחרון הרבה גזירות על עם ישראל, הרבה קשיים. יש את גזירת גיוס בני הישיבות, וכן גזירת המעונות. חוץ מכל המלחמות, חמאס, חיזבאללה, כל אלה. צריכים אנחנו לפשפש במעשינו, מה זאת עשה אלהים לנו?

הרי הרמב"ם כותב [בפרק א' מהל' תעניות הלכה ב'], כי אם לא מתבוננים לראות, מהי הסיבה לגזירות, אם לא מפשפשים במעשיהם, אזי ח"ו נהיה יותר גרוע. דברי הרמב"ם הללו ידועים. וזה לשונו שם, **בזמן שתבוא צרה, ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו, אלא יאמרו, דבר זה ממנהג העולם אירע לנו, וצרה זו נקרֵה נקרֵית, הרי זו דרך אכזריות, וגורמת להם להידבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה, והלכתם עמי בקרי, והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר, כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו, אם תאמרו שהיא קרי, אוסיף לכם חמת אותו קרי.**

נתתי לבי לחקור, מה פירוש המלים הללו? חמאס, חיזבאללה, אלקאעידה, פתח. [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק מטות התשע"ד.

וכתבתי גם בס"ד בנפלאות מתורתך ע"פ "לפתח" חטאת רובץ].

אנחנו הרי מדברים [בשיעורים האחרונים], בעניין בת קול יוצאת מהר חורב, אוי להם לבריות וכו'. ובת קול היוצאת, עד מתי פתאים וגו'. ואמרנו בס"ד, כי הקב"ה מדבר איתנו, ע"י כל מיני סימנים. כיון שאין לנו נביא, כפי שנאמר [תהלים ע"ד, ט'] **אוֹתֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ. אֵין עוֹד נָבִיא, וְלֹא אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד מָה**, א"כ זהו מה ששומעים ומה שרואים.

מסתברא, כפי שמחלת הסרטן רח"ל, התחילה בעולם מאז שהתחילו ה'סרטים' בעולם, אשר קלקלו את העולם בצורה זוועתית. המלה 'סרטן', רומזת על 'סרטים'. עושים 'הקרנות סרטים', מקרינים סרט, ע"כ גם לחולים עושים 'הקרנות'.

ביררתי מאנשים שיודעים, האמת היא כי זה כבר מלפני שנים רבות, כמדומני שעדיין לא אמרתי את זה [עיין בשיעור הנז"ל], האם מישהו זוכר שאמרתי זאת?

תגובה מהקהל: הרב אמר זאת פעם.

תגובת מרן שליט"א: איפה? זכורני שהיה איזה כינוס, שאמרתי זאת.

הרה"ג משה: על חלק, לא על הכל, ולא זוכרים.

ביררתי, מה פירוש המלה 'חמאס'? זאת מלה בלשונם, ברם חושבני כי כאשר אנחנו שומעים את המלה חמאס, עלינו לחשוב מיד על הפסוק [בראשית ו', י"ג] **כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס**. בעוה"ר האנשים מזלזלים בכל ענייני ממונות, ישנם שקרים, ולגנוב על ימין ועל שמאל, עם כל מיני היתרים. כך הדבר כלפינו, הקב"ה מדבר איתנו, כי אנחנו צריכים לשמוע את המלה הזאת. אולם בשפה שלהם, חמאס פירושו גבורה, אמיצות. או חוזק, קיצוניות. ואנחנו שומעים את זה.

ברם בפועל, האמת היא כי במקור זהו ר"ת, ח'רכת מ'קאומה אס'לאמיה. שפירושו, תנועת התקוממות אסלאמית. הם 'מתקוממים'. השם ברוך הוא יצילנו. ראוי לכוון עליהם [כשאומרים ב'רְפָאֵנִי' את הפסוק], **אֱלֹהֵי צוּרִי אָחֱסֶה בּוֹ** וגו', **מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁיעִי מֵחָמָס תּוֹשִׁיעֵנִי** [שמואל ב' כ"ב, ג'].

עכ"פ צריכים לדעת, שהקב"ה רומז לנו כי ישנם כל מיני ענייני גזל, ענייני ממונות, ענייני חמס, 'מלאה הארץ חמס', ושהדבר הזה צריך תיקון.

והמלה 'קַאעִדַה' – כך היא המלה בלשונם. כיום אומרים 'קאעידה', כי רובם לא מכירים את השפה שלהם – פירוש המלה, מלשון 'יסוד'. בסיס. מהיכן אנחנו יודעים זאת? ראשית, כך זה בשפתם. אבל אנחנו יודעים זאת, מפירוש המשנה לרמב"ם [פי"א דסנהדרין]. הרמב"ם מונה שם, את שלוש עשרה יסודות הדת, 'היסוד הראשון', 'היסוד השני', ובלשון הרמב"ם במקור כתוב, 'אלקאעדה אלאוולה', דהיינו היסוד הראשון. 'אלקאעדה אלתאנייה', היסוד השני. וכו'.

'אַלקַאעִדַה' פירושו 'יסוד'.

איננו יודע, מה בדיוק כוונתם במלה 'יסוד'? כנראה היסודות השקריים שלהם. אבל ראשית, הדבר בא להגיד לנו, כלפי י"ג יסודות הדת, כי בעוה"ר עקרו את יסודות הדת. שלטון הערב רב. אבל רמוז בכך, בפרט חטא פגם היסוד. אות ברית קודש. גם על כך, צריכים לצעוק חזק. זהו פירוש המלה.

לגבי המלה חִזְבְּאַלַלַה, אלו שתי מלים. 'חִזְבְּ' פירושו, כת, קבוצה. כביכול, הם קבוצה של ה'. כת אלהים. אמרנו כבר בעבר, כי בעוה"ר מצד אחד הם מאמינים, אם כי אין הרבה ערך לאמונתם, אבל כביכול הם אומ' בכך שהם באים לעשות את רצון ה'. עכ"פ משמעות המלה היא, כת, קבוצה. אם כן, מה הדבר אומר לנו? מה אנחנו צריכים לשמוע? מה הדבר 'צועק' אלינו? התשובה היא, כי עושים מעשים שלא לשם שמים.

זכורני ששמעתי מאחד הרבנים, לפני עשרות שנים, שאמר – לא שאני מסכים כי הדבר בהחלט נכון, אבל זה דֵּי מראה מהו המצב – כי 'היום אין לשם שמים'. הכל זה כסף, או כבוד. וכד'. השם ירחם.

הרי שמו של הקב"ה, נקרא על עם ישראל. אם כן, אם הם – הערבים – מדברים כי הם כביכול הכת של ה', אזי היכן אנחנו? הדבר מראה לנו, שצריך להתעורר. זהו דבר אחד.

דבר שני, למלה 'חֲזֵבּ', ישנו פירוש נוסף, שזהו 'אגודה'. התאגדות. להתלכד. אם אתם יודעים, אומרים 'אִתְחַזְבּוּ', בלשון רבים.

כיצד אני יודע זאת? פעם בימים ההם [הימים הראשונים של מדינת ישראל, לפני כמה עשרות שנים], השרעבים היו נגד השלטון, והיה להם פתגם, 'אִתְחַזְבּוּ יא שְׁרַאעְבַּה'. 'אחתזבו' פירושו תתאגדו, או תתלכדו. כי ביחד, **אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ, וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק** [ישעיהו מ"א, ו'], וככה נלך נגד ההוא, אותו ראש ממשלה הראשון, הזקן אשמאי. הוא היה אומר, שהשרעבים הם טרוריסטים... כנראה הם עשו נגדו הפגנות וכו'. הרי השרעבים, הם אנשים שאין אצלם חכמות. אך הוא הוציא עליהם לעז.

שמעתי מנו"ב תליט"א, כי כאשר נפטר סבה, הישיש הרה"צ מעודד צוּבירי זצ"ל, המכונה 'אלשריעה' (פי' בית דין. הוא היה דיין), שהוא היה אביה של חמותי, והוא מת מיתת נשיקה. אך אז היו מנתחים מתים, כי עוד לא היה החוק של היום. ורצו הרשעים בבית החולים לנתח את גופתו. באו מבני המשפחה, ר' שלמה ואֶחיו, אחים של חותני ר' שאול שרעבי זצ"ל, הפכו להם שולחנות, צעקו וכו' ולא נתנו להם בשום אופן לנתחו, ואפילו משטרה לא עזרה להם. הם היו חזקים ואיתנים בגופם וברוחם.

ישנם רבים הנקראים בשם 'שרעבי', כינוי משפחתם, כאשר התפרסם 'מעשה המשכן', שעשו חכמי שרעב, כל אחד אמר 'אני שרעבי', 'אני שרעבי', ומשו"ה רבים נקראו שרעבים. כיון שהדבר היה נחשב כבוד, להיות שרעבי. אולם מאז הסיפור דלעיל, אדרבה, רבים חיפשו להחליף את שם המשפחה, לא שרעבי.

בכל אופן, כך הם היו אומרים אז, 'אִתְחַזְבּוּ', דהיינו תתארגנו. תהיו בני חיל. תעשו הפגנה וכו'. 'חיזב' היינו אגודה. אם כן, חיזבאללה פירושו, אגודת אלד'ים. כך הם קוראים לעצמם. [זה שהמלה חזב, יש לה עוד פירוש, אגודה, כך שמעתי מפי אבא מארי זלה"ה. אך לכאורה אין זה פירוש נוסף, אלא הן מלים נרדפות. איתמר].

מה הדבר אומר כלפינו? שאנחנו 'מפוזרים ומפורדים', שישנן מחלוקות, שנאת חנם, מריבות. הקב"ה צועק לנו, תראו כיצד הם באחדות, ואתם במחלוקת.

עד כה הסברנו בס"ד את השמות, חֲמַאס, אַלְקַאעִדַה, וחִזְבּאַללַה.

ישנו עוד דבר, רביעי, אמנם לא שומעים על כך אבל הוא קיים, בעבר זה היה יותר ידוע, וזהו פַּתָּח. אלה שנמצאים ביהודה ושומרון. בשפתם זה אַלפַּתָּח, לא פַּתַּח. פירוש המלה הוא, נצחון. או כיבוש. [פתח, גם זה בעיקרו ראשי תיבות. איתמר].

ישנה לי ראיה – חיזוק – לכך, שזהו פירוש המלה. אמנם לא שצריכים את זה, כי מי שמכיר את השפה יודע זאת, אבל בדקתי זאת בספרים, וראיתי כי בתפסיר רס"ג, על הפסוק **עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת יְיָ** [במדבר כ"א, י"ד], הוא כותב בזה"ל, **פְּתוּח אללה.** 'פְּתוּח', היינו נצחונות, בלשון רבים. כלומר, ספר הנצחונות של־הקב"ה. ו'פתח', זהו בלשון יחיד. נצחון.

ברם כאן, ישנו דבר חמור. פשט המלה פַּתָּח, הוא 'פֶּתַח'. כתוב בספר הזוהר הקדוש [ריש פרשת וישלח דף קס"ה ע"ב, וגם בריש פרשת וישב דף קע"ט ע"א], כי היצר הרע נכנס אל האדם, בשנייה הראשונה שהוא נולד. הוא רק נולד, וכבר יצה"ר מחכה לו, ונכנס בו.

כך לשון הזוה"ק שם, **כיון דנפיק בר נש לאוירא דעלמא, מיד אזדמן לאשתתפא בהדיה יצר הרע כמה (דאתמר) [דְּאִתְאֲמַר], דכתיב [בראשית ד', ז'] לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וגו'.** 'לפתח', היצה"ר כבר מחכה שם בפתח, רק שיצא, והוא כבר 'חבר שלו'.

אומר המקדש מלך – תשמעו דבר מזעזע – וז"ל, **ירמוז לפתח רחם האֵם, כי שָׁם הוא חֲשָׁק אחיזתו, מיום בואו על חוה** וכו'. מאז שהוא הזדקק לחוה, כפי שידועים דברי חז"ל.

וראשי תיבות פת"ח, פנימי תיכון חיצון. ג' כלים שביסוד, חדר ועליה ופרוזדור. כפי שכתוב במשנה במסכת נדה [פרק ב' משנה ה'], **משל משלו חכמים, החדר והפרוזדור – גירסתנו בדל"ת והפרוזדו<u>ד</u> – והעליה.**

מה הדבר אומר? אם זהו פירוש המלה 'פתח', מובן לנו פירושו שזה לגבי עון נדה בפרט, וגילוי עריות בכלל. 'לפתח חטאת רובץ'. שמה יצר הרע, שם כל הקלקול.

בזה אפשר להבין את הגמרא ביומא [דף י"ט ע"ב], שם כתוב כי רבי יהודה אחיו של רבי סִלָּא חַסִידא שאל את אליהו הנביא, מהי הסיבה שלא זכו לביאת המשיח ביום הכיפורים? הרי כולם התפללו, צמו, וחזרו בתשובה?

א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, אמריתו אמאי לא אתי משיח? והא האידנא יומא דכיפורי הוא, ואִבְּעוּל כמה בתולָתא בנהרדעא. על מה אתה מדבר? האם הינך יודע, כמה פשע ורשע ישנו ביום הכיפורים בעצמו בנהרדעא?

אמר ליה, הקב"ה מאי אמר? אמר ליה, לפתח חטאת רובץ [בראשית ד', ז']. דהיינו, הקב"ה מלמד עליהם זכות, שזהו בגלל יצר הרע. אבל, משיח כבר לא יבוא. 'לפתח חטאת רובץ'. זהו כפי שאמרנו לעיל.

דבר נוסף, בעניין הצניעות.

רבי' יהודה החסיד בספר חסידים [חלק שני סימן תתרפ"ד, דף ר"ל, בהוצאת כת"י פארמא, שזהו נוסח אחר של ספר חסידים] כתב וז"ל, **'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך', אשתך בירכתי ביתך. לא יתכן לאשה שתצא לפתח, שלא יתאוו אליה ויראוה. וכתיב [בראשית ד', ו'] לפתח חטאת רובץ.** כאשר היא יוצאת מהבית, אז 'חטאת רובץ'.

אם־כן אנחנו כבר מבינים, מה רוצים מאתנו. מה אנחנו לא בסדר.

החיזוק בעניין גזירת הגיוס, צריך להיות לא רק בלימוד התורה, אלא גם בענייני צניעות וקדושה, וחשיבות הנישואין בגיל שמונה עשרה. ומעשה מזעזע שמובא בתנא דבי אליהו.

ברם, לא רק זה.

בעניין גיוס בני הישיבות, אני שומע כי מדברים ומחזקים את לימוד התורה, להתמיד ולהעמיק ולהוסיף וכו' להתחזק בלימוד התורה. אולם אינני מבין. וכי משהו ירד בלימוד התורה, בשנים האחרונות? נשתנה משהו בלימוד התורה בשנים האחרונות?

ברור אמנם ש'תלמוד תורה כנגד כולם', ושהדבר חשוב מאד, ותמיד יש מה להתחזק ולחזק. אבל, זה הכל? חוץ מזה, אין מה לתקן? איני מבין זאת.

חושבני, כי צריכים לעשות כאן 'שידוד מערכות'.

לְמה אני מתכוון?

הרמב"ם בהלכות אישות [פרק ט"ו הלכה ב'] כתב בזה"ל, **האיש מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה. ומאימתי יתחייב האיש במצוה זו? מבן שש עשרה, מבן שבע עשרה. וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר, ומבטל מצות עשה. ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה, והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכל שכן בתלמוד תורה.**

המגיד משנה מסביר זאת שם, כי הרי כתוב [אבות פרק ה' משנה כ"א] **'בן שמונה עשרה לחופה',** כי הכוונה לד' הרמב"ם היא, בסוף שבע עשרה. המפרשים עומדים על כך, איך להסביר את העניין.

ישנו דבר מזעזע ומחריד, בספר תנא דבי אליהו רבה [פרק י"ח, אות מ"ג]. הרי אליהו רבה, זהו מה שאליהו הנביא אמר לרב ענן, כנז' בכתובות דף ק"ה. כתוב שם בזה"ל, **פעם אחת הייתי מהלך בתוך הגולה שבבבל, ונכנסתי לעיר גדולה של ישראל, ואין שם גויים כלל.** כל העיר הם יהודים. עיר קדושה יותר.

ומצאתי שם מלמד תינוקות אחד, וישבו לפניו מאתים נערים, שרובן בני שמונה עשרה שנה, ובני עשרים שנה. שמעתם? המדרש מדגיש כי הם היו בני שמונה עשרה ובני עשרים.

ולשנה האחרת חזרתי לשם, ומצאתי את התלמידים, ואין רבם ביניהם, אלא בן אחד בלבד, שהוא היה בן בנו. דהיינו, הנכד שלו.

שבשביל מעשיהם המקולקלים של אותן נערים, מת רבן, ומתה אשתו, ומת בנו, ומת בן בנו – כנראה נשאר נכד אחר. בן בנו האחד הלך, כנז' לעיל, והשני נשאר. אך יותר נראה שזו טעות הדפוס, וצ"ל למעלה כמו שנכתב בספ' אחרים שהוא היה בֶּן בֵּן בנו, דהיינו דור רביעי מהרב – **ומתו כל הנערים, שרובן בני שמונה עשרה ובני עשרים, ולא נשתיירו רק הקטנים.**

אומר אליהו הנביא, **והייתי בוכה ומתאֵנֵח עליהם.** אוי ואבוי. אסון כזה גדול? מתוך מאתים נערים, כמה נשארו? רובם מתו.

עד שבא אלי מלאך מן השמים, [יש לעיין האם יש מקום לדון מלשון זה, לעניין המחלוקת אם אליהו זה הוא אליהו הנביא או תנא שנקרא כך, שהרי אליהו הנביא גם הוא מלאך מן השמים. איתמר], **ואמר לי, מפני מה אתה בוכה ומתאנח**? **אמרתי לו, וכי לא אבכה ואתאנח על אלו שבאו לידי מקרא ומשנה, ועכשיו הלכו להם והיו כלא היו**? **ואמר לי, לא יפה עשית, שאתה בוכה ומתאבל ומתאנח עליהם. אמרתי לו, מפני מה**?

ואמר לי, שהן היו עושין דברים מכוערים, ודברים שאינן ראויין, ומקולקלין בעצמם, והיו מוציאין שכבת זרע חנם, והן לא היו יודעין בעצמן שהמיתה משיגתן.

כותב על כך בתוספות בן יחיאל [שם] – המחבר זהו הרה"ג עקיבא יוסף שלזינגר, שהמושב בני ע"ש נקרא על שמו, ראשי התיבות של שמו ע"ש, מחה"ס לב העברי, והוא מתלמידיתלמידיו של החתם סופר – בזה הלשון, **המעשה הזה בא להורות לנו הדרך, שמירת הברית הוא היסוד לבית ישראל, ולא כמו שהאדם רואה לעינים לומדים בישיבות בתורה ותפילה לבד, כי הכל הם ענפים לשרשם ביסוד, אם הם שומרי הברית.**

ועל כל נעלם, צריך הרב לדרוש על תלמידיו, להורותם הדרך איך ונשמרת מכל דבר רע וגו' [דברים כ"ג, י"], שלא יהרהר ביום ולא יבא לידי טומאה בלילה וכו', כגמ' חולין [דף מ"ד ע"ב], ושלא יסתכלו בעריות, כל שכן שלא יקראו ספרי חיצונים – כיום צריכים יותר לדבר, על המכשירים הטמאים – **בכל לשון שיהיה, ככתוב באו"ח סי' ש"ז סעיף ט"ז. ואשר הם מלאים זימה, ומביאים לידי הרהורי עבירה שהם קשים מעבירה [יומא דף כ"ט ע"א] כי מביאים לידי קרי רח"ל, שהוא שקול כנגד כל עבירות שבתורה, ככתוב בשו"ע [אהע"ז סי' כ"ג סעיף א'] ולשמור ככתוב שם [סי' כ"א].**

ולהשיאם סמוך לפרקן, למען להעמיד שרשם לזרע קודש מצבתם.

כעת תשמעו דבר מבהיל, על כן אין מן התימה, על ישיבות גדולות במקומות גדולים שנחרבו כן. אינני יודע אמנם לְמה בדיוק הוא מתכוון, מה היה בזמנו. כנראה זה אירע בזמן המלחמות שם. עכ"פ הוא אומר, אל תתפלא, שישיבות גדולות נחרבו.

כי לא המדרש עיקר, כי אם המעשה. אחרי כי במכוסה ממך אל תחקור, לדעת אם למדו תורה בטהרה, ובאיזהו מחשבות למדו.

וכן גם שלא ליתן יד לפשע, ללמוד עמם ענייני עריות בתלמוד תורה, כגון פתח פתוח וכו', ועניני אישות, טרם נשאו.

העניין הזה איננו כ"כ ברור, כי אומרים בשם החזו"א שהדבר אינו מזיק. אינני יודע. עכ"פ הוא מוחה כנגד זה.

וזה בכלל אין דורשין בעריות בשלשה, כעין [חגיגה דף י"א ע"ב]. ושלא ליתן מכשול בעבירה מכבה מצוה, למען שלא יכשלו, כמו [נדה דף י"ג ע"א].

הערה מהקהל: בישיבת פורת יוסף הספרדית, ג"כ לא לומדים זאת.

תגובת מרן שליט"א: יפה. הם מדלגים על פרק ראשון של מסכת כתובות? הם לא לומדים בכלל את פרק ראשון, או רק את הסוגיא הזאת אינם לומדים?

תשובת המעיר: כשהם מגיעים לזה, הם מדלגים. גם החסידים – חסידי הבעש"ט – עושים כך.

תגובת מרן שליט"א: אכן. זכורני ששמעתי לפני יותר מחמשים שנה סיפור על בעל דברי יציב, זהו האדמו"ר מקלויזנבורג, שהציעו לו חתן לבתו, בחור שלמד את כל הש"ס. שאל האדמו"ר, האם גם את מסכת נדה? וענו לו, כן. ואז הוא אמר, אם כן נִי דָא. באידיש. הכוונה את זה לא. והוא לא לקח אותו לחתן.

אולי הפרטים לא מדוייקים, מי שיכול לבדוק ולברר יודיענו, ושכמ"ה. ועי' המשביר ג' דף רמ"ה.

[לגבי לימוד בענייני עריות בציבור, זכור לי שעמד על זה מעכ"ת במקום אחר (והוא בשו"ת עולת יצחק ח"ג סימן ק"כ. יב"ן). ולפי מה שהבנתי, כשהיו מגיעים בתימן לעניינים כאלה בלימוד בציבור, היה הרב קורא אותם דרך העברה. והלומדים היו מתביישים לשאול, הגדולים וכל שכן הקטנים והבחורים. אך שמעתי מפי חכם אחד, שבנערותו למד לפני אחד מגדולי חכמי צנעא, ופעם אחת הגיעו לעניין כזה, והוא הבין שהמדובר בעניין בלתי צנוע אך לא ידע מהו, וכיון שהיה חצוף, כפי שהעיד בפיו על עצמו, שאל את רבו מהו זה. רבו השיב לו, כשתגדל תבין. והוא העיז פניו ואמר, מארי, תורה היא וללמוד אני צריך. ואעפ"כ רבו לא ביאר לו. ואותו חכם, גם בזקנותו היה כזה, ומפני הכבוד לא אגלה. איתמר].

ואיזהו חכם, הרואה את הנולד, הפסד מצוה כנגד שכרה. ואין לדמות עצמינו לראשונים כמלאכים ואנו כבני אדם וכו' [שבת דף קי"ב ע"ב].

ורמז לן במעשה זה, על כי זה שהיה ראש ישיבה על בני י"ח ובני עשרים, אשר מן הראוי היה כבר להשיאם כהלכה [אהע"ז סימן א'], וכדי ללמד תורה בטהרה [קידושין דף כ"ט ע"ב]. בן שמונה עשרה לחופה. הם היו צריכים כבר להתחתן.

והוא לא השגיח על זאת, ורק למד סתם. ועל כן לא נשאר מהם, כי אם הקטנים אשר למדו בטהרה.

מי לנו גדול מהבן איש חי, שכתב על כך [בפתיחה לפרשת שופטים] דברים מפורשים. תשמעו דברים כדרבונות. הוא מסביר את הפסוק, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם [דברים כ', י']. וזה לשונו, **נראה לי בס"ד, דהאדם נקרא [נדרים דף ל"ב ע"ב] "עיר קטנה ואנשים בה מעט" וכמו שכתוב בקהלת [קהלת ט', י"ד]. והדבר ידוע, שיצר הרע יתגרה וילחם באדם באיסור עריות, יותר מכל איסורים.**

ואפילו חכם וצדיק שעוסק בתורה ימים ולילות, אינו יכול להכניע היצר הרע, אלא עד שישא אשה.

פּוֹק חֲזִי מה שכתוב בגמרא [קידושין דף כ"ט ע"ב], כשבא רב המנונא לפני רב הונא, וראה דלא פרים סודרא, ושאלו מאי טעמא? ואמר ליה, משום דלא נסיבנא. ואהדרינהו רב הונא לאפיה מיניה, ואמר ליה, חזי דלא חזית לאפאי, עד דנסיבת. עד שתתחתן.

ואמרו בגמרא, משום דסבר רב הונא, כל מי שלא נשא, יהיה בהרהורי עבירה כל ימיו. ולכן הרוצה להילחם ביצרו, אינו יכול לו, עד שישא אשה.

וזה שכתוב "כי תקרב אל עיר", הוא הגוף שלך שנקרא בשם עיר, "להילחם" עם היצר הרע, "עליה" רוצה לאמר בשבילה, שלא יחריבנה היצר הרע, אז תחילת הכל צריך שתקרב "אליה לשלום" – היא מצות הנשואין, שיהיה לה עזר במצוה זו יותר מכל המצות. דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל [יבמות דף ס"ב ע"ב], "כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שלום, שנאמר וידעת כי שלום אהליך וכו'", וכנזכר בגמרא דיבמות דף ס"ב. בתחילה תעשה 'שלום', דהיינו תתחתן.

ובזה פירשתי בס"ד [תהלים ל"ח, ד'] "אין שלום בעצמי מפני חטאתי", לשון חסרון. כי איש בלא אשה, הוא פֶּלֶג גּוּפָא, נמצא חסר חצי גוף.

ובסעיף א' הוא כותב כך, כל הקודם לישא אשה, תכף ומיד אחַר שנעשה בר מצוה, הרי זה משובח. שמעתם? את החתונה ראוי לקבוע בגיל שלוש עשרה וחצי.

דאמרו בגמרא [קידושין דף כ"ט ע"ב]**, אמר רב חסדא, האיי דעדיפנא מחבראי, משום דנסיבנא בשיתסר. ואי נסיבנא בארביסר, הוה אמינא, גירא בעינא דשטנא.**

על כן כל אדם יהיה בדבר זה זריז ונשכר. אך קודם ארביסר, שלא בא לשנים דגדלות, לאו יאות לישא אשה. ואם יש לו איזה סיבה הכרחית להקדים בזה, עיין למורינו הרב יום טוב אלנקוה ז"ל ב"שמחת יום טוב", כיצד יתנהג בענין הכתובה.

[**בתימן** בודדים נשאו אשה כשהם כבני ארבע עשרה, ובכללם אבי זקיני רבי אהרן אפרים הכהן זצ"ל. איתמר.

ידוע לי על עוד. וכנראה בגיל י"ג. ובדרך כלל זה היה מגיל שש עשרה שבע עשרה. יב"ן].

חושבני כי זהו מה שכן נשתנה בדורנו. כי אם המדובר לגבי לימוד תורה, אין הבדל של־ממש בין לפני עשרים שנה לבין כיום. אולי ההיפך, כיום ישנן הרבה יותר אפשריות בלימוד תורה. אולם לגבי הנושא דלעיל, בגלל כל המכשירים המכשילים, שהשחיתו כל חלקה טובה, אני חושב כי צריכים לומר 'עד פה'. לדעת לטכס עצה, איך להקדים את גיל הנישואין. אמנם הדבר צריך שידוד מערכות, כי מערכת הישיבות והכוללים איננה בנויה כך, אבל מסתברא כי זהו מה שהקב"ה דורש מאתנו.

כאשר ישנן גזירות, פירושו שאנחנו צריכים תיקון. ליישר את המעֲוות. לא לחפש להאשים את האחרים, אלא לומר 'אבל אשמים אנחנו'. אין הדבר אומר שהם אינם אשמים, אולם אנחנו מדוע איננו לומדים את הלקח. במקום לתקן זאת, מחפשים לתקן דברים שאינם עיקר הנושא.

וכבר כתב גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל בעץ חיים [דף קמג.] לגבי המאמר **'אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו', פירוש שהעוסק בה נקי מעון וחטא, שאז המלך משתעשע בו ובתורתו. אבל מי שהוא מלא מסרחון צואת עונותיו, אין תורתו נחת רוח לבוראו. כי כשאדם נקי, אז כשעוסק בתורה, שכינה שורה ונעשה כסא ומושב לשכינה. לא כן כשאינו נקי ח"ו, כי אין בו לא מושב ולא כסא, כי החטא יהיה קוץ מכאיב ליושב על הכסא** יעו"ש.

יהי רצון שתורתנו תעשה נחת רוח ליוצרנו יתב'.

*

על המשך דברי התנא דבי אליהו, **לשנה אחרת חזרתי לשם** וכו' וכדלעיל, כתב שם בתוספות בני יחיאל, **לא שנה לאחריו, כי זה לא באפשר להשתנות כן בשנה אחת. אלא לשנה לאחר זמן היה בא, ומצא המקום חרב בלא ישיבה, בלא רב בלא תלמידים** וכו' ע"כ.

לא זכיתי להבין דבריו. למה לא יתכן שכל זה אירע תוך שנה אחת.

שאלה מהקהל: כי בי"ד של מעלה לא מענישים פחות מבן עשרים.

תשובת מרן שליט"א: זאת שאלה אחרת לגמרי. וכבר עמדו עליה. ובלנ"ד נרחיב בשיעור נוסף.

קריאה להשתתף בכינוס כנגד הגזירות על התורה, ובפרט על גזירת הגיוס, שיתקיים ביום חמישי ער"ח ניסן, בירושלם עיקו"ת.

הזמן קצר והמלאכה מרובה. על כן נאמר רק עוד כמה דברים קצרים.

כיון שאנחנו מדברים על בני הישיבות, ישנה בפני את הקריאה לכינוס שיתקיים ביום חמישי כ"ז אדר, ער"ח ניסן התשפ"ה. גם אני הקטן הצטרפתי לחתום על כך, וכעת אני רואה כי ישנם כאן חתימות של עשרות רבנים. הראשון הוא, הרב הגאון משה צדקה שליט"א, ראש ישיבת פורת יוסף. ב"ה הוא מוסר את עצמו על העניינים האלה.

כתוב שם בזה"ל, **קריאה נאמנה מרבותינו גדולי וחכמי עדות המזרח שליט"א.**

הננו פונים אליכם בחורים יקרים הי״ו, ומבקשים מכם שבזמן זה כל אחד ואחד יתגבר בלימוד התורה, בהתמדה ושקידה, והחלש יאמר גיבור אני, וירבו בהתמדת ועמל התורה ובתפילה לפני הקב״ה, וזאת לאור המצב הקשה שעם ישראל נמצא בו ברוחניות ובגשמיות, ואויבינו הקמים עלינו מבית ומחוץ. וכבר אמרו חז״ל ׳משנכנס אדר מרבין בשמחה׳, ואין שמחה אלא תורה.

והננו להודיע כי ביום חמישי כ״ז אדר, תתקיים בעזה״י עצרת רבבות, להעתיר ולזעוק לה׳ יתברך כנגד הגזירות על התורה, ובפרט על גזירת הגיוס. וכפסקם הברור של גדולי ישראל זיע״א ושליט״א, שגם בחור שאינו במסגרת הלימודים, איסור גמור הוא לו ללכת לצבא.

אין דבר כזה, הבדל בין מי שלומד למי מי שלא לומד. גם מי שאינו לומד, הצבא הוא ׳לפתח חטאת רובץ׳. הקלקול שם ברור, בלי שום ספק [עיין שיעור מוצש״ק משפטים התשע״ד]. ככה שאין סיבה להגיד, כי כיון שהוא לא לומד, אזי שילך לצבא. יותר טוב שיעבוד, או שיעשה מה שיעשה, כי בצבא הוא בודאי יתקלקל. כי זוהי המגמה שלהם, לקלקל את כל מה שנכנס לשם.

ואל ראשי ישראל, מרביצי התורה, רבני ועסקני הקהילות, נבקש לעורר את כל יראי ה׳, קטן כגדול, להשתתף בעצרת הכרחית זו. ולהכריז בשבת לסדר ׳ויקהל משה׳ לכל הקהילות ׳להקהל ולעמוד על נפשם בעת הזאת׳. כמו כן נבקש ממרנן ורבנן ראשי הכוללים וראשי הישיבות הגדולות והקטנות, לדאוג שכל האברכים והבחורים יגיעו במרוכז לעצרת החשובה.

ואל ציבור יראי ה׳ ואברכי הכוללים, נקרא לקיים יום תענית ותפילה לפני הקב״ה בערב ר״ח ניסן, לקירוב הגאולה וביאת משיח צדקנו, וחיזוק עם ישראל בתורה ויראת שמים, ולביטול חוק הגיוס.

בניסן נגאלו, ובניסן עתידים להיגאל.

כמו״כ להתחזק בימי בין הזמנים בלימוד התורה, שלא יהיה רפיון, ולא להביא לחילול ה׳ ח״ו, שלא יאמרו שבני הישיבות מסתובבים ברחוב.

זהו דבר אחד.

הילולת מהרי״ץ בשנתנו זו, תתקיים בשב״ק פרשת שמיני, בעיר רכסים ת״ו.

דבר שני. לקראת כ״ח ניסן, יומא דהילולא של גאון עוזנו ותפארתנו מהרי״ץ זיע״א, כפי שכבר הזכרתי כי השנה זה יוצא בשב״ק פרשת שמיני, והרב ניר טיירי הי״ו מנכ״ל פעולת צדיק אירגן שההילולא תהיה בעיר רכסים ת״ו. שם נהיה בעז״ה.

ונתיבות מהרי״ץ, הרב יאיר תאם הי״ו, מתכנן לעשות כינוס מרכזי, עוד לא החליטו משהו בעניין.

מי שיכול להגיע אל המקומות הללו, זהו בודאי דבר טוב. אבל, ישנם רבים שלא יוכלו להגיע. ואפילו בלי קשר. ולאו דוקא השנה. השנה זה 220 שנים לפטירתו, וע״כ צריכים לשים דגש במיוחד.

אבל תמיד, גם בכל שנה ושנה, חושבני כי בכל מקום ומקום, לקראת כ״ח ניסן, צריכים לחזק את השרשים, ולעשות הילולות וכנסים בכל מקום ומקום. אם באותו היום, אם בשב״ק שלפני כן, בכדי שהאנשים יתחברו עם תורת מהרי״ץ, כי אלו היסודות של־מסורת, יסודות האמונה והתורה. עץ חיים היא למחזיקים בה.

צריכים להתכונן לכך, מבעוד מועד.

מבוקש עורך לחוברת שתתריע בעניין השיר ׳לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי׳, שצריך לומר הה״א בחירק, כי זהו חירוף וגידוף לומר ׳האלהַי׳.

דבר נוסף, הדבר בזכות ידידנו רבי אלון גרטי הי״ו, שהזכיר לי בעניין השיר ׳לכבוד התנא האלהי, רבי שמעון בר יוחאי׳. דיברנו על כך בס״ד בהרחבה בשנים שעברו, כאשר בעוה״ר היה האסון של מירון, והתברר כי האסון קרה בזמן ששרו את השיר הזה. בדקו ומצאו כי כך היה.

בעיקבות דבר זה, דיברנו על כך מספר פעמים, להסביר את הטעות הזאת, כי זהו חירוף וגידוף

להגיד 'התנא האלהַי', בפתח. צ"ל בחירק. ועדיין 'הפרוץ מרובה על העומד'. אולי ישנם מעטים, אשר תיקנו את זאת, אבל רבים לא תיקנו. והרבה לא מבינים, מהי הבעיא בכלל. ואפילו התווכחו, מה פתאום? הם חושבים שהדבר בסדר.

בקיצור, מה שאני מציע הוא, מאחר שדיברתי על כך בפרוטרוט בכמה וכמה שנים, בכל מיני שיעורים, ועניתי על כל השאלות שהתעוררו. צריך מישהו שיאסוף את הכל בחוברת, לסדר ולערוך את הכל בחוברת מיוחדת, שיקראו לה בשם 'התנא האלהַי', בחירק. זהו הדבר הראשון. כך יהיה שם החוברת. ולהפיץ אותה, בכדי שהציבור יבין.

אבל גם לכך, צריכים להתכונן מבעוד מועד. אי אפשר ברגע האחרון. כעת בנתיים, עד ל"ג בעומר, יש זמן.

מי שיקח את המצוה הזאת על שכמו, מי שיערוך את כל הדברים, לעשות גם כותרות ולסדר את העניינים, ויספיק להפיץ זאת לפני ל"ג בעומר, אשריו ואשרי חלקו. זהו דבר חשוב מאד. וזכות הרבים תלויה בו.

שאלה מהקהל: לצרף לכך הסכמות מרבנים ואדמורי"ם?

תשובת מרן שליט"א: בודאי. אבל כנראה העניין צריך 'להתבשל' בנתיים.

בשבח 'ישיבת בין הזמנים' המתקיימת בעיר רכסים ת"ו, שמארגן ידידנו הרב עובדיה סיאני הי"ו.

הדבר האחרון, זהו העניין של 'ישיבת בין הזמנים', בעיר רכסים ת"ו. ידידנו הרב עובדיה סיאני הי"ו מארגן שם כבר שנים רבות, את ישיבת בין הזמנים. אני זוכר אותו, עוד כשהיה בחור. ב"ה הוא מוסר את נפשו, להגדיל תורה ולהאדירה, שבימי 'בין הזמנים' ישבו במשך כמה שעות, גם בחורים וגם אברכים, ישנם שם בערך 20 אברכים ו–50 בחורים, אשר יושבים כמה שעות בבית הכנסת, ועוסקים בתורה. הדבר חשוב גם סתם ככה, בכדי שהבחורים לא יסתובבו בכל מיני מקומות, שתהיה מסגרת. אבל כמובן, צריכים לעזור להם.

בפרט כעת, שאנחנו קוראים בפרשת השבוע על נדבת המשכן, אשר הביאו את נדבתם לתרומת הקודש. כמ"ש [שמות ל"ו, ג'] **וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה, אֵת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ. וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד, נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר**]. הננו עוזרים לעצמינו, כאשר אנו מסייעים לאנשים כאלה.

דרך אגב, ראיתי רעיון מעניין, בספר אזנים לתורה [פרשת ויקהל, דף שכ"ג] לגבי העניין הנז"ל. וכמו שנאמר **קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה** וגו' **זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת** [שמות ל"ה, ה']. כי ישנו שם עוד פסוק, שלא שמים לב אליו.

נאמר בפסוק, **וַיֵּצְאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה. וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ** וגו' [שמות ל"ה, כ'–כ"א]. לכאורה, למה צריכים לומר שהם יצאו מלפני משה? הרי משה רבינו דיבר, והם הביאו בעיקבות זה את נדבתם, א"כ ברור כי הם צריכים לצאת אח"כ כדי להביא. מהו המכֻוון בפסוק הזה?

בעל אזנים לתורה [שם] כותב כך, **ונראה עוד להוסיף ציור מהחיים, המבאר את חשיבות יציאה זו בב"א – בבת אחת – היינו שכשמתאספים לטובת דבר נחוץ, והשם "מגבית" יוצא מפורש מפי הרב, נמצאים אנשים, שמחפשים דרכים, איך להיחלץ 'מצרה' זו.** רק הם שומעים את המלה 'מגבית', מחפשים איך אפשר לברוח, כיצד להתפטר מכך.

ואם הענין הוא כ"כ נחוץ ודחוף, שאין לערער עליו, וא"א שלא לתת, אז מתקרבים הם אל הענין במרץ רב ונעשים לגבאים, מזכירים ומַעֲשִׂים. וכשכל העם יוצא להביא כסף, הם עורכים רשימות ועושים הכנות לקבלת הנדבות.

ומרוב טרדה דמצוה, הם 'שוכחים' לתת את נדבתם הם לדבר הגדול והקדוש, שהם 'מרעישים עולמות' בעדו...

והעיד לנו הכתוב, שבמעשה המשכן לא היו משתמטים כאלה בישראל, אלא 'ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה' להביא נדבותיהם והביאו. וכמובן לא חסרו אנשים לקבל את הנדבות. ונמצאו גבאים, שנתנו בעצמם, וגם עסקו לש"ש בקבלת הנדבות.

צריכים לדעת, מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ [משלי י"ח, ט"ז]. מה שנותנים, בפרט להחזקת תורה, זהו כסף של 'השקעה' כשרה וטובה. כסף שהוא בַּמָּקוֹם. זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה, קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד [הושע י', י"ב]. אדם שהוא נותן, הוא מקבל מהקב"ה בכפל כפלים. אף אחד לא יפסיד מכך. אדרבה, ישנו מכך ריוח. כך שצריכים לדעת, לתת למקום שהוא הגון ראוי ורצוי. ובפרט כעת למטרה כזאת חשובה, להעמיד תורה, 'תלמוד תורה כנגד כולם'. השם ברוך הוא יזכינו.

כעת ידידנו הרב אלעזר יוסף הי"ו, שהוא 'בעל מקצוע' בעניינים הללו, יתרים את הציבור לעניין חשוב זה. ותשאו ברכות עד בלי די, ממעון ברכותיו יתב'. אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגָּה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות!

על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪
ל"מנויים לחיים" – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב, בני חיי ומזוני.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050–4140741.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

פקודי–החודש

ניסן התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

דיני ערב פסח שחל בשבת, מהרמב״ם ושלחן ערוך, מהרי״ץ ושתילי זיתים. זמן בדיקת חמץ וביטול חמץ. השארת חמץ לצורך סעודות השבת. זמן תפילת שחרית בשב״ק זו. ועניין חלוקת סעודת שחרית לשתי סעודות.

הבהרה כי כללי ההוראה בספרי שלחן ערוך המקוצר – כגון סתם ויש אומרים, יש אומרים ויש אומרים, יש נוהגים ויש נוהגים – הינם כפי הכללים שכתבו הפוסקים לגבי ספר השלחן ערוך למרן הבית יוסף זיע״א.

ארבע נימוקים מה ראה ג״ע מהרי״ץ זיע״א להביא גם את דעת האומרים לחלוק את סעודת שחרית לשתים, הגם שזה נגד דעת רבותינו שאנו הולכים לאורם, הלא המה רבינו הרמב״ם ומרן הש״ע.

לחלוק את סעודת ליל שבת לשתי סעודות, אפשר רק בשעת הדוחק ולא לכתחילה.

המשך ד׳ הנימוקים לעניין דלעיל.

ג׳ סיבות מדוע לא התירו רבים מן הפוסקים לאכול מצה מבושלת או מטוגנת בערב פסח שחל בשבת.

תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור הקודם. א׳ בעניין חלוקת סעודת שחרית לשתים. ב׳ בעניין שאין לתת אפי׳ לקטנים בערב פסח מצה מבושלת או מטוגנת. ג׳ בעניין ההיתר לקיים מצוות סעודה שלישית בעוגת (מאפה) קמח מצה.

מסקנת מרן שליט״א להלכה ולמעשה. ושו״ת הציבור.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק

טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 782

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א,
וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר הרה"ג נ'עם שרעבי הי"ו, ב"ר יצחק, מהישוב יד בנימין, שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ, להצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות, ולעילוי נשמת מרת דינה בת סעיד ע"ה. תנצב"ה.

וכן ע"י מרת שרה ב"ר יחיא מהאצרי הלוי תיבדל לחיים טובים אמן, לע"נ בתה מרת מיכל ברכה ב"ר שלום ע"ה, אשת רבי אשר סינואני יבדל לחיים טובים וארוכים, שהזדככה ביסורים וקיבלתם באהבה, שהשבוע ה' בניסן יחול יום השלושים לפטירתה. וכן לרפואתה ולהצלחת כל משפחתה ברוחניות ובגשמיות.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו רבי אליה שר שלום בן ר' איתן הי"ו מירושלם עיקו"ת – זהו אחיו של ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מארצה"ב, אחיו השני – לרפואת נו"ב היולדת מרת נוי רבקה שתחי', לבריאות איתנה ונהורא מעליא. ולהצלחת בתם הודיה שנולדה להם במזל טוב, יחד עם כל בני ביתם שיחיו בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ. ירבו כמותם בישראל. כל המשפחה ב"ה התאגדו סביב נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת הבחורה הכשרה דבורה מאירה בת רבי רפאל שלום שתחי', מארצות הברית, לזיווג הגון משורש נשמתה בקרוב ממש. בעבור שהתנדבה סכום הגון לכולל נתיבות מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי עדן גמליאל הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו ולצלחה מרובה בפרנסה, בעבור שהתנדב בעין יפה לכולל נתיבות מהרי"ץ.

וכן להצלחת מארי חננאל שרארה שליט"א, לשחרור בנו ר' שלום נר"ו במהרה, שנכלא בכלא על היותו עריק. השם ישמרהו ויחיהו, ויצילהו מכף כל הקמים עליו לרעה. וכן על כולם. כתבנו לו מכתב ברכה, ולפני כן לה' יצחקוב נר"ו שגם־כן נכלא, בנוסח חזק ואמץ, ירבו כמותך בישראל, אל תירא ואל תחת.

וכן השיעור מוקדש בהודאה לבורא עולם על הצלת בננו זיו בן אוהד, שבלע מטבע ומיד לאחר התרומה השתחרר. ב"ה הם תרמו לנתיבות מהרי"ץ, ויצא. בעז"ה שימשיך בהחלמה שלימה.

כמו כן לרפואת מרת רעיה בת עזרא הי"ו בגשמיות וברוחניות, וברכה הצלחה ורוגע לבתה אביגיל בת אמתי יצ"ו.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש– השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

דיני ערב פסח שחל בשבת, מהרמב"ם ושלחן ערוך, מהרי"ץ ושתילי זיתים. זמן בדיקת חמץ וביטול חמץ. השארת חמץ לצורך סעודות השבת. זמן תפילת שחרית בשב"ק זו. ועניין חלוקת סעודת שחרית לשתי סעודות.

לשון הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות חמץ ומצה הלכה שלישית, **חל ארבעה עשר להיות בשבת, בודקין את החמץ בלילי ערב שבת, שהוא ליל שלשה עשר.**

כאשר ערב פסח חל בשבת – כמו בשנתנו זו – ישנם כמה וכמה דברים שהם שונים מערב פסח רגיל.

דבר ראשון, זמן בדיקת חמץ. הרי אי אפשר לבדוק, בליל שבת. ולבדוק ביום ששי, בדיעבד אכן הדבר מועיל, אולם לכתחילה הרי הבדיקה צריכה להיות בלילה, שאז בני אדם מצויים בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה. על כן, העבירו חכמים את זמן הבדיקה, שתהיה בליל ששי. ביום חמישי בלילה, שזהו ליל שלושה עשר.

ומניח מן החמץ, כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת.

כיון שישנה חובה לאכול סעודות בשבת, לכן תשאיר חמץ לאכול, כפי הצורך. שלא יהיה יותר מדאי הרבה. תשער כמה ומה שצריכים לאכול, עד ארבע שעות בשב"ק בבוקר. כי מאז ואילך, ישנו איסור של אכילת חמץ.

ומניחו במקום מוצנע. והשאר, מבערו מלפני השבת. ואם נשאר מן החמץ ביום השבת אחר ארבע שעות – אם בכל זאת נשאר חמץ מיותר – מבטלו, וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון, ומבערו.

זהו כל מה שהרמב"ם כותב, לגבי ערב פסח שחל בשבת.

ובשלחן ערוך [סי' תמ"ד], ישנם הרבה יותר פרטים. מרן הביא דברים רבים, אשר אינם מפורשים בגמרא, אלא בספרי רבותינו הראשונים. כגון, מתי יהיה הביטול. ומה לגבי המאכלים שנדבקים בקדירות. כמה וכמה פרטים, שהפוסקים ביררו אותם, בכדי לצאת מכל החששות שיכולים להיות. וכן מה אם נשארו פירורים ברצפה, לטאטא אותם. וכו' וכו'.

אבל העיקר הוא, שכולם מדברים על כך, שמשאירים חמץ לסעודות השבת. דהיינו, מה שבדור שלנו – וגם כבר לפני כן – התחילו לדבר על כך שלא יהיה חמץ כלל, בכדי שלא להיכנס לכל החששות והשאלות, כגון האם

לאכול מצה מבושלת או מטוגנת. לשעבר הדבר כמעט ולא עלה על דל שפתם. היה פשוט להם שאוכלים חמץ בליל שבת, ובשחרית שבת. יתירה מכך, אפילו לגבי סעודה שלישית, בספר מהרי"ל כתוב [בדרשתו לשבת הגדול] כי נראה היה כי אפשר לאכול אז מצה מבושלת, רק מסיים שלא נהגו כן בפועל. ומביאו המג"א בסימן תמ"ד ססק"א.

צריכים להבין, למה לא התקבל הדבר הזה? כי לכאורה, אפשר היה לפתור את הבעיא, את כל החששות, בפרט כאשר ערב פסח חל בשבת.

האמת היא, כי לגבי מצה עשירה, כבר הבית יוסף אומר כי אין הכי נמי, אפשר היה לעשות מצה עשירה, אבל זאת טירחא. אי אפשר להטריח את כל העולם, לומר להם שיעשו מצה עשירה. לא כולם יכולים. מדובר לדידן, שמתירים מצה עשירה, דקיי"ל שמי־פירות אינם מחמיצים. האשכנזים הרי אוסרים מצה עשירה, א"כ לגביהם בודאי שהדבר אינו פתרון. אבל אפילו לדידן, למרות שאנחנו סוברים כי הדבר מותר, לא אמרו זאת בתורת הנהגה.

*

גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א כתב [בעץ חיים חלק ב' דף ב' ע"א, סדר 'תיקון פסח'] בזה"ל, **אם חל ערב פסח בשבת, בודק כל מקום שיש לחוש לו מחמץ, ומבטל אחר הבדיקה.**

את בדיקת חמץ, עושים בליל ששי.

בכוונה דילגתי כאן מתוך לשונו כמה מלים, **'אז שואבים את המים בליל ששי'**, כי הדבר אינו שייך בזמנינו. הרי הם [אבותינו בתימן] היו צריכים לשאוב מים שלנו, בשביל אפיית המצה, והרי אין אפשרות לשאוב בשבת. לגבי האפייה, הם אפו את המצות במוצאי שבת. בחג פסח רגיל, היו אופים בערב פסח אחרי חצות היום, לקראת הלילה. וכאשר חל במוצאי שבת, אפו במוצאי שבת, לפני עשיית הסדר. א"כ שאיבת ה'משומר', צריכה להיות אז ג"כ בליל ששי.

אולם העיקר – מה שנוגע גם אלינו – הוא, מה שכתב מהרי"ץ שם, לגבי בדיקת חמץ.

גם כיום, ישנם כאלה אשר אופים מצות בבתיהם. ישנם אנשים, שישנה להם האפשרות לאפות את המצות בעצמם. צריכים לדעת, כי לפי מנהג אבותינו, ישנו עניין שהאפייה תהיה דוקא במוצאי שבת. 'חַבִּיבה מצוה בשעתה'. וישנן שיטות רבות בראשונים, שמצה אשר נאפתה לפני זמן שחיטת קרבן פסח, היא איננה כשירה. רש"י בספר הפרדס [סי' קכ"ט] אומר, כי זהו 'איסורא דאורייתא', כאשר אופים את המצה לפני ערב פסח, כי מצות הוקשו [בגמ' פסחים דף קכ:] לקרבן פסח, והוב"ד בשִׁבֶּלי הלקט סי' רי"ג. בשלחן ערוך [סוף סי' תנ"ח] נפסק, ללוש אז בערב שבת אחרי חצות היום, בכדי שלא לחלק משאר ע"פ שחל בחול. וישנם עוד טעמים אחרים. אולם מנהג אבותינו היה כדעת גאונים אחרים, אשר סוברים כי האפייה צריכה להיות בשעת המצוה, דהיינו בליל הסדר. אמנם זהו אינו זמן שחיטת הפסח, אבל זהו זמן צליית הפסח, כמ"ש בחמ"י ובס' הררי קודש. א"כ ישנו קשר, בין המצה לבין קרבן פסח, לכל הפחות בזמן הצלייה. הרחבתי על כך בתשובה שעדיין לא נדפסה.

לכן מי שיכול לעשות כך בליל הסדר, גם כיום בזמנינו, לאפות במוצש"ק, אזי מה־טוב ומה־נעים. ברם צריכים לדעת, כיצד לא להיכשל. יש לדעת את כל הפרטים, כי ישנן הרבה חששות. צריכים להיות ערוכים לכך מראש.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, **ויום ששי, מבער קודם חצות, ושורף החמץ שמצא בעת הבדיקה, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים. אך הביטול לא יהיה, רק ביום השבת.**

אין סיבה לומר כל חמירא וכו' ביום ששי, מכיון שעדיין אוכלים חמץ. לכן, שיאמר בשבת את נוסח כל חמירא וכו'.

ומשיירין מזון שתי סעודות, לצורך השבת. בסעודת ליל שבת, אוכלים חמץ. ובסעודת שבת בבוקר, ג"כ אוכלים חמץ.

וסעודה שלישית – הרי לאכול מצה אי אפשר, כי 'כל האוכל מצה בערב פסח מכין אותו מכת

מרדות', ולאכול חמץ ג"כ אי אפשר, כי החמץ נאסר כבר מארבע שעות. א"כ מה עושים? אומר מהרי"ץ, שתי אִפְשָׁרִיּוֹת – **יש אומרים, דיחלוק סעודת שחרית, ותעלה לו לסעודת מנחה.**

תחלק את סעודת שחרית – את התבשילים – לשתים, ובכל פעם לאכול כזית חמץ לכל הפחות, ולכתחילה כביצה. החלק השני של סעודת שחרית, זאת תיחשב סעודה שלישית, אשר עשית אותה עוד לפני ארבע שעות.

ויש אומרים, דכיון שזמנה אחר זמן מנחה דוקא, אינו יוצא אם עושה אותה בשחרית. הדעה השנייה, לא מסכימה לכך. לא יוצאים בזה ידי חובה.

לכן יעשנה במצה עשירה, או ישתה רביעית יין, והוי במקום סעודה. כך כתבו האחרונים, ושכן דעת הזוהר פרשת אמור.

וכשחל י"ט הא' דפסח בשבת, פשיטא דבעי לאכול כזית פת ממצה, כיון שהותרה הותרה וכו'.

אין מבשלין לשבת זו דייסא וכיוצא בה, כדי שלא תצטרך הקדירה הדחה אחר אכילה. אם יבשלו מאכל שנדבק, יהיה צורך לְהָדִיחַ את הכלי, והרי אסור להדיח מכיון שזהו אינו לצורך שבת.

וצריך להזהיר לחזנים, שלא יאריכו בתפילה. שלא ינגנו יותר מדאי, וק"ו לא להוסיף מי שבירך והשכבות וכו'. לקצר בתפילה. מה שאפשר. שתהיה בצורה טובה, אבל לא להאריך.

ושיאמרו אותה קצת במרוצה, שלא יבואו לידי חשש איסור חמץ (פר"ח סי' תמ"ד, וחמ"י).

וְתֻכַּף שעלה עמוד השחר, יתחילו להתפלל. שהתפילה תהיה מוקדם. כפי שאנחנו עושים, בהושענא רבה ובשבועות. וק"ו מי שנוהג לחלק את הסעודה לשתים, כי הוא צריך להספיק את שתי הסעודות לפני ארבע שעות. אבל מהרי"ץ מדבר, גם בלי קשר לזה.

והוא – מהרי"ץ – מאריך שם, בעוד כמה פרטים.

*

בספר כף החיים [סימן תמ"ד ס"ק ח'] הביא תחילה, את דברי המגן אברהם וז"ל, **ומ"מ גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים (והיינו שיברך ברכת המזון, מש"ז או' ב') דהא י"א דיוצא בזה. שה"ג ומרדכי פ"ק דשבת וב"ח וכלבו. מ"א ס"ק א'.**

אך מעיר על זה הכף החיים, **ומיהו עיין לעיל בש"ע סי' רצ"א סעיף ב', דפסק דאפי' בדיעבד לא יצא אם עשאה קודם זמן מנחה יעו"ש ובדברינו לשם אות י"ב.**

הרי מרן בשלחן ערוך פוסק, כי אם עושים את הסעודה השלישית לפני זמן מנחה, לא יוצאים בכך ידי חובה.

והשתילי זיתים כתב [שם ס"ק ד'] – על דברי השלחן ערוך 'ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת וכו' וצריך לעשותה קודם שעה עשירית' – בזה"ל, **דמשם ואילך אסור לאכול שום פת, כמו שיתבאר סימן תע"א (ס"א). ואם אין לו מצה עשירה, יקיימנה במיני פירות. ואם יש לו בשר ודגים, הוא עדיף (מגן אברהם סק"ב).**

אם ישנה מצה עשירה, אפשר לאכול אותה, כיון שלא יוצאים בה ידי חובה בליל פסח. ואם יש לו בשר ודגים, זהו הכי טוב. ואם לאו, לפחות מיני פירות.

השת"ז לא העלה כלל את העניין הזה, לחלוק את סעודת שחרית לשתים. דהיינו, הרי השת"ז מביא כסדר, את מסקנות מפרשי השלחן ערוך, המגן אברהם והטורי זהב וכו', ובנ"ד למרות שהמג"א כתב את העניין הזה, השתילי זיתים השמיטו.

כבר הבאנו את דב' המגן אברהם שכתב בזה"ל, **מכל מקום גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים, שיש אומרים שיוצא בזה.** דהיינו, המג"א אומר לנו כי ישנו עוד דבר לעשות, לא רק לאכול מצה עשירה או בשר ופירות ויין וכו', אלא לחלוק את סעודת שחרית לשתים, כי יש אומרים שיוצאים בזה. ומרויחים שאכלו פת.

השתילי זיתים לא הביא זאת, כי הדבר הוא נגד דעת מרן.

אם־כן, צריכים לדעת, להבין ולהשכיל, מה ראה גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זצ"ל,

להביא את העניין הזה, את דעת ה'יש אומרים' הזאת? הרי הדבר נגד השלחן ערוך, ומלבד זה הוא גם נגד הרמב"ם? אלו רבותינו מאורי דרכינו, אשר לאורם אנחנו הולכים.

מרן בשלחן ערוך כותב במפורש [בסימן רצ"א סעיף ב'], שאם עושים סעודה שלישית לפני שש וחצי שעות, לא יוצאים בזה ידי חובה.

כך גם נראה מדברי רבינו הרמב"ם [בפרק ל' מהלכות שבת הל"ט] שכתב בזה"ל, **חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת. אחת ערבית, ואחת שחרית, ואחת במנחה. וצריך להיזהר בשלוש סעודות אלו, שלא יפחות מהם כלל. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, סועד שלוש סעודות** וכו'. החובה היא שלוש פעמים, והרמב"ם כותב את זמניהם, 'ערבית שחרית ומנחה'. משמע, שלא יוצאים בכך ידי חובה, כמו שפתח בלשון 'חייב'. ובשלחן ערוך, הדבר כתוב בהדיא. אם כן, מה ראה מהרי"ץ, להביא בכל זאת את הדעה הזאת?

מהו העיקר, לדעת מהרי"ץ?

מהרי"ץ קיצר בעניינו מאד מאד, הוא הביא ממש כמו 'ראשי פרקים'. אפילו כאשר הוא מביא את הדעה השנייה, הזכיר רק מצה עשירה ויין, והוא לא כתב שאפשר גם בשר או פירות וכו'. כל־שכן כאשר הוא הביא את הדעה הזאת, לחלוק את סעודת שחרית, הוא לא הוסיף שצריך לעשות הפסקה בינתיים.

לכן, כאשר הבאתי הלכה זאת בשלחן ערוך המקוצר [בסימן פ"ט סעיף ד'], הרחבתי יותר. אבל הבאתי עכ"פ את שתי הדעות, בעיקבות מהרי"ץ.

וכך כתבתי שם בס"ד, **בבוקר מתפללים בהשכמה תכף שעלה עמוד השחר.** אנחנו פה [בביהמ"ד פעו"צ ב"ב], מתחילים 'הודו' בשעה 5:00. בעזרת ה'.

ויזדרזו בתפילה כדי שלא לאחר הזמן שמותרים באכילת חמץ. (ובעניין הפטרת שבת זו, עיין לעיל סימן פ' סעיף ד').

וכדי לקיים מצות סעודה שלישית, יש אומרים שיחלק סעודת שחרית לשתים, דהיינו שיברך ברכת־המזון, ומפסיק מעט בהליכה ובדברי־תורה או בטיול – לעשות הפסקה בנתיים, שלא תהיינה ברכות שאינן צריכות. לכל הפחות כמה דקות – **וחוזר ונוטל ידיו ואוכל קצת, ומברך שנית ברכת־המזון.**

ויש אומרים שזמנה דוקא אחר מנחה, לכן יעשנה אז בלביבות מטוגנות, או במצה עשירה וכדומה (ודוקא עד שלוש שעות קודם הלילה, כדלעיל סימן פ"ח סעיף ב'), או ישתה רביעית יין או מיץ־ענבים (ובתוך שלוש שעות קודם הלילה, צריך לכל הפחות שתי רביעיות, או רובן) וְהֵוִי **במקום סעודה, או בבשר, או במיני פירות** וכו'. כתובים שם עוד פרטים.

נמצא שבעיקר העניין ויסודו, הלכתי בעיקבות מהרי"ץ. להביא זאת בסגנון יש אומרים, ויש אומרים.

הבהרה כי כללי ההוראה בספרי שלחן ערוך המקוצר – כגון סתם ויש אומרים, יש אומרים ויש אומרים, יש נוהגים ויש נוהגים – הינם כפי הכללים שכתבו הפוסקים לגבי ספר השלחן ערוך למרן הבית יוסף זיע"א.

בשיעור הקודם אמרתי, כי כאשר כתבתי בשלחן ערוך המקוצר, 'יש אומרים ויש אומרים', אזי הכלל שישנו בספר שלחן ערוך כי 'הלכה כיש אומרים בתרא', אינו בר תוקף בשע"ה וכו'.

אולם זאת טעות. 'דברים שאמרתי בפניכם, טעות הן בידי'. האמת היא, שאמרתי זאת מתוך אילוץ עצמי, נגד מה שהיה מונח במחשבתי כל הזמן. כי סמוך לפני אמירת השיעור חשבתי מדוע כתבתי כך. הרי הלכה כי"א בתרא, הייתי צריך להעלות זאת בסתם, ואת הדעה הראשונה כיש אומרים. ועוד, מדוע נהגנו בע"פ התשפ"א בשל"ב לחלוק סעודת שחרית לשתים. מזה היגעתי למסקנא חפוזה שעל כרחנו לא הלכתי לפי הכלל הזה. אבל עדיין הייתי מהסס בליבי. עד שנוכחתי לראות, את מה שאמר דהע"ה [תהלים קט"ז, י"א] **אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב.** ויפה העירו לי גם כמה משומעי השיעור, כי הם שמעו ממני (ויש שראו כתוב) שאמרתי בעבר, כי הכללים

בשע"ה הם כפי הכללים בשלחן ערוך, דאזלינן כי"א בתרא.

גם בדקתי בהרבה מקומות שהעליתי י"א וי"א, שאכן יציב פתגם. ולא קשיא מדוע לא נכתב בסגנון סתם ויש, כי זאת יש לשאול אף על מרן השלחן ערוך. אלא שמע מינה כי זהו גדר אחר, דהיינו שמשקל הכרעת ההלכה כי"א בתרא, הוא פחות מכאשר הובאה בסתם. ודוק.

ואותו הדבר, הוא לגבי סתם ויש אומרים. כאשר מובא בשע"ה 'יש אומרים', פירושו שיש מקום לכך. אם זאת חומרא, אזי לכתחילה להחמיר. ואם זאת קולא, אזי אפשר לסמוך עליה. בקיצור, כפי הכללים שבספר שלחן ערוך.

מסתברא שגם מהרי"ץ, כאשר הוא מביא יש אומרים ויש אומרים, העיקר לדעתו הוא כפי הי"א השני. השאלה שלנו כעת היא רק, למה הוא הביא בכלל את הדעה הראשונה. ולא עוד אלא שהרי רואים למשל כי השת"ז השמיט את זה, א"כ כל־שכן מהרי"ץ היה לו להשמיט זאת. כאשר מביאים את דעת היש אומרים – גם כאשר מובא בשלחן ערוך י"א וי"א – אמנם ההלכה כי"א בתרא, אבל הסיבה שהובאה הדעה הראשונה – פירושו שהדבר אינו מופרך. בשעת הצורך, אתה יכול לסמוך על כך. דהיינו, אם למשל אין לאדם מצה עשירה – כפי שמהרי"ץ כתב – וכן אם היין מזיק לו, או שאין לו יין, א"כ מה יעשה? לשם כך יש לו את הדעה הראשונה. אבל לכתחילה, יש לעשות כפי הדעה השנייה.

זכורני כי ישנם אחרונים שכתבו שכללי הש"ע, מקובלים המה מפי מרן מהר"י קארו עצמו. אך דבריהם נדחו. וכן העיקר, שאינם אלא מסברא. ולכן יש חילוקי דעות, אפי' לגבי הכלל י"א וי"א, כי הגם דנקיטינן כי"א בתרא, יש קצת הסוב' בהיפך. כנראה סברתם שאת הדעה החשובה יותר, מקדימים לומר ולכתוב בראש ובראשונה. ואנן דאמרי' שהלכה כי"א בתרא, סבירא לן שאת העיקר משאירים לַסוף כמסקנא, ומה־גם שאת זה זוכרים יותר. [נמצא שאפי' תמצי לומר כי המחבר אותו ספר, לא נתן דעתו לסדר דבריו במִשְטָר כזה, יוצא לו כך מאליו. דוק והבן]. ולא עוד אלא שכבר בגמ' כשיש תרי לישני, קיי"ל דהלכתא כלישנא בתרא, כמ"ש הגאונים.

ממילא מובן כי טעם ונימוק זה שייך גם כלפי מהרי"ץ, וכן כלפי שאר ספרים וסופרים. ממילא גם כלפי ספרנו הקטן ש"ע המקוצר. בפרט ובמיוחד כי אין זה כלל שקבע מרן לעצמו, בספרו, ומסר לתלמידיו, שאז היה מקום לומר דוקא בזה. אלא שהסברא נותנת כך בסֵדר כתיבת המחַבְּרים, וכדקא אמרן. כל־שכן ש"ע 'המקוצר', שהוא אמור להיות מקביל ככל האפשר לשלחן ערוך 'הארוך'.

ככה גם נראה, ממה שכתב מהרי"ץ בסוף, כי כך כתבו האחרונים, ושכך דעת הזוהר. נראה כי הוא מעדיף יותר, את הדעה האחרונה. אבל בכל זאת, הוא הביא את הדעה הראשונה.

והרי הדעה השנייה, יכולה להיות מתאימה, גם לפי הרמב"ם והש"ע. למרות שבדרך כלל, לגבי סעודה שלישית – בכל שב"ק רגילה – צריך לעשותה לכתחילה בפת. אבל הש"ע מביא [בסימן רצ"א סעיף ה'] כי ישנן דעות אחרות. וזה לשונו שם, **צריך לעשותה** – לכתחילה – **בפת. ויש אומרים, שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן. ויש אומרים, שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת, כבשר ודגים, אבל לא בפירות. ויש אומרים, דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר.**

הרי שהש"ע מביא במפורש, כי ישנם 'יש אומרים' כאלה.

וגם הרמב"ם [שם פרק ל' משבת הל"ט], למרות שהוא לא נכנס אל הפרט הזה, כיון שאיננו מפורש בגמרא, אבל הרב המגיד כתב עכ"פ כי כך נראה דעת הרמב"ם.

נביא את כל לשון הרב המגיד, לפי שהוא נצרך לענייננו, בהמשך דברינו, אף שנושא זה אם בעינן דוקא פת הוא בסוף. וכך כתב, **ומ"ש רבינו ערבית שחרית ומנחה, נראה לי שדעתו ז"ל, שמצוה לעשותם באלו הזמנים. ודבר זה,**

מחלוקת בין הגאונים ז"ל. שבעל הלכות כתב, שאפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו, ומברך בהמ"ז, ואחר כך מברך המוציא, וחוזר ואוכל שאר דברים. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל, שלפ"ז לא הוזכרו בחיוב הזמנים האלו גבי הצלה וקערות שאכל בהן, כמו שהזכרתי פכ"ג, אלא אורחא דמילתא נקט. ובספר העתים האריך בזה, והעלה שמצוה לעשותן באלו הזמנים, והוכיח כן, ועיקר.

ונחלקו המפרשים האחרונים, אם יכול להשלימן במיני פירות. ודעת ר"ת דלא. וכן נראה מדברי רבינו.

א"כ הרמב"ם סובר שלא, ברם הדבר אינו כתוב במפורש. וישנו כלל, שלא קיבלנו הוראות הרמב"ם והש"ע, בדברים שאינם מפורשים. אם לא כותב במפורש, אם רק מדייקים שכך נראה מדבריו, על זאת לא קיבלנו הוראותיהם. א"כ מן הבחינה הזאת, שפיר הביא מהרי"ץ את הדעה הזאת, דעת היש אומרים השנייה, כי הדבר טוב בדיעבד. אולם לא את הדעה הראשונה, כיון שלדעת הרמב"ם והש"ע אפילו בדיעבד לא יוצאים בכך יד"ח. אם כן לכאורה צריכים 'למחוק' את הדעה הזאת, אין צורך בכלל להביא אותה, כיון שהדבר לא יעזור לדידן. זאת היא השאלה.

לגופו של עניין, כפי שאמרתי לעיל, כתבתי בס"ד בעיני יצחק בכמה מקומות, כי כאשר מובא בשע"ה סתם ויש אומרים, פירושו שישנו מקום לסמוך עליהם. כך כתבתי בהלכות כיבוד אב ואם, ובהלכות חדש, ובהלכות ערלה. לגבי יש אומרים ויש אומרים, רשום לי בזכרונותי כי ישנם רבים ששואלים אותי על כך. ואותו הדבר ג"כ לגבי יש נוהגים ויש נוהגים, ופירושו שהעיקר הוא כי"א בתרא, וכיש נוהגים בתרא. אבל בכל זאת, הי"א הראשון איננו 'מחוק'. יש לו מקום בשעת הצורך.

[**הערת העורך**: בעיני יצחק יו"ד חלק ב' סי' קס"ח הערה נ"ו והערה ס"ג, ובסימן קל"ה הערה ט"ו, הוסיף כת"ר לגבי עניין זה בזה"ל, **על פי הכלל שלימדנו מהרי"ץ, כי כשהובאה דעת רבינו הרמב"ם בשלחן ערוך, אפילו נגד הסתם, נקיטינן כוותיה.** דהיינו כדברי הי"א].

ארבע נימוקים מה ראה ג"ע מהרי"ץ זיע"א להביא גם את דעת האומרים לחלוק את סעודת שחרית לשתים, הגם שזה נגד דעת רבותינו שאנו הולכים לאורם, הלא המה רבינו הרמב"ם ומרן הש"ע.

בנ"ד השאלה היא, על מה הדבר נסמך? מה 'ראה' מהרי"ץ להביא את דעת י"א קמא?

נלע"ד בס"ד לומר ארבעה נימוקים, ליישב את דבריו, למה בכל זאת יש לדעה הראשונה משמעות.

דבר ראשון, לא ברור שזהו נגד דעת הרמב"ם. אמנם בשלחן ערוך הדבר מפורש, שלא יוצאים בכך, משא"כ ברמב"ם.

לשון הרמב"ם היא, **חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת, אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה.** ומי שיעיין בהרב המגיד משנה, שכבר הקדמנו, יראה כי ה'חיוב' שנזכר בהלכה זו הוא, כלפי עצם אכילת ג' סעודות. אבל לגבי הזמנים של־סעודות, הדבר איננו ברור.

כך לשון הרב המגיד [כפי שהבאנו לעיל], **נראה לי שדעתו ז"ל, שמצוה לעשותם באלו הזמנים.** רק 'מצוה', לא חובה. מובן א"כ כי מה שהרמב"ם כתב 'חייב', הוא רק לגבי עיקר האכילה, אבל נד"ד הוא 'מצוה'.

ודבר זה, מחלוקת בין הגאונים ז"ל. שבעל הלכות כתב, שאפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו, ומברך בהמ"ז, ואחר כך מברך המוציא, וחוזר ואוכל שאר דברים.

ואח"כ הוא מביא, כי אמנם בגמרא רואים שהסעודות הם בערבית שחרית ומנחה, כי כתוב שכאשר ישנה דליקה בר מינן, מותר להציל – אם זה בלילה – מזון שלוש סעודות. ואם זה בשחרית, שתי סעודות. ואם במנחה, סעודה אחת. א"כ רואים שעשו את הסעודה במנחה. על כך הוא מביא תירוץ, אליבא דשיטת בעל הלכות גדולות הנז"ל, שאכן בדרך כלל ככה עושים, אבל לא שישנה בכך חובה. זהו רק 'אורחא דמלתא'. אולם מבחינת הדין, אפשר לעשות זאת גם בבוקר.

*

מפשטות דב' הרמב"ם נראה אמנם כי גם זמני הסעודות שכתב, הם לעיכובא. דהיינו שתיבת

'חייב' דברישא, קאי נמי עלייהו. וכך משמע נמי במה שכתב בפיהמ"ש בשבת פט"ז משנה ב'. אך כנראה אנחנו חושבים כך, בגלל שבספרי הרמב"ם הנדפסים לפנינו, עשו נקודה אחר תיבת 'במנחה', ולכן אנחנו קוראים עד שם בנשימה אחת, וממילא מבינים כי 'חייב' שייך עד שם.

אך צריך לדעת שבכתבי היד, אין סימני הפסק, וכמו שג"כ בכתי"ק של־רמב"ם עצמו (שנתגלה בגניזה) אין, כמצולם ברמב"ם מהדורת פרדס בכרך משנה תורה האחרון.

אם־כן כנראה הרב המגיד סבר שצריך לנשום – וכן לעשות נקודה – אחרי תיבות **שלוש סעודות בשבת**. רק עד כאן, 'חייב'. אבל מכאן ואילך, אחת ערבית וכו' זהו גדר אחר, ואינו אלא 'מצוה'.

לחלוק את סעודת ליל שבת לשתי סעודות, אפשר רק בשעת הדוחק ולא לכתחילה.

דרך אגב, מה שאמרתי בשיעור הקודם, לגבי חלוקת סעודת הלילה [לשתי סעודות], כבר דיברתי על כך בס"ד לפני מספר שנים [בשנת התשפ"א], וצריכים להדגיש כי המסקנא לבסוף היא, שהדבר הוא רק בשעת הדוחק. דהיינו, לעשות בלילה שתי סעודות, זהו אינו לכתחילה. אולם בבוקר, לעשות שתי סעודות, זה יותר אפשרי. אמנם לא לפי כל הדעות, אבל עכ"פ הדבר אפשרי.

זאת אומרת, אם ישנן לפני אדם שתי אפשריות, אזי עדיף טפי שיעשה זאת בבוקר.

המשך ד' הנימוקים לעניין דלעיל.

ממשיך הרב המגיד, ובספר העתים האריך בזה, והעלה שמצוה לעשותן באלו הזמנים, והוכיח כן, ועיקר.

יש כאן דבר מעניין. הרי בעל ספר העתים, הוא איננו מגאוני בבל. מחבר ספר העתים הוא הנשיא כמהר"ר יהודה ברצלוני, שהיה בארץ ספרד, במחוז קטלוניה. אבל, אעפ"כ הרב המגיד מחשיב אותו 'גאון', כמו את בעל הלכות גדולות. ומציב אותם זה לעומת זה.

היום בדר"כ כאשר אנחנו מדברים על 'גאונים', כוונתנו לגאוני בבל. אבל הדבר לא היה מוסכם לשעבר. למשל הרמב"ם, הוא כותב כך אף על מהר"ר יצחק אבן גיאת. והוא כתב בהדיא באחת מאיגרותיו כי גם גדולי ספרד נקראים 'גאונים'. וספר העתים בעצמו, כותב את התואר 'גאון' על הרי"ף. דהיינו, אצלם התואר 'גאונים', לא היה מיוחד לבבל, אלא גם על הגדולים שהיו בארצות האחרות. וישנם כאלה, שגם על הרמב"ם עצמו כתבו את התואר הזה, 'הגאון'. בדורותינו התקבעו יותר, השמות והתוארים לדברים מסויימים. אבל בזמנם, התואר הזה היה יכול להיות גם עליהם. [עיין בהרחבה בעניין זה, בשיעור מוצש"ק דברים התשע"ג, ומוצש"ק וישב התשע"ד].

[**לגבי** התואר גאונים שלא היה מיוחד לבבל, כך רגיל גם מהרח"כ לקרוא בשם גאונים לרבינו חננאל והרי"ף ודומיהם, ועיין לשונו בשער ספרו שם טוב על הרמב"ם. וכמדומה תמה עליו מעכ"ת במקום אחר היאך קורא להם גאונים, ולפי מה שאמר כאן אתי שפיר. איתמר.

אמר יב"ן, אכן כתבתי כך בכלל ההערות שבבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך חמישי סוף הלכות עירובי תבשילין דף קמ"ט, על שם טוב פ"ו מהל' יו"ט הלכה ז', הגאונים ז"ל פסקו כפשט דברי שמואל. וכתבתי עליו שם, לא מצינו בגאונים, זולתי הרא"ש, ראש וראשון יעו"ש.

וכבר השיב כדלעיל חתני הרב הגאון נריה חובארה שליט"א בזה"ל, 'גאונים' אצל מהרח"כ זצ"ל מונח על כל רבותינו הראשונים, בפרט דרכו להשתמש בסגנון זה כשהדעה הרווחת היא כמותם, ויש דעת יחיד כנגדם. דוגמא לזה בפ"ה מהל' ת"ת הל"א שכתב הרמב"ם 'כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו, כן הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו, שאביו מביאו לחיי העוה"ז ורבו וכו' לחיי העוה"ב'. וכתב על זה מהרח"כ זצ"ל דאין חילוק בין אם רבו מלמד בחינם, לבין אם מלמד בשכר, לאפוקי ממאן דמחלק בזה

עיי"ש. וסיים 'וכמו שכתבו הגאונים ורבינו ז"ל ולא חילקו' – ולא נמצא שם בגאונים יותר משאר ראשונים. (אבל עניתי על כך, עכ"פ יש בגאונים. כרשום בזכרונותי. יב"ן). דכל הראשונים סתמו בזה, וחילוק בזה כתב רק בעל ספר חסידים בסי' תקפ"ה. ודי במה שנצטט לשונו בשער ספרו, 'זה ספר שם טוב, חיבור על קצת דינים וכו' ומדברי הגאונים ז"ל, ומכללם הרה"ג ר"ח והרי"ף ורגמ"ה ורש"י ז"ל'. אטו לא ידע מהרח"כ זצ"ל כי רש"י ז"ל לא חי בתקופת הגאונים עכ"ל יצ"ו [עניתי גם על כך בזה"ל, קאי רק על ר"ח – הרב הגאון רבי' חננאל – שדבריו דברי קבלה. אבל הרי"ף וכו' לא בכלל הגאונים. יב"ן].

בכל אופן, הרב המגיד משוה את בעל הלכות גדולות, עם בעל ספר העתים. שלכן הוא אומר, כי זאת מחלוקת בין 'הגאונים'. בעל הלכות גדולות כתב, שמפסיק באמצע הסעודה. פירושו, שזה מותר לכתחילה. ולפי ספר העתים, 'מצוה לעשותם באלו הזמנים', אבל לא חובה, דהיינו יוצאים עכ"פ ידי חובה.

ומהי דעת הרמב"ם?

אומר הרב המגיד, נראה לי שדעת הרמב"ם שמצוה לעשותם באלו הזמנים'. פירושו, שהדבר אינו חובה. נמצא שהוא סובר כדעת בעל ס' העתים.

*

כך כתב במפורש, מהר"ר יהודה עיאש, בספרו מטה יהודה [סימן רצ"א דף קפ"ב]. הוא מביא את לשון הרב המגיד, וכותב על כך בזה"ל, **משמע דאפילו למאן דמחמיר, אינו אלא מצוה. זאת איננה חובה.**

א"כ ממילא מובן, שנלמד לנדון דידן. שאלנו על מהרי"ץ, למה הוא הביא דעה זו שהיא נגד הרמב"ם? התשובה היא, כי לא בטוח שזהו נגד הרמב"ם. גם לדידיה יוצאים בכך ידי חובה. א"כ ישנו מקום לדעה הזאת.

אמנם הוא – המטה יהודה – מוסיף ואומר, **ואפשר שלשון מצוה דכתב המ"מ, ר"ל ולא יצא ידי המצוה, והיינו לא יצא ידי חובה.**

אך זהו רק בלשון 'אפשר'. דהיינו, המושכל הראשון שלו הוא, כי פירוש הדבר שזאת רק מצוה. אלא שבסוף הוא מסתפק, אולי אינו כן. הדבר אינו ברור לו.

בכל אופן, לעניין הלכה למעשה, בהמשך הוא מביא בזה"ל, **וכן מוכח מהתוספות והרא"ש ז"ל והגהות מיימוני.**

ולא ידעתי למה מרן לא הזכיר דברי הרב מגיד משנה.

המלים האחרונות הללו, הן יהיו לנו <u>תשובה שנייה</u> לשאלתנו דלעיל.

מרן הבית יוסף, אשר הביא את הדעות הללו [בסימן רצ"א], לא הביא את דברי הרב המגיד. וממילא, גם לא את ספר העתים, שלא היה בידו.

במלים אחרות, אשתמיטתיה דב' המגיד משנה. ואם הדבר כן, ישנם רבים הסוברים, כי כאשר ישנן דעות שמרן הב"י לא ראה אותן, יכול להיות שאם היה רואה הוא היה חוזר בו, ולא היה פוסק בספרו שלחן ערוך שלא יוצאים ידי חובה. רואים בספרו בית יוסף, שהוא הביא בנ"ד רק את דעת בה"ג, שכתב כי אפשר לעשות ככה. ומאידך, הוא מביא ראשונים רבים, הסוברים שלא יוצאים ידי חובה. יוצא כביכול שדעת בה"ג בעניינו, זאת דעת יחיד. ברם, אם היה רואה כי הרב המגיד למד כך בדעת הרמב"ם, וכן את ספר העתים שכתב כי זאת רק מצוה, אזי יתכן שהוא היה לכל־הפחות מביא אותם בסגנון יש אומ'. ועוד מעט נביא בס"ד, את דברי ספר העתים בפנים, ונראה בס"ד כי מ"ש המטה יהודה מעיקרא זהו הפירוש הנכון בדבריו.

מרן בבית יוסף שם [בסימן רצ"א] כתב בזה"ל, **הר"ן כת' בפ' כל כתבי, בשם בעל הלכות, דאפי' מפסיק באמצע סעודה ופורס מפה ומברך, והדר שרי המוציא ואוכל כביצה ומברך, שפיר דאמי.** דהיינו, העיקר שיאכל פת. בסעודה הראשונה – בשחרית – יאכל כביצה, וגם בסעודה השנייה יאכל כביצה, ומעיקר הדין אפילו כזית.

אבל התוס' והרא"ש והמרדכי כתבו שם, שאין זמנה אלא מן המנחה ולמעלה. וכ"כ הגהות בפכ"ט. לפני כן, לא יוצאים ידי חובה. וכך פסק מרן בספרו שלחן ערוך. אבל, מה עם הרב המגיד, בדעת הרמב"ם? ומה עם ספר העתים? **זאת** תשובה שנייה בס"ד. כי יכול להיות, שאם מרן הב"י היה רואה זאת, גם הוא היה מודה.

*

נראה בפנים את דברי ספר העתים – אשר ראשונים רבים סמכו עליו, כי הוא היה גברא רבה – כתב כך בסימן קצ"ג [דף 284] בזה"ל, **הואיל וג' סעודות מצוה רבה היא, מכל הני אנפי דפרשינן, צריך איניש להיות נזהר בהו, ולא ליפשע מלמעבידינהו. מיהו אצטרוכינן לפרושי, דנהגו בהו עלמא, בתרי אנפי.**

הוא אומר, כי ישנם שני אופנים, שני מנהגים, כיצד 'העולם' עושה את ג' הסעודות בשבת.

איכא מאן דנהיג למעבדינהו, זה אחר זה.

שמעתם? הוא לא מדבר – כמו בה"ג דלעיל – על ערב פסח דוקא, אלא לגבי כל שב"ק. היה מנהג כזה – של רבים – אשר היו מחלקים את סעודת שחרית לשתים, בכדי לקיים סעודה שלישית.

כגון שיש לאדם שני תבשילין, או כפום מאי דאית ליה, ומקרב תַּפָּא ומַשֵּׁי ידיה – מקרב את השולחן, ונוטל את ידיו – **ומקדש על הכוס בפה"ג בקול, והיינו קידושא רבה, ושרי המוציא אתרתי ריפתי, כדפרישית דנקיט תרתי ובצע חדא, ואכיל מאי דבעי. ומשי ידיה, ופורס מפה ומברך ברהמ"ז. והדר משי ידיה.** אתם שומעים? לאחר ברכת המזון, שוב הפעם נטילת ידים חדשה.

ומה לגבי קידוש?

ולא נהוג כ"ע לקדושי בפה"ג על הכוס כדקדמיתא. מספיק הקידוש הראשון. **אלא משי ידיה, ובצע אתרתי ריפתא, כל עידן דאכיל בשבתא ואפילו כמה זימני, (ומייתא) מן מאכלי [ומייתֵי] דאית ליה דאצנע עד השתא, ואכיל מה דבעי. והדר מברך ברהמ"ז, ומסלקי תכא.** זהו מנהג אחד.

ואית דנהוג למעבדינהו, כל חדא בפני עצמה. חדא בלילא, וחדא בצפרא, וחדא במנחה. והיינו עיקר ג' סעודות, ובהכי נפיק איניש ידי חובה.

ובהמשך הוא מביא שקלא וטריא, מה טוענים אלה ומה טוענים אלה, כי ישנם שטענו כלפי המנהג הראשון שזאת ברכה שאינה צריכה, מאחר שאתה מפסיק את הסעודה למרות שיָכלת לאכול זאת בסעודה אחת. הוא מביא מה עונים על כך, מהו ההיתר. הוא מפלפל בזה, מביא את כל הצדדים.

וזה מקצת לשונו שם, **דהיכי אפשר להני דנהיגי למעבְדינהו לתרתי דיומא בחדא תכא. אפשר יַתֵּיב ובדעתיה למיכל, ותכא ותבשילי קמיה, ומפסיק סעודתיה ומברך ברכות שאין צריכות לו, בתמיהה. וקרוב להיות עובר משום מוציא שם שמים [לבטלה].**

ולגבי הראיה מן הדליקה שנפלה בשבת וכו', דחזינן התם כי הסעודה השלישית היא במנחה. מה הם עונים על כך? על זאת הוא כותב בזה הלשון, **והני דנהוג למיעבד תרתי סעודתא דיממא על חדא תכא, אמרי לך, ודאי מצוה מן המובחר למיעבד בשחרית ובמנחה.** גם הם מודים, כי המצוה לעשות זאת אחרי המנחה, אבל הדבר אינו מעכב. הם יענו, שזו רק מצוה מן המובחר.

מיהו שאר עמא, דלא שכיח להו – היה להם משום מה איזה קושי, שהם לא יכלו – **ולא אפשר להו לתַקְוני מאכלי לתרי זימני, לשחרית ולמנחה, כי היכי דלא ליפשעו במצות ג' סעודות, שרינן להו משום כבוד שבת להפסיק אכילתן, ולברך ברכות (על) המזון באמצע. ואע"ג דדעתיהו למיכל טפי. דהני ברכות, לאו לבטלה אינון, אלא לקיומי ג' סעודות שציונו המקום מברכינן להו.**

מסיום לשון זה משמע שהוא סובר בפשיטות שג' הסעודות הן מן התורה. כמדומה כי המקובל, שהן מדרבנן, כי ישנה לכך רק אסמכתא מדברי הנביא (ועי' כף החיים סימן רמ"ב סס"ק ו', ושאר ספרים. ומ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פ' אמור ע"פ ביום הראשון

מקרא קודש ד"ה והטור). אבל עכ"פ הוא סובר, שהדבר הוא מדאורייתא. כמדויק ממה שנקט בסגנון שציונו 'המקום'. אבל אולי אין הכרח לכך.

בסופו של דבר, בעל ספר העתים בעצמו – במסקנא שלו – איננו מסכים לדעה הראשונה. הוא כותב בזה"ל, **הלכך לא אפשר למיהוי תרתי דיממא. אלא חדא בשחרית, וחדא במנחה. והכי מסתבר לן לעניות דעתן.**

הוא אומר כי לפי דעתו נראה, שזה צריך להיות דוקא אחרי מנחה. לפי הראיות שהוא העלה שם.

וזהו 'יסוד מצותו'. ומיהו נהוג קצת עמא, למיעבדינהו אחד תכא, שלא כהלכה.

הרב המגיד הביא בשמו, ומובן שהוא העלה כך במסקנתו, כי 'מצוה לעשותן באלו הזמנים'. והסברנו בס"ד, כי זאת רק 'מצוה' ולא 'חובה'. עכשיו עינינו רואות כי בספר העתים עצמו כתוב, הסגנון הוא 'יסוד מצותו'. נראה כי פירושו הוא, כי לפי הדעה הראשונה – שהיא שיטת הבה"ג, אף שהוא לא מזכיר אותו בהדיא. עכ"פ לפי השיטות הללו – זאת מצוה מן המובחר. אבל ספר העתים עצמו סובר שזאת לא רק מצוה מן המובחר, אלא אדרבה שזהו 'יסוד מצותו'. פירושו שזהו עיקר המצוה. הוא לא אומר, שלא יוצאים בכך יד"ח. אכן יוצאים בזה יד"ח, רק 'עיקר המצוה' לעשות זאת אחרי המנחה. מי שלא עושה כך, הוא יצא ידי חובה, רק שהוא לא קיים את 'עיקר המצוה'.

נמצא כי זאת שיטה ממוצעת. לבה"ג מותר לכתחילה, לס' העתים מועיל בדיעבד. ולתוספות (וסיעתם כדלעיל) אפי' בדיעבד לא יצא.

[**אפשר** שמנהגם זה לחלק סעודת שחרית, נתייסד קודם שנתפשט השלחן ערוך בתימן, וסברו מייסדיו דכיון דלהרמב"ם לעיכובא בעינן דוקא פת – ודלא כמרן בשלחן ערוך סימן רצ"א סעיף ה' שהעלה סברות נוספות בזה בשם יש אומרים, וסיים שהעיקר כמו שסתם תחילה שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר יעו"ש, ובהגהת הרמ"א, ובשו"ת פעולת צדיק למרי"ץ חלק ב' סימם ק"ו – אם כן עדיף טפי לחלק סעודת שחרית, שאז מקיימים גם סעודה שלישית בפת כדינה, ומצד זמנה הרי יוצאים ידי חובה גם אליבא דהרמב"ם לפי הבנת הרב המגיד דלעיל. מה שאין כן אם יעשו כסברא השנייה, לא יצאו ידי חובה אליבא דהרמב"ם. והנוהגים כסברא השנייה שהביא מהרי"ץ, נתייסד מנהגם אחר שנתפשט שם השלחן ערוך. איתמר].

אם־כן, יש לנו כאן תשובה שלישית. ורואים ג"כ שהיה זה מנהג מקובל בחֵלק מקהילות ישראל, לחלוק את סעודת שב"ק לשתים, אפילו לא בערב פסח שחל בשבת.

*

יש לנו לעיין ולשאול, **מה** אבותינו נע"ג, נהגו מקדם בעניין זה?

מהרי"ץ זיע"א לא הזכיר במפורש כיצד היה 'המנהג', וגם לא השתילי זיתים. חושבני, כי כיון שהדבר הזה קורה אחת לכמה שנים, מאחר שמהרי"ץ הביא את הדעה הזאת – אני אומר זאת בכדי ליישב את העניין – מן הסתם היו כאלה אשר נהגו כך. ולכן מהרי"ץ הביא את הדעה הזאת, כיון שהדבר איננו מופקע. הרי ישנם גאונים שסברו כך.

ולא רק זה. נתברר כי זאת איננה רק שיטת הגאונים. יישר כוחו של ידידנו הרב יהודה חרזי הי"ו, שהראה לי כי בספר אליה רבה [בסימן רצ"א] הביא, שישנם ראשונים רבים אשר סוברים כך. וזה לשונו, **יען שראיתי בזה מחלוקת גדולי ראשונים, שלא נזכר בב"י, צריך אני להזכירן. הנה ברוקח סימן נ"ד כתב, דיוצא ידי שלש סעודות בקינוח סעודה שאוכל בסעודת שחרית, שאין רגיל בחול לאכול, כגון דגים או פירות אף קודם חצות. וכן כתבו מרדכי [סי' שצ"ז], ואגודה [פ' כל כתבי סי' קמ"א] בשם ראבי"ה [סי' רנ"ב]. ובה"ג [פ' כל כתבי], ור"ן [דף מ"ג ע"ב, ד"ה ת"ר כמה] כתבו, דברכת המזון דוקא חשיב הפסק, ומ"מ מודים דיוצא אף קודם חצות, מיהו בעינן בפת. וסברא זו כתב הכל בו דף מ"א [סי' ל"א, ל"ד**

ע"ב], ותשב"ץ [קטן] סימן כ"ג, ושבלי הלקט [סי' צ"ג], ותניא [סי' י"ח ד"ה יש נוהגין] בשם תרגום ירושלמי.

זהו דבר מעניין. מביאים תרגום ירושלמי, שכתוב שם כך. מעתיקים זאת בהערות למטה (במהדורא החדשה שבהוצאת זכרון אהרן) בזה"ל, **על הפסוק בפ' בשלח 'אכלוהו היום', ג' פעמים 'היום'. מן הדין, אנא ידע דבר ישראל חייב למיכל ג' סעודות בשבת. חד ברמשא, וחד בצפרא, וחד בערבית. אי נמי, לאפסָוקי ולבָרְוכי בין מיכלא למיכלא. עכ"ל התשב"ץ והכל בו.** רואים שהיו עושים הפסקה, ואוכלים פעמיים.

ולאחר מכן הוא מביא, כי ישנם כאלה החולקים.

העיקר, שישנן דעות כאלה. לכן אני אומר, כי מסתברא שאצל אבותינו נע"ג – כך מהרי"ץ ראה – ישנם כאלה אשר נהגו ככה. אם כי, בדורות שאחריו הידועים לנו, בדורות שלפנינו, לא שמעתי מי שהיו נוהגים לחלק את סעודת שחרית לשתים. אולם יכול להיות, כי הדבר הוא בגלל שהשלחן ערוך פסק, שלא יוצאים בכך ידי חובה. והשתילי זיתים, ג"כ לא השמיט זאת. ואפילו מהרי"ץ, העדיף את הדעה השנייה. לכן בסופו של דבר, העניין נשתכח. אבל בזמן מהרי"ץ, לפני מאתים וחמשים שנה, יכול להיות שהיה מנהג כזה אצל חֶלקם.

רצוני רק להסביר בכך, כי הסיבה שמהרי"ץ בכל זאת הביא את זה, מפני שכך הוא ראה במרעיניו. ומדברי השתילי זיתים, אין שום ראיה. כי כידוע, פעמים רבות הוא מתעלם מן המנהג. מצוי בספרו שאם המנהג הוא נגד הש"ע, אזי הוא לא מזכיר אותו בכלל.

למשל, בש"ע כתוב כי בערב פסח שחל בשבת, לשים את הבצק בערב שבת אחרי חצות, כדלעיל. ולמרות שבמציאות כולם בקהילותינו נהגו לאפות במוצאי שבת, ובטור מובא דעות כאלה, מ"מ בספר שתילי זיתים, 'מאן דכר שמיה'. לא נזכר הדבר כלל. מהרי"ץ הביא זאת, כמו שיבין המעיין ממה שכתב בעץ חיים ח"ב דף ב' שלהי עמוד א', ד"ה ונהגו. וכמו שהסברתי בס"ד בתשובה שהזכרתי לעיל. אבל השת"ז לא הביא מזה כלום. ואדרבה.

וכן לגבי חוזר וניעור בפסח, השת"ז בכלל לא מזכיר זאת. הוא הולך, כמו הש"ע. כידוע.

אם־כן מובן, כי גם בנ"ד אין ראיה מכך שהשת"ז לא הביא מנהג כזה, או לפחות שיש דעה כזאת. מי שהחזיק וחיזק את המסורת והמנהגים, זהו רק מהרי"ץ. ממילא בנ"ד מסתבר כי הדבר ג"כ קשור לזה.

יש להוסיף כי כבר הבית חדש על הטור בהלכות פסח סימן תמ"ד העלה דעות ראשונים שכתבו כך, וזה לשונו, **מה שאמר דסעודה ג' זמנה אחר המנחה וכו', כך פירש רש"י בפ"ק [דף יג. ד"ה מזון שתי סעודות], וכך היא דעת רוב פוסקים, כדלעיל בסימן רצ"א [מב: עי' ב"י ד"ה וזמנה]. אבל הר"א ממיץ בספר יראים [השלם ח"ב סוס"י ש"א] כתב, ב' סעודות ב' שביעות יחלק לג' סעודות, ואין מכאן ראיה שסעודה ג' שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא עכ"ל. נראה דסבירא ליה דאע"ג דבפרק כל כתבי [דף קיח.] משמע דסעודה שלישית במנחה היא, היינו לכתחילה היכא דאפשר. אבל בערב פסח דלא אפשר, ליכא ראיה דלא יצא בדיעבד קודם מנחה. וכ"כ המרדכי בפרק קמא [סי' תקמ"ב], והגהות מיימוניות בפרק ג' דחמץ [אות ב'] על שם ה"ר אליעזר ממיץ. גם הרוקח בסימן רס"ז כתב שכך א"ל ה"ר אליעזר ממיץ, משמע דכך הורה לו למעשה ע"כ.**

זהו הדבר השלישי.

כעת, דבר רביעי. מה אנחנו שואלים? שהדבר הוא נגד הש"ע, אשר כתב שלא יוצאים בכך יד"ח? תשובה לכך, הרי ישנו כלל – רבים עכ"פ סוברים כך – כי לא קיבלנו הוראות הרמב"ם והש"ע, ב'שעת הדוחק'. ובנדון דידן, הרי ישנו מצב של שעת הדוחק. אנשים שאין להם את האפשרות לקיים את סעודה שלישית כפי שצריך, בערב פסח שחל בשבת. נכון שבש"ע כתוב שלא יוצאים יד"ח, אבל הרי סוף סוף ישנן דעות שכן, ובשעת הדוחק לא קיבלנו.

צריכים לדעת, כי לכלל הזה, ישנם כמה מקורות. וגם מחכמי תימן.

הבאתי בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק א' [אבן העזר, סימן קנ"ה דף שע"ו], שישנה מחלוקת בעניין הזה, אולם עכ"פ ג"ע מהרי"ץ סובר כפי הדעה השנייה. הבאתי שם בזה"ל, **וכ"כ בהדיא החרי"ף – זהו הרב פראנקו – ראב"ד חברון, בשו"ת שערי רחמים חלק א' סימן י"ג דף כ' ע"א, שחלילה להתיר אף בשעת הדוחק נגד גדולת מרנא הב"י אשר נתקבלו הוראותיו בכל תפוצות ישראל וכו' ע"ש.**

אמנם חולק הוא בזה ע"ד מהר"א עזריאל (מר ניהו ראב"ד ירושלם עיקו"ת בעל שו"ת כפי אהרן), שהביא שם לעיל מינה, שפסק להתיר בשעת הדוחק, נגד פסק מרן בב"י ובשלחן ערוך הל' עירובין סימן שס"ב סעיף י"א בעניין צורת הפתח, שאם חיבר הקנה העליון עם שני הקנים מן הצד לא מהני עש"ב. למרות ששניהם ספרדים, יש ביניהם ויכוח בנ"ד.

וגם בתשובת מהר"ח קורח – זכר צדיק וקדוש לברכה – **התיר בפשיטות בשעת הדוחק לטלטל ביו"ט עצים יבשים כדי שלא יפסידום גשמים, עפ"י דעת התוספות, נגד הרי"ף והרמב"ם [וגם מרן הש"ע שפסק כמותם בסי' תק"ב סעיף ג'] כמו שהבאתי בבארות יצחק הל' יום טוב ס"ק ע"ט, דף מ"ג.**

כמו כן כתבתי בס"ד בחלק ב' [סוף סימן רמ"א] בזה"ל, **מלבד מה שי"ל אליבא דהסוברים דלא קיבלנו הוראות מרן הש"ע בשעת הַדּחַק, כמו שכתבתי בס"ד בתשובה ח"א סימן קנ"א אות א' ד"ה מיהו ע"ש, דלכאורה א"כ ה"ה לרבינו הרמב"ם לדידהו. ועיין פסקי מהרי"ץ הלכות יו"ט סוף סעיף י"ז, דבמקום שאין צורך גדול, יש להחמיר באיסור מוקצה ביו"ט, כי כן דעת הרמב"ם ע"כ.**

הרי כידוע, איסור מוקצה ביום טוב, הוא יותר חמור מביום שבת. כך פסק הרמב"ם, וכן הש"ע, על פי הגמרא בביצה [דף ב' ע"א]. מכיון שביום טוב ישנם הרבה קולות, מצד אוכל נפש, ראו מאידך להחמיר יותר באיסור מוקצה, בכדי שאנשים לא יזלזלו. אומר מהרי"ץ, תחמיר כמו הרמב"ם, אם אין צורך גדול. משמע כי כאשר ישנו צורך גדול, אפשר לעשות גם נגד הרמב"ם. ישנם שם עוד כמה דיוקים.

בכל אופן, לכל הפחות בנ"ד יש לנו הסבר, שזאת שעת הדוחק, והם סמכו על כך.

שאלה מהקהל: איזה דוחק יש פה? שיקיימו את הסעודה בבשר ודגים?

תשובת מרן שליט"א: הדוחק הוא, א' כדי לקיים זאת בפת. הרי מרוויחים פה משהו. ב' מי שאין לו בשר או דגים. מי שהוא עני. לא נשאר לו. בבוקר גמרו הכל.

הערה מהקהל: גם לגבי שחיטה, סמכו על דעת שני פוסקים, למרות שזה נגד הרמב"ם והש"ע.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל שם ישנה סיבה אחרת. בעניין טריפות הקילו בארץ תימן, מפני הפסד מרובה. לא רק נגד הרמב"ם והש"ע, אפילו נגד רוב הפוסקים. אפילו כשמצאו רק שני פוסקים שמתירים. [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים התשע"ג].

פעם כמהר"ר סלימאן אלקארה זצ"ל, פסק להתיר באיזו שאלה בטריפות. אמרו לו, אבל כבוד הרב, אין פה שני פוסקים שמתירים, אלא רק אחד. והוא ענה, אני מצטרף לאותו פוסק... גם אני דעתי ככה.

צריכים לדעת, כי בתימן היתה עניות גדולה. רובם ככולם. מקודם שאלו, למה זו 'שעת הדוחק'. כי היתה עניות ודוחק עצום. אם המארי היה אומר 'ברוך מקדש ישראל' [להורות שהבהמה טריפה, כמ"ש בס"ד בשע"ה חיו"ד סי' קכ"ו סעיף י'], הדבר היה כואב. ישנם אנשים, שלא היה להם אוכל אחר. ואם המדובר בחתונה, ובעלי השמחה הם עניים, זה היה ממש אסון. לא לחנם עשו לולולו, תכף כאשר המארי היה אומר שזה כשר, כיון שהיתה עי"ז שמחה גדולה.

ג' סיבות מדוע לא התירו רבים מן הפוסקים לאכול מצה מבושלת או מטוגנת בערב פסח שחל בשבת.

ברם צריכים להבין כאן, דבר נוסף.

מדוע לא נתקבל בעם ישראל, לעשות מצה מטוגנת או מבושלת בערב פסח. חוץ מכמה רבנים, שהם מתירים. וגם אנחנו מתירים זאת באופן פרטי, כאשר ישנו צורך, כגון – כפי שהזכרנו בשיעור הקודם – בתי מלון ובתי חולים, שישנם להם בכך קשיים, או משפחות ברוכות ילדים, כן ירבו, שיהיו להם ח"ו מכשולים אם לא יעשו מצה מטוגנת או מבושלת. אבל בכל הדורות, כפי שרואים בכל הפוסקים, אכלו חמץ בערב פסח שחל בשבת. לכאורה, למה לא אמרו את הפתרון של מצה מבושלת, או מטוגנת – לדידן שמטוגנת היא כמו מבושלת. ישנם כאלה המחמירים במטוגנת, אבל אנחנו אומרים שהטיגון דינו כבישול, בכל דיני התורה. אבל מבושלת, בודאי שזהו דבר פשוט וקל, שכולם יכולים לעשותו. מדוע לא עשו את העצה הזאת, בכל הדורות, עד לפני כמה עשרות שנים, שאז התחילו לעורר על כך, בא"י ובארצה"ב, היו כמה רבנים אשר פרסמו את העצה הזאת, ונהיתה מכך מחלוקת, כי רבים לא הסכימו לכך.

לפי עניות דעתי, ישנן לכך שלוש סיבות.

ראשית, ישנם כאלה שאמרו, כי אם תבער את החמץ מלפני שבת, ובשב"ק תהיה לך רק מצה – נניח לדעת המתירים לאכול מצה רגילה בליל שב"ק, כי זה עדיין לילה, וביום שב"ק לאכול מצה מבושלת או מטוגנת – פירושו שהוספת עוד יום לחג הפסח, וישנו איסור בל תוסיף. ישנם כאלה שטענו כך.

שאלה מהקהל: וכי יש איסור בל תוסיף, לפני קיום המצוה?

תשובת מרן שליט"א: גם על זה הויכוח. ברם עכ"פ אני הקטן אומר, כי בכל זאת, גם אם אין בל תוסיף ממש, עדיין הדבר נראה כמו בל תוסיף. [כמו שכתבו רבותא לעניין ישיבה בסוכה ביום השמיני בארץ ישראל. איתמר]. ולכל הפחות 'לְתָא' דבל תוסיף.

מי שיעיין בספר ערב פסח שחל בשבת, שחיבר הרה"ג צבי כהן, יראה כי בפרק שמיני [דף נ"ה] הביא בזה"ל, **והנה כתב הג"ר משה ראזין בירחון הפרדס מחודש ניסן התשי"ד [שנה כ"ח, חוברת ז'], דמכמה טעמים אסור לאכול מצה בערב פסח שחל בשבת.**

דאם ינהגו כן, באכילת מצה לילה ויום, וגם בזהירות מחמץ כל היום כולו, הרי זה כאחד מימי הפסח, ויש בזה חששא דבל תוסיף. דאם תצא הוראה מבית דין, יאמרו הקהל שהוסיפו בי"ד יום אחד על ימי הפסח, ועוברים על מה שכתוב בתורה שבעת ימים תאכלו מצות וכו'.

ואף דלעבור בבל תוסיף בעינן כוונה, כדאיתא בסוכה דף מ"ו ע"א – הרי בערב סוכות מותר לישב בסוכה – **שאני התם שאין הישיבה בסוכה מוכחת שיושב לשם מצוה בצל סוכה. משא"כ כשאוכל מצה, ובוצע על המצה לשם לחם משנה, ונזהר מלאכול חמץ כל היום, שפיר איכא חששא דבל תוסיף.**

הכל צועק 'פסח', כל הדברים מראים שזהו פסח. אין חמץ כלל. אם כן הוספתָ יום לחג הפסח. הוא מאריך ומוסיף על כך.

וזה לא רק הוא. כבר בספר אפי זוטרי – הביאו הגר"ח פאלאגי, בספרו חיים לראש, כנזכר במילואים שם בס' ע"פ שחל בשבת [דף קצ"ח קצ"ט] – כתב בזה"ל, **אם באנו לאסור אכילת חמץ, נמצא שמוסיף יום אחד ועובר על בל תוסיף יעו"ש.**

הוא מביא שם בהמשך, את הויכוחים שהיו בעניין זה.

ובכל אופן, החכם הנז"ל – בירחון הפרדס הנז"ל – סיים בזה"ל, **מכל אלו הטעמים, יש למנוע מזה, ולהנהיג לאכול חמץ בליל שבת ובשחרית וכו'. ומאז ומעולם, לא עלתה על לב חכמים בישראל לנהוג כן יעוש"ב.**

הוא – הרב צבי כהן בספרו ערב פסח שחל בשבת – מביא אח"כ דברי החולקים עליו. אבל גם מאלה אשר חלקו עליו אמרו, שסברו דלית לן בה מבחינה הלכתית, אבל בודאי שהוא צודק למעשה בכך, **כי אין לעשות סייג**

חדש באכילת מצה בליל י״ג. והלא אפשר להכין לליל שבת חלות קטנות, כמדת אכילתו וכו׳ יעו״ש.

או פיתות, שהן אינן מתפוררות. ומיד בתחילת הסעודה, לאכול בזהירות לפחות כזית, ולכתחילה כביצה. וזהו. להמשיך לאכול את שאר הדברים.

זאת סיבה אחת.

סיבה שנייה. חושבני כי ישנו בכך עניין של חינוך והרגל טוב וחשוב לילדים. אכן מצד אחד הדבר קשה, כי ישנם פירורים אשר עלולים להתפזר, אבל בכדי לחנך את הילדים בפועל לזהירות מן החמץ, לקבוע בליבם את החרדה, שיראו ויחושו כמה נזהרים, רצו להכניס להם זאת ׳בעצמות׳, שיהיה להם הרגל והרגש להיזהר, כאשר יראו זאת במו עיניהם. יכול להיות שזהו השיקול.

וישנו עוד שיקול – וזאת הסיבה השלישית – שהוא על פי הסוד, כי ישנו עניין לאכול חמץ בדוקא. גם אלה שלא אמרו זאת, הם כנראה הרגישו בליבם שלא לחינם חז״ל אמרו ׳משיירין מזון שתי סעודות׳, למרות שהיה פתרון קל ע״י מצה מבושלת או מטוגנת.

מצאתי בס״ד מקור לכך. זהו דבר חידוש. הרגשתי כי ישנו בכך איזה ׳עניין׳, חיפשתי ומצאתי כי כתב זאת רבי׳ חיים הכהן, שהיה תלמיד מובהק של מהר״ח ויטאל, בספרו טור ברקת [דף הלכות פסח דף 48]. הרי בספר הזה, מבוארים הסודות על סדר השלחן ערוך. כל סעיף, מהו נימוקו על פי הנסתר.

הוא כותב כך, **אף על גב שקדושת שבת הוא דוחה על ידו את הקליפה למטה, אמנם מ״מ אנחנו אוכלים חמץ, פת ולחם, דהיינו מפני כי השורש של סטרא אחרא אינו מתבטל, משא״כ בחג הפסח** וכו׳.

ובהמשך הוא כותב יותר במפורש, **מפני כך בא החיוב זה בי״ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל י״ג, ומבערים הכל מלפני השבת, ומשיירין מזון של ב׳ סעודות, שהם צורך השבת.**

והוא על־דרך הנ״ל, כי עניין החמץ, יש בו צורך כשאר ימות השנה, מפני כי אותו המעט אשר בתוכו הלחם, הוא צורך גבוה. ע״ד משאחז״ל ׳והנה טוב מאד׳ הוא יצר הרע, מפני שאלולי כך לא היה האדם נושא אשה, ולא יבנה בית, כי יראה כי הכל למיתה הם עומדים. בשביל מה שיבנה בית ויתחתן? הרי כולם הולכים לאיבוד בסוף? **והיה נחרב העולם. וכן נמי צריך התעוררות עליון, כנ״ל בפ׳ יקר מחכמה, מכבוד סכלות מעט.** לא ׳גומרים׳ את יצה״ר עד הסוף. צריכים להשאיר קצת.

אמנם לצורך סעודה שלישית, א״א לעשות אותם ע״י פת של חמץ, שהנה נאסר מן התורה מחצות היום ואילך, שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ׳אך׳ חֵלֶק כנזכר לעיל.

שאלה מהקהל: זהו גם כאשר חל ערב פסח ביום חול?

תשובת מרן שליט״א: כן. דהיינו, שהאדם לא ׳יחמיר׳ לאכול מצות בכל השנה. שהאדם לא יגיד, אהה, אם המצה רומזת על יצר הטוב, א״כ בשביל מה צריכים חמץ? אני אוכַל מצות בכל ימות השנה.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי לערב פסח שחל בחול, האם ג״כ ישנו עניין לאכול רק חמץ?

תשובת מרן שליט״א: המדובר הוא, אם תאכל רק מצות. אבל אם האדם אוכל גם חמץ וגם מצה, כגון מצה עשירה, אזי אין בעיא. אבל אם יהיה לו רק מצה, יוצא שהוא ביטל את החמץ, כי אין אז חמץ בכלל.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי לשאול כלפי ההנהגה שהרב אמר, לגבי ערב פסח בשחרית, שלא לאכול חמץ.

תשובת מרן שליט״א: טוב, אולי כיון שזאת רק סעודה אחת, הדבר אינו משמעותי. בנ״ד המדובר על שתים–שלוש סעודות, ושם המדובר על סעודת אחת בשחרית. וכי ישנה חובה לאכול תמיד חמץ? העיקר, שלא תעשה משהו נגדי, למנוע זאת בצורה נרגשת וניכרת.

שאלה מהקהל: מלשון הטור ברקת משמע קצת, כי רק בשב״ק ישנו עניין בכך.

תגובת מרן שליט"א: יכול להיות, כי יש לו פה מהלך שלם, הוא עשה חשבון של קדושת פסח וקדושת שבת. אינני יודע האם זאת תהיה הוכחה, למי שיתעמק בעצם העניין.

שאלה מהקהל: יש גם את דברי הירושלמי, כי מי שאוכל מצה בערב פסח, הוא כבועל ארוסתו בבית חמיו. א"כ זה גם יכול להיות סיבה לאסור.

תשובת מרן שליט"א: אבל אלה שמתירים מצה מבושלת, הם סוברים כי היא לא 'ארוסה', מכיון שלא יוצאים בה ידי חובה. פה היא נקודת המחלוקת.

שאלה מהקהל: יש גם את שיטת הגר"א.

תשובת מרן שליט"א: נכון. טוב שהזכרת זאת. הגר"א בביאורו לש"ע סימן תמ"ד אומר, כי עפ"י הזוה"ק אין תקנה, ואין אפשרות בע"פ שחל בשבת לעשות סעודה ג'. וצריכים א"כ לחלוק את סעודת שחרית לשתים. וכך גם החזו"א נהג בעיקבותיו.

להלכה ולמעשה, העיקר הוא לאכול בשר ודגים, או פירות. את זאת אפשר לאכול, גם אחרי שעה עשירית. אבל אם רוצים לאכול משהו שנעשה מדגן, אזי צריכים לפני שלוש שעות. צריכים להקדים את תפילת המנחה, ועד השעה רבע לארבע – שאז זהו כבר הזמן שאסור לאכול דברים שנעשים מחמשת מיני דגן, דברים שהם משביעים – אפשר לאכול לביבות מטוגנות, או דברים שנעשים מקמח מצה, כפי שאמרנו בעבר, כגון עציד.

הערה מהקהל: או עוגות.

תשובת מרן שליט"א: על כך, עוד מעט נדבר בלי נדר.

או מצה עשירה, אם ישנו הכשר טוב. בינתיים הדבר לא ידוע.

שאלה מהקהל: אפשר גם לביבות שהן אפויות.

תשובת מרן שליט"א: כן. העיקר שאין לכך 'תוריתא דנהמא'.

ועל כך ברצוני לדבר כעת בס"ד.

תגובה למכתב לגבי הנאמר בשיעור הקודם. א' בעניין חלוקת סעודת שחרית לשתים. ב' בעניין שאין לתת אפי' לקטנים בערב פסח מצה מבושלת או מטוגנת. ג' בעניין ההיתר לקיים מצוות סעודה שלישית בעוגת (מאפה) קמח מצה.

קיבלתי מכתב חשוב, מידידנו הרה"ג יואב עובדיה גבלי הי"ו מהעיר עמנואל ת"ו, באמצעות ידידנו הרב אמציה עוזירי הי"ו.

הוא שמע את השיעור הקודם, וכתב בנושא הזה שלוש הערות. בכדי לקצר, מחוסר פנאי, אגיד בפניכם רק את העיקר, והעורך ידפיס את המכתב בשלימותו, למי שירצה ללמוד את העניין באופן יסודי יותר.

וזה לשונו במכתבו, בס"ד יום שני כד אדר התשפ"ה.

לכבוד מורינו הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א.

הנני שולח כמה גרגירים שעלו לנו, לאחר ששמענו את השיעור השבועי הנפלא "שערי יצחק" מוצש"ק פרשת ויקהל–פרה התשפ"ה.

א' כת"ר אמר בשיעור שיש נוהגים לחלק הסעודה לשניים, והזכיר זאת בעיקבות מהרי"ץ בסידור עץ חיים (ב.) שכתב זאת, ואמר כת"ר שדבר זה נגד השו"ע בסימן רצ"א ס"ג דלא מהני לחלק הסעודה לשניים קודם חצות, וממילא לא ראוי לנהוג כן.

ובאמת אם נתבונן בלשון המג"א סימן תמד (ס"ק א) שהביא עצה זו כתב בלשון זו "ומכל מקום גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים, דהא יש אומרים דיוצא בזה שלטי גבורים על המרדכי וכל בו", וכן המשנ"ב (ס"ק ח) "ועיין באחרונים שכתבו דטוב גם כן שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים דהא י"א דיוצא בזה ידי סעודה שלישית". וגם הכה"ח (ס"ק ח) "דסעודה ג' זמנה אחר המנחה. ומ"מ גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים דהא י"א דיוצא בזה, שלט"ג וכו'".

וכוונתם שבנוסף לקיום סעודה שלישית ב: מצה עשירה/פירות/בשר ויין, שיאכלו אחר חצות, יקיימו גם העצה הנ"ל לחלק הסעודה

לשניים, ויצא יד"ח הראשונים דס"ל שחיוב ג' סעודות בשבת אינו תלוי בזמן אלא בסעודות.

ובאמת מלשון מהרי"ץ בסידור, משמע שהבין שיש אשר רק מחלקים את הסעודה לשניים.

נראה שכוונתו להעיר, כי מהרי"ץ העלה בלשון י"א וי"א, א"כ מובן זה או זה או זה. אולם הוא מביא בשם האחרונים, כגון המגן אברהם, שכותב בלשון 'גם'. דהיינו, הם לא אמרו, רק לחלק את סעודת שחרית לשתים, אלא הם אמרו, תעשה 'גם' את זה. דהיינו, תרויח גם את הדעות הללו. כמו כן, תרויח שהינך אוכל פת. כי אם תאכל מצה עשירה, זה לא ממש פת, הדבר רק בדיעבד, אולם כעת ישנה לך אפשרות לעשות לכתחילה. אמנם ישנה מחלוקת בדבר, אבל יש אומרים שהדבר מועיל, אם כן תחמיר. וממהרי"ץ משמע, כי רק לחלק את הסעודה לשתים. נראה כי זהו מה שהוא מתכוין לשאול.

ברם לאמיתו של דבר, נראה כי זאת איננה קושיא על מהרי"ץ. בודאי נכון שבספרי האחרונים, ישנן דעות כאלה, כמו שכתב. האמת היא כי קשה לדעת, לגבי מ"ש מהרי"ץ שכך כתבו האחרונים, על איזה אחרונים המדובר, כי הוא לא ציין את שמם במפורש. ויכול להיות שהוא התכוין לס' טור ברקת, אשר הזכיר רק מצה עשירה. והוא לא הביא את הדרך הראשונה.

אבל, הדבר אינו משנה. לגופו של עניין, בודאי שישנם כאלה הסוברים, רק לחלק את סעודת שחרית. לדידהו הדבר מספיק, אם האדם עושה כך. ואנחנו למסקנא אומרים, שתעשה כפי שתי הדעות. תעשה גם את זה, וגם את זה. אתה רק מחמיר, ותבוא עליך ברכה. אבל לגבי העניין הזה, שישנן דעות כאלה, הרי אמרנו כי כך שיטת בעל הלכות גדולות, וכן כל הראשונים שהבאנו לעיל, רק שמהרי"ץ מאד קיצר.

[**ולפי** מה ששיער מעכ"ת לעיל כי מהרי"ץ העלה סברא זו מפני שראה שיש נוהגים כך, ממילא לא קשיא מידי. איתמר].

*

שאלה שנייה שהוא שואל, כת"ר אמר בשיעור שלכתחילה אין לתת אפי' לקטנים מצה מבושלת/מטוגנת, משום שי"א שיוצאים גם בזה יד"ח מצה, ושיש להתאמץ ולהקפיד בזה. זולת במשפחות מרובות ילדים שיש חשש שיפוררו שיש להתיר מצה מבושלת.

ובאמת שאשמח אם כת"ר יאיר את עיני, מדוע שלא יתן בסעודה ראשונה מצה מבושלת. שהרי ע"פ עיקר הדין יכול לאכול מצה רגילה, שכל האיסור מתחיל ביום דווקא (כדעת הרמב"ם ורי"ף. משנ"ב סימן תע"א ס"ק יב ודלא כהמג"א, וכ"פ כת"ר בשע"ה ח"ג סימן ח"פ אות ב'), ובמצה מבושלת שיצאה מכלל מצה בערב ערב פסח, מדוע לא יקלו לכתחילה לקטנים.

וכן בסעודה שנייה, מדוע לא נקל לכתחילה לקטנים לקיים במצה מבושלת (דמטוגנת, דעת הפמ"ג שיש חשש שמא יוצא בה יד"ח), והרי סועדים אותה קודם זמן איסור חמץ ואין לחוש למצה עשירה (רמ"א סימן תמ"ד ס"א ע"פ הגר"א ס"ק ז) או לשרויה (הגר"ז בשו"ת סימן ו), ולקטני קטנים שאינם בקיאים בסיפור יציאת מצרים בודאי שמותר שהרי אפי' מצה רגילה התירו להם (רמ"א סימן תע"א ס"ב).

ודבר זה יכול להועיל ממש להורים שחוששים מפירורים, דהרי קיי"ל סתם תינוק דרכו לפרר ושלא תהיה חומרא הבאה לידי קולא, ובסוף יצטרך לחזור ולבדוק את ביתו (שו"ע סימן תלד ס"א).

ראשית צריכים לדעת, נכון שאנו פוסקים כי איסור אכילת מצה בערב פסח הוא מתחיל רק מעלות השחר, אבל הדבר אינו מוסכם. זה לא 'חלק'. דהיינו, מדייקים כך מלשון הרמב"ם, אבל זה העיקר לחומרא, כלומר שהאיסור מתחיל מהבוקר, לאפוקי שזה לא יותר מאוחר, אחרי ארבע שעות. כי הרי ישנה את דעת הרז"ה והרא"ש, כי האיסור הוא רק מאחרי ארבע שעות. ומהרמב"ם רואים, שהאיסור כל היום. הדבר בודאי נכון. ברם, מי אומר שזה גם לא בלילה? על כך, אין הוכחה מדברי הרמב"ם.

לשון הרמב"ם בסוף פרק ששי מהל' חמץ ומצה [הלכה י"ב] כך הוא, **אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח, כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב.** משמע 'כל היום'. והרי היום מתחיל מהלילה, כפי שנאמר [בראשית א', ה'] וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם אֶחָד. א"כ יכול להיות, שהמדובר גם על הלילה שלפני כן.

בכל אופן, המגן אברהם סובר כך.

גם הגרי"ח בשו"ת רב פעלים [בחלק שלישי סימן כ"ז] האריך על כך, וכתב שגם בלילה אסור לאכול מצה. המדובר לגבי כל ערב פסח שחל בשבת. הוא מביא הרבה ראיות לכך, וכך המסקנא שלו.

הגרי"ח כותב בזה הלשון, ועל שאלה הב', שרוצה לאכול מצה בליל י"ד. הנה מדברי המג"א סי' תע"א סק"ו מוכח, דגם ליל י"ד בכלל האיסור. אך הרב חק יעקב כתב, בליל י"ד מותר. וכן מבואר בהר"ן לַהֲדִיָא. וכן משמעות הירושלמי והפוסקים והב"ח, וכ"כ באליהו זוטא, וכן הוא באליהו רבא ע"ש. והרב ערך השלחן כתב, דבליל י"ד משמע דמותר. וכ"כ הרשב"ץ ח"ג סי' ר"ס.

אבל א"ח אות קי"ד כתב, דאסור בלילה וביום. וכן משמע קצת מסי' תמ"ד. וכן דעת המג"א, ועיין טעם הרמב"ן במלחמות ע"ש.

ומ"ש עיין טעם הרמב"ן במלחמות, היינו שכתב הטעם, כיון שביעור חמץ בלילה, נעשית לו מצה כארוסה בבית חמיו עכ"ל. מוכח דסבר הרמב"ן, אכילת מצה אסור גם בליל י"ד וכו'.

מיהו לפי טעמו של הרמב"ן, שתלה הטעם בזמן שחל ביעור חמץ, הא ודאי דאסור לאכול מליל י"ד. והאיי טעמא נראה מסתבר טפי. אצלינו כבר אין חמץ בנמצא. ממתי שישנו ביעור חמץ – שזה יוצא בערב שבת – אזי הדבר כבר נאסר.

ובסוף הוא כותב, ומאחר דמצינו בחזרת טעם זה, ה"ה במצה דאין לאכול בליל י"ד, כדי לאכול בליל ט"ו בחיבה, שתהיה אכילתה בליל פסח כדבר חדש. ועוד, הא איכא נמי טעם הרמב"ן ז"ל, שתלה הדבר בשחל עליו ביעור חמץ. ועוד נמי, לסברת המג"א ודעמיה, האיי טעמא דבועל ארוסתו בבית חמיו, ישנו על האוכל ליל י"ד.

ולכן, הגם דחק יעקב ואליה רבא, כתבו היתר בזה, אין להקל. והשי"ת ברחמיו יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר.

כך היא המסקנא שלו.

בקיצור, ישנם המחמירים גם בלילה. וכפי שאמרנו, מהרמב"ם אין ראיה חותכת וברורה.

עכ"פ אם עיקר שאלתו היא, למה לא להקל לקטנים? התשובה היא פשוטה, בשביל לחנך אותם, כמו שהקדמנו. ולא 'לתת מהלכים' לעניין הזה של מצה מבושלת או מטוגנת, כי לבסוף יהיה כביכול שאין כעת שום חמץ.

*

השאלה השלישית שלו, היא בקשר לעוגה. וז"ל, **כת"ר התיר לקיים מצַות סעודה שלישית, בעוגת (מאפה) קמח מצה. ואמר, כי אע"פ שיש מחמירים, דעתו נוטה להקל.**

ובאמת שלא זכיתי להבין. דבשלמא לביבות מקמח מצה (קניידלאך) שהזכיר כת"ר בשיעור, ודאי שמותר. שהרי רוב ככל הפוסקים מתירים בזה, זולת מקהילות החסידים שחוששים משום שרויה (ע"פ הגר"ז בשו"ת סימן ו, וי"א שגם דעת הגר"א כן). אבל במאפה העשוי מקמח מצה, הרבה מאד פוסקים מחמירים. שהרי הרמ"א בסימן תע"א ס"ב כתב להדיא שלא נתבטל ממנה שם מצה, אפי' נילושה ביין ושמן, וכש"כ שלא נילושה. וכ"כ מג"א (ס"ק ח), חק יעקב (ס"ק י הניח הדבר בספק), פמ"ג (א"א ס"ק ח) וכן השת"ז לא השמיט הגהה זו. וכן החמירו בזה המשנ"ב (ביש בה תואר לחם. שעה"צ ס"ק טז), שו"ת שבה"ל ח"ח (סימן קיז שאלה א' אפי' באין עליה תואר לחם), הגריש"א (אשרי האיש ח"ג עמ' שע), שו"ת אור לציון ח"ג (עמ' קמ"ו), וחזו"ע פסח (ח"א עמ' קצט) ועוד הרבה פוסקים.

ואם כת"ר מיקל בעוגה כזו, היה לו להתיר בשופי במצה מבושלת, שלדעת הגמ' (ברכות

לח: פסחים מא.) והרבה פוסקים, מותר הדבר, משא"כ בעוגה שהיא קולא יותר דחוקה.
כן נלע"ד השפלה, אחר קידה ובקשת מחילה אלף פעמים.
המתאבק בעפר תלמידי חכמים ותלמידיהון קטן תלמידיו
יואב עובדיה גִּבְּלִי
עמנואל.

האמת היא, שהשאלה שלו השלישית, טובה. שפתים ישק מד"נ. אבל זה בגלל שקיצרתי בכך מאד, יען כי כבר הארכתי על כך בס"ד לגבי 'ערב פסח שחל בשבת' הקודם, בדרשת שבת הגדול – מוצש"ק ויקרא התשפ"א בשל"ב, הסברתי שם את העניין באריכות, הבאתי את חילוקי הדעות, ואמרתי כי נכון שישנם דעות שמחמירים, אולם נראה לי שהדבר מותר. וביארתי שם את הסיבה.

יש להעיר כי לביבות וכו' שכתבתי ושאמרתי, לא התכוונתי לקניידלאך, אלא מה שעושים מקמח מצה עם ביצים וסוכר ושמן וכו'.

ברם, בכדי שלא יהיה בית המדרש בלא חידוש, אומַר על כך עתה עוד שני דברים נוספים.

ראשית, אביא מה שבדעתי להוסיף בעז"ה בשלחן ערוך המקוצר – במהדורא המושלמת אני מוסיף מתקן ומשלים בס"ד הרבה דברים, וזהו אחד מהם שרשום אצלי מלפני כמה שנים – להוסיף בזה הלשון, **וממה שקבעתי סעיף זה כאן, מובן שאפילו בערב פסח מותר לאכול לביבות הללו, שהרי בסימן זה בערב פסח עסיקינן.**

הרי שם בהלכות ערב פסח שחל בשבת, הבאנו את הדין של ברכת לביבות מטוגנות. לכאורה, מה הדבר קשור לערב פסח? אלא מובן כי אז מותר לאכול את זה. הדבר אינו כמו מצה רגילה, שאסור לאכלה בערב הפסח.

ולא רק זה. גם עוגה אפויה שנעשית מקמח מצה, עם מיני מתיקה.

ואין הם דומים להא דכתב הרמ"א בהגהתו לש"ע סי' תע"א סוף סעיף ב', דמצה שנאפית כתָקנה ואח"כ נתפררה ונילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה ואסורה לאכילה בע"פ יעו"ש. דהתם מירי שיש בה תואר לחם, וכמ"ש בכה"ח שם סס"ק ל"ג, משא"כ בנ"ד שפנים חדשות לִגְמַרֵי באו לכאן. כאשר לוקחים קמח מצה וכו', ועושים מכך עוגה, אין על זה תואר לחם.

וכן דייק לנכון בשמירת שבת כהלכתה פרק נ"ו הערה נ', מדברי המשנה ברורה, דהרמ"א מירי דוקא כשלא נתערבו בה הרבה מי פירות, ולכן לא נתבטל ממנה שם מצה וכו' יעוש"ב.

מצאתי לכך סייעתא בספר שמירת שבת כהלכתה, כי הוא מדייק כך מלשון המשנה ברורה, וגם הוא סובר שהדבר מותר.

זהו דבר אחד.

והשני, בספר פסקי תשובות [סימן תע"א, דף תי"ד] הביא בזה"ל, **מצה מפוררת (קמח מצה) שנילושה ביין ושמן וכדו' ונאפית כמין עוגיות, יש להחמיר ולא לאכלה בערב פסח, כיון שאם קובעים עליהם סעודה מברכים המוציא וברהמ"ז.**

ובהערה [43] הוא מציין כך, **שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קי"ז, שו"ת אור לציון ח"ג פי"ג אות ג', הגש"פ הגרי"ש אלישיב זצ"ל (דיני ער"פ). ואף כי בשעה"צ סקט"ז אוסר רק ביש בה תואר לחם, מ"מ למעשה יש להחמיר, ואפילו רובה שמן ביצים וסוכר ומיעוטה מצה, כיון דאם קבע סעודתו עליה חייב בנט"י ובהמוציא.**

כעת תשמעו את הסוף, **ובספר ערב פסח שחל בשבת, בהערות הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בסוה"ס, מצדד להתיר לאכול עוגיות אלו עד שעה עשירית, כיון שנאבד מהם תואר לחם.**

א"כ אשרינו מה טוב חלקנו. כיוונתי לדעת מו"ר הגרשז"א.

ומי שירצה לעיין עוד בעניין, שיראה באור מרדכי, קובץ י"א, התשפ"א דף כ"ז.

מי שמחמיר, שיחמיר. אולם מצד הדין, מסתבר שמותר. ושפיר דאמי להקל כי זוהי מלתא דרבנן.

*

שאלה נוספת שקיבלתי בעניין זה בזה"ל, **שלום רב.**

הרב בירר היטב הדק שאין לאכול מצה מבושלת/מטוגנת בערב פסח. השנה שחל ערב פסח בשבת כתב הרב לקיים סעודה ראשונה ושנייה בפת ולא במצה.

אצלנו בכולל מתפללים הנץ, ולאחר מכן הרב מוסר שיעור עד לשעה 10 בבוקר לערך. לאחר השיעור, אין אפשרות לקיים סעודה שנייה בפת, אלא במצה מטוגנת בלבד.

מה לעשות? לבטל את השיעור? כעת הוא מעמיד אותנו, על 'מדת הדין'. ישנו שיעור תורה.

יורה לנו הרב, את הדרך אשר נלך בה.

א' האם נבטל שיעור של כ–30 אנשים, כדי להחמיר לאכול פת ולא מצה. או שנקיים השיעור כרגיל, ולאחר מכאן נקיים סעודה שנייה במצה.

ב' ואם כך יורה הרב, מה לגבי סעודה שלישית, לאחר שכבר אכלנו מצה מטוגנת בבוקר וסמכנו על הפוסקים המקילין, נאכל בסעודה שלישית לאכול גם מצה מטוגנת, או שנחמיר כדעת הרב ונאכל מזונות?

ג' ואם נאכל מזונות, האם זה לא יהיה חוכא ואטלולא, דפעם סמכינן על המקילין ופעם לא?

איתי דמארי.

יישר כוחו. הוא רוצה לעמוד כאן על 'העוקץ', עד היכן הדברים מגיעים. כי על ידי כך מחדדים את הדברים.

ברם, אם רוצים, ישנם פתרונות.

דבר ראשון, כפי שאמרנו לעיל, פוסקים רבים אומרים כפי שאנחנו נוהגים, שאפשר וצריך להתפלל – בערב פסח שחל בשבת – מעלות השחר. ושראוי לעשות כך, כדי לא לנגוע חלילה באיסור חמץ. א"כ הם לא חייבים להמתין להתפלל בהנץ, אלא שיקומו לפני כן ויתפללו. אם השיעור הוא כ"כ חשוב, 30 אנשים, בשבילם זהו חיזוק גדול, והדבר יכול בהחלט להיות סיבה, שלא לבטל שיעור קבוע. על כן, שיקדימו את התפילה. מפורש כך כבר בכנה"ג, בהגהת הטור סימן תמ"ד.

ישנה אפשרות נוספת, שיעשו את השיעור לפני התפילה.

ואם הדבר אינו עוזר, ישנה עוד אפשרות, לעשות את השיעור לפני תפילת מוסף. אם הם מתפללים בעלות השחר, אזי הזמן יספיק.

שאלה מהקהל: ומה עם הקידוש? הרי הסעודה תהיה בשחרית?

תשובת מרן שליט"א: לא דיברתי לגבי הסעודה, אלא מתי לקבוע את השיעור. כפי שאמרתי, או שיתחילו את התפילה בעלות השחר, או להקדים את השיעור לפני כן. ואם יגידו, שאינם יכולים לקום מוקדם, שילכו לישון מוקדם. אם רוצים, אפשר למצוא פתרונות. ואם אין ברירה, אין מנוס, נשאיר זאת לשיקול דעתם, לפי העניין והזמן והמקום.

שאלה מהקהל: הדבר נקרא 'אין מנוס'? הרי בכל שב"ק אני יכול לומר זאת.

תשובת מרן שליט"א: הרי מתבאר מהגמרא בחולין [דף קל"ג ע"א], שאביי ביטל תפילה בציבור בשביל השיעור. זהו מה שאמרו שם, אנסיה ליה עידניה, אליבא דפירש"י שם [אף כי לדעת הרי"ף שם, הכוונה לעניין אחר לגמרי]. ישנו עניין חשוב מאד של תלמוד תורה, 'תלמוד תורה כנגד כולם'. ישנם אנשים, שבלי ללמוד אז, אין להם 'חמצן', אין להם זמן אחר שיעסקו בתורה. בשבילם זהו אויר לנשימה. אבל כפי שאמרתי, אם רק רוצים, ניתן למצוא פתרונות. ישנם האומרים 'לא יכולים', אבל בעצם הם 'לא רוצים'...

שאלה מהקהל: אפשר כמ"ש מהרי"ץ, שהתפילה תהיה יותר במרוצה וכו'?

תגובת מרן שליט"א: מהרי"ץ כתב בזה"ל, יאמרו אותה 'קצת' **במרוצה.** ישנה כאן עוד מלה...

שאלה מהקהל: למה לא לומר יותר פשוט, שיעשו את השיעור אחרי הסעודה?

תשובת מרן שליט"א: כנראה כיון שכבר חזרו לבתיהם, הם כבר לא יחזרו. צריכים 'לתפוס' אותם, בעודם בבית הכנסת.

המשך השאלה מהקהל: מה יש להם לעשות מהשעה 10:00 עד השעה 1:00?

תשובת מרן שליט"א: זאת המציאות שלהם.

מסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה. ושו"ת הציבור.

שאלה מהקהל: מהי המסקנא למעשה?

תשובת מרן שליט"א: המסקנא הלכה למעשה היא, שהכי טוב לקום להתפלל בעלות השחר, ואז יש זמן אפילו לחלוק את סעודת שחרית לשתים. להכין מראש בצמצום, שיהיה לכל אחד מבני הבית שיעור כביצה, פיתות שאינן מתפוררות, ולאכול זאת מיד בתחילת הסעודה. חמץ, לא מצה מבושלת, ולא מטוגנת. לתפוס את הילדים, להשגיח עליהם היטב שיאכלו בזהירות, ומאז ואילך כבר לא אוכלים חמץ, אלא אוכלים את התבשילים. לאחר מכן מברכים ברכת המזון, מחכים חמש דקות, או אומרים דברי תורה, או יוצאים החוצה וחוזרים – העיקר שתהיה הפסקה בין הסעודות – ואז נוטלים ידיהם שוב ואוכלים וכו'. ולאחר מכן, סעודה שלישית, בלביבות מטוגנות וכד', לפני שעה עשירית. כך זה למהדרין.

שאלה מהקהל: לגבי התבשילים, באיזו סעודה לאכול את התבשיל היותר חשוב?

תשובת מרן שליט"א: על כך דיברנו בזמנו בשיעור, כי ישנן חילוקי דעות מה יותר חשוב, אבל הבאנו ראיות כי כשחולקים את סעודת שחרית לשתים, עדיף שהמאכלים היותר חשובים, יהיו לסעודה האחרונה.

שאלה מהקהל: גם לחלק את סעודת שחרית לשתים, וגם לאכול שוב אחרי מנחה סעודה שלישית?

תשובת מרן שליט"א: זה הכי טוב. ומי שקשה לו, הוא יכול לבחור אחת מן השתים. או זה, או זה. אולם מי שיכול לעשות את הכל, הרי זה משובח.

שאלה מהקהל: לא עדיף יותר, לעשות את הסעודה השלישית אחרי חצות היום?

תשובת מרן שליט"א: לא. הרי אי אפשר לעשות סעודה שלישית בפת. לכן אנחנו אומרים, לעשות גם את זה. כי ככה אוכלים חמץ, שאפשר לאכלו רק עד ארבע שעות. כאשר חילקתי את סעודת שחרית לשתים, עשיתי כבר שלוש סעודות, יצאתי יד"ח ג' סעודות. אבל כיון שישנם הסוברים שלא יצאתי בזה ידי חובה, ע"כ כעת אני אוכל לביבות מטוגנות, או עוגה העשויה מקמח מצה, וכדומה. אבל את זאת צריכים לגמור, לפני השעה רבע לארבע. ואם עבר רבע לארבע, אפשר לאכול רק בשר, או פירות, או אורז וכו'.

שאלה מהקהל: אם הוא יכול, או לחלק את הסעודה, או לעשות סעודה שלישית בדברים הללו? מה עדיף?

תשובת מרן שליט"א: עדיף לכתחילה שיאכל אז אחר שש שעות ומחצה, לביבות מטוגנות, או מצה עשירה, או ישתה יין וכו'.

שאלה מהקהל: אם עושים סעודה שלישית אחרי חצות, האם ישנו עניין לעשות אותה 'מעין שלוש'?

תשובת מרן שליט"א: כמה פוסקים כתבו שלא לאכול אז הרבה, למרות שהדבר מותר כי זה לפני שלוש שעות מהלילה. לא להגזים, שמא ישביענו ולא יהא תאב לאכילת מצה בלילה, שזהו העיקר. אבל כל אדם לפי טבעו. תאכל מה שמוכרח, כיוויין פרי חדש סימן תמ"ד [הובא בשת"ז שם סק"ד] ובחמדת ימים.

המשך השאלה מהקהל: השאלה האם ישנו עניין, כגון לאכול תמרים, בכדי שיהיה מעין שלוש?

תשובת מרן שליט"א: כן. שהסעודה תהיה כמה שיותר חשובה. שתהיה סעודה שלישית בהידור. בודאי שהדבר יותר טוב. ולאו דוקא תמרים, העיקר שיהיו משבעת המינים. ושו"ר כי כן מפורש כבר בב"י סי' רצ"א, ובכף החיים סי' תמ"ד ס"ק ט"ז, ובספרים נוספים.

שאלה מהקהל: יש לנו את דעת בעל ספר העתים, האומר שאין לחלק את סעודת שחרית לשתים, משום ברכה לבטלה וכו'. כמו שהרב הביא מקודם. הוא הביא פעם אחת את הצד הזה, ופעם אחת את הצד הזה. א"כ אם נעשה גם וגם, הדבר יכול להיות קולא, לגבי בעל העתים.

תשובת מרן שליט"א: הוא דיבר, באופן שלא עושים הפסקה. מברכים ברכת המזון, ומיד נוטלים ידים. משא"כ כאשר עושים הפסקה. וכיון שהדבר נעשה לצורך, זה לא נקרא ברכה שאינה צריכה. ברכה שאינה צריכה, נקרא כאשר אין סיבה. אבל אם אתה עושה הפסקה, כמה שיותר, חמש דקות או עשר דקות, אזי הדבר 'חלק'.

שאלה מהקהל: עדיף לצאת מהבית? זהו יותר 'סילוק'?

תשובת מרן שליט"א: השאלה האם זהו 'כבוד שבת', שהאדם יאכל בגינה.

המשך השאלה מהקהל: כוונתי לומר, שהוא יצא ויחזור.

תשובת מרן שליט"א: זה עוד יותר טוב. מבחינת הפסק. חשבתי שכוונתך על אלה שיוצאים לאכול את החמץ מחוץ לביתם, אוכלים אז באיזה חור, באיזו פינה. זה לא כבוד שבת. לא שערום אבותיכם.

שאלה מהקהל: לגבי מה ששאלו מקודם, בעניין אכילת תמרים, האם ישנה לתמרים עדיפות. שמעתי כי עדיף בשר ודגים, על התמרים.

תשובת מרן שליט"א: יכולה להיות עדיפות, לגבי פירות אחרים. מהמג"א ועוד אחרונים משמע כי בשר יותר טוב מתמרים, כי הוא לא חילק במיני הפירות. אבל לפ"ד כף החיים שציינתי לעיל, משמע כי תמרים ושאר ז' המינים עדיפים מבשר, מפני שמברכים אחריהם מעין שלוש.

והמקום ברוך הוא יברך את כולנו בברכה המשולשת בתורה, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגָּה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

"מנויים לחיים"

ניתן לעשות מנוי חדשי (בהו"ק או בכ"א), לקבלת חוברות "שערי יצחק" מדי חודש לביתכם דרך הדואר.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות!
על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪
ל"מנויים לחיים" – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב, בני חיי ומזוני.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050–4140741.

הננו להודיע בזאת כי

השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש

עכשיו בחדשי הקיץ

השיעור מתחיל בשעה 21:30

בבית המדרש "פעולת צדיק"

רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק

(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות

וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש